

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NATALIE ZAHLE

DET SCHØNBERGSKE FORLAG · KØBENHAVN

FOR NORGE: J. W. CAPPELEN · KRISTIANIA

NATALIE ZAHLE

Natalie Lane

NATALIE ZAHLE

I.

MIT LIV

N. ZAHLES EFTERLADTE PAPIRER

VED

TH. MOLTKE

II.

N. ZAHLE

I SIT LIV OG SIN VIRKEN

AF

HENRIETTE SKRAM

KØBENHAVN

DET SCHÖNBERGSKE FORLAG

ERNST BIERBERG & MICHAEL H. JENSEN

NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)
KØBENHAVN · MCMXIV

I.

MIT LIV

N. ZAHLES EFTERLADTE PAPIRER

VED

TH. MOLTKE

MIT LIV.

Mit Liv! — Man skulde tro, det var rundet saa glad og godt og ligetil! Født i lykkelige Kaar, opvokset blandt gode, ædle Mennesker, der vilde mig det vel, grundlagt en Gerning, som efterhaanden trivedes og fik Anseelse, lyse Dage, gode Indtægter, sorgfri Alderdom! —

Og dog indeslutter dette Liv en Sum af Kampe, Sejre og Nederlag, af Glæder og Sorger, Smil og Taarer, af jublende Fryd og kuende Hjerteslag.

Ak, hvis det skulde skrives og psykologisk behandles, hvis det skulde prøves, vejes og ej alene bedømmes, men dømmes! Hvis det skulde lægges frem med alle sine Fejl, alle sine Misgreb, hvilket andet Billede fik man da at se, end det man havde tænkt sig. Men det er ikke det, hvorom der her skal berettes, ikke et Hjerte, der skal krænges og undersøges. Det er et Menneskes Virken med dets Længsler og Drømme, dets Savn og Afmagt, dets Haab og Fortrøstning. Det er et Menneskes Værk med dets første gryende Tanker, med dets Tilskyndelser og Forhaabninger, med dets Slutning, dets »Til sidst«. Men under alt dette kom-

mer jo ogsaa nok Mennesket selv frem mellem Linierne, og derfor tænker jeg, at hvad jeg kan have at skrive, naturligt vil samle sig om følgende Punkter:

- I. Min Barndom:*
 - a. Forældrehjemmet.*
 - b. Hos Bedsteforældrene.*
 - c. Hos Professor Eschrichts.*
- II. Min første Færd paa Pædagogikens Veje:*
 - a. Barrit.*
 - b. Bjerre Mølle.*
 - c. Nyborg.*
 - d. Studieaar i København.*
- III. Min Skole:*
 - a. Hjørnet af Hummer- og Holmensgade.*
 - b. Kronprinsensgade.*
 - c. Gammelstrand.*
- IV. Egen Skolebygning:*
 - a. Nørrevoldgade 7, Linnésgade 10.*
 - b. Linnésgade 8.*
 - c. Seminariskolen.*
 - d. Min Fratrædelse.*
 - e. Efterslet.*

Frøken Zahle naaede desværre ikke at faa nedskrevet, hvad hun havde haabet; hendes egne Optegnelser standser ved Indflytningen til Gammelstrand. Efter at hun havde trukket sig tilbage fra Overledelsen af sin Skole, tænkte hun sig i Ro at kunne hengive sig til litterært Arbejde, men det blev ikke saaledes. Først hindredes hun af Livets mange andre Krav, som hun optog med usvækket Energi, og i de sidste Aar af sin tiltagende legemlige Svaghed, en Prøvelse for et Menneske, der som hun før havde kunnet arbejde ved Dag som ved Nat. Stille og tavs, aldrig med Klage udadtil, bøjede hun sig under Guds Vilje, om hun end Gang paa Gang lige til det allersidste prøvede paa at sætte sig ved sit kære Arbejdsbord i den Tro, at hun kunde fortsætte sine »Erindringer«. Endnu d. 31. Juli 1913, 12 Dage før sin Død, sagde hun efter at have skrevet sit sidste Brev: »Jeg havde dog ikke troet, jeg var saa svag!« — men Kræfterne var udtømte.

Udg.

I.

Min Barndom.

a. Forældrehjemmet.

Jeg er født d. 11te Juni 1827 i Assens Præstegaard ved Horsens, hvortil min Fader var »kaldet« som Præst af Kammerjunker Reedtz til Palsgaard. Men alt, da jeg var ganske lille, blev min Fader forflyttet til Hvedstrup og Flyng ved Roskilde, kaldet af Godsejer Tutein til Edelgave. Man har sagt mig, at min Tale bar Præg af, at jeg var Jyde, og at jeg altid beholdt min jyske Accent, sagtens fordi min jyske Barnepige Else fulgte med til Sjælland og i flere Aar blev hos mig under min Moders store Svaghed. Min Moder mistede nemlig sin Førlighed ved min Fødsel, idet en ukyndig Fødselshjælper bragte hendes ene Hofte af Led, saa hun forblev Krøbling til sin Død. Men skønt jeg var født i Jylland, blev Sjælland min Kærlighed, og alle mine første glade Barndoms minder udstråler fra Hvedstrup stille Præstegaard.

I en lille Baad blev vi fra Klakring, Anneks til Assens, bragt til Bogense og derfra i alt andet end fjedrede Vogne til Nyborg. Saa gik Rejsen over Bæltet til Korsør og derfra til vort nye Hjem. Hvad en saadan Rejse i hine Dage vilde sige for min svage Moder, tilmed i koldt Vejr, vil forstaas; jeg selv var saa lille, at to unge Mennesker, min Faders Kostgængere, som fulgte med os, varmede min Mælkeflaske ved deres Bryst. Kort Tid efter vort Komme til Hvedstrup forsøgte man en Helbredelse i København, hvor min Moder

næsten et helt Aar opholdt sig hos den ansete Læge, Konferensraad Brandis i Valby, desværre til ingen eller liden Nytte. Jeg har kun en enkelt Gang set min Moder uden Krykker, saaledes en Gang, da en ung Mand, der opholdt sig hos os som Kostgænger, tog Faders ladte Bøsse, som han troede uladt, ned fra Væggen og løb ud i Gaarden med den,

Hvedstrup Præstegaard.

efterfulgt af os Børn. Pludselig gik Skuddet af, og jeg saa da Moder i sin store Angst staa uden Krykker i den aabne Dør og raabe for at advare ham.

Under de tilvisse ugunstige Beboelsesforhold i den gamle Præstegaard stødte efterhaanden andre Sygdomme til. Hendes Stemme blev hæs, hendes hele Konstitution svækkedes, indtil hun tilsidst døde af Brystsyge.

Men hvor var hun stor under sine Lidelser, og hvor styrede hun ikke sikkert og klart det hele Hus fra sin Seng eller sin Hjørneplads ved Vinduet i Dagligstuen. Her fandt min

Broder og jeg hende næsten altid beskæftiget med Haandgering, Læsning eller Skriveri, saa legemlig svag*) og dog saa aandskraftig. Hendes efterladte Regnskabsbøger har senere oplyst mig om, hvilken forstandig og nøjagtig Husmoder hun var, og selv var vi som smaa Vidne til hendes Konferencer med Husjomfruen som med Avlskarlen og Drenge. Og mere end det! Hendes Øre og Øje fulgte alle vore Veje, til hende tyede vi først i al vor Nød, sjælelig som legemlig. Naar hun sad paa sin Plads rede til at tage imod os i Sorg og Glæde, Taarer og Jubel, beredt til at høre om

*) At der har været lysere Tider, hvor Moderens Helbred dog tillod hende at deltage i et og andet, vil ses af dennes efterfølgende noget forkortede Rejsebeskrivelse, som fandtes blandt N. Zahles Efterladenskaber. Jeg aftrykker den her, fordi den forekommer mig at give et smukt Indblik i hine Tidens nøjsomme og kønne Forhold og særlig i de Glæder, som Præstefolkene i Hvedstrup tillod sig og nød i saa fuldt Maal. Den da 4aarige Natalie har ikke kunnet huske Rejsen eller Moderens Helbredstilstand paa den Tid. Udg.

Hvedstrup, 5. Aug. 1831.

Dyrebare Forældre, kiære Søster og Broder!

Den almægtige Gud har forundt mig denne saa længe forønskede Tour, saa glædelig og saa behagelig i enhver Henseende, som det kunde lade sig tænke. Alle Eders kjærlige Bønner har den gode Gud bønhørt, og I Kjære ville nu og med mig, naar I have gjenne læst min Fortælling, takke den naadige Gud og sige: »Ja, denne Glæde vil give vor Mine fornyet Styrke og Livlighed«.

Kl. 9 i Løverdags Morges kjørte vi glade og raske herfra. Forfriskningskrukken fra Eder, Smørrebrød og Melk var vor Fourage tilligemed en Krukke Jordbær med Sukker paa fra Haugen til Misse og Moreller til de andre. Det var meget hedt, men Veien var fortræffelig. Da vi kjørte gennem Frederikssund, fik jeg et Andendags Marked at see, og ligesom vi kom ned til Færgestedet, saae vi paa den modsatte

alle vore Oplevelser i Have, Mark, Stald og Lade og altid retvendende os paa saa stille og fin en Maade, mærkede vi aldrig til noget, der hed Opdragelse, men gik dog altid opdragne bort igen. Og som Hustru? Ja, hvad var hun ikke for sin Mand? Hvor følte vi Børn ikke, hvor meget han trængte til hende, og at der ikke var det i Verden, han ikke vilde gøre for hende. Moder var alt i Huset. Svag som hun var, var der meget, hun ikke kunde taale at nyde. Men Fader var Jæger, dels af Lyst og dels for Moders Skyld. Hvor lykkelige var vi Børn, naar vi med Hundene travede af Sted

Side Holtens*) Heste komme ned ad de smukke Skovbakker. Børnene og jeg med Else blev siddende i Vognen over Vandet, vore Heste trak meget godt ned og Holtens Heste ligesaa godt op paa den anden Side. Da vi fik disse to umaadelig store Dyr for Vognen, gik det rigtignok raskt, og inden $\frac{3}{4}$ Time havde vi naaet den deilige Præstegaard i Skuldælø, som vi omtrent fra Færgen havde en god Mil til. Med aabne Arme, de venskabeligste Udtryk og de mildeste Ansigter kom de to kjære Mennesker ned til Vognen og modtog os. Lidt stiv støttede jeg mig ved en Arm op ad en stor Steen-trappe og blev nu sat i en herlig magelig Sopha i deres hyggelige Dagligstue, hvorover Conferentzraadens og Fruens saare veltrufne Portraiter hænger og ligesom idelig deler deres elskede Børns Lykke og er nærværende. At beskrive hele Præstegaarden vil blive for vidtløftigt, kun vil jeg siige, at den omtrent ligner Værelserne paa Catrineberg, men seer smukkere ud udvendig; at der er alle mulige Bequemmeligheder der baade for den gode Præstemand og for Huusmoderen; men at ingen ydre Glands og Herlighed forandrer disse elskelige Mennesker, det er ogsaa vist. Med idel Tak til Gud og Beskedenhed nyde de Overmaalet af Lykke her i Livet. Lille Nicolai er blevet et saare elskeligt Barn og ligner allerede de søde Forældre i at nyde sin barnlige Lykke

*) De i denne Rejsebeskrivelse omtalte er: Geheimekonferensraad Holten, Direktør for Øresunds Toldkammer, Ejer af Lindegaarden, hans Hustru f. Mangor, deres Søn Christian Holten, Sognepræst til Skuldelev og Selsø. Den omtalte lille Dreng Nicolai blev senere Sognepræst til Thorning og Lysgaard.

ved hans Side for at lede om Vibeæg, faa skudt en Fugl eller en Hare og saaledes bringe noget spiseligt hjem med til Moder. Den bedste Frugt i Haven skulde hun naturligvis ogsaa have. Haven, der var et Paradis for os Børn, var kun lille og ikke meget kultiveret. Frugt var der ikke meget af, og den, der var, var ikke fin. Jeg husker et Træ med Kejsersindepærer, som ingen turde røre, end ikke den nedfaldne Frugt. Fandt vi en Pære, maatte vi straks bringe den til Fader, som da undersøgte og skrællede den og bragte Moder den. Skrællingerne var vore, og endnu kan jeg høre hendes

paa den føieligste, mest ydmyge Maade. I Artighed gjorde han mine Større til Skamme, men alle vare saa gode at henregne deres mindre Lydighed til mere Livlighed i Karakter. Ved første Maaltids Nydelse maatte jeg gjøre den søde Anna bekendt med min Sygdom, men hvor bekymret blev hun over mig, fordi jeg den Dag, som de sagde, maatte sulte, skjøndt jeg fik afsiet Bygsuppe og stuede Grønærter til Smørrebrød, hvortil de andre fik Skinke. To af hendes Søstre og hendes Broder og Fritz Storck var der. Thiele og hans Kone kom om Eftermiddagen i en deilig Gig og bragte Invitation fra Forældrene til Mandag, fordi jeg Søndag over skulde hvile mig. Da jeg skulde presenteres for Thiele, var jeg kommen op paa en høi Bakke i Haugen, hvor han og Sophie bleve meget bestyrkede over at finde mig. At see disse Sødskende samlede er velsignet, og jeg fremmalede i Tankerne den glade Fremtid, naar jeg kommer til Eder, vi skal da ogsaa forstaae at være lykkelige. Det bedste Gjæstekammer ovenpaa var bestemt for os, smaa nydelige Senge til Christian og Natalie, og til Else et Kammer ved Siden af saa deiligt, at vi gjorde Løjer med, at hun kunde føle sig som Jeppe paa Bjerget, naar hun vaagnede. Jeg sov langt bedre efter Touren, end jeg havde forventet, var nede ved Theebordet Kl. 7 $\frac{1}{2}$ til alles Forundring. Min kjære Sophus fandt den forunderligste Ro en Søndag Morgen, og Præstemanden der saae vi kun lidt til, før han kjørte til Annexet, hvorhen Sophus fulgte ham.

Et lille Uheld havde jeg; den lille runde Papæske, hvori jeg havde alle mine Kapper og Strimler, havde jeg glemt hjemme. I disse velsignede Menneskers Selskab forstyrrede

kærlige, svage Røst, naar hun sagde: »Skræl tykt, Sophus!« mens Behandlingen foregik. Det samme gentog sig ved Jule-tid, naar der kom Appelsiner til Huse. Fader skrælede dem omhyggeligt til Moder og gav os hver et Stykke. Jeg min-des ikke i denne min Barndomstid nogen Sinde at have spist en hel Appelsin.

Moder skulde helst være med i alt, ikke blot i, hvad Fader skrev og digtede, men ogsaa i hele Gaardens Drift. Hvor besværligt det end var, skulde Moder sættes i Puder i den største af vore Barne-Arbejdsvogne. Saa trak min Broder

dette dog ikke mit Humeur, thi Anna var strax tilrede, og i deres Kreds gaar det ei saa stivt og snevert til som hos andre Storfolk. Søndag Morgen kom hendes lille Dreng op med Krave og Kappe til »Tante Mine«, saaledes fandt han af sig selv paa at kalde mig. Min røde Kjole havde jeg paa og mit brune Forklæde. Præsterne kom snart tilbage, og nu gik vi til et herligt Frokostbord, hvor den søde Anna til mig havde en Spølkum stærk Suppe med Æg paa. For de andre var der til Dessert Madeira og fortrinlige Kirsebær.

Under denne Periode regnede det stærkt, og det vedblev dermed, skjøndt noget mindre, medens vi gik til Kirke. Jeg fik Kaloscher paa Benene og en hel Voxdugskaabe paa, saa ingen Regn generede mig. Kirken var ikke saa smuk som Hvedstrup, men Prædikenen lignede i Godhed min Sophus's. Kjærligheden var denne Gang Hovedemnet, ligesom da vi, søde Moder, hørte ham i Helliggeistes Kirke, og med samme Livlighed og Kraft blev det behandlet. Sophus havde dog den Triumph, om jeg saa maa sige, at Kirkerne her just heller ej vrimlede af Tilhørere, men Christian Holten sagde rigtignok, at der sjælden var saa tomt som den Dag. Offrene der er ikke at sammenligne med dem, Sophus faar her, og Bønderne see ikke saa pæne ud i Kirken som vore. Veiret var godt, da vi gik hjem, og vi fik Tid til at see lidt ud over Egnen fra Kirken, der ligger paa en meget høi Bakke. Deres deilige Hauge ligger nedenfor i en Skraaning, og den smukke Præstegaard presenterer sig nydelig derfra. De havde bedt Præsten Storcks og Thieles til Middag, men Veiret forbød det af sig selv.

Om Søndagen var Bordet meget smagfuldt, men dog

og jeg, Fader skød bagpaa, og vor uundværlige Stuepige, Ingeborg, fulgte med. Det var et Optog som for Engle. Særlig husker jeg to Udflugter, en til et Sted paa Marken, hvor der blev brudt Hør, og en til en Mose, hvor der blev skaaret Tørv. Jeg husker Folkene komme med udstrakte Hænder og Huen i Haanden for at hilse paa »Madammen«, og Faders og Moders stille Glæde. Men det var ikke altid, at disse Udflugter forløb uden Følger, ofte blev Moder angreben af Krampe, saa Niels, vor Kusk, maatte bære hende ind paa Sofaen. Det var en Ynk at se! Fader lærte os at lægge vore

dækket med en vis Simpelhed, som i alt forenes der. Retterne var Suppe, Karudser, Andesteg og Rødgrød. For mig var der Fricadeller istedenfor Fisk. Rødvin og Madeira paa Bordet, og da jeg af en Hændelse kom til at sige, at Rhinskvin var den eneste, jeg nogenlunde kunde taale, vips, sprang min lille Præstemand ned i Kjælderen og hentede en lang grøn Flaske, hvoraf jeg da drak med dem alle. Om Eftermiddagen kunde vi dog spadsere lidt, efter at jeg havde siddet og passiareet med Anna, medens Herrerne havde faaet en lille behagelig Hvilesamtale inde i Holtens mageløs bequemme Studerekammer. Den Aften gik vi tidlig til Sengs, fordi der var berammet Tour til næste Dag.

Kl. 11 om Mandagen vare vi i fuld Puds, da en deilig stor Wienervogn med fire Heste holdt for Døren til de baade Præstemadammer; den smukke Postvogn, de havde her, kørte Holten selv for Herrerne og begge Barnepigerne. Mine Glutter sadde paa Forsædet nok saa stoltelig i den deilige Vogn, og nu gik Touren til Sæby Præstegaard for at gjøre Visite hos Storcks. Veien dertil gik tæt forbi Lindegaarden og igjennem Krabbesholm og en smuk Skov, anlagt af Conferentzraaden. Ved Vejen vare flere Huuse byggede alle i ens Form med nydelige Hauger udenfor.

Nu knaldede Kudsken med Pidsken, og vi kjørte ind gjennem Byen til Præstegaarden. Vi vare alle komne ind i deres nuværende meget maadelige Stuer, inden de kom hjem fra en Spadseretur. Storck var meget glad ved at see mig og Børnene hos sig, Konen var mig jo meer fremmed, men den søde Madame Baagø traf jeg der. Vi gik nu ud at beseede deres smukke nye Stuelænge. I en mindre Stuil bliver den

smaa Hænder ind i Moders, inden Krampen tog Overhaand, og der stod vi taalmodig og ventede, til det blev bedre. Men disse Anfald efterlod et uudsletteligt Indtryk paa mig, og det var kun med stærk Overvindelse, at jeg senere i Livet, da jeg fik Pensionærer i Huset, kunde deltage i Plejen af den Slags Patienter. Ligeledes husker jeg, at Fader havde oplært os til hurtigt at springe hen og hjælpe Moders ene Fod over Dørtrinnet, naar hun paa sine Krykker gik fra den ene Stue til den anden. En Gang var jeg for optaget af min Leg til straks at springe op og hjælpe hende. Min Fader,

indrettet ligesom Holtens, men af Bindingsværk og med Straatag. Sophus fik meget Mod paa at bygge en lignende. Da jeg havde faaet nøie Underretning, om hvad hvert Afmaal skulde være til, tog Christian Holten mig ved Armen og førte mig ud paa en saa nydelig Landsbykirkegaard, som man kan tænke sig, for derover at gaa ind med mig i hans Faders saa skjønt opbyggede Kirke. At prædike i et saa smagfuldt Tempel, opført til Guds Ære, maa rigtignok være ganske henrykkende. Paa et smukt rødt Fløiels Altertæppe tog den Knipling sig herlig ud, som jeg havde seet de to gode Søstre sye paa til Kirkens Indvielse. Min lille Christian var med mig i Kirken og faldt ganske hen i Tanker ved at see paa den udmærket skønne Altertavle. Skolebygningen har Holten ogsaa for nylig opbygget, og paa den er der et lille Taarn med en Klokke i, hvilket tager sig saa smukt ud fra Veien. Nu gik Touren til Lindegaarden, hvor alle Beboerne vare i Gaarden for at modtage os. Conferentzraaden var saa god at ledsage mig ind i sin yndige, landlige Bolig. Al den Venlighed, der kan tænkes, mødte os her, og virkelig, vi mærkede knap, at vi ikke ogsaa vare Børn af disse elskede Forældre. O, hvor jeg tænkte mig Eders Godhed, ved at see Forholdet her saa ligt imellem Børn, Børnebørn og Bedsteforældre. De spurgte med megen Godhed til Eder, og takkede os saa meget, fordi vi havde glædet deres Børn med et Besøg, som nu, da de kunde see, jeg kunde taale det, bestemt maatte gaae for sig hvert Aar. Ved Bordet sad jeg imellem gamle og unge Holten. Nydelig var Serveringen, men uden al Glimmer. Vi fik Ærtesuppe, en deilig Fiskebudding, hvortil den gode Christian bemærkede, »den er god

som saa min Optagethed, lagde da sin Haand paa mit Hoved og sagde: »Hvis du vidste, Natalie, hvor meget din Moder har lidt for din Skyld, saa vilde du aldrig glemme at springe for hende«.

Fader havde vel en Slags Studereværelse paa den anden Side af »Salen«; men alt hans Arbejde, al hans Studeren foregik dog mest ved Moders Side i Sofaen, hvis ene Hjørne var hendes Arbejdsplads. Hvad han fandt af værdifuldt under sin Læsning, hvad han selv skrev, meddelte han hende her. Af hans Læber hørte hun først hans Prædiken til hver Søn-

for daarlige Halse«, — saa Andesteg, Rødgrød og Jordbær. Noget af hvad der frapperede mig, var, at der var otte Krystalskaale paa Bordet med Strøesukker, og at Rhinskvinen, som Christian strax fik paa Bordet til mig, blev drukket af grønne Glas og var i grønne Flasker og Sukkeret dertil i grønne Skaale. Faderen gav samme 3 Sorter Vin som Sønnen. Betænk, at Conferentzraaden selv bar min Pude og en Skammel til Bordet. Fru Thiele sad paa hans anden Side. Hun har det nydeligste lille Barn, man kan see, og dette lille Pus maatte sidde lidt ved Bordet, for at Conferentzraaden kunde glæde sig ved alle de forskjellige Størrelser af Børn. Mine to vare meget overgivne og lykkelige, hvilket desværre en affaire beviiste. Natalie havde faaet lidt Viin i et af disse herlige Glas; da hun har drukket det ud, sætter hun det med saadan Kraft paa Bordet, at det sprang i tusende Stykker. Det var nu ikke saa godt gjort, men hun bad »Kongen« om Forladelse, (som hun herhjemme kalder ham) og han sagde, at han var slet ikke vred, og Fader og Moder maatte ei heller være det. Da vi havde spist, var Veiret smukt, og jeg listede mig lidt udenfor. Snart var den gode Præstemand min Ledsager og nu viiste han mig omkring i en Hauge, der er større end Frederiksberg. Man var helt forundret over vor Forsvinden og jodlede for at faa Svar, hvor vi vare. Men jeg var ret meget glad over denne Vandring, da jeg i et større Selskab ikke saa vel havde kunnet faa Tid til at høre hans Bemærkninger ved ethvert smukt Sted. Endelig mødte vi Conferentzraadinden med Anna og Sophus og nu overlod Christian mig til deres Førelse. Den søde Moder viste mig Idas Minde og fældede Taarer i al sin

dag, og da han i sin Tid efter Tur skulde prædike til Prøve for Kongen, Frederik 6., for at opnaa Embedet som Hof- og Slotspræst, var det Moder, som ud af hans Prædikener valgte den, han skulde holde. Han vilde tale for Hoffet som for sin egen Menighed. Dagen efter kunde han skrive: »Misse, du er bleven Hofpræst!« Det var dette inderlige Samliv, der omgav os med en Atmosfære af øm og lykkelig Kærlighed, som gjorde vort Barndomshjem til et Paradis, og som har staaet for mig som mit skønneste Sjæleeje i Tiden derefter.

Lykke. Denne Bænk havde hun yndet, og derved var sat et Kors af Marmor, omslynget af de skønneste Blomster. Flere deilige Steder saae jeg og kom dog ei meget udmattet tilbage til den magelige Sopha. Som Søstre glædede de sig over, at jeg havde kunnet gaa saa langt og bragte mig den ene Forfriskning efter den anden. Nu kom der smaae og store Æsler i Gaarden, og alle Børnene vare oppe at ride. Den gamle Conferentzraad holdt paa lille Christian lige saa vel som paa sine egne Børn. Som jeg sidder inde i Stuen, kommer en Herre og en Dame ind i Gaarden, og hvem skal jeg see? — Hr. Rindom med Frue! Da han kom ind, kiendte han mig godt, presenterte mig sin Kone og glædede sig meget over mine Børn. De gjorde Visite. Flere Selskaber fra Omegnen spadserede i Haugen, og Sophie sagde mig, at naar en Karl gik med, var det tilladt Fremmede. Den søde Fru Holten gik nu selv omkring med mig i det yndige Huus, og vist er det, at ingensteds har jeg seet bydes meer Gjæstfrihed; jeg tror, jeg talte 11 Gjæsteværelser. Med Sophus var jeg nede i Vognskuret og see alle de smukke Vogne. En ganske ny Slags Reisevogn havde han faaet i disse Dage. Efter Thee og en herlig Dessert af Frugt kjørte vi igjen hjem til Skuldeløv. Mit let pirrelige Blod var jo noget i Bevægelse, og da begge vi Mødre havde faaet vore Smaaunger til Ro, satte vi os allesammen og sloge en fornuftig Passiar af, saa Klokken vel blev 1; men jeg var da saa, at mit Blod var bleven roligere, inden jeg skulde i Seng. Næste Morgen sov jeg og alle mine — sogar Else — frygteligt; lille Christian vaagnede Kl. 8 og sagde: »Nei, Mutter, vil du see, Else ligger endnu i Sengen!« Vi fik alle Hastværk, men med samme Mildhed

Var de ualmindelige Mennesker, Fader og Moder? Jeg ved det ikke og tror det ikke. Særlig hos Fader kan jeg mindes enkelte Udbrud af Heftighed og Utaalmodighed, som jeg godt følte, der var noget urigtigt ved, og som Moders stille, dulmende Væsen først lidt efter lidt bragte til Ro. Men det var intet mod alt det store, jeg saa eller rettere følte, intet mod den Dybde i Kærlighed, den Alvor overfor Pligten, jeg mærkede, og som greb mig med sin mægtige Kraft. Mens jeg var lille, troede jeg, Fader var størst, Moder mindst, senere i Livet er deres Jævnbyrdighed blevet mig klar.

bleve Nisoverne modtagne, og nu udstyrede Christian Holten Sophus og Storck med Jagtapparater, og saa ginge disse to glade Jægere ud af Porten, imedens den ikke jagtelskende Holten stod oppe hos os og gjorde Løier med dem. Jeg gik nu op og pakkede ind, klædte os alle i Reiseklæder, kom derpaa til Frokostbordet, hvor den samme deilige Suppe ventede mig, og derpaa tracterede Anna med Melon. Et stort Stykke blev levnet af den, og det fik »Tante Mine« med paa Veien.

Den Formiddag glædede Anna Børnene med at lade dem blæse Sæbebobler; ogsaa Natalie havde sin Pibe. I kunne ikke tro, hvor yndigt det saa ud, at disse Glutter løb efter Boblen ude paa en stor grøn Plaine. Efter Middagen lød det endelig: »Spænd for!« Klokken var da 4^{1/2}. Efter saa megen Glæde lød dette Budskab vel altid for tidlig, men Gud være evig takket, jeg vendte jo tilbage til et kjært Hjem, hvor meget havde Lighed med hvad jeg der havde fundet godt. Det venligste »Farvel!« og »kom igjen til næste Sommer!« lød ved Vognen, og da vi dreiede om ved Haugehjørnet, var den gode Holten der allerede med sin lille Dreng paa Armen for at sige os det sidste Levvel. Med Færgen gik det lige saa godt som første Gang. Tirsdag Aften Kl. 11 naaede vi Hvedstrup. Gud skee Tak, alt var vel her, og da jeg fik overrakt Eders Breve, følte jeg mig nu saa overmaade lykkelig. Eders deilige, tilsendte Brød blev strax fortæret af Eders sultne Misse. Ja, Gud glæde Eder! I qvægede mig paa Rejsen, I mættede mig ved Hjemkomsten! Nu Gud velsigne Eder, og Tak for alt godt og Eders gode Bønner for Reisen.

Eders Mine.

Om min Faders førnævnte Jagtlyst er der senere fortalt mig følgende: Husjomfruen havde sagt til Fader, at vi i den nærmeste Tid manglede Kød, som Moder kunde taale. Det var just, som han steg til Hest en Søndag, for at ride til Annekset Flyng. Fader tog sin Bøsse med, og da han paa Vejen fik Kig paa en Hare, skyndte han sig hen til Degnen for at bede ham synge en lang Psalme efter Indledningsbønnen. Snart efter kom Fader tilbage, tog sin Plads for Alteret, messede, prædikede og forrettede den hele Tjeneste. Ved Hjemkomsten fik Jomfruen Haren; men — nogle Dage efter kom der en Mand fra Flyng og fortalte Præsten, at en Modstander af ham havde hørt om hans Bedrift og vilde klage over ham til Kongen ved første Audiens. Manden tilbød Fader straks at køre ham lige til Hovedstaden. Det lod til at skulle blive alvorligt. Fader tog sin Præstekjole med, og iført den mødte han ved Audiensen, hvor ganske rigtig »hans Fjende«, som Manden havde sagt, ogsaa var mødt. Paa Grund af Præstekjolen kom Fader først ind og fortalte Kongen, hvad der var sket. Frederik 6. hørte ham stille til Ende, klappede ham saa paa Skulderen og sagde: »Vær De rolig, der skal ikke blive rørt et Haar paa Deres Hoved! Hils Deres Kone og ønsk hende god Bedring!« Denne Historie har jeg atter og atter hørt Slægt og Venner fortælle, og det var ikke underligt, at der sneg sig lidt Nag ind i mit Hjerte til denne Mand, som jeg senere lærte at højagte og er bleven Tak skyldig for hans betydningsfulde litterære Virksomhed. Han fulgte sin Overbevisning, og jeg har aldrig hørt et dadlende Ord om ham af min Faders Mund. Man har senere spurgt mig, om Menigheden ikke tog Forargelse af hans Jægerlyster. Han blev nemlig tidt hentet til Jagtpartier paa de omliggende Herregaarde, f. Ex. Thalbitzers paa Catrineberg, hvis Børn var min Broders og mine gode Kammerater. Jeg husker ogsaa Fader klædt i en grønlig Jægerfrakke med blanke Knapper. Stundom havde vi ogsaa Jagtpartier fra selve Præstegaarden, dejlige Dage,

hvor Hundene Tiras, Let og Flink spillede en stor Rolle. Men jeg ved aldrig af nogen Misstemning i Menigheden, i alt Fald er intet derom naat til min Bevidsthed. Jeg følte kun alles Kærlighed om og til Fader, og jeg kan give Beviser derpaa. En fra Roskilde udbrudt Slave vakte en Tid Røre paa Egnen, og vi Børn blev advarede mod at gaa for langt bort fra Huset. Saa fandt Fader en Dag en Brandstikke stukket ind i Straataget over den lille Gang, der førte ind til Kirkegaarden. Den havde brændt et stort, rundt Hul i Taget, men maa saa være slukket af sig selv igen. Dette kom for Moders Øre; hun blev syg; og ubevægelig, som hun var, greben af Angst. Da kom om Aftenen et Bud fra de unge Mænd i Hvedstrup og Herringløse. De vilde skiftevis i 8—14 Nætter, til noget var opklaret — holde Vagt om Huset. »Madammen kunde sove rolig«. Da hun til sidst laa dødelig syg i Naadsensaaret, mens Fader var i København, skiftedes de samme Byers Gaardmænd til stundom daglig at hente Lægen fra Roskilde. Og da Fader selv var død i Hovedstaden, mødte Mændene fra Hvedstrup, Flyng og Herringløse ved hans Bisættelse og kørte ham ud til Hvedstrup, hvor han jordedes ved sin Hustrus Side. Alt dette, synes mig, vidner baade om Hengivenhed og Ærbødighed.

Var Fader Præst i vor Tids Forstand? Jeg ved det ikke; men jeg mærkede aldrig andet end den største Ærbødighed for Kirken og Kaldet og for alt, hvad dertil hørte. Daab og Altergang husker jeg som noget ubeskrivelig festligt og herligt, men stor Talen derom ved jeg ikke af. De smaa Børn, som skulde døbes, blev altid bragt ind til Moder paa Sengen eller i Stuen, for at hun kunde iføre dem Kristentøjet, der gemtes i Præstegaarden. De kirkelige Højtider var sande hellige Festdage. Især blev Adventssøndag*) fejret som en

*) Lige til det sidste Aar, Frk. Zahle levede, samlede hun paa Adventssøndag en lille Kreds af Slægt og Venner til Frokost, hvor Sylte hørte til ligesom »hjemme i Hvedstrup«. Saa mindedes hun i taknemmelige og bevægede Ord Adventssøndagene i Hvedstrup Præstegaard.

stor Fest. Jeg kan endnu se Fader for Alteret og paa Prædikestolen; alt aandede Højtid. Men hvad der manglede, var unægtelig Sang. Orgel var der heller ikke i Kirken. Mange Aar senere, da jeg som 24aarig kom til at overvære en Guds-tjeneste hos Birkedal i Ryslinge, slog det mig, hvilken Forskel der var mellem Kirkesangen der og i min Faders Kirke. Og i Hjemmet var der intet Klaver, skønt mine Forældre elskede Musik. Det var Aarets Festtid, naar Moders musikalske Veninde, Rikke Strøm, tilbragte nogle Uger hos os. Men vi blev for lidt øvede i Sang, skønt vi vist alle var mer eller mindre musikalske, især min Broder, som senere viste stor musikalsk Interesse. Mangel paa Stemme har i min Skolegerning været mig et stort Savn, som jeg har prøvet at erstatte ved omhyggelig og smuk Oplæsning baade fra min egen og Elevernes Side. Min Fader, der havde en smuk Talestemme og messede smukt, søgte ogsaa at bøde paa denne Mangel, dels ved megen Omhu for sin Tale og dels ved den i Prædikenerne ofte indflettede Poesi. Kirkegangskonerne og Konfirmanderne blev tidt mødte med hans Sange.

Til Besøg hos fattige og syge fulgtes vi ogsaa med Fader; hverken han eller Moder var bange for Smitte, vi gik trøstige og glade ind og ud. En Del af Præstegaardsjorden var forpagtet bort, men en Del havde vi selv. Jeg siger næsten: »Gud være lovet!« Under de nuværende Overvejelser om »Jord til Præstegaardene« eller »Præstevillaer« har jeg altid ønsket, at en passende Del af Jorden blev tilbage ved Præstegaarden. Det er utroligt, hvor et saadant Landliv bidrager til et opvoksende Barns Glæde og Udvikling. Alt Folkeholdet, som hørte til Landbruget, styrede Moder med sikker Haand, men selve Landbruget tog Fader sig af og var i den Henseende en god Ven og Raadgiver for sine Sognefolk, belæst som han var i naturhistoriske Værker og Tidens Landbrugsskrifter. Han færdedes meget mellem sine

Sognefolk, og vi var ofte med, glade ved Turene og de dejlige »Sigtebrødsrundtenommer«, der vankede.

Fra dette Stilhedens velsignede Liv bryder Erindringer frem, som jeg ikke i det enkelte kan fastslaa, men kun antyde i Omrids, Erindringer, der vidner om en kristelig Sjæls Omhu og Varme for den enkelte. Jeg husker saaledes, at en Mand en Tid hyppig kom og havde Samtaler med min Fader i »Salen«. Der var en forunderlig Tysthed over Gaardens Folk, naar han viste sig, som uvilkaarlig meddelte sig til os Børn. Men naar han var gaaet, blev vi gerne vist ud af Dagligstuen, og vi forstod, at der var noget vigtigt, Fader vilde tale med Moder om. En Dag aabnede Fader Døren og sagde ualmindelig højt til Moder, mens Manden gik ud af Gaarden: »Aa, Mine! nu vil han til Alters!« Jeg saa Taarer i Moders Øjne. Og saa kom en Dag, da der blev spændt for, og Manden med Fader steg op i vor Kaleschevogn for at køre til København. Fader tog ualmindelig varmt Afsked med Moder, og da Vognen kørte, stod hun paa sine Krykker ved Vinduet og hilste glad. Hvad mon det var? Der ymtes om blandt Folkene, at Manden var en Forbryder, maaske en Morder, gættede vi Børn stille paa. Men da de var kørt, satte jeg mig op i Sofaen og trykkede mig ind til Moder, hun lagde med Taarer sin Arm om min Skulder, men intet Ord blev sagt.

For Resten levede min Fader ingeniørlunde et indesluttet Liv. Han var meget søgt som Selskabsmand og Lejlighedsdigter, privat som offentlig. Kom han hjem fra et eller andet Møde eller Selskab, da var der livlige Samtaler mellem ham og Moder, som det morede mig at høre paa, skønt jeg naturligvis ikke forstod meget deraf. Fra sin tidligste Ungdom havde Fader syslet med Poesi, og efter hans Død samlede hans Venner med stort Besvær de spredte Digte, der fandtes efter ham og udgav dem. Om et af disse Digte vil jeg gerne hidsætte følgende:

I Aaret 1821 stiftede Traadfabrikant Qvists Enke, Ma-

dame Catrine Qvist i Sværtegade, et Legat til Afholdelse af en Mindefest i Vartov Kirke for Morten Luther. Hun udsatte en Præmie paa 50 Rbd. for den bedste Mindesang, og den da 24aarige stud. theol. Sophus Zahle vandt Præmien for Sangen:

I Bethlehem var Lyset tændt,
Og klar var Himmelstraalen sendt
Til Vest fra Østerlide.
Men stakket Tid vi Lyset saae;
Det maatte under Skjeppen staae,
Og mørkt det blev saa vide.
Natten klares, Stjernen blinker,
Herren vinker:
Villig lyder
Herrens Mand, hvad Herren byder.

Og Lyset Morten Luther tog
Og aabnede den lukte Bog
For hele Verdens Øje.
Da sejred vældigt Herrens Ord;
Som Lyn fra Wittenberg det foer
Som før fra Jorsals Høie.
Jesus Christus Ordet fører;
Verden hører;
Paven fnyser —
Aldrig Morten Luther gyser.

»Vor Gud han er saa fast en Borg«;
Paa ham han kasted al sin Sorg,
Skjalv ei for Ban og Keiser.
Staae Djævlé end mod ham i Hær,
Han stoler fast paa Troens Sværd,
Og Christi Banner reiser.
Modig strider han og vinder;
Søger, finder:
Himlen vundet
Jorden har og Freden fundet.

Grant vidste han, den Bjergmandssøn,
At Guld af Grubens dybe Brønd
Ei hentes uden Fare.

Dog kjek han grov og uforsagt,
 Og Skatten blev for Dagen bragt,
 De Guldkorn dyrebare.
 Forhen skjultes Himmelguldet
 Dybt i Muldet;
 Nu vi have
 Skatten, som ei Rust kan gnave.

Thi skal din Ære ei forgaae;
 Dit Navn med Gyldenskrift skal staae
 Paa Evighedens Bue.
 Naar Jordens Vise straale skal
 Som Stjernelys i Himlens Hal,
 Skal du som Solen lue.
 Tak dig offre Støvets Sønner —
 Gud belønner:
 Morten Luther
 Christus selv i Favnen slutter.

Madame Qvist udbad sig Kongens Tilladelse til at lade denne Sang afsynge hvert Aar 31. Okt. Hun tilbød at skænke 250 Rbd. til dette Øjemed, Renterne af de 200 skulde Organisten have, og af Renterne af de 50 skulde Omkostningerne ved Sangens Optrykning bestrides. Den synges endnu hver 31. Okt. i Vartov.

En anden af Faders Sange, som jeg har brugt meget selv ved Aarsskiftet, er følgende:

Tiden flygter paa sin Vinge,
 Hurtigt vi ved Maalet staae;
 Hvad den nye Tid skal bringe,
 Endnu intet Øie saae;
 Men begynd i Jesu Navn,
 Da du naaer den rette Havn.

Altid vexle Sorg og Glæde,
 Varig Fred ei findes her;
 Paa vor Pilgrimsgang vi træde
 Blomsten snart, snart Tidslen nær.
 Gaae din Gang i Jesu Navn!
 Da Du naaer den sikke Havn.

Engang synker Tidens Vinge,
 Du kan ikke længer gaae;
 Dødningsklokkerne skal ringe,
 Du skal for din Dommer staae.
 End din Gang i Jesu Navn!
 Da Du finder Fredens Havn.

Min Broder, Peter Christian, var 1^{1/2} Aar ældre end jeg, mere stiltfærdig, lidt svag af Helbred under sin Opvækst. Men han var saa lykkelig at være Dreng, og det misundte jeg ham stærkt. Mine Tilbøjeligheder gik ikke i kvindelig Retning; Dukker, Dukketøj og Syning var ikke min Lyst. Derimod at tumle ude, at lege i det fri, at hjælpe med i Have og paa Mark! Vi var vel forsynede med Vogne og Trillebøre, Spader og River til alt Slags Høstarbejde, Have dyrkning o. l. Min Broder og jeg fik hver sit lille Havestykke, og han var flittig der, og hans Have altid pæn. Men jeg mindes ikke, at min afvandt mig stor Interesse. Jeg var hellere med i Mark og Stald til at flytte Køerne og til Malkningen, til at samle Lugekonernes Ukrudt og køre det til Møddingen, uhyre stolt af hver lille betroet Opgave. Jeg havde mangan en Dyst med mig selv at bestaa, f. Eks. da der for at gøre Christian mere kæk*) blev anskaffet en lille Hest til ham, som jeg ikke fik Lov til at bestige. Eller en anden Gang, han havde faaet Duer i Foræring. Da husker jeg, min Fader trøstende sagde til mig: »Men dig, Natalie, giver jeg alle Spurvener!« Fra den Tid stammer min Kærlighed til disse smaa »Gadedrenge« blandt Fuglene, jeg ser endnu paa dem som mine. Eller naar han blev indøvet i latinske Gloser, mens jeg maatte sidde med mit Haandarbejde hos Moder. Jeg vilde saa gerne have været Dreng, og min Vanskelighed ved at holde mig rolig har kostet mig

*) Denne Dreng havde dog Mod til, en Gang hans lille Søster var falden i Vandet, at holde hende oven Vandet, til der kom voksne til Hjælp, hvilket N. Z. ikke selv kunde huske, men ofte med Glæde mindedes, man havde fortalt hende som Barn.

mange Knubs; Faders Ridepisk var ikke til at spøge med. Var det derimod alvorligere, ved jeg aldrig af korporlig Straf. Under vore Lege kaldte vi hinanden Hr. Christiansen og Hr. Frederiksen, og altid søgte jeg de mest drengagtige Op-gaver i Legene, ogsaa med andre Kammerater. Og vore Lege var mangfoldige. Vi havde blandt andet et Gudespil med alle Grækenlands store og smaa Guder afbildede. Disse Guder, som blev vore fortrolige Venner, anbragte vi i Have og Mark, hvor de blev Herskere og Herskerinder, vi deres Køresvende og Tjenere. Vi flyttede med de store Blomster, Tulipaner og Georginer, om i Haven som med Køerne paa Marken. Brændestykker og Pinde blev klædt paa som Prin-ser og Prinsesser og bragt vor skyldige Hyldest paa for-skellig Maade, alt som Eventyrerne havde faaet Tag i os. Ikke sjælden trak jeg i min Broders aflagte Tøj og Faders Kasket, og jeg husker, hvor stolt jeg var, da en af vor Nabo Thalbitzers Venner lod falde et Ord om, at han havde set Faders to Dreng, da han kom. Ofte maatte jeg, naar der kom fremmede paa Visit, skyndsomt ind ad Køkkenvinduet for at klædes om, inden jeg kunde præsenteres for de fremmede. Men under al denne vilde »Galimathias«, som Moder lyttede til med udelt Interesse, mindes jeg en urokelig Lydighed. At lyde faldt i vort Hjem af sig selv, det laa i Luften; heller ikke Folkene har jeg nogen Sinde set uvillige eller opsæt-sige. Den Stikkelsbærbusk, vi hver især havde faaet som sin Part, blev højtidelig behandlet med al Respekt; aldrig kan jeg huske at have spist af nogen anden Stikkelsbærbusk end den, der blev udpeget som min. Men jeg forfulgte dens Grene yderst omhyggeligt ind i de tilstødende Buske. Al-drig ved jeg af at have spist af anden Frugt end den, der var givet fri. Men heller aldrig kan jeg huske at have sør-get over et saadant Forbud. Hele vort Liv hvilede paa en gennemført Orden, under hvilken vi befandt os som Fuglen i Luften, som Fisken i Vandet. En stor Rolle spillede Dy-rene i mit Barndomsliv. Vore Køer havde alle Navne, »Mor«,

»Bedstemor«, »Kirsten« osv. Jeg mindes endnu den Rædsel, jeg bragte over den virkelige Bedstemoder fra København ved en Gang at bryde voldsomt ind i Dagligstuen og raabe: »Far! Bedstemor har kælvêt!« Ligeledes var det mig en umaadelig Sorg, da den smukke Kalv, »Natalie«, skulde slagtes i Anledning af Kokkepigen's Bryllup. Et andet Sorgens Øjeblik bragte mig i stærk Graad; jeg maa have været lille den Gang. Kort og stumpet, som jeg var, kaldtes jeg hyppig »Stumpen«. Da saa Pigen en Gang paa Spørgsmaalet om, hvilket Lys hun skulde bruge i en lille Forstue foran et Gæstekammer, hvor vi havde liggende Gæster, fik det Svar: »Aa, du kan tænde Stumpen«, brød jeg ud i en Graad, som dog snart dæmpedes af Moders blide Klap paa min Kind og hendes søde, svage Røst, der sagde: »Nej, det var rigtignok ikke dig, min lille Stump, jeg mente«. En uforglemmelig Begivenhed fra min Barndom er følgende: For at opmuntre os til at være flittige i vore Haver, havde Moder lovet at »køre« hen og se det først modne Jordbær derude. En Dag hørte jeg min Broder melde, at han snart havde et næsten modent, og jeg forsikrede mig snart derom. Det var mer, end jeg kunde bære. Jeg listede mig til at plukke et modent Bær i et af Faders Bede og bandt det med en Traad til en af mine Jordbærplanter. Moder var med stort Besvær bragt ned til vore Bede i en af vore smaa Legevogne. Da kommer min Broder springende med Bærret i Traaden, der klart beviste mit Forræderi. Jeg gik ved Siden af Vognen. Et Blik paa mig var nok til at røbe Sammenhængen. Saa hørte jeg min Moder sige til Ingeborg — hendes trofaste Pige — »vend om, Ingeborg!« Og der stod jeg i min Ruelse ene tilbage. Jeg vovede ikke at komme ind, før der blev kaldt til Middag. Hvad vilde Fader sige? Jeg traadte ind og følte hans Øjne paa mig. Jeg satte mig ved Bordet, næppe i Stand til at spise det mindste. Men Fader og Moder sagde intet. Saa kom Mørkningen, da jeg ellers glad krøb op i Sofaen mellem dem begge. Jeg kunde ikke den Aften, men da jeg skulde

sige Godnat, flød der en Taarestrom i Moders Skød under hendes varme Kys og kærlige: »Lille Natalie!« — og saa kom jeg i Seng. Ellers var vi vel begge, min Broder Christian, den senere Folketingsmand og Præst, P. Chr. Zahle, og jeg, nu og da »uartige«. Det var vore Forældres mageløse Husorden, at alle vore betroede Husfolk havde Lov til at irettesætte, ja vel endog tugte os, naar det tiltrængtes. Jeg ved aldrig af, at vi nogen Sinde vovede os til at klage derover. Sladder var en ringeagtet Bedrift og blev altid afvist med en Formaning om at bringe det i Orden mellem os selv.

Paa Grund af et Stød i Hovedet, som jeg som lille havde faaet, da vi legede Skjul, ved at fare for hurtig ind under en Vogn og faa Beddingen i Hovedet, blev en gruppvækkende A. B. C. lagt hen til mit 7ende Aar. Derimod kunde jeg uden at vide stort af, hvad jeg gjorde, af mig selv i Timevis sidde og skrive min Faders Breve af, og saaledes maa jeg have lært at skrive, formodentlig ogsaa at læse. I alt Fald sad jeg den lange Vinter 1836—37, da min Moder laa dødssyg, fordybet i Bulwers »Eugen Aram«, som maa være kommen til os i en Læsepakke. Den gjorde et mægtigt Indtryk paa mig. I min første Ungdom stod endnu en ædel Skurk for mig som et Mandsideal, og Madeline, den høje, skønne, stille Pige, som havde Mod til at overvære Processen og end ikke veg tilbage i sin Troskab, skønt hun under denne anede Eugens Skyld, forekom mig som et Ideal af en Kvinde. Af andre Bøger fra min Barndom mindes jeg Coopers Romaner, især »Den sidste Mohikaner«, og af danske, Hauchs »Guldmageren«. Af min Faders hyppige Op-læsninger, dels for os alene, dels med Tjenestefolkene som Tilhørere, husker jeg endnu mange Vers og skønne Prosa-stykker, som Oehlenschlägers »Sokrates«, hvoraf jeg til de seneste Tider har kunnet lange Stykker udenad.

Blev vi direkte kristelig paavirkede? Jeg ved det ikke. Men min lille Aftenbøn bad jeg lydig og glad, og det reli-

giøse og bibelske sivede ind i mig, uden at jeg egentlig ved hvordan. Jeg blev opdraget af selve Aanden i Huset, en Renhedens, Sandhedens og Kærlighedens Aand, der naaede fra Loft til Kælder, fra Dagligstue til Kostald, fra Herskab

Min gode Gæstion den 17 October
1736.
Katalin - Husestue
 Det gjør mig ont ad Jævn ad
 Din og for Gudens. Men Jeg
 Jøder og Fortær mig Komme hil
 mig og brøder mig. Du kan ~~nu~~ vil
 ikke komme her og. Men kan jeg
 ikke sign Dig Gavn Lovder.
 men Motur mig med fremme
 tal sin med og ~~af~~ brøder Dig
 med.
 Din Kærlige og fælske
 Katalin Zahra

For at vise, hvorledes den Skrift tog sig ud, hun saaledes lærte sig selv ved Afskrift af Faderens Breve, aftrykkes her det første Brev fra hende til Broderen kort efter hans Afrejse til Herlufsholm, Okt. 1836. Udg.

til Tyende. Der var en Aandens Tugt over al vor Gøren og Laden, en naturlig Trang til oprigtig Meddelelse om alt, hvad der rørte sig i os. Fra mit Hjem har jeg ogsaa mit Livs dejligste Minder om Juleaften, som vi saa hen til med uhyre Forventning. Vi vidste, at alle vilde glæde hverandre; ogsaa af os Børn blev der ventet noget. Fra ganske smaa havde vi hver en Sparebøsse, som blev bestyret af Fader og Moder, men ogsaa en lille Beholdning af egne Penge, som vi frit kunde raade over, og som vi paa forskellig Maade havde faaet, mest Gaver, men ogsaa lidt Løn for forrettet Arbejde Sommer og Vinter. Vi var derfor ogsaa i Stand til af vor egen lille Ejendom at give »Tosseper« Almisser, naar han kom til Gaarden, eller købe lidt Bagværk af den forbi-farende Kagekone. Ogsaa Juleaften havde vi efter fattig Evne vore Sager i Orden til Fader, Moder og Folkene. Vi begyndte med Lænkehunden, den skulde jo ogsaa mærke, det var Jul. Der blev sat Korn ud til Duer og Spurve; Heste og Køer fik ogsaa et ekstra Foder. Efter dette kom vi ind i Storstuen eller Salen, hvor der var koldt, men hvor vi kunde røre os efter Behag. Naar saa alt var i Orden, blev vi kaldt ind i Dagligstuen, hvor Træet stod i al sin Glans. Saa kom Tjenestefolkene; Øjnene straaede, Haandtryk blev vekslende, og saa sang vi en Salme, og Fader talte om Julen. Dog husker jeg hverken, hvilke Salmer der blev sunget, eller hvad der blev talt. Det mærkeligste for mig var at se Moder røre sig omkring i Stuen paa sine Krykker i Stedet for at sidde stille paa sin Plads i Sofaen. Den Aften var hun paa Færde overalt i Stuen med venlige Ord, og Fader sørgede for, at vi alle blev rigelig begavede med Æbler og Kager. Der saa vi hvert Aar den lille Kurv med Faders Yndlingsfrugt, Pigeoner, og der fik Niels Kusk en sølvbeslagen Pibe med Fr. 6.s Billede af Fader.

Mange Aar efter, da jeg som en »velærværdig« Skolebestyrerinde besøgte ham i Hedehusene, hvor han boede, gift med Moders Pige, Ingeborg, tog han Piben ned fra Bræt-

tet og sagde: »Kan lille Natalie huske, da jeg fik den af Præsten? Den er min bedste Skat«. Og Ingeborg viste mig Lagener, Duge og Servietter, der var spundne og vævede i Hvedstrup og sømmede og navnede af Moders egen Haand.

Ogsaa Moders Fødselsdag var en Fest. Jeg husker saaledes Opfyldelsen af et af hendes længe nærede Fødselsdagsønsker, et Bogskab. Om Morgenen stod det paa skraa ud for Moders Seng, og paa det lille Kort, der fulgte med Skabet, havde Fader skrevet: »Gid du til sildigst Alder sigemaa: Min kære Sophus! Der skal Skabet staa! S. Z.«

I Foraaret 1835 tog min Moder efter Prof. Saxtorphs Raad til København for i sine Forældres, Rodemester Bøttgers, Hus at oppebie en Begivenhed, der baade af hende selv og hendes nærmeste imødesaas med stor Ængstelse. Før sin Afrejse fra Hvedstrup skrev hun til sin Broder, Rasmus Bøttger, Præst i Barrit, følgende Brev:

Søndag d. 29. Marts 1835.

Kære Rasmus!

Da jeg ikke med Vished veed, om din elskede Nora befinder sig i samme Omstændighed, som jeg desværre nu er fuldkommen vis paa er Hovedgrunden til min langvarige Svaghed, og dog saa inderlig gjerne ønsker at tale lidt ud af Hjertets Kroge med dig, ædle kjære Broder! inden som det nu lader til at mine lidet standsede Onder igjen bemestrer sig min stakkels, udmattede Person og nægter mig at føre Pennen med lidt Sammenhæng, saa er det da derfor, at jeg dennegang skriver til Eder hver især, for at du kan tilbageholde for din Nora, hvad muligen min tunge Sindsstemning heri tydeligt og mørkt vil udtale. Naturlig staaer det til dig, gode Broder, at meddele eller tilbageholde, hvad du selv finder for godt; min Tanke herved er blot ikke at ryste din gode Nora for meget.

Af vor kjære Moder har du vist erfaret, at efter Saxtorphs erfarne Raad og vor egen gode Læges Tilskyndelse her, er det bestemt, at jeg i Byen hos de ømme, gode Gamle skulde oppebie denne tunge Stillings endelige Afgjørelse. Efter at Marcher for en otte Dage siden saae mig og erfarede, at

de slemme Kramper, saa voldsomme i den sidste Tid, ere vendte tilbage, og flere Kjendetegn paa legemlige Svagheder, der fordobler min evig siddende Stillings Besværlighed saa meget, vise sig, saa bragte han mig i Mandags med al Skaansel og Forsigtighed sin erklærede Mening om, at jeg med det Første skulde see at komme ind til Byen, hvor den hurtigste og bedste Hjælp kun var mulig at tilveiebringe mig; tillige yttrede han, at muligen længere hen vilde Transporten endog ikke kunne lade sig foretage, ihvor magelig og bequem Alle vilde søge at gjøre mig den. Omendskjøndt vor ømme Moder jævnlig har søgt at gjøre mig bekendt med Tanken om, at det var bedst for mig at komme ind til den gode, gamle Saxtorphs Hjælp, saa kan jeg ei nægte dig, at denne tidlige Adskillelse fra min kjære Sophus og Christian (thi Natalie skulde da følge mig) og mit Huus slet ikke gefaldt mig, ja rørte mig meget.

Jeg gjorde min gode Doctor bekendt med, at jeg gjerne trak Tiden længere hen, inden jeg forlod mit Hjem, da desværre Tanken, om jeg nogensinde vender tilbage, er saa mørk og tvivlsom; han deeltog venskabelig, men dog stedse trøstende i min tunge Anskuelse og gav mig da et Par Forholdsregler, hvorefter jeg maatte bestemme Indfarten, saa kunde jo det Hele, nu alt var parat, lade sig ordne paa et Par Dage.

Fra denne Dags Erklæring, begriber du let, at jeg saa at sige bestandig maa holde mig reiseferdig. Ak! Gud allene veed, hvor lang Reisen bliver! Et Par rolige Timer idag, da min Sophus er i Selskab paa Østrupgaard, og jeg dog finder mig lidt taalelig, føler jeg mig ret tilfreds at offre dig og din Nora. Hvad der meest af alt har lettet og med Guds Hjælp vil lette mig det Øvrige af Lidelsernes lange Tid, er en næsten hidtil ukjendt Æmhed, Opmærksomhed og Godhed, min ædle Sophus viser mig. Aldrig eet Ord imod den af Lægerne fattede Beslutning har han yttret, omendskjøndt vi Alle kunne begribe, at svære, ja saa langt sværere Udgifter end ellers ved sligt Anliggende ere forbundne. I denne Henseende kan da mit Hjerte slaae roligt; men en anden, som ikke saa let beroliges, er, at hvordan end Alt ordnes og udføres paa meest besparende Maade, saa vil mit Ophold koste de gode Gamle mere end deres daglige Huusholdning ellers vilde, og-det bedrøver mig, hver Gang Tanken sysler dermed. Den kjærligste Villie yttre de Begge, men deres

Børn ere jo deres fortrolige Venner tillige, og vi vide jo, at Evnen desværre er saa langt svagere. Altsaa og i denne Henseende ængstede det tidlige Ophold i Byen mig, og du kan derfor troe, at jeg hjertelig beder til Gud, at mine Onder og Besværligheder ei maae tiltage, saa jeg nødes til den snarere Flytning.

Dine broderlige trofaste Linier, som fulgte Noras sidste venlige Skrivelse, glædede ret mit saart oprørte Hjerte. Du være da nu ret takket af den Søster, som føler sig saa lykkelig ved at see mig kjærligt erindret af den, mit Hjerte hænger saa inderligt ved, saavel ved Slægtskabs- som Kjærlighedsbaand. O ja, hvor gjerne blev jeg hos Eder Alle, ifald det saa er Guds Villie; men saa tænker jeg og stundom, hvilket er bedst, at forlade Verden, inden den bliver kjed af mig med alle mine Svagheder, eller muligen ved denne forestaaende Affaire at paalægges flere Svagheder, hvorved jeg endnu blev mindre eller maaske intet for mine Kjære og blot levede til Besvær for dem, jeg helst vilde offre min hele Kraft, mine bedste Bestræbelser! At see denne Sag fra en lys Side, endog fra en Helbredbringende, det formaaer jeg rigtignok ikke, ihvorvel der gives Mange, som ville fremstille det saaledes! Nu Gud glæde dig og velsigne dig i dit Huus og dit Amt! Vor Herre lade Eders kjærlige Samliv aldrig mørknes ved Sygdoms generende hvadse Pile!

Skulde disse Linier muligen blive de sidste, inden den afgjørende Time slaar for mig, da behold i dem en Tak fra mit Søsterhjerte for den Kjærlighed og Godhed, du stedse skjenkede mig fra de tidligste Børneaar, og vær for mine Børn i deres modnere Alder, hvad jeg glædedes ved at see dig være dem i de svundne Aar, en kjærlig, ædelsindet Onkel! Nedbed Kraft for den Svage i Livets tunge Dage, og spred Trøst, hvor du kan, ifald? —

Din hengivne Søster

M i s s e.

Jeg fulgte med hende til København, og i det halve Aar, hun opholdt sig her, kom jeg i Døtreskolen, hvor jeg fik Undervisning i de elementære Skolekundskaber. I Oktober fødte min Moder to Tvillingsønner. Uforglemmeligt staar for mig den Begivenhed, da min Moder efter sin Hjemkomst

til Hvedstrup af min Fader blev indledet i Kirken. Jeg var den Gang 8 Aar, men jeg husker det alt, som var det i Gaar, Moder staaende paa sine Krykker, Menigheden omkring os og Fader, som modtog hende med følgende Ord:

Bort Du drog med bitter Smerte,
Den Gang Vaarens Grønt brød frem,
»Aldrig seer jeg mer mit Hjem«,
Aned Du med sorgfuldt Hjerte.
Gud er mægtig i den svage,
See, Han førte dig tilbage.

Gak da ind i Herrens Kirke!
Han har hørt Dit Suk, Din Bøn,
Tvende Børn blev Smertens Løn,
Gid for dem Du længe virke!
Ømme Moder, sjældne Kvinde!
Gud vil Lønnens Krans Dig binde!

Da hun gik frem iblandt og efterfulgt af Menigheden til sin Plads i Kirken, var ikke mange Øjne tørre. I Daaben fik den ene Tvilling Navnet Vilhelm, den anden Frederik. Til den første stod Omegnens Herremænd Fadder, til den anden Egnens Gaardmænd, hvilket jeg husker forekom mig uretfærdigt. De smaa Drengene var imidlertid meget skrøbelige, de døde kort Tid efter hinanden af Kighoste. Moders Sygelighed tiltog naturligvis yderligere efter alt dette i det efterfølgende Aar.

I Oktober 1836 var min Fader bleven Hof- og Slotspræst i København, og i Naadsensaaret, medens min Fader opholdt sig i Byen, laa min Moder næsten uafbrudt til Sengs. Min Bedstemoder kom da til Hvedstrup og tog vare paa alt i Huset. Min Fader kunde kun nu og da komme ud, Befordringen skete jo i de Tider ene med Vogn, men tristere og tristere tegnede Udsigterne sig. Min Broder var allerede den Gang sendt til Herlufsholm, saa jeg var ene hjemme med Moder og Bedstemoder. Jeg mindes Faders Spørgsmaal til Dr. Marcher en Lørdag, han tog bort: »Kan jeg

rejse?» »Ja, rejs og hold Deres Prædiken endnu i Morgen (Fastelavnssøndag), men kom saa og bliv herude!«

Men om Søndagen holdt Vognen fra Hvedstrup udenfor Slotskirken for at køre Fader hjem hurtigst mulig; han kom en Time for silde. Moders Ansigt var i Sengen vendt mod det Punkt paa Vejen, hvor Vognen kunde ses. Jeg forstod, at Moder var død, men det var, som om jeg ikke vilde have det at vide af nogen anden end min Fader. Jeg undgik dem, der vilde tale til mig, deriblandt min Bedstemoder, og løb ud i Haven for at vente der. Der kom Vognen. Jeg løb atter tilbage for at møde den i Gaarden. Fader lod køre til en Side, for ikke at gøre Støj foran Indgangsdøren. Han stod hurtig af, kastede Frakken og løb ind i Soveværelset, hvor han segnede ned ved Enden af Moders Seng. Hvem kan nogen Sinde glemme et saadant Øjeblik? Hvad der blev talt? Jeg ved det ikke. Alle græd stille, mest min Fader, siddende ved Hovedgærdet af Moders Seng, stundom holdende mig foran sig. Det blev Aften, og vi kom i Seng, jeg som sædvanlig i samme Værelse som mine Forældre, og Fader som sædvanlig ved Moders Side, idelig og idelig beskuende hende. Den Nat drømte jeg en Drøm, der har staaet klart for mig Livet igennem. Jeg syntes, jeg kunde se op til en dejlig stor Palme- og Blomsterhave. Op til den førte en Stige. Moder stod oven over den og modtog Fader, som straks kom efter. Begge stod de nu og saa ned, hvor min Broder kom efter, arbejdende sig op. Men mig vinkede de til med kærlige Smil, og til sidst løftedes Stigen, og jeg stod ene tilbage. At Fader snart vilde gaa bort, og at min Broder længe før mig vilde blive kaldt herfra, var fra den Nat min sikre Overbevisning. Det er ogsaa sket saaledes. Min Broder levede rigtignok meget længer, end jeg havde troet, svag som han fra Barndommen var. Men min Fader fulgte snart min Moder i Graven. Første Paaskedag prædikede han med synlig Anstrengelse i Slotskirken, kunde ikke forrette Altertjenesten, men blev bragt syg hjem, og fjerde

Dagen derefter var han død. Var det Sorg og Længsel?
Paa Bordet i hans Arbejdsstue fandt man paa et løst Papir
følgende nedskrevet:

Har Du siddet nogen Sinde
ene med din dybe Sorg,
medens Hjertet slutter inde,
kun et sønderrevet Minde
som en øde Ridderborg,
da kan du forstaa min Smerte,
hvad der greb det arme Hjerte
i den sørgelige Stund.

Ser du ikke Borgens Frue
hænger der paa Muren bleg!
Før hun i den samme Stue
var en Livsblomst frisk at skue,
for hvis Glans hver Skygge veg.
I min Barm et Billed hænger,
men hun lever ikke længer,
hun, som det til Hjertet bar.

O, du dyrebare Billed!
hæng dog paa den mørke Grund!
Mange hede Taarer trilled,
naar jeg dig for Øje stilled
i min Sorg, min Længsels Stund.
Men naar Dødsbasunen kalder,
og naar Barmens Mure falder,
da du lever op paa ny.

Klare, lyse Livets Morgen,
du, som aabner Livets Land,
du skal overvinde Sorgen,
vise mig i Himmelborgen,
hvad ej Jordens Morgen kan!
Der, min elskte Vilhelmine,
skal du mig i Møde trine,
levende med Englelands.

Saaledes var vi to Søskende blevne forældreløse i min-
dre end to Maaneder. Min Broder var, som før omtalt, paa

den Tid paa Herlufsholm, men jeg, som var anbragt hos min Moders Forældre i København, naaede ikke alene hen til Fader samme Dag, han blev syg, men ogsaa Dagene derefter, ledsaget af Bedstefader. En Dag lod Fader mig give en Specie, som blev mærket og gemt som en Relikvie, indtil den en Dag sprang i et Nødens Øjeblik, endda efter at jeg havde begyndt min selvstændige Virksomhed. Sidste Dag kaldte han mig hen til sit Leje, tog min Haand og sagde: »Natalie, du var min Glæde! Bliv ved at være god!« Fader gav mig med dette Ord ligesom Programmet for mit Livs Virksomhed. Det var Hjertet, han pegede paa. Og midt under min Stræben for at tilføre Barnet, den unge Pige, den vordende Lærerinde rige og sikre Kundskaber, udvikle hos hende en klar Tankegang og alvorlig Virkelyst, har jeg aldrig tabt mit Hovedformaal af Sigte:

Hjertets Renhed og Viljens Styrke!

I N. Zahles Efterladenskaber findes fra den da gaarige Natalie følgende Breve til Broderen og Moderens Pige, Ingeborg, samt en Taksigelse fra Bønderne i Faderens Anneks-sogn.

Udg.

Mandagen d. 9. Januar 1837.

Kjære Christian!

Du har nok den troe at jeg ikke følte da Du reiste, men jeg gjorde det modsatte, kjære Christian, jeg skal aldrig glemme Dig. Fader har været her i Hvedstrup, siden Du reiste, han kom i Løverdags Aften og reiste idag, han skriver Dig nok ogsaa snart til. Jeg troer at det er lidt bedre med vores kjære Moder; Doktor Marker, har været her idag, og sagte at det var bedre med Moder, end da han sist var her. Nu har jeg foet mig 6 Staalpende, som jeg sente 6 Sk. efter indtil Kjøbenhavn, men mine kjære Bedsteforældre sente de 6 Sk. tilbage igjen, tilligemed 6 Pende, nemlig Staalpende. Din Sovekamrat, Jomfrue Hansen beder Dig mange Gange at hilse. Hansigne Hjort skriver bag paa mit Brev, til Dig. Alle Tjenestefolkene beder Dig at hilse. Vorledes gaar det Dig med Dine Kamerater, ere de saa slemme ved Dig som

Naar jeg har dvælet saa længe ved disse mine første Barn-
domsminder, da er det, fordi disse Minder har haft en over-
ordentlig pædagogisk Betydning for mig senere hen i Livet.
Da jeg kom til Skelsaar og Alder, og da jeg overhovedet
begyndte at drømme om pædagogisk Virksomhed, stod
disse Minder som det mest tilskyndende for min Bevidsthed.
Jeg havde efterhaanden lært mange gode og smukke, ja
endog skønne Hjem at kende, men ogsaa noget helt mod-
sat baade i højere og lavere Kredse. Jeg havde set saakaldte
Hjem være blot »Opholdssteder«, hvor Fader og Moder og
Børn mødtes uden Samklang, uden al Forstaaelse, stundom
i Fjendskab. Jeg havde set det mig saa vederstyggelige

før; alt vil jeg haabe gaar Dig godt. Medens jeg har skrevet
Dig dette Brev til, har Moder sovet, nu vil jeg ønske, at det
maa bekomme Moder godt. Nu vil jeg ønske at alt er og
vil gaa Dig godt. Doktor Marker beder Dig at hilse, fra
din hengivne og kjærlige

Søster Natalie.

Kjøbenhavn, d. 16. Februar 1837.

Min kjære Christian!

Det er lædt at indsee vor meget vi alle have tabt i vor
Gode kjære Moder; nu vilde jeg ønske jeg kunde være Dig,
i Moders Sted, men nei, ingen kan være os saa kjære, saa
Gode imod os, som kjære Moder var; jeg kan aldrig blive
saa God som Moder var. Moder glædede os saa gjerne,
Moder var saa glad naaer hun kunde skaffe os en Glæde
(eller fornøielse) men rettede ogsaa vore Feil og Læste vore
Lectier med os, for at vi kunde blive Fornuftige, naaer vi
bleve store. Kjære Christian nu have vi ikke længere den
Moder som gik saa glad og kjærlig hos os. Nu maa vi huske
paa de Moderlige Formaninger, som Moder selv i sine Syg-
dome gav os, og See at ligne hende i Alt.

Bedstemoder kom en Aften til os i Hvedstrup og var hos
vores Salig Moder en Uge. Rekke Strøm kom en Dag efter
Moders Død og, vilde blive hos os en Maaned; det var tungt
for hende at dette ikke kunde Skee, fordi Moder var Død.
Hun tog da ind med os til Kjøbenhavn, Bedstemoder Rekke

»Overherre«-lige udfolde sig i sin usmagelige Fylde, og den mig ikke mindre utiltalende, uværdige Kvindeunderdanigheds sløvende Indflydelse paa den opvoksende Slægts, særlig Sønnernes Ridderlighed. *Jeg har set Verdsligheden faa Magt med den ene og den anden og øde al alvorlig Vækst i Barnesjælene. Jeg har set rige Hjem, hvor alt kunde have været Lykke og bragt Lykke, men hvor den indre Hulhed har udmarvet Sjælene og bragt den unge Slægt paa Vildspor. Og jeg har set stakkels uformuende eller reducerede Hjem, hvor Misfornøjelse og Misundelse har faaet frie Tøj-

Strøm og jeg Kjørde da ind til Kjøbenhavn Dagen efter Moders Jordefærd. Hun blev hos os fem eller sex Dage. Jeg skal hilse Dig fra Capitain Paludan, Sophie Brun, Rekke Strøm, Nørager og Signe Hjort, som alle have bedt mig om at hilse Dig. Nu slutter jeg mit Brev til Dig, vori jeg skriftlig har talt med Dig om vores kjære Salig Moder.

Din trofaste Natalia.

Din lille Natalia skriver dette.

Min dyrebare Christian.

Jeg har desværre ikke noget godt at meddele Dig Du kjære Broder. Vor dyrebare Fader er saa syg, at baade Lægerne og vi frygte meget for, at Gud vil hente ham til sin elskede Mine, men skulde dette seiv gaa i opfyldelse, saa maa vi styrke os ved den troe han er hos Gud og Moder og de andre. Jesus lever Mine og Sophus er hos ham, og de kjære Brødre ere ogsaa hos ham. Gud trøste Dig og mig og alle, og altid skal jeg blive din

trofaste og bedrøvede

Natalia Zahle

vær beredt til det værste.

9/4. 37.

Min Dyrebare Broder!

I Eftermiddag vil jeg skrive Dig til, hvor hæderlig vor ædle Faders Begravelse gik af, og sige Dig lidt om enhver Ting som Du er fraværende for baade Sorg og Glæde; dog, Glæde kan jeg ikke sige, thi naaer vi har mistet baade Fader og Moder næsten paa engang kan man ikke blive glad over

ler, og intet muntert Mod har ladet Børnene med Forældrene tage Arbejdet op for med et Smil at bygge et Nøjsomhedens og Taknemmelighedens Pavlun. Under alt dette traadte mit eget lykkelige Barndomshjem frem for mit Syn. Jeg spurgte mig selv: Hvad gav Lykken? og maatte svare: den dybe Ærbødighed mellem Mand og Hustru, den fulde Fortrolighed og den uafbrudte Arbejden frem mod de højeste Maal. Og der dannede sig i min Sjæl en stærk Tørst efter at bidrage til »Kvindens indre Emancipation«, til at faa hende til at forstaa og hævde sin Plads i

noget hverken stort eller lidt. Min elskede Broder! jeg vil nu skrive alt det til dig som jeg veed, Enskjønt jeg ikke selv var med der, men jeg havde ei helder taalt det thi naar jeg græd saa bitterligen over vore smaa Brødre kunde jeg ikke taale at see Fader og Moder bæres til deres sidste Hvilested. 30 af Faders forrige Sognemænd vare her i Kjøbenhavn for at bære ham til Kirken vor han blev Bisat. Bønderne vare her hos os Aftenen før, og Græd alle saa meget over vor haarde Skjæbne; derpaa gik de Hjem. Nu gik vi til Sengs, og tænkte alle saa meget paa næste Morgen. Alle de som fulgte Fader samledes hos Prokurator P. J. Knusen. Der var en uhyre Mængde der fulgte Fader. Efterat de nu havde Spist begyndte Toget at gaa, Bønderne bar ham, (og det var saa Højtidelig som det kunde være) til Trinitatis Kirke; her blev han Bisat fordi der ingen Liig maatte komme i Slots-Kirken. Biskoppen holt Talen og den var saa Skjøn saa hæderlig og saa inderlig, som den kunde være; alle Græd saa meget over hans Død og da de gamle Mænd af Bønderne Sang Cantaten som blev givet dertil af Oehlenschläger med, trillede Taarendene ned ad deres Kinder og det var saa rørende at knap Bedstefader kunde taale at see det. — Efterat han havde staaet der i Kirken 2 Timer, blev han af Bønderne hendet med en Rostvogn en lang Fjældevogn med Læder over og 4 sorte af Bønderne leiede Heste der kjørtes af en Vognmandskal der ogsaa var Leied. Nu kjørte Vognen først og efter den Bønderne og efter den Bedstefader, Grosserer Borgen, Pastor Lork, og Prokurator Knusen, og dette Tog gik ud til Æresstøtten vor det skiltes ad og Bønderne Stege paa deres Vogne og det lille Tog, tog

Hjemmet som jævnbyrdig ved Mandens Side. Jeg vilde forsyne hende med saa rige og velfordøjede Kundskaber, at hun aldrig i en Samtale blev overset eller overhørt med Barmhjertighed, men snarere kaldt paa af sin Mand som den fuldt ud kyndige Deltager og Meningsfælle. Jeg vilde fremme hendes Forstaaelse af sit høje Kald som Moder, stille, men bestemt virkende blandt sine Børn, som den altid tilstedeværende, alvorlige, dog muntre, men aldrig forkælende og forvænnende. Jeg vilde virke til hendes Forstaaelse af Husetets Førelse, aldrig ringeagtende dens Betydning, altid rede

nu til Hvedstrup. I Flyng blev Kjære Fader modtaget med Klokkernes Ringen og det blev Hved entil de ikke mere kunde see Ham, og det blev ligeledes i Hvedstrup. Bedstefader tog Hjem her og tilligemed Provst Hjort Spiste til Middag. Derpaa tog han med sin Gjæst til Hvedstrup for ogsaa her at følge vor Fader. Han blev efter eget ønske lagt saa tædt ved Moder saa at man kunde see Moders Kiste og de Kranse som var fulgt med hende og de vare ubeskadiget og Friske — her blev ogsaa holt Tale og derpaa gik de. Levvel ønskes Du af

din hengivne Natalia.

Til Ingeborg, Moderens trofaste Pige, der sørgede meget over sin Frues Død, skriver N. Z.:

Kjære kjære Ingeborg!

Ved dit kjære Brev til mig Seer jeg at Du ikkun har saa liden Trøst vor Du er, derfor har jeg idag afskrevet tre af mine Bedsteforældres Sørgeqvad for at Du maaske derved kunde finde nogle trøstende Ord, og blande dem i dine rørende Følelser, men den kjære afdøde kan ikke mere komme til os derfor maa Du trøste Dig med at engang skal Du komme til hende vor intet mere skal adskille Dig og Moder, og der skal vi alle engang samles og der skal intet adskille os fra vore kjære forudgangne, thi som der staar i et af Sørgeqvadene de ere ikke tabte men forudgangne til en bedre Verden hen, dette trøster mig ogsaa, men vad der allermest trøster mig i min store Sorg det er »at engang skal vi samles hiset og der skal indtet adskille os

til at gøre sin Mand Regnskab for sit Forbrug, men ogsaa forlangende hans fulde Fortrolighed i økonomisk Henseende. At gøre hende i Hjertets og Sjælens Uddannelse lig med Manden — den gode Mand —, saa hun i Sandhed kunde komme til at staa som hans Medhjælp, som Medarbejder i alt godt, som skærmende mod alt ondt, ligesaa alvorlig bevidst som dybt elskende, ligesaa alvorligt fordrende som varmt opofrende, det blev mit Maal gennem al min Undervisning og Paavirkning.

Har jeg naaet det? Tør jeg mene, at Kvinden herhjemme

mere« men da maatte vi ogsaa stræbe efter det Gode for at vi kan behage alles Fader den Alvidende, og saaledes fortjene det. Ak, min kjære Ingeborg! her paa Jorden skal vi ikke mere see den trofaste Moder, nei aldrig mere her paa Jorden. Nu vil jeg bede Dig ikke give den Sang ud til nogen som jeg her sender Dig, Du maa endelig ikke give den bort til nogen, for jeg vilde have, at Du skulde beholde dette skrift af Den afdødes Datter som altid mener Dig det saa godt. Behold nu den Afskrift paa Sangen og lad den være Dig meget kjær og vær altid forvisset om at Du beholder mig som din trofaste

bedrøvede

Natalia.

Efter Faderens Begravelse stod følgende Taksigelse i Bladene:

Da det Sorgens Budskab naaede vor stille Landsbye, at den for 5 Maaneder siden fra os bortdragne høitelskede Religionslærer Hr. Hof- og Slotspræst Sophus Zahle, ved en ligesaa uventet som pludselig Død havde fuldendt sin jordiske Vandring, ønskede vi, af Kjærlighed og Høiagtelse for denne sjeldne Mand, der stedse, medens han virkede iblandt os, ikke alene tolkede Guddomsordet reent og klart for os, men ogsaa var vor sande Ven og kjærlige Raadgiver, — at lægge denne vor Hengivenhed for Dagen, ved at ledsage hans jordiske Levninger til det sidste Hvilested. Dog troede vi, at det maaske ikke, som vi ønskede, vilde blive os tilladt, gennem Hovedstadens Gader at bære den elskelige Guds Tjener, hvem selv Landets Fader, vor eigode

efter et Par Menneskealdres Stræben for hende i den Retning i Almindelighed staar med større, bedre og klarere Idealer? Ak, hvor lidt tør jeg sige dette! Om end mangfoldige dyrebare Vidnesbyrd har vist mig, at min og mine samstemmendes Virksomhed ikke har været helt forgæves, saa ser vort Samfund dog i sin Almindelighed næsten mere mørkt ud end før. Hvad har gjort dette eller dog virket dertil? Ja, jeg tager ikke i Betænkning at sige, at det har den aandelig nedbrydende, afkristnende, uetiske Litteratur fra Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede sin mægtige, om ikke største Part i. Den Haan over Hjemmets Velsignelse, den Spot over Kakkelovnsvarmens fordummende Indflydelse, den Rokken ved alt, hvad der hedder Pligt, ved alle Alvorsbaand i det indre og ydre, den Skilsmisernes Forherligelse og Troskabens Latterliggørelse, den Blottelse

Konge, havde hædret og udmærket, til den af Stadens Kirker, hvori Sørgehøitiden skulde foregaae. Det var os derfor en inderlig Glæde, at vort Ønske med Velvillie blev opfyldt, og stedse vil den for os saare hædrende Modtagelse, vi fandt blandt de mange høje og ædle Mænd, der samledes i Sørgehuset, være os i kjær og taknemmelig Erindring.

Vi føle os opfordrede til herved offentlig at aflægge vor underdanige Tak til Sjællands høivelbaarne og høiærværdige Biskop, der inderlig rørte vore Hjerter ved den saare skjønne Tale, hvormed han hædrede den af os Alle saa elskede Hedenfarne, og ved den Nedladenhed og Godhed, hvormed han tilkjendegav sin Tilfredshed med vor Nærværelse. Vi takker dernæst Hr. Kammerraad Knudsen, den Afdødes ædle Ven, og alle de ærede Herrer, der ved denne Leilighed viste os simple Landboere saa stor Opmærksomhed og Deeltagelse. Vi takke ogsaa Hr. Provst Hjorth, for den Sørgetale, han holdt ved den Hensovedes Kiste, og vor gode Sognepræst, Hr. Pastor Lorck, den for os uforglemmelige Zahles værdige Eftermand, for de skjønne og rørende Afskedsord, han udtalte ved den Grav, hvori vi med Taarer nedsænkede en ædel Mand ved Siden af hans kort forud bortgangne elskede Ægtefælle.

Herringløse Byes Bønder.

af alle daarlige Sæder, som det naturlige og sædvanlige og i Kraft af Elskovens Krav berettigede, den Usminkethed lige overfor den fysiske Naturs Fremstillinger — hvad har alt dette ikke saadet for en forfærdelig Sæd! Lad være, at der midt under det har lydt alvorlig Tale til Fordel for det Usminkedes Berettigelse og det Virkeliges rene alvorlige Fremstilling, — denne Tale og dens Virkninger har ikke kunnet dæmme op for den indbrydende Strøm af Uhumskhed og halvtildækket Nøgenhed, — og Faldet er sket!

Uigenkaldeligt? O, langt fra! Aldrig maa Kampen opgives, og aldrig — om Nederlagene omkring synes nok saa store — maa det levende pædagogiske Arbejde paa det etiskes og sandes Idealisering for den opvoksende Slægt opgives. Ihvor galt det ser ud, ihvor stærk Modstanden synes at være, ihvor voldsomt Satiren og Ironien kan svide, aldrig maa Haabet slippes, aldrig Troen paa, at det rene og sande i det stille gør sin stærke Gerning og vil og kan bringe Sejren hjem.

Hjem! ja, for til Hjemmet er det, den skal bringes. Hjemmene er det, der skal reddes. Dem er det, der skal straalet i ren Skønheds Glans, dem er det, al Verdens Pædagogik skal arbejde for.

Men ogsaa til udvortes økonomisk Selvstændighed har jeg ønsket at hjælpe Kvinden, om hun blev stillet ene i Livet. Jeg vilde, hun skulde være stærk nok til at forsmaa hvert arrangeret kærlighedsløst Ægteskab. Men da denne indre Emancipation, hvad Viden, Pligtfølelse og ægte Kærlighed angaar, har været mit Hovedformaal, saa har jeg kun lidt taget Del i Bestræbelserne for at skaffe de ydre Rettigheder. Betingelserne derfor har været min Opgave. Men jeg har staaet og staaer i den dybeste Beundring for de Kvinder, der har taget disse ydre sociale Opgaver op, og med lige saa uskrømtet Ærbødighed som Forundring har jeg set, hvor — jeg kan næsten sige — uhyre viødt de har bragt det i det korte Spand af Tid, siden Tanken om Kvin-

dens ydre Emancipation for Alvor kom frem. Jeg har stundom følt mig saa lille overfor dem og syntes, jeg maatte slaa Øjnene ned for deres mægtige Energi. Men — alligevel — den Stræben, jeg og mine forstaaende Medarbejdere har helliget os, vil alle Dage trænge til sine stille Arbejdere.

b. Hos Bedsteforældrene.

Men tilbage til min Barndom. Min Broder og jeg var saaledes blevne forældreløse i mindre end to Maaneder. Hele vor Opvækst igennem kom vi til at leve adskilt. Kong Frederik betalte for ham paa Herlufsholm, og Dronning Marie Sophie Frederikke betalte for mig i Døtreskolen af 1791. Jeg boede hos min Moders gamle Forældre, Rodemester Bøttgers, i Fiolstræde Nr. 206. Mine Bedsteforældre var indbyrdes meget forskellige. Bedstemoder var en baade højsindet og elskværdig Kvinde, og senere i Livet er jeg kommen til at værdsætte hende og ære hendes Minde. Som Barn havde jeg derimod svært ved at holde rigtig af hende, dels var det vel Savnet af mit eget dyrebare Hjem og Sammenligningen med dette, som gjorde mig det svært at holde af hende, dels var der noget i hendes Væsen, der stødte mig tilbage. Hertil kom, at hendes Kjærlighed til den afdøde Datter gjorde, at hun ofte saarede mit Barnehjerte ved at tilskrive min Fader alle mine daarlige Sider, medens mine gode Sider efter hendes Mening var en Arv efter min Moder. Hun tænkte sikkert ikke nærmere over dette, og jeg følte ogsaa allerede den Gang dybest inde, at hun kun vilde mit bedste. Men Bedstefader, som var en ubeskrivelig god Mand mod Børn og vel nok altfor rede til at føje mig i alle mine Ønsker, sluttede jeg mig mere til.

Jeg holdt af at spadsere ved Siden af den statelige og pynkelige Mand paa Voldene, og som Toppunktet af disse Aars Glæder staar for mig en aarlig Udflugt med ham til Ordrup

den 14. Juli, min Moders Fødselsdag. Der spiste vi Kyllinger og Jordbær paa Kroen, og der viste han mig det Sted, som tidligere havde tilhørt ham, og hvor Moder var bleven forlovet med Fader. Han fortalte, at da han den Dag var kommen ud paa Stien bagved Huset, hvor Fader stod og ventede paa Moders »Ja« paa hans skriftlige Bejlen, som Bedstefader kom for at overbringe ham, blev Fader saa lykkelig, at han glemte at gaa ind i Huset. Bedstefader og Fader gik derimod først en lang Tur om ad Ordruplund, Dyrehaven og tilbage, og Fader strøede i sin Lykke Penge ud til hver en trængende, de mødte. Man tænke sig, hvor Moder og Bedstemoder har gaaet og ventet i Villaen. Denne Tur gik Bedstefader med mig ved Haanden, trofast mod dette Minde — hver 14. Juli.

Min Skolegang var mærkelig. Allerede i det halve Aar, min Moder var i København før de smaa Brødres Fødsel, blev jeg, som ovenfor berettet, sat i Døtreskolen. Jeg har et saare utydeligt Minde derom; kun husker jeg, at jeg, saa lille jeg var, foruden Dansk samtidig lærte baade Tysk og Fransk. I en lidt højere Klasse gentog det samme sig, da jeg efter mine Forældres Død atter kom derind.

Endnu medens Fader levede, havde der været en lille Meningsforskel mellem ham og Bedstemoder om min Skolegang. Fader holdt paa en Frk. Lindes Skole, som den Gang var stærkt paa Mode, Bedstemoder paa Døtreskolen, hvor Moder havde gaaet, og hun gik af med Sejren. Ogsaa heri har der vel været noget bestemmende for mig. Hvilken Indflydelse vilde den finere, meget franske Skole med de fornemmere Kammerater have haft paa mig? Vilde den have trykket mig, eller vilde Paavirkningen have hjulpet mig til lettere at passe ind i de Omgivelser, jeg kom i efter min Bedstemoders Død? Allerede i Forsommeren 1839 døde min Bedstemoder af Tyfus. Der var derefter vistnok flere Planer oppe om, hvor jeg nu skulde anbringes. En Dag blev jeg i et Ærinde sendt ud til Professor Eschricht, en Ven af min

Fader, som boede paa Fødselsstiftelsen i Amaliegade. En anden Gang blev jeg hentet hjem fra Skolen og ved min Indtrædelse hilst af Prof. Eschricht og Frue, som sad hos Bedstefader. Det blev foreløbig bestemt, at jeg skulde tilbringe Sommerferien hos min Slægt i Jylland, 2 Præstefamilier, dels paa fædrene, dels paa mødrene Side, og jeg blev nu saa optagen af denne Rejse, at jeg ikke tænkte videre over Fremtiden. Heller ikke af selve Ferien husker jeg noget udover min ubeskrivelige Glæde over Landlivet, og hvor morsomt det var at lære Kusinerne at kende. Men af og til tror jeg nok, der kom en vis Angst og Spænding over mig ved Tanken paa Fremtiden.

c. Hos Prof. Eschrichts.

Efter Ferien 1839 optoges jeg i Prof. Eschrichts Hus, saa vidt forskelligt fra mine to tidligere Hjem. Jeg var da 12 Aar gammel. Var jeg til Dels bleven forkælet hos mine Bedsteforældre, mødte jeg nu en Strenghed, som forknyttede mig, og havde jeg ikke haft min stærke, levende Fantasi, som foregølede mig tusinde Goder, som jeg aldrig opnaaede, og havde der ikke til Grund i mig ligget saa ukuelig en Livskraft, saa tror jeg, min Livsglæde havde taget Skade. Prof. E. og hans Hustru var dog ingenlunde haarde Mennesker, men jeg tror, jeg var dem en Skuffelse. Mine livlige Øjne og det, at man i Hjemmet og Skolen havde anset mig for et godt Hoved, hvad jeg vel ogsaa paa en Maade var, havde givet dem Haab om at finde Munterhed og Talentfuldhed hos mig, og i Stedet derfor følte de sig frastødte af mig*). Jeg var ikke let bevægelig i Selskabs-

*) Den lille Pige med den stærke Trang til Kærlighed, som hun havde været Genstand for i Barndomshjemmet, kunde ikke lukke sig op under de nye Forhold. I sine Breve til Broderen skriver hun: »Jeg har et Maal, der desværre længe har været uopnaaet, det Maal at gøre mig elsket af Eschrichts. Kunde jeg opnaa det, da kunde jeg endnu blive

livet, ej heller ejede jeg Talenter i Retning af Spil, Sang eller Sprog, alt det, de satte Pris paa. Tavs og utilgængelig, tung og frygtsom, stundom sløv, gik jeg imellem dem som en fremmed, uden at have Mod til at gengælde de smaa Kærlighedstilløb fra Fru E.s Side, og mange Gange viste jeg vist Bitterhed og Trods, hvor de havde ventet Hengivenhed og Taknemmelighed. At jeg skulde sige hvert Ord paa Tysk har vel ogsaa virket forstummende paa mig. Fru E., som var tysk født, havde i et Institut i Hamborg, hvor man opdrog unge Piger, der skulde ud som Lærerinder, tilegnet sig den Pædagogik, som hun anvendte overfor mig. Pædagogik, som i mine Tanker er den ædleste og bedste Lærdom, Kristendommen ufortalt, som en Opdrager kan tilegne sig, kan blive ødelæggende, hvor den bliver noget blot udvortes, Regler, Hoved- og Biregler, som skal følges i det daglige Liv, — hvis den bliver Mekanik. Denne Pædagogik følte jeg gennem hvert Ord, hver Befaling, ledsaget af et strengt Øje, vaagende over mine Mangler og saare sjelden et lille anerkendende Nik eller mildt Blik, naar noget var tilfredsstillende. Professoren var en ejegod, elskværdig Mand, og jeg følte ikke saa lidt til hans Hjertensgodhed, men ogsaa han kendte mig saa lidt og delte vistnok sin kloge og dygtige Hustrus Opfattelse af mig.

En Gang var et usandfærdigt Ord sluppet over mine Læber, et svagt »Ja«, da jeg blev spurgt, om jeg var kommet op i rette Tid. Straffen blev, at jeg tre Dage maatte staa op under alle Maaltiderne, hvem der saa kom til Stede; da saa jeg Taarer i Professorens Øjne, og det trøstede mig i min Nød. Men han ophævede dog ikke Straffen, og da

lykkelig! Men det er saa tungt ikke at være afholdt, og jeg formaar ej at finde Vejen til Fru E's ædle Hjerte. O, hvis hun vidste, hvor højt hun er elsket, da maaske hun vilde mildnes imod mig.«

For Plejeforældrene har hun, tillukket og ordknap som hun selv siger hun var, næppe været let at opdrage, og senere har hendes Planer og Fremadstræben vel ogsaa virket overraskende og fremmed paa dem efter hin Tids Former og Forhold.

Udg.

han første Gang efter denne Begivenhed skulde underskrive min Karakterbog, sagde han til mig: »Jeg har altid sagt, at i en Usandhed har vi aldrig grebet dig, nu kan jeg heller ikke sige dette«. Jeg gik fortvivlet fra ham. Jeg tror ikke, min Plejemoder vidste, hvor haardt hendes Strengthed kunde ramme, hun havde vist selv faaet en streng Opdragelse, og streng, som hun var mod mig og alle, som hun skulde lede, var hun ogsaa mod sig selv.

Dog meddelte jeg aldrig noget af dette til andre, trods mange nysgerrige og medlidende Spørgsmaal fra Slægt, Venner og Kammerater. Jeg hørte endogsaa heftige Ord mod Fru E. af hendes Slægt og Venner i Anledning af mig, de havde ondt af mig. Naar jeg tav, var det da af Frygt, Hengivenhed eller Stolthed?

Jeg frygter, det var mest det sidste; det var mig svært at være Genstand for Medlidenhed. Et forældreløst Barn trænger saa haardt til et ømt og forstaaende Hjerte, — og selv da! — Hvor har jeg lidt, naar jeg saa andre Børn skynde sig til deres Moders Favn og græde ud eller juble i hendes Arme. Hvor var det trangt at staa ene, naar de andre havde deres sikre Tilhold! Men denne Erfaring har gjort mig aarvaagen i min Virksomhed for de forladte og ensomme. Jeg blev dybt greben af et Barns Hjertensgodhed, som en Lærer ved et Lærermøde fortalte mig om. Dette Barn havde en Gang, da han vilde straffe en af hendes Kammerater, standset ham med det Udbrud: »Aa, Hr. B., hun har ingen Moder!« Og aldrig har jeg fundet en Ansøgning til Lærerindernes Understøttelsesforening mere værdig til Medfølelse end den Ansøgerindes, der en Gang skrev: »Jeg har aldrig kendt Fader eller Moder og ved næppe, hvem de er«.

Og dog har jeg gode Minder fra de Aar, jeg var i Professor Eschrichts Hus. Dog var der baade noget stort og smukt hos min strenge Opdragerinde, og Opholdet i deres Hus har haft Betydning for min Fremtid.

Alt ved min Konfirmationstid mildnedes vort Forhold, og senere blev hun mig en sand Veninde, ømmere og inderligere Aar for Aar. Det var fra hendes Haand, jeg modtog de eneste Gaver, da jeg stiftede min Skole og indrettede mit Hjem. Det var hendes Øjne, der fulgte mine Skridt, hun var den første, der vovede at anbefale mig til sine Venner, hvilket var en stor Opmuntring for mig; den første, der glædede mig ved at aabne sit Hus for mine nærmeste. Hun, som aldrig kunde tænke sig at tale ved en festlig Sammenkomst, hævdede desuagtet en Gang i et Selskab hos mig sit Glas og sagde: »Det er Natalie, som har lært mig at elske Danmark«. Hun støttede mig i de første vanskelige Aar med smaa Summer nu og da, og da hun var bleven Enke, spillede hun eller læste Sprog med en og anden trængende Elev; og til sidst frydede hun mig ved i 1878 kort før sin Død at skrive til mig paa Dansk: »Hvor lykkeligt, om vi*) nu kunde flytte ind til dig, og jeg der kunde finde Ro og Hvile i Din Bolig og dø der; det vilde være saare velgørende«. Kunde jeg vente mere? Jeg gemmer dette Brev som en Skat.

Professor Eschrichts Minde er mig dyrebart. Hans Videnskab, Naturvidenskab og Fysiologi, havde jeg stor Interesse for, og hans fortrinlige populære Foredrag, som jeg altid var med til, vakte tidlig min Sans for Ordets Magt. I min Stambog skrev han, da jeg forlod hans Hjem, følgende:

»Vær en strengere Dommer mod dig selv end mod andre. Aflæg dig Regnskab for hver Dag, hvorvidt du har anvendt den til at blive forstandigere og bedre. Væn dig til at finde Din bedste Glæde i Arbejdet. Lyt aldrig til letfærdig Tale, og frygt mere for smigrende Ord end for strenge. Taler Du om andre, saa tænk Dig, at de hørte derpaa, og er Du en Gang i Tvivl om, hvad Du bør sige eller gøre, da tænk

*) Fru E. og Søsteren Henriette Petit, som indtil sin Død 1912 ogsaa var Frk. Zahles hengivne Veninde og hyppige Gæst i hendes Hjem.

Dig Din Moder vaage over dig. Pas, at denne Tanke altid er Dig kær.«

Din faderlige Ven

D. Eschricht.

I Skolen gjorde jeg Lykke blandt Foresatte og Kammerater, og det var vel ikke frit for, at jeg der tog Revanche og slog mig løs efter Evne. Jeg var altid mellem de øverste i Klassen, Nr. 1 eller 2. Men jeg var ogsaa med til alle Spilopper*), der kunde løbe nogenlunde godt af. Med min digteriske Fantasi fortalte jeg Historier, og som Fortæller var jeg i mit Es. En Tid var det Mode mellem os at skrive Vers om Lærerne. Jeg skrev da ogsaa et en Gang om en Historielærer, som med sit tørre: »herfra og dertil« desværre ikke vakte Sans for »Historie«. I Frokostkvarteret stod jeg og læste det op for en taknemmelig Tilhørerkreds, da jeg pludselig saa Skolens agtværdige og elskværdige Bestyrerinde staa lige overfor mig med udstrakt Haand og de Ord: »Donnez moi ce papier, Mademoiselle Zahle«. Vi talte altid Fransk med hende. Jeg tror ikke, der var et ondt Ord i mit Digt, noget om en Paryk og en Spyttebakke husker jeg. Men jeg blev som forstenet af Skræk. Jeg turde ikke lægge »le papier« i hendes Haand, men stod og rev det i bitte smaa Stykker bag paa Ryggen og lagde dem saa omsider i hendes stadig udstrakte Haand. Hun tog dem og gik. Der var Gravstilhed i Stuen. Tre Dage gik, og jeg var nærved at blive syg af Angst. Sæt hun en Dag viste sig i mit Hjem og spurgte efter Madame Eschricht!

*) En Kammerat fra hin Tid skrev i 1901 til Frk. Z.: »Husker du, da du som 14aarig og jeg som 10aarig legede Skole i Amaliegade; jeg var en langt villigere Elev hos dig end i den virkelige Skole? Og husker du, naar vi legede Røvere i Leths Have paa Fælledvejen under dig som Røverkaptain. Da gik det lystigt til, naar du sværgende ved »Mars's knitrende Lyn« førte os i Ilden. Ja, du var skabt til at være Fører.«

Havde jeg den Gang læst om at »dø i Skønhed«, saa tror jeg, jeg havde søgt Lejlighed dertil, naar jeg fra Skolen, som laa paa Hjørnet af Løvstræde og Købmagergade, gik hjem til Amaliegade! Den tredie Dag, da jeg skulde gaa fra Skole, blev jeg kaldt ind i Bestyrerindens private Værelse, og der gik følgende for sig: »Natalie Zahle«, sagde hun paa Dansk, »jeg har gjort mig al Umage for at sætte de Stumper sammen, som Du gav mig i Haanden, men jeg har ikke kunnet. Jeg kan altsaa ikke faa at vide, hvad Du har skrevet, og jeg vil ikke spørge dig, for ikke at friste dig til nogen Usandhed. Men jeg kan ikke tro, at det har været saa slemt, og jeg vil ikke straffe dig med nogen Beskæmmelse. »Men« — her kunde jeg høre hendes Stemme skælve — »lad dig ikke forføre til noget daarligt! Skriv aldrig noget, du ikke kan lægge i dine Foresattes Haand«. Saa lagde hun den ene Haand paa min Skulder, trykkede med den anden min Haand og — gik. Der stod jeg — ikke et Ord var kommen over mine Læber — først udenfor Døren brast jeg i Graad, men jeg gik lyksalig hjem, og hun havde vundet mit Hjerte for hele Livet.

Jeg har ikke saa meget dvælet ved denne lille Skolehistorie for at illustrere min Part i den, skønt den kom til at betyde meget for mig, som for at sætte Frk. Mammen et Æresminde. Hvor fuldt pædagogisk handlede hun ikke? Ikke ud af pædagogiske Kundskaber, — hun havde vist ikke mange — som ud af et stort Hjertes Forstaaelse af Situationen. Min Letsindighed, min Stilling i det strenge Hjem, min Trang til Tillid og Mildhed! Hun handlede stort i dette Tilfælde, og det gjorde hun i mange smaa, hvad der senere blev mig klart, men hun blev hverken rigtig afholdt eller anerkendt, jeg tror, fordi hun altid talte Fransk.

For Resten var Skolen virkelig opdragende for mig som for de andre Elever ved sin Ordenssans, sin Redelighed i alle Forhold og ved sin aarlige glade Fest, naar Eksamenresultatet var blevet meddelt Forældre og Værger. (Mine

Plejeforældre var desværre aldrig til Stede). Bagefter blev der danset og leget af Hjertenslyst. Tonen i Skolen var god og tillidsfuld. Et Par af Lærerne vil jeg gerne omtale med særlig Tak. Først Tysklæreren i de højere Klasser, Hr. Hvalsøe. Hans Flid og Omsorg for selve Undervisningen og for hver enkelt Elev var enestaaende og berørte mig stærkt ved Eksemplets Magt. Han haltede meget stærkt, men ingen af os saa vist andet end hans store, opmærksomme og deltagende Øjne. Han var Punktligheden og Ordenen selv. Vi havde næppe sat os, før han kom ind med sine Bøger i Haanden. Naar vi skrev Stil, gjaldt det jo, at vi ikke skaffede os utilladelig Hjælp. Ingen Bog maatte ligge paa Bordet, selv gik han omkring og lagde smaa Oktav-papirer foran hver enkelt Elev, paa hvilket han med egen Haand havde skrevet vore Opgaver, og et lignende Stykke fik vi til at skrive Oversættelsen paa. Hver Stil var naturligvis møntet paa, hvad han nylig i Læsetimerne havde gennemgaaet. Mens vi skrev, kom vi enkeltvis op til ham og fik den forrige rettede Stil gennemgaaet. Vore Læsetimer var omhyggeligt indøvende, baade hvad det fremmede Sprog og Modersmaalet angaar. Og saa kendte han hvert Barn. De enkelte Ord, han har sagt mig, viste mig, at han, baade da jeg var lille og senere, var klar over mine Livsforhold. Kort før jeg gik ud af Skolen, forærede han mig et lille, af ham selv brugt Leksikon med de Ord: »For du har nok ikke nemt ved at skaffe dig et selv«. Jeg ved, at da jeg senere begyndte at korrespondere med min Plejemoder, naturligtvis paa Tysk, undrede hun sig over, hvor meget Tysk jeg kunde.

Den anden Lærer var cand. theol. P. E. Lind, senere Biskop Lind. Han greb mig ved sin beaandede Undervisning i Religion og Dansk. Der var noget frisk og frigørende over hans Vejledning i Religion, der fik mig til at tænke selv og læse i Bibelen. Om Lektielæsning husker jeg intet. Og i Dansk! Ja det var lutter Skønhed og Storhed, syntes jeg.

Værkerne blev levende for mig, og jeg læste anderledes, end jeg før havde gjort. Men det var kun i de sidste Aar, vi havde ham.

Saa slog Afskedstimen for mig; jeg skulde bort, ud som Lærerinde, og de herlige Timer var forbi. I den lille Stambog*), jeg fik ved min Konfirmation, skrev han:

De var kun ung, da helligt Kald De hørte;
De fulgte det og fast paa Herren tror.
Bliv tro Dem selv, og lad, hvad Hjertet rørte,
Klart straale ud i Gerning og i Ord.

12. Okt. 1842.

Deres altid hengivne

P. E. Lind.

De fire smaa rimede Linier viste mig, at han troede godt om mig, og de var mig til stor Glæde.

2. Okt. 1842 blev jeg konfirmeret i Slotskirken af Pastor Paulli. Jeg var meget bevæget ved den hellige Handling og lykkelig over, at min Broder Christian var kommen ind fra Herlufsholm for at overvære den. Jeg »stod« i sort og med et stort fransk Shawl paa, saadan var det Brug den Gang. Smykker og andre Herligheder, som de unge nu om Stunder overvældes med, var der ikke meget af, ja saa lidt, at min Plejemoder, som saa, at jeg ikke havde faaet saa meget som en lille Naal, tog sin Brosche af og satte den paa mig.

*) Denne Stambog fandtes velbevaret i den 86aarige Kvindes Gemme, et af de mange Eksempler paa Frk. Zahles store Ordenssans og Troskab mod Minderne. Jeg kan ikke modstaa at aftrykke Frk. Mammens Ord i samme Bog: »Gud være med dig, hvad kan da være mod dig, min inderlig kære Natalie! som hverken Afstand eller Tid nogensinde vil kunne udrive af mit Hjerte.« Karen Mammen. Udg.

II.

Min første Færd paa Pædagogikens Veje.

a. *Barrit.*

Efter min Konfirmation tilbragte jeg et halvt Aar hos min Onkel, Pastor Rasmus Bøttger i Barrit ved Horsens, hvor jeg gjorde mine første famlende Forsøg som Lærerinde.

Jeg skulde efter fattig Evne undervise mine to Fætre, Tvillingbrødrene Frederik og Christian (der senere som henholdsvis Arkitekt og Tømmermester i København deltog i min Skolebygningens Opførelse 1877) og min lille 6aarige Kusine Alvilda (senere Fru Levinsen). Jeg lærte dem at stave, læse, skrive og regne, medens jeg udenfor Skoletiden fortalte dem Historier, snart gamle kendte, snart digtede. Den lille opvakte Alvilda var især modtagelig for, hvad jeg kunde yde ad denne Vej.

b. *Bjerre Mølle.*

Det var dog først, da jeg kom ud paa min første »rigtige« Lærerindeplads (1. Maj 1843) i Bjerre Mølle ved Horsens, at jeg blev en »voksen« Pige og begyndte at tænke over mig selv og mit Kald. Dette Sted blev til Velsignelse for mig, thi her blev jeg glad og frimodig, medens jeg heller ikke i Barrit, hverken overfor min gode, venlige Onkel og særlig ikke overfor hans Hustru havde formaaget at afkaste

det ængstelige, forsagte og indesluttede Væsen, hvorved jeg vel ogsaa her snarere frastødte end vandt dem.

En Lærerinde i Nærheden, en Frk. Bintzer, senere gift med en af Herredsfoged Withs Sønner i Bjerre, havde skaffet mig Pladsen efter sin Søster. Jeg skulde undervise fire Pigebørn, og min Løn skulde være 30 Rbd. aarlig. Jeg maatte derfor, for at komme ud af det, bruge den Smule Renter, jeg fik af min Arv (2000 Rbd.), hvad der senere kom til at svide til mig.

Efter at have modtaget et venligt Brev fra min vordende Madmoder, hvori hun lovede at modtage mig med Kærlighed og Godhed, holdt jeg saa, siddende paa en Fjælevogn ved Siden af Kusken, da mit »Hab und Gut« optog Resten af Vognen, mit Indtog i Bjerre Mølle. Jeg følte, at jeg kom til et forholdsvis ubemidlet Hus, hvor man var glad ved overhovedet at kunne holde Lærerinde, men jeg mærkede tillige, at disse Mennesker havde kendt bedre Dage. Jeg mødte her en Venlighed og Hensynsfuldhed, der lod mig stige i mine egne Øjne og vakte min Ansvarsfølelse, saa jeg stillede voksende Krav til mig selv. Familien hed Seiffert v. d. Merwede, men omtaltes og omtalte sig selv kun med det sidste Navn. Da jeg næste Morgen skulde tale lidt med »Madammen« om Børnenes Undervisning, mødte hun mine Spørgsmaal med de Ord: »Ja, De ved jo bedst, hvori og hvordan der skal undervises, og hvordan Tiden skal inddeles«. Jeg var nær ved at segne og følte, Blodet steg mig op i Kinderne. Jeg vidste jo ikke en Smule af alt det, hun forudsatte, men jeg maatte jo tage mig sammen og tænke over det. Og alt som Tiden gik, og jeg dels fik Elevernes meget mangelfulde Bøger i Hænde, dels ransagede min Hukommelse m. H. t. alt, hvad jeg havde lært i min egen Skoletid, kom Sagerne lidt efter lidt i Orden. Jeg var ikke fyldt 16 Aar, og min ældste Elev var 14! Til Held for mig havde min Forgængerinde ikke været overdreven dygtig, og ved Flid og Eftertanke, ved ærgerrig

Stræben, for Ærgerrighed mærkede jeg nok, der var i mig, blev jeg snart anset for — en »udmærket« Lærerinde. Det »udmærkede«, blev jeg snart klar over, laa i min Omgang med Børnene. Den Orden, jeg selv i min Barndom var opdragen i, indøvede jeg hos Børnene, som ikke var særlig stærke paa dette Punkt, og den Skønhedssans, jeg havde, søgte jeg at udvikle hos dem. Da jeg tillige havde den Evne at kunne interessere dem, vandt jeg deres og deres Forældres Hengivenhed. Jeg følte mig lykkelig; lykkelig ved deres Tillid og Anerkendelse, og jeg stræbte fremad. Dertil kom, at Naturomgivelserne i høj Grad tiltalte mig og indvirkede paa mit Sind. Møllen laa ved en lille Aa, og naar jeg traadte ud af Haven og steg lidt tilvejs, laa et smukt, men tyndt bevokset Hedelandskab for mine Øjne. Den lille Have ved Møllebakken gav Ly og Læ, og Heden indbød til Spadsereture, som særlig den ældste af mine Elever var villig til at ledsage mig paa. To ældre voksne Døtre delte min Sans for Naturen og andet skønt og smukt, og saaledes forløb det første dejlige Sommerhalvaar. Da jeg ved November fik min lille Løn udbetalt, skete dette med saa hjertelige Ord, at jeg blev meget bevæget derved, og senere forhøjede de min Løn til 40 Rbd. som Anerkendelse af mit Arbejde. Det var en Glæde. Disse første Penge for et præsteret Arbejde var mig saa dyrebare, næsten højtidsfulde, at jeg havde ondt ved at give dem ud. Men det maatte jo ske, for Renterne af mine 2000 Rbd. strakte jo ikke langt, lidt flot anlagt som jeg desværre var. Dæmrende steg pædagogiske Fremtidsplaner op for mig. Uden at kende det mindste til Grundtvigs store Skoletanker, opstod Følelsen af det mundtlige Ords Betydning hos mig. Jeg kunde ubeskrivelig lidt, tyngende lidt følte jeg, naar jeg sad og forberedte mig i Lektierne til næste Dag. Men jeg havde Evne til at skildre malende og fortælle fængslende, og det bødede paa Kundskabernes Ringhed. Jeg skaffede mig fra Horsens de Bøger, jeg kunde overkomme, Rottecks Verdenshistorie blev

der begyndt og studeret med Lyst, ligesom en Del Rejsebeskrivelser og biografiske Bøger, foruden naturligvis hvad jeg kunde overkomme ved Laan af Skønlitteratur. Ved at mærke den Interesse, hvormed de Timer, jeg anvendte til Gennemgang af saadanne Værker, blev fulgt, undfangede jeg Ideen til en hel Skoledags Anvendelse kun paa Fortælling og Oplæsning, mens Børnene sad med deres — af mig meget slet ledede — Haandarbejde. Jeg talte med Forældrene om denne Tanke; de gav mig fuld Frihed, og Onsdagstanken (jeg valgte Onsdagene dertil) traadte ud i Virkeligheden. Hvor var jeg fuld af Liv og Lyst paa denne Dag! Men hvor var jeg fortvivlet de andre Dage, naar jeg mærkede, jeg savnede Kundskaber i Fag som Regning, fremmede Sprog osv., og Indsigt til at bruge dem,

Fra Tiden i Bjerre Mølle skriver sig nedenstaaende to Udtog af Breve: 1) fra Fru Eschricht, 2) fra den da 18aarige Broder Christian:

Udg.

.... In deinen Briefen machst Du immer einige schlimme Sprachfehler, indem Du grüssen und bitten mit dem Dativ gebrauchst; es heisst aber: ich grüssse Sie, ich bitte Sie, also der Accusativ; erinnere das ja; deine Briefe sind sonst recht gut geschrieben, bleibe nur immer bei Deutsch zu schreiben, das übt, und auf gar zu grobe Fehler, wie obige, will ich Dich aufmerksam machen. Solltest Du später hin mehr Zeit für Dich bekommen, so musst Du fleissig und aufmerksam gute Bücher lesen, so wohl in Deiner Muttersprache wie auch im Deutschen, Französischen und Englischen, dass Du ja nicht das Erlernte vergisst, sondern immer weiter kommst. Ich las neulich in der Zeitung, dass deines Vaters Gedichte herausgekommen waren, hast Du schon ein Exemplar erhalten? — Schreibe mir bald, und sei versichert, dass ich Dich stets in freundlichen Andenken habe.

Marianne Eschricht.

Dyrebare Natalie!

For nogle Dage siden modtog jeg dit Brev, der var mig særdeles kærkomment. Jeg maa fortælle dig, at det kniber

jeg havde. Jeg udøste mine Sorger i Breve til Fru Eschricht, med hvem jeg efterhaanden var kommen til at føre en temmelig stadig Brevveksling, og hvis voksende Interesse og Agtelse for mig og mine Ideer jeg følte; men hun forstod mig dog vel ikke helt, og Raad kunde hun paa disse Punkter ikke give mig, medens hun derimod altid med Glæde vejlede mig i det tyske Sprog.

En Gang i denne Tid blev jeg af Hr. Proprietær Alrøe (Breinholms Mølle) indbudt til en Køretur til Hveisel, hvor min Onkel, Julius Zahle, var Præst. Selv skulde Hr. Alrøe et Stykke forbi i Forretninger, men vilde sætte mig af i Præstegaarden og senere hente mig igen. Det var en ypperlig Tur, interessant ved sit Sceneri og interessant ved Besøget hos min hidtil saa lidet kendte Familie. To jævnaldrende Kusiner og en lille 6aarig Fætter blev mine gode

gewaltigt med Examen, saa det kun er min inderlige Kjærlighed til Dig, der præger disse Linier paa Papiret for at fortælle Dig om den højst behagelige Ferie, jeg har nydt. Har du et Kort over det yndige Sjælland, kan Du følge mine Fjed, og uden videre begynder jeg. En Løverdag Aften forlod jeg Herlufsholm, jeg besluttede da at besøge de interessanteste Egne i Sjælland, dog Penge! Jeg kom da først til Ringsted og besøgte en af Faders fordums Skolekammerater, tog derfra Søndag Kl. 10 til Roskilde. En besynderlig Følelse greb mig, da jeg saa dens tre høje Taarne hæve sig i Horizonten, dem vi saa ofte saa fra det elskede Hvedstrup. Jeg kom da til den gamle pragtfulde Stad, og efter at have besøgt Vennerne der, vandrede jeg sildig om Aftenen til Hvedstrup, og i Skumringen saae jeg Hvedshøi hæve sig. Kl. 11 bankede jeg paa hos Pastor Lorck, som modtog mig med største Venlighed, og næste Morgen fulgte mig til mine dyrebare Forældres Hvilested. Roserne blomstrede paa Graven, Taarepilen græd de strideste Taarer, det grønne Ligustrum bedækkede ganske det sorte Stakit. Da vædede stille Taarer min Kind, og Præsten delte min Smerte. Endnu en Gang besøgte jeg dette Sted før min Afrejse for at afbryde den Knop, jeg havde lovet Dig*

Venner, og den Dag kom, da den den »lille« Frits blev min »store« Støtte, da jeg byggede egen Skole. Han og hans Hustru har siden den Tid været som Søskende for mig.

Denne Udflugt var en fornøjelig Afbrydelse i det daglige Liv, som dog forsødedes mig saa meget ved den Families Hjertelighed og Godhed, i hvis Hus jeg levede. En anden Adspredelse var et Ophold hos mine Plejeforældre i Sommerferien 1844. Det gjaldt for mig med mine smaa Indtægter at indrette Rejsen til København paa billigste Maade. Jernbaner kendtes jo ikke; saa kom jeg da med Diligence fra Horsens til Aarhus, og derfra — ikke med Dampskib, men med Paketbaaden, som paa Grund af Vind og Vejr dog ikke kunde afgaa den Dag, jeg kom. Føreren af Skibet tog mig derfor med den Aften og Nat til nogle bekendte af sig, en jødisk Familie, der behandlede mig fortræffeligt. Der fik jeg en meget indgaaende Samtale med Husfaderen om Kristendom og Jødedom. Han forfægtede Jødedommen og angreb Kristendommen paa det ivrigste, sin Tro inderlig hengiven, og han fortalte mig, hvad der betog mig unge Pige meget, at Pagtens Ark, som var forsvunden med Juda Riges Undergang, stod skjult i en af Jødelands mange Klippehuler, som havde lukket sig over den; men naar Tidens Fylde kom, skulde Bjerget aabne sig og give Jøderne denne Skat tilbage.

Næste Dag viste det sig, at jeg var den eneste kvindelige Passager paa Skibet, men alt gik godt, og jeg landede velbeholden paa Københavns Toldbod. Prof. Echrichts boede nu paa Nørregade i Huset med de hollandske Vinduer, og her tilbragte jeg en i mange Maader god Ferietid, om jeg end endnu ikke formaaede at træde i det inderlige Forhold til min Plejemoder, der senere gjorde mig saa glad. Hjemrejsen betalte hun for at hjælpe paa mine smaa Finanser, men jeg havde lidt svært ved at finde mig i, at jeg skulde rejse paa 2den Plads paa Dampskibet, hvor flere, jeg havde været i Selskab med de foregaaende Dage, med en Blanding af For-

undring og Medlidenhed saa ned til mig fra deres 1ste Plads. Dampskibene var den Gang smaa.

Mit Ophold i Bjerre Mølle varede dog kun 1½ Aar, da min Onkel i Barrit skaffede mig en bedre lønnet Plads i Nyborg hos en Dr. Holst. Afskeden var stærkt bevæget. Jeg følte dybt, at jeg var elsket, maaske mest af Forældrene. Madam Merwede skrev paa et Stambogsblad: »Gid De stedse maa have samme Kraft til at virke som Opdragerinde, som De har arbejdet med mine fire smaa, hvorfor De stedse vil elskes og agtes af Deres hengivne Ida Merwede.

Det var ærlige, gode Ord!

c. Nyborg.

Atter blev jeg med »Hab und Gut« anbragt paa en Fjælevogn og kørt til Horsens, og derfra gik Rejsen over Fredericia, Middelfart, Odense til Nyborg. Paa denne Rejse følte jeg mig beskyttet af min Faders Navn. Ved Omstigningen paa Skibet fra Fredericia læste en ung Mand mit Navn paa mit Rejsegods. Han kom hilsende hen til mig og spurgte, om jeg var i Slægt med afdøde Sophus Zahle, og da jeg nævnte mig som hans Datter, kendte hans Omsorg for mig ingen Grænser. Han besørgede alt og sagde, at det var ham en stor Glæde at gøre noget for hans elskede Lærers Datter. Denne unge Mand var den senere Mægler Degn. Han blev imidlertid i Jylland, og i Middelfart skulde jeg saa anbringes i Diligencen. Den bestod som bekendt af et mindre Rum foran til 3 Personer og et større bagved til 6. Vi var 3 rejsende Damer, men de to, der vist var meget fornemme og vante til Comfort, vægrede sig ved at tage mig ind til sig, hvis der var Plads i den store Kupé. Det var der, — der var 5 Herrer! Jeg saa vist meget bønligt til de to Damer; men de vilde ikke bemærke det, og jeg blev saa puttet ind blandt Mændene. Jeg var ikke glad. Herrerne havde snart placeret sig i Hjørnerne, og jeg maatte sætte

mig midt imellem to af dem. Tilærmelser paafulgte, men jeg viste dem saa fast og ulykkelig af, at den ene til sidst spurgte om mit Navn og mit Bestemmelsessted. Jeg nævnte begge Dele. Saa løftede han hilsende paa Huen, forestillede mig for de andre som en sjælden Mands Datter, og fra det Øjeblik var jeg kun Genstand for Ærbødighed og fra den førstnævnte Herres Side for Omhu. I Odense, hvor jeg hørte ham nævne som en højerestaaende Officer, præsenterede han mig for sin Hustru, en af de i Kupéen siddende Damer, øjensynlig i Forventning om, at Damerne saa vilde tilbyde mig Plads hos dem, men det lykkedes ikke. Derimod var vi fra nu af kun 4 i Vognen, og med megen Omsorg fra vedkommende Herres Side blev jeg nu bragt til Sæde i det ene Hjørne, hvor jeg frygter for, at jeg til sidst faldt i Søvn; thi da vi kom til Nyborg, glemte jeg at staa af paa rette Sted, men kørte ind i Postgaarden, hvor min tilkommende Herre og Husfader, Dr. Niels Holst, tog imod mig og ledsagede mig til mit nye Hjem.

Jeg har nævnt denne Begivenhed, fordi den i sin Tid ikke lod mit unge Hjerte uden Oprør, en Sindsstemning, der ikke i Tiden har bedret sig, naar jeg tænker tilbage derpaa. Jeg fandt, at de to Damer handlede grusomt i deres Egenkærlighed; det var ikke deres Skyld, at en ung Pige ikke mer eller mindre blev insulteret. Den Gang hjalp mit Navn mig, Faders dyrebare Navn.

I mine pædagogiske Timer har jeg siden med stor Kraft søgt at vise, hvad Kvinde er Kvinde skyldig, selv om hun er os ganske ubekendt, og at det at være en »fin« Dame udadtil er ganske værdiløst, naar ikke sand Kvindelighed og sand Menneskekærlighed findes indadtil.

Naar jeg nu ser tilbage paa mine Aar i Nyborg, er det ikke med udelt Glæde og Tilfredshed for mit eget Vedkommende. Der var vel det, jeg gjorde ganske godt, og at jeg vandt mig Venner blandt mine Elever, som Livet igennem er blevet mig trofast hengivne og senere i København søgte

min Skole til forøget Vejledning, er vel et Bevis derpaa. Men jeg var spredt i mine Interesser; jeg begyndte at drømme om Fremtiden, om hvad jeg kunde og vilde gøre, og disse Drømme bragte Uro ind i mit daglige Arbejde. Hertil kom, at det brød sig i mig, om jeg skulde give mig til at skrive om det, der gærede i mig, eller om jeg skulde gaa praktisk til Værks. Ogsaa Digterfantasier rørte sig i mig. Undervisningsfagene krævede megen Forberedelse, jeg arbejdede derfor tidt til langt ud paa Natten og kom senere op om Morgen, end jeg burde have gjort, hvorved jeg i den Henseende blev et daarligt Eksempel for mine Elever. Tidt har jeg undret mig over, hvor overbærende Familien var imod mig paa dette Punkt, mens jeg dog krævede den største Præcision hos Børnene, der ofte om Morgen maatte sidde og vente paa mig. Naar jeg underviste, led jeg under en stadig voksende Følelse af min Uvidenhed og Udygtighed. I nogle Fag, særlig i Dansk, Sproglære og Litteratur vakte jeg Elevernes Interesse som i Bjerre Mølle, ogsaa i Geografi og fremmede Sprog arbejdede jeg flittigt.

I Historie, som jeg fra min egen Skoletid kun kendte som et »herfra og dertil«, magtede jeg ikke det store Stof, om jeg end studerede ivrigt i Rottecks Verdenshistorie; jeg forstod vel heller ikke ret at skaffe mig de fornødne Hjælpe-midler til videre Selvstudium. I Haandarbejde havde jeg vel i Skolen lært lidt finere Syning og Broderi, men naar Fru Holst gav mig en Rulle Tøj at tilskære og anvende efter eget Skøn, stod jeg som fortabt. Havde ikke en ualmindelig klog og dygtig Tjenestepige hjulpet mig med at tilskære og ri, saa ved jeg ikke, hvad jeg skulde have gjort. Og i Religion! Hvor gerne vilde jeg ikke have løftet og glædet mine Elever i de Timer. En Bibelhistorie til Støtte, som den jeg senere fandt i Ludv. Chr. Müllers, havde jeg ikke den Gang; derimod blev de bibelske Sange, jeg fik fat i, mig dyrebare og næsten det vigtigste Led i min Undervisning. Bibelen selv forstod jeg ikke at læse i, skønt jeg længtes derefter;

jeg manglede ligesom Mod dertil. Senere hen i Livet blev den min bedste Ven, men i lange Tider stavede jeg mig frem i den, ofte betaget, ofte løftet, men ogsaa modtagelig for de kritiske Værker, jeg mødte paa min Vej, saa f. Eks. Renans »Jesu Liv« blev min første farlige Paavirkning i den Retning. Først da jeg for Alvor skulde til at undervise i Religion, begyndte jeg daglig at læse i min Bibel og — under Bøn. Og da gik det op for mig, hvor stor en Synd man begaar mod Ungdommen, ja mod Børn, ved ikke at lære dem at finde frem i deres Bibel og selv læse den. I mine ældre Aar tror jeg at have gavnet mange af mine Elever ved at lære dem at blive hjemme i den.

Ligesom i Bjerre Mølle fulgte mine ældste Elever mig paa mine Udflugter i det fri, det var Glanspunktet i vort Samliv. Fru Holst var god imod mig og taknemmelig for alt, hvad jeg kunde være for hendes store Børneflokk, og jeg blev hende lidt efter lidt hengiven. I Selskabslivet deltog hun ikke, men sad hjemme og syede og syede om sine Børn, en kærlig Hustru og Moder, stille og ydmyg, skønt hun ikke manglede en vis Selvfølelse. Dr. H. vilde ogsaa gerne, at jeg skulde befinde mig vel i hans Hus; men jeg følte trods al Overbærenhed ogsaa fra hans Side, at han klart saa mine Mangler som Lærerinde.

Eksamen maatte jeg efter de Tidens Skik og til Underretning for Forældrene afholde. Det var strenge Dage for mig, navnlig for »Histories« Vedkommende. Jeg kunde ikke huske Detailler og pintes ved at have Bogen i Haanden og ty til den. Det Overblik, den historiske Sammenhæng, jeg i den daglige Undervisning tilstræbte, glippede for mig paa »Dommedagene«, og jeg kunde dog ikke forsone mig med at nøjes med blot historiske Fortællinger. Senere hen skulde jeg lære, hvor meget ogsaa en saadan mere biografisk Undervisning har at sige, hvor vækkende den malende Skildring af en enkelt Begivenhed og den indgaaende Udvikling af en enkelt Personlighed kan betyde. I hine Aar betød dette intet

for mig; gjaldt det derimod et litterært Værk, Poesi eller Prosa, paa Modersmaalet eller de fremmede Sprog, da forstod jeg det godt og tjente vist netop mine Sporer ved Gennemgangen af saadanne Enkeltheder.

Hvor var jeg ikke mine Censorer taknemmelig for deres Hensynsfuldhed; navnlig kan jeg aldrig glemme min Censor i Fransk, en Major Kaufmann. Samvittighedsfuld gav han Børnene, hvad de fortjente for deres Flid, og udtalte sig rosende om dem. Til mig sagde han intet ved den Lejlighed, opsøgte mig heller ikke senere for at retlede mig; men da han nogen Tid efter traf mig i et Selskab, sagde han mig, hvilke endog store Fejl jeg havde begaaet og — trofast indøvet hos Eleverne. Fint og hensynsfuldt tilbød han at laane mig nogle praktiske Stiløvelser og en Grammatik, hvori han med egen Haand havde noteret, oversat og advaret. Det faldt som Skæl fra mine Øjne; jeg syntes, jeg maatte flygte. Majoren, der senere blev forflyttet til København, blev min Lærer herovre og en Ven for Livet; han havde vundet min Tak og Hengivenhed fra hin Tid i Nyborg. At Oprettelsen af en Forhindringsanstalt for daarlige Lærere blev en af mine første Ideer, og at jeg mente, faa vilde kunne stille sig saa sagkyndig i Spidsen for en saadan som jeg, vil man efter dette let kunne forstaa.

Alligevel gik jeg i Nyborg for »noget«, og da en af Byens højtstaaende Embedsmænd en Gang i en Panteleg blev dømt til at give Pantet til »den klogeste«, blev jeg aldeles forvirret ved, at han gav det til mig, jeg troede næsten, han gjorde Nar ad mig. Ogsaa mine Broder maa, skønt han i sine Breve ofte broderlig formanede mig og foreholdt mig mine Fejl, have hørt et eller andet rosende om mig og fortalt dette til mine Plejeforældre, thi Prof. Eschricht skrev et kærligt, advarende Brev til mig i den Anledning. Han fortalte mig i dette Brev, at ogsaa han i sin Ungdom ovre paa Bornholm var bleven anset for noget stort og »næsten var bleven kruset i Hovedet deraf«, medens han senere, da han

kom til København følte sig som den lille, han var, een blandt Hundreder.

Jeg tog Del i Selskabs- og Ungdomslivet i Byens forskellige Kredse; navnlig viste en enkelt Familie*) mig stor Godhed og Venskab. Ogsaa Nationalfølelsen vakte stærkt i mig, særlig ved »Fædrelandets« store Indflydelse paa mig. Jeg holdt Bladet, læste dets ledende og øvrige Artikler og dannedes ved dets fortrinlige Feuilletoner. Denne vaagnende Fædrelandskærlighed fristede mig i øvrigt en Gang til at forsømme mine nærmeste Pligter, endogsaa mod Dr. Holsts bestemt udtalte Ønske, og — han havde Ret! Det var i Krigens Begyndelse. 3. Jægerkorps var marcheret af, og det blev ordnet saaledes, at Damerne i Nyborg skulde lave Patroner og indpakke og afsende dem til Hæren. Min Plads var jo uimodsigelig hjemme i Skolestuen, men min patriotiske Stemning var saa stærk, at jeg syntes, jeg maatte tage Del i dette Værk, baade i Raadhussalen, hvor Patronerne lavedes, og i Krudttaarnet, hvor de fyldtes og indpakkedes. Jeg var naturligvis ikke uden en vis Uro i Sindet, hvor meget jeg end ved ekstra Læsning bagefter søgte at bøde paa min Uret. Senere har jeg ikke undladt at slaa fast for de tilkommende Lærerinder, hvor i sligt et Tilfælde deres Plads var.

Her i Nyborg modtog jeg Budskabet om et Ungdomshaabs Tilintetgørelse. Medens jeg var i Prof. Eschrichts Hus i København, havde jeg lært en ung Mand at kende, og i det sidste Halvaarstid før jeg rejste til Jylland, blev det mig klart, at han var mig mer end almindelig kær. Skønt jeg alt den Gang anede, at der var en anden, der drog ham, levede jeg dog i det farlige Haab, at dette alligevel skulde føre til Lykke for mig. Jeg tror, min Plejemoder kendte mine Følelser, men aldrig berørte hun det haardhændet, men viste mig en velgørende og styrkende Tillid. Kun enkelte Breve fra og om ham naade mig i mine allerførste Ung-

*) Sikkert menes her Familien Schalburg, hvis Venlighed Frk. Z. altid senere omtalte med stor Taknemmelighed. Udg.

domsaar, og da jeg i Sommerferien 1844 besøgte København, saa jeg ham igen. Desværre luede Haabet, om end svagt, op paa ny; han havde ikke Hjerte til at tale rentud, om jeg end stadig følte, at Forholdet til en anden Kvinde var stærkere end hans Hengivenhed for mig. Saa kom i Nyborg Efterretningen om hans Forlovelse, og jeg skrev tillidsfuldt til Fru Eschricht, sikker paa hendes Forstaaelse: »Jetzt ist alles vorbei, und ich sehne mich nur nach Kopenhagen zu kommen um meine pädagogischen Studien fortzusetzen«. Mine stærkt dæmrende Planer og Ideer i Sko-

I N. Zahles efterladte Papirer findes følgende Dagbogsnotits: 20. Okt. 1847. Paa denne Dag har jeg modtaget en Efterretning, jeg ofte har søgt at foregøgle min Sjæl, og paa hvis Komme jeg dog ingenlunde var forberedt. Det var Budskabet om hans Forlovelse. Nu er det Aften, og efter en alvorfuld Overtænken, efter en voldsom Sindsbevægelse tør jeg nu rolig sige, at jeg kan glæde mig ved hans Lykke. Det var dog den, jeg vilde have bygget, idet jeg ønskede mig min; kunde hans og min Lykke ikke forenes, da maa min absolut vige. Det er en skøn Kamp, jeg har bestaaet, og bestaa den vil jeg med Gud indtil det sidste. Det er sandt, at jeg hidtil har virket, tænkende mig hans Kærlighed som Løn; men erkender jeg, at enhver Prøvelse fra Gud er Viddommens Gerning, saa vil vel Tiden ogsaa lære mig — uden at fornægte min Kærlighed — at virke i en ren og gavnlig Hensigt med Iver som før.

Den 30. Okt. 1847 skrev den 20aarige Pige følgende Digt:

Den bedste Skat.

Hvis jeg var rig! — med Guldets Magt
 jeg skabte mig et Frydens Rige,
 fremkaldte Verdens Lyst og Pragt,
 lod Glædens Ord paa Jorden stige.
 Jeg samlede mig trindt omkring
 af Jubel og af Glans en Ring, —
 og muntre Smil og lyse Blik
 til Løn jeg for min Rigdom fik!

lens Interesse hjalp mig over Slaget; og efter den Tid var det en given Sag for mig, og jeg er aldrig bleven rokket deri, at kun denne ene Mand kunde have draget mig ud af den Gerning, som nu blev mit Livs store Kærlighed. Men denne Ungdomsdrøm, hvortil der ikke knyttede sig det allermindeste uædle, kun dyb Højagtelse og ungdommelig Beundring, har staaet for mig som et lysende Minde og som en Skat, jeg ikke vilde have undværet, om den end har bragt Smerte ind i mit Ungdomsliv.

Hvis jeg var mægtig! — o, hvor stærk
 jeg skulde Magtens Scepter svinge,
 hvor skulde jeg til gavnligt Værk
 da Lunkenhed og Sløvhed tvinge!
 Min Viljes umodsagte Ord
 jeg sendte ud som Bud paa Jord! —
 Og lydige, beredte Blik
 til Løn jeg for min Vælde fik.

Hvis jeg var smuk! — al Verdens Glans
 jeg viste med Foragt tilbage!
 Imod mig selv jeg hver en Sans
 for Skønheds Tryllen vilde drage!
 Til Pryd jeg valgte Simpelhed
 og tiltvang den Ærbødighed;
 og glødende, henrykte Blik
 til Løn jeg for min Skønhed fik! —

Hvis jeg var stor! — med hvilken Daad
 mit Levned her jeg skulde smykke!
 Hvor skulde ej jeg stolt og kaad
 foragte Verdens Glimmerlykke.
 Mens andres Lykke kom og svandt,
 mit Navn til evig Tid jeg bandt,
 og undrende, ydmyge Blik
 til Løn jeg for min Storhed fik!

d. Studieaar i København 1849—51.

Saa kom jeg da tilbage til Hovedstaden. Mine Plejeforældre saa just ikke med Fortrøstning paa, at jeg vilde optage et Arbejde til videre Uddannelse for en selvstændig Skolevirksomhed. De vidste, at hvad man kaldte Talenter, Spil, Sang, Maling o. l., havde jeg ingen af, mine Evner i pædagogisk Retning kendte de ikke, og de frygtede for, jeg skulde lide Skibbrud under mine mange Planer. Senere, da de saa min Fremgang, ydede de mig med Glæde deres Anerkendelse. Ved Hjælp af min lille fædrene Arv (jeg havde endnu 1500 Rbd. i Behold) og ved at give Timer, dels private, dels i Døtreskolen, klarede jeg mit Livsophold. Til min egen videre Uddannelse opnaaede jeg en halv Friplads i Frøken Annestine Beyers og Cand. Bojesens »højere Dannelsesanstalt for Damer«, hvor jeg straks begyndte at læse og blev en — ikke flittig — men meget kritisk Elev.

Min gamle Skole fandt jeg mærkelig forandret; min trofaste gamle Skolebestyrerinde, Frk. Mammen, var trykket og usikker overfor alt det nye, som brød frem i Skikkelse af Frk. Annestine Beyer, der havde faaet Ansættelse i Sko-

Hvis jeg var god! — hvor tomt og mat,
 hvor ligegyldigt blev mig dette!
 Mon denne Hjertets skjulte Skat
 dog ikke er den ene rette?
 Hvor gik med den jeg let og fri
 hver Livets Torn og Grav forbi!
 Af Gud vel da et naadigt Blik
 og Hjertets Fred til Løn jeg fik.

O Gud! jeg er ej mægtig, stor,
 ej rig, ej skøn, kan ej det blive;
 men hjælp mig Dydens Blomsterflor
 at holde frisk og rent i Live!
 Da gaar min Fod saa trygt og fri
 al Verdens Sorg og Strid forbi,
 og da jeg løfter glad mit Blik
 til dig, af hvem jeg Livet fik.

Udg.

len og nu gjorde sine Ideer gældende. Navnlig optraadte Frk. B. reformerende ved Forberedelsesklassernes Ledelse, hvorfor hun fik en stor Magt over hele Skolen. Skolens Direktion var imponeret af hende, og stakkels Frk. Mammen blev helt sat i Skygge. Uvidende og uklar, som jeg var, blev jeg alligevel protegeret af Frk. Beyer og kunde i enkelte Øjeblikke lade mig forlede til at være lidt overlegen i mit Væsen overfor Frk. M., noget, jeg senere har skammet mig meget over og dybt angret. Jeg ved, at paa Bunden af mit Hjerte var, som i min Barndomstid, Frk. Mammens stille, kærlige Færd mig mere værd end Frk. Beyers glimrende Evner, hvor stor Pris jeg end satte paa hendes Undervisning. Jeg var betaget og forundret over alt det nye, der gennem hende kom mig i Møde. Dèr var Spiren til alle de moderne frøbelske Forestillinger og Hævden af Naturvidenskabernes Førsterang i Børneopdragelsen.

Jeg følte mig i Forstaaelse med alt dette nye, saa meget mere, som alle Naturfag baade fra mit Hjem og senere under Prof. Eschrichts Paavirkning var blevet mig i høj Grad sympatiske. Men der var noget, der frastødte mig. Gud fik ligesom ingen Plads, naar der blev talt med Barnet, og det blev øvet i sine Sansers Brug og i at klare sig Virkeligheden rundt omkring sig. Historien blev sat til Side, og Æventyret med al dets Glans over Barnelivet blev mistænkeliggjort. Jeg blev revet med, og dog forvarede jeg mig; jeg syntes alligevel ikke, man havde fundet den rette Vej.

I den højere Dannelsesanstalt blev der undervist i fremmede Sprog, Pædagogik, nogen Naturkundskab, dansk Litteraturhistorie og Historie; om Religion var der ikke Tale. Pædagogik blev doceret paa en praktisk Maade af Frk. Beyer selv. Jeg anskaffede mig trods mine smaa Indtægter de pædagogiske Værker, hun henviste til, og slugte dem med Begærlighed. Foredragene i Litteraturhistorie var ret vækkende, Historieundervisningen gik som tidligere over mit Hoved. Kun i de fremmede Sprog blev vi vejledede til Selvarbejde,

men da vi efter det første Aars Forløb ganske pludselig og uventet stilledes overfor en Prøve, befandtes vi alle, med Undtagelse af en enkelt meget sprogkyndig Dame, at være aldeles uklare og uvidende. Jeg besluttede da at fortsætte mine Studier paa egen Haand og med privat Manuduktion, trods Bestyrernes Misfornøjelse med denne min Bestemmelse og trods en vis Skamfølelse hos mig selv over ikke at have arbejdet bedre med det, man dog her havde givet mig, men i Stedet derfor kritiseret det og sysselsat mine Tanker med mine egne Fremtidsplaner.

Dog havde jeg haft mange Glæder i dette Aar, dels ved et hyggeligt Kammeratliv og dels ved de enkelte fortrinlige Lærere, jeg havde haft. Blandt disse vil jeg fra dette og det følgende Aar allerførst nævne den rigt begavede Annestine Beyer, som jeg alt har omtalt i Barneskolen. Øjnene blev store baade paa Børn og voksne, naar hun underviste, vi lyttede spændt, og under hendes Ord voksede Længslen frem efter selv at tage fat; jeg skylder hende megen Tak baade som Lærerinde og ogsaa senere for mangan en venlig Haandsrækning, da jeg begyndte min egen Gerning, medens der dog i mit Forhold til hende altid manglede den dybeste Forstaaelse mellem os i Retning af det, vi tilstræbte, i det vi hver for sig ansaa for Livets Kærne. Min Lærer i Tysk var Prof. Rung, som ikke alene fik mig til med Flid at beskæftige mig med dette Sprog, men rev mig med, naar han under Litteraturens Gennemgang lod mig se ind i Sprogets Dybde og vandt min varme Interesse for den tyske Grammatik. I Slidet med denne var det dog vel nok Prof. Eschrichts Søster, Frk. Louise Eschricht, som trods min manglende Iver og hyppige Aandsfraværelse utrættelig taalmodig hjalp mig over Vanskelighederne.

Min Lærer i Historie, cand. Bohr, naaede ikke at faa Historiens Aarstal osv. ind i mig, men jeg mindes med Ærbødighed hans stille, disciplinerende Indflydelse paa Eleverne.

Blandt Kammeraterne traf jeg Søstrene Hedevig og Ulrikke Rosing, Præstedøtre fra Horsens. Hedevig blev efter Studieaarene Lærerinde paa Apoteket i Holbæk, senere blev hun gift i Norge med en Fætter, Kemikeren Anton Rosing; og da hun kort Tid efter blev Enke, blev hun Bestyrerinde for Døvstummeskolen i Kristiania, hvor hun har virket som en anset og højt hædret Personlighed.

Men det var Søsteren, Ulrikke, en af de reneste, sandeste og fineste Kvinder, jeg har truffet paa, som jeg særlig sluttede mig til. Hun fik Interesse for mig og mit Arbejde i de trange Dage i Hummergade. Fattig var jeg jo, men min trofaste Pige, Lene, gjorde dog nu og da Udvej for en lille beskeden Smørrebrødsaften, og til den mødte Ulrikke ofte. Da jeg flyttede til Kronprinsensgade, opslog hun sin Bolig hos mig for at hjælpe paa mine Finanser. Hun var den Gang Lærerinde hos Grosserer Ludv. Holm paa Christianshavn og turde ikke opgive sin vellønnede Stilling der, før mine Forhold var sikrere ordnet. Offervillig, som hun var, tog hun stedse, eftersom Huset voksede fra 2den Sal til 3die, ja til Kvisten, det ringeste og mindste Værelse til sit Brug. Hvor ventede jeg med Længsel hendes Tilbagekomst hver Middag, og hvor rigt var ikke Samværet med hende om Aftenen mellem Pensionærene. Hvor virkede hun ikke velgørende paa den Ungdom, hvis Interesser hun saa varmt delte. Ulrikke var ingen *V e r d e n s* dame, men hun var alligevel fuldt ud Dame i al sin stille Mildhed og urokkelig fine og dog saa beskedne Værdighed. Hun fik en vesignelsesrig Indflydelse paa mit aandelige Liv. Det var Ulrikke, som uddybede min religiøse Følelse, der en Tid lang havde været overfløjet af mine patriotiske Følelser; det var hende, der gav Stødet til min Fordyben mig i min Bibel, hende, som bragte mig til Vartov, til Grundtvigs Forkyndelse. Ikke tør jeg sige, at mit kristne Standpunkt fra den Tid var urokkeligt, mange Anfægtelser har jeg gennemgaaet og lidt under, men alligevel er det mig, som om det, hun den Gang

hjalp mig til, aldrig svigtede helt, og som jeg staar nu, ved jeg, at det er paa den kristne Tro, jeg har Fodfæste, og ved den, jeg har fundet Fred.

Det kom som et Tordenskrald over mig, da hun en Aften efter megen Overvindelse meddelte mig, at hun af Helbredshensyn maatte forlade mit Hjem og tage ud til en gift Søster i Dalby Præstegaard for at komme til Kræfter. Jeg havde i min store Optagethed ikke lagt Mærke til, hvorledes hun efterhaanden var blevet mere og mere skrøbelig; jeg følte mig som lamslaet, jeg havde jo drømt om en Gang at gøre det saa godt for hende. — Hun døde af Brystsyge ude hos sin Søster et Aarstid efter, 1856. Hvordan jeg kom over det, ved jeg ikke*).

Under alt dette lagde jeg mine egne Planer for Fremtiden. Naar jeg nu vilde uddanne Lærerinder til deres Fremtidsgerning, hvad vilde jeg saa tilsigte? Og naar jeg vilde hjælpe Kvinderne frem i al Almindelighed, hvad vilde jeg da betragte som Maalet?

Jeg havde følt i disse Aar, at Naturvidenskaberne alene ikke slog til, og fremfor alt havde jeg savnet Henvisningen til Guds Almagt og Kærlighed. Jeg begyndte ogsaa at skimte det historiskes Betydning i Menneskelivet, indtil det — efterhaanden som jeg kom under grundtvigsk Paavirkning og lærte Grundtvig selv at kende som Prædikant og Skribent — blev mig klart: Modersmaalet og Historien er de Magter, som maa i Højsædet. Og som Kvindens Maa1 stod bestandig Hjemmet for mig, at Kvinderne

*) I en lille Sang om U. R. skrev N. Z. følgende Linier, som viser, hvor dybt Tabet af Veninden gik hende, og tillige, hvor lidt man i de unge Dage kender til Livets vekslende Spil:

Du var en Stjerne paa min dunkle Himmel,
et Haab i mine Sorgers tætte Vrimmel,
en liflig Luftning paa min trange Sti!
Nu er du flygtet bort, og ladet efter
Du har mig til mig selv og mine Kræfter;
med dig er Livets Fryd for mig forbi.

Udg.

blev kundskabsrige, indsigtfulde, selvstændig tænkende Mennesker, varme og stærke med fuld Klarhed over Livets Krav og med fast Vilje til at opofre sig i deres Kald som Hustruer, Mødre og Husmødre, som Tjenerinder for Herren. Og den »enestaaende« Kvinde vilde jeg hjælpe til kyndig og selvstændig at sørge for sig selv i en Gerning, hvortil hendes legemlige og sjælelige Kræfter slog til, og som hendes Interesse og Kærlighed drog hende til. Hun skulde ikke mere nødes til at ty til Barmhjertighedsbrødet i Slægtnings Huse, hvor hun dog tilvisse tidt havde udfyldt en udmærket og paaskønnelsesværdig Plads. Det lykkeligste for en Kvinde ansaa jeg for at være et Ægteskab, grundet paa Kærlighed og levet i Kærlighed og Troskab, men lykkelig var ogsaa i mine Tanker den, der kom til at indtage en selvstændig, hæderlig Stilling som Borger i Samfundet, i Aandens eller Haandens Tjeneste.

At jeg, opfyldt af alle saadanne Tanker og Drømme om en fremtidig Virksomhed, ikke — som før sagt — var en særlig flittig Arbejder overfor de Studier, som krævedes af mig, vil man forstaa. Da jeg endelig vovede mig til at gaa op til Eksamen, thi jeg havde endogsaa en Gang trukket mig tilbage, efter at jeg havde indmeldt mig, fik jeg derfor ingenlunde den »Udmærkelse«, nogle havde ventet af mig. Vi fik ingen Karakterer, men skulde jeg dømme efter Nutidens Krav, tror jeg, jeg vilde have staaet i en høj 2den, eller maaske paa Grund af mine Yndlingsfag, Dansk og Pædagogik, i en nogenlunde pæn 1ste. Det var en Eksamen for Institutbestyrerinder, som jeg underkastede mig med Tysk som Hovedfag, dertil Dansk, Historie, Geografi samt Pædagogik. I sidstnævnte Fag havde jeg alt manuduceret andre, før jeg selv tog Eksamen, og disse Timer havde været en af mine Hovedindtægtskilder i disse drøje Studieaar, hvor der skulde tjenes og læses samtidig.

Natalie Zahle i 27 Aars Alderen.

III.

Min Skole.

a. Hjørnet af Hummer- og Holmensgade.

Og saa kom Dagen, da jeg vovede mig til at avertere, at jeg modtog vordende Lærerinder til Uddannelse, ogsaa som Pensionærer, og et mindre Antal Børn, for paa disse at anvende mine Opdragelses- og Undervisningsideer. Jeg lejede, skønt min lille Formue omtrent helt var opbrugt i Studieaarene, en Lejlighed paa 5 Værelser paa Hjørnet af Holmens- og Hummergade, antog en gammel kendt Pige fra Nyborg, fik Møbler, Dækketøj osv. paa Kredit mod maa-nedlige Afdrag, og satte mig saa hen ved Hjørnevinduet i min Stue og ventede. Men der kom ingen. I et helt Aar fik

jeg een voksen Elev, som deltog i nogle Fag, een, som deltog i alle, og efter 1 $\frac{1}{2}$ Aars Forløb to Børn. Man tænke sig min Sjælstilstand. Jeg var ved at opgive det hele og begyndte at lytte til et Forslag om at tage en Gouvernanteplads i Rusland, hvor lidet tiltalende denne end syntes mig.

Da fremstillede Haabet og Lykken sig for mig i Skikkelse af Justitsraad Fick, som sammen med Biskop Mynster og Cancelliraad Ring var Medlem af Bestyrelsen for »Selskabet for uformuende Embedsmænds Døtres frie Undervisning«, stiftet i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede i Lighed med hin Tids Stiftelser for Drenges Undervisning, Efter-slægtsselskabet, Borgerdydskolerne osv. Selskabet kunde paa den Tid betale for 25 Piger, og disse havde hidtil gaet i Jfr. Sophie Foersoms Skole. Der var imidlertid kommen en Uoverensstemmelse imellem Jfr. Foersom og Selskabets Bestyrelse, hvorfor de udmeldte Eleverne hos hende og henvendte sig til mig.

Grunden hertil var, at Biskop Mynster, som var Medlem af den Eksamenskommission for Institutbestyrerinder, der havde bedømt mig ved min Eksamen, tilligemed flere andre Herrer af Kommissionen var blevet opmærksom paa min indsendte Skoleplan og mine skriftlige Arbejder overhovedet, særlig min pædagogiske Stil, hvis Opgave lød: »Hvorledes kan Skolen bidrage til det skønnes (æstetiskes) Udvikling hos Barnet?« De mente i disse Arbejder at have fundet nye Tanker og spurgte mig nu gennem Justitsraad Fick, om jeg vilde modtage de 25 Elever og med dem grunde en Skole efter mine Ideer.

Om jeg vilde? — Min Glæde var ubeskrivelig og blev næppe dulgt for det lykkebringende Sendebud. Ja, maatte jeg blot faa begyndt, saa mente jeg, det skulde nok komme til at gaa.

Jfr. Foersom tilbød mig straks efter at overtage hendes 50 Elever. Jeg vidste ikke, da hun foreslog mig det, at hun var den Skolebestyrerinde, som havde haft Selskabets Ele-

ver, og troede derfor en Tid, at jeg stod med Tilbud om 50 + 25 Børn, men i de 50 var »Komitebørnene«, som vi senere populært kaldte dem, medregnede, og hun forlangte en Afgift af 400 Rbd. aarlig, saa længe hun levede (i 25 Aar derefter).

b. Kronprinsensgade.

Egentlig vilde jeg helst have bygget min Skole paa Selskabets 25 alene og være gaaet saa smaat frem, men efter Justitsraad Ficks Raad gik jeg dog ind paa Frk. Foersoms Forslag. Men — hvor skulde jeg skaffe Kavtion? Ingen af mine nærmeste havde Raad til at hjælpe mig. Grosserer Borgen, som hidtil havde kavtioneret for min Husleje, var ogsaa villig til at vedblive dermed i min nye Lejlighed (Frk. Foersoms Skole laa i Kronprinsensgade 38). Hertil sluttede Justitsraad Fick sig højmodig. Men nu gjaldt det jo ogsaa min Forpligtelse overfor Frk. Foersom. Jeg henvendte mig da til min Faders Ven, Etatsraad L. N. Hvidt, der hidtil havde taget sig af min Broder i vor forladte Stilling. Jeg husker, han spurgte: »Hvorpaa støtter De Deres Haab om, at Deres Planer vil lykkes?« Jeg viste ham mine anbefalinger, men tilføjede saa: »I Grunden ene og alene paa min store Lyst og Trang og Tro paa det, jeg har i Sinde«. »Ja, saa gaar jeg med!« sagde han — og Papirerne blev bragt i Orden.

Der stod jeg saa rede til at begynde, men uden en Skilling i Lommen!

En Del Skolemøbler fik jeg dog overladt af Frk. Foersom i ovennævnte Overenskomst, men jeg manglede Bohave til et Pensionat og til eget Brug. Pensionatet lagde jeg megen Vægt paa, fordi jeg troede paa Samlivets Betydning med de unge og de Evner, jeg i den Retning mente mig i Besiddelse af. Efter min Broders Anbefaling sluttede jeg Akkord med en Snedker Justesen om Levering af Møbler mod maanedlig Afbetaling, ligesaa med andre Handlende, f. Eks.

en Købmand Richter paa Hjørnet af Kronprinsensgade og Pilestræde. Særlig Snedker Justesen er mig uforglemmelig fra hin Tid, men dem alle skylder jeg Tak for deres store Liberalitet.

Men man forstaar, hvor meget der foruden disse Afgifter paahvilede mig: Lærerlønninger, den daglige Husholdning o. m. a., og det nytter ikke at skjule det, mange, mange Sorgens og Bekymringens Timer har jeg døjet, naar Udbetalingerne nærmede sig; svære økonomiske Tider har jeg gennemgaaet. Men det gik, — skønt jeg laante og laante uafbrudt i mange Aar. Jeg begyndte da ogsaa, fattig som jeg var, uden eget Værelse og forberedte mig til mine Timer, siddende i en af Skolestuerne, naar de andre var gaaet til Ro. Ogsaa min Seng, en Barneseng, jeg var jo lille af Vækst, blev om Aftenen flyttet ind i denne Skolestue, og mangen Morgen blev jeg, dødtræt som jeg var, af et Par af mine nærmeste Hjælpere baaret i denne ud af Skolestuen og ind i Spisestuen eller et af Pensionatets Værelser for skyndsomst at gøre mig i Stand til at møde paa Skolen Kl. 9. Det var ikke saa underligt, at jeg var træt, jeg underviste ofte i Barneskolen fra 9—2 og hos de voksne Elever 4—8, og var dristig nok til at undervise i alle Fag, undtagen Naturhistorie og Engelsk, alt som det tiltrængtes. Hertil kom Overtilsynet, Regnskabet og Livet om Aftenen med Pensionærerne, hvad der var mig til stadig voksende Glæde. Og Nat og Dag arbejdede mine Tanker med alt det nye, jeg vilde, alt det paa Skolens Omraade, som den Gang var nyt, men som for den nulevende Slægt staar som Selvfølgeligheder.

Naturligvis begyndte jeg med de Lærerkræfter, Frk. Foersom havde haft, men flere af disse stemte jeg ikke med, og der samlede sig snart om mig en Kreds af Mænd og Kvinder, som forstaaende og med Varme sluttede sig til mine Skoletanker.

Blandt disse maa jeg allerførst nævne stud. theol. V. Christensen. Et halvt Aarstid efter at jeg havde overtaget Frk.

Foersoms Skole, kom han til mig som Ansøger om Skoletimer. Hans Optræden var mig saa sympatetisk, at jeg straks gav ham et Par Timer i Historie, men det varede ikke længe, inden han fik flere, ogsaa i Religion, Dansk og Geografi; og efterhaanden blev han i de ca. 10 Aar, han arbejdede ved Skolen, en af dens betydeligste Kræfter.

Med Student, senere cand. theol. Christensen kom der meget godt ind i Skolen. Sangen holdt i Grunden med ham sit Indtog hos os, og tillige havde han en ejendommelig livlig Fortællemaade og en billedrig, næsten plastisk Fremstillingsevne, der ikke undlod at tage Eleverne fangen. Han havde et lyst, barnligt Blik paa det, han beskrev, og paa Livet i det hele; dog følte man altid, hvorledes det hos ham bundede i dyb, kristelig Alvor.

I den Periode var Pensionslivet hos mig i livlig og smuk Udvikling, og Christensen og hans Hustru blev snart selvskrevne Deltagere i dets Vinterselskabelighed og Sommerudflugter. Som Menneske kom jeg til at sætte ham meget højt. Jeg har set ham i ikke saa faa vanskelige Stillinger; altid var det mig klart, at han handlede i Samraad med sin Gud. I det hele har jeg sjelden kendt et Menneske med saa glad og klart et Blik for andres Fortjeneste og med saa ydmyg en Betragtning af sig selv. Personlig har han været mig en alvorlig og oprigtig Ven, som tidt retledte mig paa sin beskedne Maade og havde sin Del i, at jeg mere og mere lededes hen til det grundtvigske Livssyn. Trods Forskelligheder blev vi forbundne i et Venskab, der varede til hans Død*) med lige Hengivenhed fra begge Sider. En Ting endnu maa jeg nævne, som jeg skylder ham Tak for; han tilførte min Skole saa betydelige Lærerkrafter som Præsterne Thurah, Gjerløff, Feilberg og cand. jur. H. Mundt. Inden den store dygtige Lærerindeskare tog Skolen i Besiddelse, var disse Mænd en Pryd for den.

*) Som Præst i Rønne 1903.

Mellem Eleverne fra Frk. Foersoms Skole havde en lille forældreløs Pige ved Navn Anna Paulsen tiltrukket sig min Opmærksomhed. Hun var saa lille og fin og havde saa klare, troværdige Øjne, at jeg straks fik hende kær. Efter Forhandling med hendes Familie mærkede jeg, at hun trængte til et Hjem, og jeg vovede da at tilbyde Familien at træde hende i Moders Sted. Jeg begriber ikke, at jeg turde fremkomme med mit Tilbud, og at Slægten turde betro hende til mig. Jeg stod den Gang i Begyndelsen af min Virksomhed, fuld af Arbejdsmod, men som ovenfor sagt med store økonomiske Vanskeligheder og i Travlhed fra Morgen til Aften, desuden ung og uerfaren. Kunde dette kaldes et Hjem? Var disse Forhold egnede for den lille fine, vistnok forvante Pige med det lidt fornemme Væsen? Men Kærlighed mødte hun hos mig, og den gjorde hende glad. Mig gjorde hun paa mange Maader Livet lyst eller rettere, hun kastede med sin barnlige, urokkelige Tro og Hengivenhed Straaler over mit til daglig saa svært optagne Liv. Senere blev hun, flink og sød som hun var, min betroede højre Haand i Hjemmet, indtil hun 1862 forlod mig ved sit Ægteskab med daværende Auditeur, nuværende Overrettsprokurator Henrik Mundt.

Anna Paulsen.

Et Aars Tid efter Annas Komme til mig, syntes jeg, at en anden ung Pige, Hansine Gerdtzen, af Gud blev betroet til min Omsorg. Hendes ældre Søster, Marie, senere gift med Docent Brynjulfson, var ved sin Intelligens og ved sin

udmærkede Karakter blevet mig en meget kær Lærerinde. Da hun beskrev mig Forholdene i deres Hjem, hvor Faderen nylig var død, fik jeg det Indtryk, at jeg kunde gøre en god Gerning ved at tilbyde Hansine et Hjem hos mig. Men som det gik med Anna, gik det ogsaa med dette »store« Barn. Jeg mente at være den, der gav, men det varede ikke længe, før jeg mærkede, at det omvendte var Tilfældet.

Hansine Gerdtzen.

Dog vilde jeg for hendes Skyld, at hun skulde tage en Tid ud blandt fremmede. Men det varede ikke længe. Snart kom hun tilbage som »Barn i Huset«, og hvad har hun ikke været for mig siden som fremtrædende Hjælper ved min Skole og overfor mig personlig, rede til at dele alle Byrder med mig i svære Tider og med opladt Sind for alt det, jeg levede i og for.

Hvor skal jeg takke nok for hende?

Den tredie af mine Plejedøtre, den eneste endnu levende af dem, Henriette Skram, var under hele sin Opvækst meget skrøbelig af Helbred, og der maatte fares saa lempeligt frem med hende, som hun selv vilde tillade det. Der gik snart Ry af hendes store Evner og Dygtighed, og efter nogle Prøveaar ude vendte ogsaa hun tilbage til mig og min Skole og gled efter Annas Giftermaal 1862 ind som »Barn af Huset«. Hendes stærke Personlighed og usvigelige Troskab i Arbejdet for den Skoles Interesser, hun havde givet sit Hjerte, gjorde hende ikke alene selvskreven til en meget

betroet Stilling, mens jeg styrede Skolen, men ogsaa til at blive min Efterfølger, da jeg trak mig tilbage. Ogsaa i hendes ældre Aar har hendes vaklende Helbred flere Gange givet mig Grund til Ængstelse, men hendes Opofrelser for Skolen svigtede aldrig. Bestyrerpladsen har hun udfyldt med saa megen Dygtighed og Myndighed, at jeg er vis paa, at hun, naar hun om kort Tid trækker sig tilbage, vil leve i Skolens Erindring i Decennier og derover. Maatte Skolen altid eje Styrere og Lærere med hendes Dygtighed, Hengivenhed og Uegennyttighed.

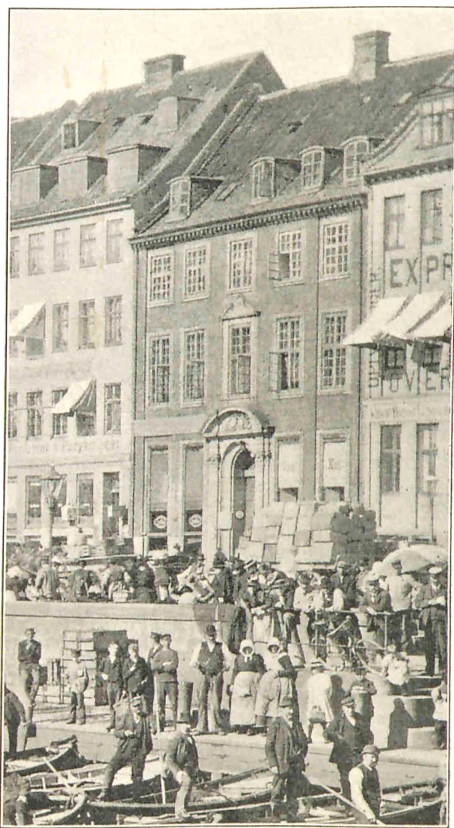
Med Tilgangen af Elever gik det i Begyndelsen langsomt, saa mere og mere rivende. Lejligheden i Kronprinsensgade begyndte at blive for trang*). Min Vært vilde ikke udleje 1. Sal til mig, men 2. og 3. Sal og hele Kvisten, der blev benyttet til Soveværelser for Pensionærene, blev beslaglagt af mig, indtil jeg maatte se mig om efter en større Bolig. Min trofaste Medhjælper, Frk. Betzy Frontin, der

Henriette Skram som 14aarig.

*) Som et Eksempel paa de trange Forhold i Kronprinsensgade, er følgende blevet mig fortalt af en Elev fra den Tid, Frk. Septima Storch, nuværende Enkepastorinde Fyhn: Da der ikke var Plads i selve Pensionatet, blev der lejet et Værelse i Huset ved Siden af hos en Skorstensfejerfamilie. De to Pensionærer, der skulde sove her, Septima S. og Betzy Frontin, maatte saa, ofte ret sent om Aftenen, gennem Porten ud paa Gaden og ind ad næste Port, op paa 4de Sal og gennem Skorstensfejerfamiliens Soveværelse, hvor Familien laa og sov. Skulde der hænde dem noget, saa havde de den Mulighed at kunne lukke Vinduet op i deres Værelse og raabe over Gaarden til Frk. Zahle, der havde sit Værelse til Gaarden ligeoverfor.

var blevet mig anbefalet af min fortræffelige Lærer, Pastor Krayenbühl, fandt mig da det uforglemmelige Sted ved Gammelstrand, Nr. 48, hvor jeg kom til at leve over en Snes lykkelige, velsignede Aar, indtil jeg, da jeg endelig havde afbetalt al min Gæld og kunde begynde at »lægge op«, turde give mig i Kast med at bygge et passende eget Skolehus, hvad der skete, da jeg fyldte 50 Aar.

Gammelstrand Nr. 48.

Paa Omslaget omkring Frøken Zahles efterladte Papirer stod følgende: »Gerne vilde jeg selv gennemse, rette eller forbedre Fremstillingen af, hvad der her er flydt lige ud af min Pen. Men, hvis ikke — saa staar det til eder*), som jeg har overdraget Gennemsynet for at dømme om det heles eller delvises Fremkomst, at give det sin sidste korrigerende Form.

Da Frøken Gerdtzen døde den 14de Marts 1910, blev det mig alene, som i Følge ovenstaaende Bestemmelse blev Udgiveren. Jeg har under dette dyrebare Arbejde fuldtud været mig mit Ansvar bevidst i dyb Taknemmelighed for den Tillid, min afdøde Ven ogsaa herigennem har vist mig. Skønt Frøken Skram, naar hun nu i 2den Del af denne Bog vil skrive videre om Frøken Zahles Liv og Virksomhed, ogsaa vil komme til at tale om hendes sidste Dage og Død, vil jeg dog afslutte her med et Par Udtalelser af Frøken Zahle selv netop fra den sidste Tid af hendes Liv. Hun skrev til mig paa Aarets sidste Dag 1912: »Den Hilsen, jeg bragte Dig fra min Moder, var blandet ind i en underlig Drøm, jeg havde. Jeg syntes, jeg var bleven helt ung og stærk igen, — da saa jeg en straalende skøn Kvindeskikkelse, der vilde have mig til at forevise hende vor Virksomhed, vore Skoler. Jeg syntes, jeg sprang som en Hind fra Etage til Etage, forklarede alt og undrede mig selv over, at

*) Frøken Hansine Gerdtzen og Udgiveren.

alt var saa smukt og stort. »Den skønne« var ikke altid med, men til sidst stod hun der igen, lagde sin Arm om mit Liv, trykkede et fast Kys paa min Mund, mens hun saa paa mig med kærlige Blikke og sagde: »Saa kommer jeg igen!« Hun forsvandt, men det var mig, som om en Engel fra Gud havde meldt sit Komme, — og om mig var de sødeste Ansigter, blandt andre Moders, som saa paa mig med usigelig Kærlighed.«

En anden Gang — 16. April 1913 — prøvede jeg, tilskyn-det dertil af een af hendes Nærmeste, at trænge ind paa hende for at høre lidt af hende selv om hendes legemlige og aandelige Tilstand. Det var med et ejendommeligt klogt og gennemskuende Udtryk i Øjnene og et vemodigt Smil, at hun svarede mig: »Ildebefindendet er ikke paa et enkelt Punkt, men i hele mit Legeme, og jeg kunde ønske, at det gik lidt hurtigere enten til den ene Side eller« — her nølede hun — »til den anden; men Du kan være ganske rolig, jeg tror saa sikkert paa, at alt staar i Guds Faderhaand!«

»Herren gav!« Uendelig meget har han givet den danske Skole — og alle os, som stod Natalie Zahle nær — gennem hendes ædle og rige Personlighed. »Herren tog!« Vi føler dybt, hvad vi har mistet i hende; men først og sidst:

»Herrens Navn være lovet!«

Th. Moltke.

II.
N. ZAHLE
I SIT LIV OG SIN VIRKEN
AF
HENRIETTE SKRAM

Enhver, der med Interesse og Sympati har læst den forud-
gaaende autobiografiske Skildring af Frk. Zahles Barn-
dom, Ungdom og selvstændige Virksomheds første Begyn-
delse, vil vistnok med et Suk udbryde: »Hvor er det dog tungt,
at hun ikke naaede videre!« Helt og fuldt slutter jeg mig til
dette Udraab. Nu, da hendes Livsgerning er ved at vokse
sig stor og omfattende, nu, da hun i den røde Bygning ved
Gammelstrand Aar efter Aar samler Børn fra Hovedstadens
toneangivende Kredse, fra Intelligensens, Dannelsens, Kun-
stens Hjem, fra de civile og militære Embedsklasser som
fra de patriciske Købmandshuse, fra Enkerne og de stræb-
somme Smaaaborgeres Hjem, Børn, der bænkes Side om
Side og vokser op under Paavirkning af hendes ejendomme-
lige, stærke Personlighed, nu trængtes der just til, at det
fremdeles var hende selv, der talte og vidnede. Yderligere,
da der nu fra den samme gamle Gaard Aar for Aar ud-
sendes over hele Landet Skarer af unge, varmhjertede Kvin-
der, der har modtaget Uddannelse til deres Fremtidskald
som Lærerinder i Skoler eller Privathjem, var det mer end
nogen Sinde betydningsfuldt, at hun selv skulde tale; nu
trængtes der netop til, at hun selv skulde vidne, vidne om
Kampe og Sejre, om Haab og Skuffelse, om Tilslutning og
Miskendelse; derfor føles det saa tungt, at hun just her har
maattet nedlægge Pennen. Lettere bliver det heller ikke
derved, at der kun sparsomt kan raades Bod herpaa gennem

hendes efterladte Optegnelser, der kun er faa, og det mer end løst skitserede Udkast, der utrykt foreligger til en Plan for, hvad hun selv vilde have medtaget i sin Skildring, er af en saa personlig Natur, at Muligheden for at følge denne i Fortsættelsen fra en anden Haand er ganske udelukket.

Det er derfor ogsaa, det kan jeg trøstigt sige, med Angst og Bæven, jeg drister mig til at forsøge paa, ud af de uendelig mange rige og forskelligartede Minder, et næsten 60aarigt Samliv har skænket mig, at fremstille et Billede af Natalie Zahle, som det i de skiftende Tider har tegnet sig for mig i Livet inden Døre og i den store Virksomhed udadtil. Jeg har dog ikke i Længden turdet undslaa mig for at følge de talrige Opfordringer, der har lydt til mig fra nære og kære som fra fjernere Venner og Kendinge, til at skrive om Frk. Zahles Liv, thi ved Siden af disse Forestillinger er jeg blevet tilskyndet af noget for mig langt mere afgørende, nemlig af den Stemme, der talte til mig gennem min egen Samvittighed, og min Vished om, at Frk. Zahle ventede dette Arbejde af mig.

Allerede mange Aar tilbage i Tiden har hun udtalt til mig, — jeg kan næsten ikke sige som et Ønske, men som en given Sag, — at det blev mig, der »skrev om hende« efter hendes Død. Denne hendes Tro vil jeg nødig skuffe, om jeg end med Skamfuldhed og Vemod maa bekende, at jeg ikke har »købt den belejlige Tid« og ikke rustet mig, mens Stunden var der, ikke samlet Stof, medens jeg endnu havde hende selv som levende Kilde at øse af. Jeg har altid, som man siger, »skubbet Sagen fra mig«, staar saaledes nu over for et begyndende Samlerarbejde og føler mine Betæneligheder forøges herved. Paa den anden Side maa jeg indrømme Sandheden i den Betragtning, der atter og atter føres frem for mig, at jeg er den af den nulevende Slægt, der sidder inde med de fleste Betingelser for at kunne udføre et saadant Samlerarbejde, Betingelser, der slet ikke har deres Rod i min Evne eller Indsigt, men simpelt hen i den

Kendsgerning, at ingen anden af Frk. Zahles Medarbejderes Minder gaar saa langt tilbage i Tiden som mine; ingen anden nulevende har staaet hende saa nær i hendes Arbejde i dets gryende Dag, ingen anden har været saa fortrolig med hendes Ungdoms Tanker, Forhaabninger, Anfægtelser og Tvivl som jeg, — ingen vil derfor kunne fortælle saa meget om hende som jeg. Denne Overbevisning vil forhaabentlig under Nedskrivningen blive den bærende Kraft for mig og holde mig oppe, naar Modet er ved at glippe under Følelsen af, hvor lidt jeg evner at lægge alt saa klart til Rette, at senere Tider og større Personligheder vil kunne opfatte hende med mere psykologisk Finhed og Skarpsynethed, end jeg raader over, og vil kunne vurdere Rækkevidden af hendes Betydning for Danmarks Skole som for Kvindens Stilling i vort Folk og Land. Thi det maa jeg fra første Færd fremhæve og kan ikke gøre det med for stærkt Eftertryk: »Jeg kan ikke skrive om »Natalie Zahle og hendes Betydning«, heller ikke om »N. Zahles Skole og dens Plads i vort Folk«; jeg kan og vil kun skrive om Frk. Zahle i hendes Liv og hendes Virken.« Kun set under denne Synsvinkel, kun ud fra denne Begrænsning vil det efterfølgende kunne svare til sit Formaal, dels at opfriske og forny et Billede af den af mange kendte og for mange saa kære Skikkelse, dels at tilrettelægge et Stof, der, »naar Tiden er inde dertil«, kan sigtes og prøves af de kommende Slægter, hvem det vil blive givet at udtale Dommen over og Værdsættelsen af hendes Liv og Gerning.

Endnu eet beder jeg om at maatte forudskikke: Jeg véd, at jeg i min Fremstilling hyppig vil komme til at lade mit eget Jeg spille ind med i Fortællingen, — det vil blive umuligt at undgaa, hvor nødigt jeg end vil tildele mig selv nogen fremskudt Stilling; men da min Forstaaelse, min Værdsættelse af Frk. Zahle, mit Kendskab til hendes Personlighed hidrører fra mit nøje Samliv med hende, vil det forhaabent-

lig ikke kunne mistydes, at jeg fortrinsvis maa hente mine Meddelelser ud herfra, og det vil forstaas, at det vil være mig umuligt helt at borteliminere min egen Person, hvor meget jeg end kunde ønske at gøre det.

Til en Begyndelse maa det være mig tilladt at kaste et Blik ud over de Meddelelser, der foreligger fra Frk. Zahles egen Haand. Mit første Indtryk ved Gennemlæsningen var Beundring, ikke alene over den Friskhed, der gennemtrængte hele Skildringen, men ogsaa over den overordentlige Sanddruhed, der prægede den hele Fremstilling, og den mærkelige Klarhed og Sikkerhed, hvormed alt, hvad der berettes, er husket og fremstillet, hvad der faar forøget Betydning, naar man betænker, at disse Livserindringer først er nedskrevet i hendes meget fremrykkede Alder, og naar man véd, at Hukommelsen ikke var Frk. Zahles stærke Side. Forskydninger inden for denne eller fuldstændige Forglemmelser mærkedes hyppigt hos hende, om end naturligvis mest i hendes ældre Dage; men alt og alle, der har haft Betydning for hendes Barndom og første Ungdom, har sænket sig med en saadan Magt i hendes Sjæl, har indgravet sig i hendes Hjerte og hendes Sind med saa uudslettelige Træk, at hun har kunnet give Billederne i deres fulde Friskhed.

Enkelte endnu levende af hendes nærmeste kan som jeg paa dette Punkt øve Kontrol over for hendes Fremstilling, idet vi omtrent kendte alt forud fra hendes egne Meddelelser til os. Disse kom saa at sige altid »momentvis«, fremkaldt ved et Spørgsmaal, et Udbrud fra en af os; aldrig, det, jeg kan minde, satte hun sig hen for at fortælle; men var hun begyndt, og følte hun, at hun talte til et lyttende Øre, et modtageligt Sind, kunde hun helt fordybe sig i Fortiden, fremdrage Billede efter Billede, Træk efter Træk; ja, hun har gjort det med en saadan Fylde og et saadant Liv, at vi endog paa enkelte Punkter vilde kunne supplere hendes nu nedskrevne Beretning. Ud over de enkelte Breve og Digte fra hendes Barndom og første Ungdom er intet nyt tilført

os gennem hendes »Erindringer«, og intet fremtræder i anden Belysning end den, vi i Forvejen var fortrolige med.

Det næste, der uvilkaarligt lyser os i Møde gennem hendes Skildring af Forældrene, er Forstaaelsen af, hvor rig en Arv, hun har modtaget fra dem begge, og hvor tydeligt det er, at Spirerne til meget af det ejendommeligste i hendes Væsen giver sig til Kende allerede fra tidligst Tid. Det er umuligt andet end at faa Indtryk af begge Forældrene som Personligheder, der ragede betydeligt op over Gennemsnittallet af Mennesker, baade i Kraft af aandelige Evner og i Kraft af den trofaste, selvforglemmende Kærlighed, der bandt dem til hinanden. Denne Opfattelse tilegnede jeg mig allerede som Barn gennem Frk. Zahles Fortællinger og Breve, og jeg havde allerede den Gang og senere som voksen rig Lejlighed til at faa dette Indtryk bekræftet af ikke faa af hendes Forældres gamle Venner, dels her i Staden, dels i Herregaardsbefolkningen omkring Hvedstrup.

Som rimeligt er, var det mest Faderen, der kendtes i de videre Kredse uden for Hjemmet, medens den svage Moder, der var fængslet til Sygelejet endog halve Aar ad Gangen, kun kendtes til fulde af sin nærmeste Kreds; men skønnere Æresminde end det, hun har rejst sig selv gennem sit Brev til Broderen, eller det, hendes Husbond har rejst hende gennem sine Digte, kan vel ikke ønskes. Mangfoldige første Haands Vidnesbyrd har jeg derimod om, i hvilken Udstrækning Præsten Sophus Zahle var afholdt, æret og savnet af høj og lav, da han gik bort. Frk. Zahle siger et Sted i sin Skildring, at hendes Broder i Arv efter Faderen havde faaet hans smukke Sangstemme og musikalske Begavelse; hun kunde have føjet til, at hun selv ikke havde faaet ringere Arvelod: hans varme Hjerte, hans klare Tanke, hans poetiske Anlæg, hans Evne til at give sig hen i Venskab, hans Interesse for alt menneskeligt, hans Kærlighed til Naturen, alt træffer vi i potenseret Grad hos hans Datter. Den udprægede Sans for Orden og de ualmindelige Anlæg for

administrativ Virksomhed, som senere i saa høj Grad udmærkede Frk. Zahle, har hun derimod sikkert taget i Arv fra sin Moder, der maa have været i Besiddelse af overlegen Dygtighed paa disse Omraader, hvad hendes hele Styrelse af Præstegaarden og den store Husholdning noksom afgiver Vidnesbyrd om.

Hvad der paa den anden Side derimod under en første Gennemlæsning af Skildringen fra Barndomstiden vistnok maa forekomme forbavsende er de ringe Antydninger, der spores af den lille Natalies fremtidige Livsretning. At denne lille »Landsbypige« skulde vokse op til at blive en af Bærerne for den kvindelige Uddannelse og Udvikling her i Landet, giver sig tilsyneladende slet ikke til Kende. Ikke mange Smaapiger kunde i deres Tilbøjeligheder og Beskæftigelser være mere drengagtigt anlagt, end hun var det, og disse Tilbøjeligheder fornægtede sig aldrig helt, om end Omstændigheder og Livsvilkaar ikke frembød Lejlighed til nogen syndelig Udfoldelse heraf, thi et Friluftsliv trængte hun altid til og længtes efter: Som ung var hun passioneret for at ride, som ældre tog hun til Takke med at faa Lov til at køre en Hest, og en Sommerferie var egentlig kun rigtig Rekreation for hende, naar den frembød idelig Bevægelse i frisk Luft, til Skovs, til Fjælds, til Søs. Ved en mere indgaaende Betragtning møder man dog hos den lille Pige Træk, der ikke alene vidner om ualmindelige Evner, men om Ejendommeligheder, der genfindes hos hende som moden Kvinde. Ser vi hende saaledes siddende med sin Faders Breve og uden Hjælp pløje sig igennem dem, til det en skønne Dag gaar op for hende selv som for Forældrene, at hun »kan læse«, har man her det første Udtryk for, hvad Vej hendes Udvikling i boglig Retning senere skulde gaa, idet hun jo sit Liv igennem var Autodidakt som faa.

Hvor vidner ikke ogsaa dette ene Træk om den Viljestyrke og Energi, der senere bliver saa karakteristisk for hende. Endvidere ser vi, at naar hun giver sig i Kast med Bulwers

»Eugen Aram«, saa fremkalder den hos hende som Barn en Række Reflektioner, der er beslægtet med dem, hendes Læsning senere i Livet affødte hos hende. Maaske hun slet ikke har læst ovennævnte Bog som voksen, — jeg véd det ikke, — men eet véd jeg: hun omtalte den jævnlig i sine Dansktimer for os Elever, ikke for at tilskynde os til at læse den, men for at advare os mod denne og lignende Lektüre. Jeg har aldrig, — jeg burde maaske sige »med Skam at tale om«, — læst Bogen, men jeg har igennem Frk. Zahles Omtale af dens Helt faaet en Afsky for »ædle Skurke«, som med koldt Blod kan slaa Mand efter Mand ihjel, men ikke nænner at nedtrampe en spæd Blomst eller knuse en Orm under sin Hæl. En saadan Afsky var det sikkert sundt at indblæse Pigebørn i en Tid, hvor Sværmeri for »ædle Røvere« og lignende Fremtoninger endnu ikke var døet ud.

Ganske mærkelige er ogsaa Brevene fra Barnearene. Den lille Pige maa fra tidlig Tid have holdt af at skrive Breve, en Kærlighed, hun bevarede til sin Dødsstund; thi det var ikke faa saadanne smaa Skrivelser, hun allerede i Præstegaarden strøede om sig. Frk. Zahle har fortalt mig, at hun godt mærkede, skønt det naturligvis skulde være en Hemmelighed for hende, at hendes Fader viste hendes Smaa-breve frem til besøgende Venner, og at hun følte, han var stolt af hende. Men ikke alene den Kendsgerning, at saa lille et Barn havde Taalmodighed til at skrive saa lange Breve, er forbavsende, men selve Indholdet giver mange Vink til Forstaaelsen af hendes senere Karakterudvikling. Vi møder f. Eks. i Brevet til Pigen Ingeborg den Alvor, den fuldstændige »Gaaen op« i, hvad hun vilde sige, der er betegnende for næsten hver Lap, hver skriftlig Hilsen, der senere udgik fra hendes Haand, hvor hastigt den end blev nedskrevet. Den viser os tillige den Vægt, hun tillægger sine egne Ord, den Myndighed, ud af hvilken hun skriver, den Hævden af »sig selv« og »sit«, som ved Siden af Be-

skedenhed, ja, tit dyb Ydmyghed, var saa ejendommelig fremtrædende hos hende.

Den religiøse Tro og Forvisning, der lyser frem i dette og de andre mærkelige smaa Breve, maa jo opfattes som et af mange Vidnesbyrd om hendes Hjems Kristentro, men kan naturligvis i hendes lille Barnehjerte endnu ikke være andet og mere end en Genklang af »Tonen fra Hjemmet«, kan ikke være et selvtilegnet, personligt Eje.

Usigelig vemodigt er det at følge den lille forældreløse Pige ud af sit Barndoms Paradis og fra nu af se hende, hvad vi kan kalde »tumlet om«, næsten for Vind og Vove, indtil hun endelig bliver klar over sin Livsgerning og sit Kald, og vi da møder hende, 24 Aar gammel, som Skolebestyrerinde i København. Men hvor forstaar vi ikke nu, og hvor forstod ikke hun selv, hvor vidunderligt hendes Veje under alle Omskiftelser var blevet ledet. Hvor havde ikke alle hendes Oplevelser været berigende og udviklende for hende, selv de, der havde beredt hende de største Smerter. Hvor har ikke baade Bedstefaderens forkælende, beundrende Æmhed og Plejeforældrenes omsorgsfulde Strenghed vakt Reflektioner allerede hos det tænksomme Barn, langt flere da hos den unge Pige, der kunde se det alt paa Afstand, og hvor har ikke disse Betragtninger og Sammenligninger, disse Savn og disse Længsler, været frugtbringende for hende selv senere hen i hendes Virken som Barnets og den unge Piges Opdragerinde. Og hvor har ikke det paa en Maade saa stille, paa en anden Vis saa fri og friske Liv i Bjerre Mølle, hvor hendes Ungdom og Livsglæde kom til sin Ret, virket frigørende og forløsende paa hende, og hvor har ikke Modsætningen hertil, Livet i den lille Provinsby, hvor hun kom til at spille en vis Rolle, og hvor hun nød saa mangan ungdommelig Fornøjelse, været opdragende for hendes Menneskekundskab, for hendes Vælgen og Vragen, for hendes Ansvarsfølelse. Og endelig, hvor gavnlige var saa ikke de trange Studieaar i København, under fattige Kaar, Savn og

Prøvelser, og under hendes Plejeforældres og »Velynderes« manglende Tro og Tillid — ikke til hendes Karakter og Vilje, men til Rækkevidden af hendes Evner, hvor har ikke alt maattet mane hende til Alvor, staalsætte hendes Vilje og styrke hende i Troen paa sig selv og det Maal, hun havde sat sig.

Jeg synes, man maa sige, hun gennem alle disse Omskiftelser og Oplevelser er blevet rustet og stod rede, da Timen kom, hvor det begyndte at dages for hende, og hvor hun mærkede noget af den Tillid udefra, hun følte, at hun selv, eller rettere hendes Sag fortjente. Hvad den Dag betød for hende, da Justitsraad Fick traadte ind i Stuen og tilbød hende at overtage den fratrædende Frk. Foersoms Skole, har hun selv skildret saa levende, at jeg kun her behøver at henvise til hendes egne Ord; men jeg kan tillige bevidne, at hun i trofast Hengivenhed nærede Venskab for ham, saa længe han levede, og altid senere bevarede ham i taknemmeligt Minde.

Det var 15. April 1852, Frk. Zahle overtog Frk. Foersoms Skole. Jeg har andensteds*) skrevet, at jeg ikke tog i Betænkning at udtale, at denne Dag, da Frk. Zahle holdt sit Indtog i Kronprinsensgade, blev betydningsfuld ikke alene for hende selv og de omtrent 50 Elever, Skolen da talte, men ogsaa for de Hundreder og Tusender, der skulde følge efter dem i den samme Skole, ja, for vide Kredse Landet over i hendes eget Slægtled og de kommende. Om jeg her har taget fejl, maa senere Tider dømme om; men den Slægt, der nu vil rejse et Mindesmærke for hende i vor Hovedstad, maa vel staa med samme Opfattelse som jeg; eet tør jeg i hvert Fald hævde, og det er, at med eet eneste Bogstavs Tilføjelse rammer min Paastand en Kendsgerning, som ikke kan omstødes. Lad mig sige: »i hendes eget Slægtled og det kommende«, saa er jeg paa den sikre Side; hun virkede

*) Vor Ungdom, December 1913.

gennem henved to Menneskealdre, og hun fyldte og følte gennem begge.

Hvad kom da denne Skole til at betyde? Hvad har da Frk. Zahle virket, og i Kraft af hvad? Laa hendes Betydning deri, at hun hurtigt samlede en for de Tider ualmindelig stor Elevkreds? Var hendes Skole den første gode Skole her i Landet? Var hendes Storhed den, at hun fortrinsvis rekruterede sin Lærerstab fra Videnskabsmændenes og Pædagogernes ypperste Kredse? Intet af disse Spørgsmaal tør besvares ubetinget bekræftende. I een Forstand har der vel altid været gode Skoler. Til alle Tider har man vel kunnet træffe i det mindste enkelte, der har forstaaet at samle Personligheder om sig, hvis Glæde det har været at vejlede og undervise de opvoksende Slægter, og til hvem mangan betydelig Mand senere viser hen med beundrende Tak for, hvad han som Discipel har modtaget af disse sine Læremestre; og har end den lille Pige været langt uheldigere stillet, og har end i den katolske Tid Klosterskolen, hvortil hun sendtes for at lære »Bog og Søm«, eller efter Reformationen Borgerskolen med sin karrige Elementarundervisning, eller Françaiseskolerne i det 18. og første Halvdel af det 19. Aarhundrede med deres Sprog og Musikundervisning, deres Oplæring i alle »graciøse« Anstandsøvelser som Regel kun ydet sparsomme Bidrag til hendes Aandsudvikling, tør vi dog ingenlunde sige, at en god Skole ikke kendtes i Danmark før 1852. Først og fremmest da ikke, naar der ses hen til Drengeskolerne; der arbejdedes — om end tit under Former og med Midler, vor Tid for længst har brudt Staven over, — med et bestemt, i Aarhundreder hævdvundet Maal for Øje, og læser man f. Eks. Udtalelser af Mænd, udgaaet fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, er man ikke i Tvivl om, at denne under en Styrer som Martin Hammerich, lededes af en overlegen Aand og i en bestemt Aand, og at den havde sit eget Præg og sin egen Tone. Ogsaa i Mariboens unge Realskole sporedes et Liv og en Friskhed, en Begejstring

for nye Skoletanker, som vidnede godt for dens Stifters menneskelige og pædagogiske Varme og Evner.

Ser vi hen til Pigeskolerne i samme Tidsrum, maa vel Oplysningstidens Pigeskoler paa mange Maader ogsaa kunne kaldes gode, saaledes Døtreskolen af 1791, i hvilken Frk. Zahle fik sin Uddannelse; ja, selv blandt de »Institutter«, der besøgte af det højeste Bourgeois, har sikkert flere for tjent den Anerkendelse, som i stor Almindelighed blev dem til Del. Maatte end mangen en »Institutbestyrerinde« og mangen »Guvernante« føle sig haardt rammet ved fra Scenen at stilles over for sine Dobbeltgængere, Fru Bittermandel og Frk. Trumfmeier, og kan man ikke fragaa, at ingen, selv ikke de bedste af Skolerne, helt kunde undgaa at tælle slige Karikaturer blandt deres Hjælpere, maa man paa den anden Side indrømme, at Kravene om en samvittighedsfuldt og maalbevidst ledet Undervisning ej alene for Drengene, men ogsaa for Pigebørnene, dæmrede inden for Pædagogerne som inden for Forældrenes Kredse. Spørger man endelig, om den mægtigste Bevægelse inden for Skoleverdenen, som det 19. Aarhundrede oplevede igennem den af Grundtvigs Livssyn og Skoletanke fremkaldte, ikke havde ladet sig til Syne uden for Højskolen i Rødning eller Caroline Amalies i 1841 stiftede Asylskole paa Nørregade i København, saa maa vi atter svare: Jo, det havde den, og det endda i en saare skøn og tiltalende Skikkelse.

Den ovenfor nævnte bekendte Sprogmand, Professor Mariboe, havde i 1833 slaaet til Lyd for den, paa hans Tid ganske ny Tanke, at skabe en højere Drengeskole paa Grundlag af Modersmaalet, Historie, tre levende Fremmedsprog, Naturkundskab og Matematik, men med Udelukkelse af begge de klassiske Sprog. Tanken slog an. Skolen fik et efter den Tids Krav fortrinligt Lokale i St. Kongensgade, fik en god Legeplads og høje, lyse Klasseværelser. Professor Mariboe viste sig at være en udmærket Styrer og kunde

snart raade over et stort Klientel af det højere og højeste Bourgeois Sønner*).

Den Tilslutning, Professor Mariboe saaledes hurtig vandt, bragte ham, der var en meget livlig og handlekraftig Personlighed, paa den Tanke at grunde en Pigeskole, hvilken han vel nærmest tænkte sig rekruteret af Søstre til hans Drenggelever. Resolut lejede han Stueetagen i den herskabelige Owenske Gaard, skraas over for hans Drengeskole. Nu gjaldt det »blot« om at finde en Bestyrerinde; men hvorledes han fik den lige saa geniale som dristige Idé at henvende sig til en 19aarig Kvinde med Opfordring til at overtage denne Stilling, har jeg aldrig vidst, men rigtignok heller aldrig tidligere grublet over. Først nu, da jeg nedskriver disse Linjer, falder det mig ind, at det fra hans Side var et mærkeligt Valg, ikke alene, fordi hun ingen pædagogisk Uddannelse havde, men ogsaa fordi hun tilhørte en Samfundskreds, der stod hans egen meget fjern*).

Den unge Piges Navn var Susette Dalgas; hun nedstammede fra en til Danmark indvandret Huguenotfamilie, men var lige som sin berømte Broder, Hedens Opdyrker, og sine andre Søsken født i Neapel (»barnefødt i Laurbærlunden«), hvor Faderen var dansk Konsul. Efter hans Død flyttede Moderen (dansk af Fødsel) til København, hvor hun skabte et lyst og lykkeligt Hjem, om end i fattige Kaar, for sin store Børneflokk. Susette var da ti Aar gammel. I Neapel havde hendes Fader gæstmildt aabnet sit Hjem for sine Landsmænd, af hvilke især mange blandt vore betydeligste Kunstnere blev Husvenner. Disse Venner svigtede ikke Enken og Børnene, da de vendte tilbage til Fædrelandet, men førte dem med aabne Arme ind i deres danske Hjem.

*) Det var i denne Mariboers Realskole, vor afd. Konge, Frederik d. Ottende, som Prins af Glücksborg en Tid var Elev.

**) Efter at mit Manuskript var indsendt til Trykning, er jeg ved et heldigt Tilfælde blevet bekendt med H. Rosendal: Susette Mariboe, f. Dalgas, Særtryk af Højskolebladet 1908, til hvilket Skrift henvises.

Bissens, Friends, Roeds, Høyens Familier o. fl. blev deres nærmeste Omgangskreds; desuden kom de paa Nysø, hvor den bekendte, originale Lensbaronesse var Børnenes Faster, i Berøring med Thorvaldsen, Oehlenschläger o. fl. af vore »Stormænd«. Hos den anden Faster, der var gift med Botanikeren J. F. Schouw, fik de Lejlighed til at omgaas med de ædleste Typer inden for vore Videnskabsmænds og national-liberale Politikeres Kredse. Som sagt, hvorledes det gik til, at den ikke tyveaarige Susette Dalgas blev opfordret til at paatage sig en værdig Skolebestyrerindes Stilling, kan jeg ikke gøre Rede for. Jeg kan kun sige, at hun »slog til«, og at hun straks gav sig i Kast med sin Opgave med al den Varme, Friskhed og praktiske Dygtighed, der var hende egen.

Hvor var hun »dumdristig«, vilde mange i vore Dage sige, maaske ikke helt uden Grund. Naar Frk. Zahle havde lidt under Følelsen af sine mangelfulde Kundskaber og sin ufuldkomne Uddannelse, skulde man tro, at Susette Dalgas i langt højere Grad sørgede over sine Mangler, der sikkert ikke var færre. Men nej! Og her bliver man straks fra første Færd slaaet af den Forskel, der karakteriserede disse to ejendommelige og hver for sig betydelige Kvinder. Lige saa alvorsfuldt prøvende sig selv, lige saa fuld af Betæneligheder, lige saa »forsagt« Frk. Zahle kunde være, indtil Beslutningen var taget, til hvis Udførelse hun saa skred med hele Begejstringens Varme og med hele sin sjældne Arbejdsglæde, lige saa tillidsfuld og ubekymret gik Susette Dalgas til de Opgaver, som, det var hun ikke i Tvivl om, Vorherre havde lagt paa hendes Vej, og som han ogsaa baade vilde og maatte hjælpe hende til at udføre paa bedste Vis. Lært noget systematisk havde hun næppe; hendes almindelige Skolekundskaber var sikkert kun faa og ikke velordnede, og jeg nærer stor Tvivl om, hvorvidt hun nogen Sinde havde læst en Side i en »Pædagogik«. Men Livets Oplevelser, Omgang med Mennesker, med Digterne,

Kunstnerne, hendes egen Læsning, Sagaerne, Sangen, Naturen havde givet hendes Aand og Hjerte et Indhold, som hun følte, det vilde være vidunderligt at dele ud af til Børn og unge, modtagelige Sjæle. Gennem Kusinerne paa Nysø var hun tillige stærkt paavirket baade i kristelig og fædrelandssindet Retning og havde gennem dem og gennem sin egen Syslen med Digtningens og Historiens store Idealer faaet Trangen vakt til »et jævnt og virksomt, muntert Liv paa Jord«. Nok er det, hun traadte ind i sin Skole uden skolemæssige, men med alle personlige Betingelser for at kunne gøre Fyldest, og alt lykkedes ogsaa vidunderligt for hende.

Det er et af de mange store Goder, mit Liv har været rigt paa, at jeg fra mit 7. til mit fyldte 12. Aar var »Susettes« — under andet Navn kendtes hun ikke i Skolen — Elev. Hvorledes det egentlig gik til, at jeg og senere min yngre Søster blev indmeldt i hendes Skole, hvis blotte Navn, »Danekvinde-skolen«, vakte Forargelse i de bureaukratiske Kredse, som mit Hjem tilhørte, har jeg aldrig rigtig kunnet regne ud. Fra mit 6. til mit 7. Aar havde jeg gaaet i en ganske lille tysk Privatskole, men da denne hævedes ved Bestyrerindens Bortrejse fra Landet 1848, og da den stærke nationale Luftning, dette Aar fremkaldte, ogsaa var naaet inden for konservative Hjem, antager jeg, det var i Kraft heraf, at mine Forældre, frem for at søge en anden tysk eller fransk Undervisning for mig, anbragte mig i Professor Mariboës Pige-skole, — en Broder af mig gik i hans Drengeskole.

Jeg maa vogte mig for at fordybe mig i Skildringer fra denne min tidlige Barndoms dejlige Skole, da det vilde føre mig for langt fra min egentlige Opgave; men et og andet maa fremhæves for at forklare den Indflydelse, der udgik fra den og naaede Frk Zahle. Først vil jeg da nævne som dens Ejendommelighed, at vi — under de frieste Former, uhindret af Baand og Ordensregler, men under uskrevne Love, som ingen tænkte paa at krænke, under Paavirkning

af det »levende Ord«, under saa at sige en Overrisling af Sang, Sagafortælling som af vor egen Tids Guldalderdigtning lærte en hel Mængde, ogsaa af de ganske almindelige Skolekundskaaber. Vi havde fortrinlige Lærere i alle Fag; Susette selv læste Dansk med os smaa og var en fortrinlig Lærerinde, — og i hendes bibelhistoriske Timer bragtes vi gennem hendes malende Skildringer fra det gamle og det ny Testamente ind under en Indflydelse af den hellige Skrift, der mer end opvejede, hvad vi ikke lærte af nogen Katekismus; saa vidt jeg véd, kom end ikke Luthers lille Katekismus inden for Danekvindeskolens Mure.

Naar jeg senere hen i Livet har været og stadig er en af de ivrigste til selv at hævde og til at støtte andres Paa-visning af, at en af Frk. Zahles allerstørste Velgerninger mod den danske Skole har været den, at hun forstod, i Beundring og fuld Hengiven, at optage og tjene den grundtvigske Skoletanke om det mundtlige Ords Betydning og om Frivillighedens Glæde i Barnets Arbejde uden dog at lade sig lokke ud i dens Overdrivelser eller følge den i dens Forsyndelser, saa har der naturligvis været Øjeblikke, hvor jeg har spurgt mig selv: »Er dette rigtigt? Var ikke Susette Dalgas den første, der slog til Lyd for disse Tanker inden for den højere Skole, og var det ikke hende, der førte dem ud i Handlingens Verden?« Men mer og mer er jeg blevet klar over: »Nej, Frk. Zahles er Æren!« Susette Dalgas var den, der beredte Vejen; hun maa stilles paa Vejbydere ns betydningsfulde Plads, mens Frk. Zahle maa ses som Reformatoren af den danske Pigeskole.

Hver Gang jeg tænker tilbage paa disse min Barndoms to aandelige Velgørerinder, træder, trods Ligheden dybest inde, Forskellen frem paa saa mangt et Punkt. Her skal jeg kun nævne eet Træk: Alt medens Susette færdedes mellem os, selv glad og oplivende os alle, lykkelig ved sit Arbejde med os, og for vore Øjne aldrig træt, kunde hun af og til sige til os: »Nej, kære Børn, tro ikke, jeg bliver hos jer

bestandig! Mit hele Liv vil jeg ikke ofre (hun brugte netop dette Udtryk) jer«, og naar vi da saa bedrøvede ud, spredte hun den mørke Sky, der lejrede sig over vore Ansigter, med et muntert Udbrud som: »Naa, lad os nu ikke tale mere herom, nu har vi jo hinanden, lad os saa være glade!« Men saaledes kunde Frk. Zahle aldrig have tænkt eller talt. Fra første Færd, inden jeg endnu var kommet til at holde af hende, forstod jeg, at den Gerning, hun havde valgt, havde hun valgt for Livet, ikke givet sig ind under den som en Trælletjeneste, men som en stor og hellig Opgave, under hvis Banner hun bestandig bad om, at det maatte forundes hende at tjene. Hun gav sit hele Liv til Arbejdet for os, og hun gjorde det ud af sin Sjæls inderste Trang. Susette levede med os i Kraft af sit friske, glade, rene Sind, levede som den, der fik det bedst mulige ud af Øjeblikket, men aldrig grublede over Fremtiden. Denne blev da ogsaa ganske anderledes, end vi havde ventet det.

I Efteraaret 1853 trolovedes hun med Professor Mariboe, der nogle Aar i Forvejen var blevet Enkemand, og ved Jule-tid samme Aar ophævedes Danekvindeskolen; den var ikke blevet 10 Aar gammel. Hvorledes dens Skæbne vilde være blevet, om Susette var forblevet ugift, er ørkesløst at gruble over. Den stod og faldt, som den var, med hendes Ungdom. Jeg tror ikke, hun vilde have haft Kraft til at føre den op til at blive en stor Skole, der vilde komme til at omfatte Børn fra mange forskellige Samfundsljre. Heller ikke tror jeg, hun vilde have haft Evne til at være Leder af en stor Lærerkreds; hun kunde ikke som Frk. Zahle »skabe Skole«; hun kunde kun leve sit eget lykkelige Umiddelbarhedens Liv i en Kreds, der glad og tillidsfuldt, uden Kritik, sluttede sig om hende; men der var ingen af hendes Medarbejdere, der kunde tage Arven op efter hende. Der var end ikke heller noget Øjeblik Tale herom, — desuden var Danekvindeskolen i økonomisk Henseende en meget daarlig »Forretning«; Professor Mariboe havde sat en lille Formue

til paa den, til Trods for dens forholdsvis høje Skolepenge. Men forgæves har Susette Dalgas ikke virket i Danmarks Skoleliv, hverken i de faa Aar i Danekvindeskolen eller i de mange Aar, hvor hun i sin Enkestand styrede Caroline Amalies Asylskole, og særlig haaber jeg i det følgende at kunne vise, af hvor stor Betydning den Indflydelse, der udstraalede fra hendes Liv med os Børn, skulde bliver for Frk. Zahle.

Det, jeg gerne vil betone, nu jeg staar ved Begyndelsen af Frk. Zahles selvstændige Skolevirksomhed, er det, at hendes Ros og Ære ikke ligger deri, at hun skabte noget nyt, fremtryllede den danske Pigeskole af et Intet, men deri, at hun var en af de faa lykkelige, for hvem de store Opgaver var lagt til Rette, og der havde Evne, Trang og Vilje til at løfte dem.

Men Omfanget af denne Opgave stod naturligvis ikke straks klart for Frk. Zahle, ja, hun skimtede det knap. Det, der laa for hende, da hun 15. April 1852 aabnede sin Skole i Kronprinsensgade med dens omtrent 50 Børn, var at reformere denne Skole uden at se til højre eller venstre; det var disse Børn, der skulde arbejdes for; deres Forældre, hun skulde prøve at komme i Forstaelse med, deres Lærerkreds, hun skulde meddele sin egen Glød og Varme. Denne Skole blev fra første Stund hendes Tankes, hendes Verdens Midtpunkt, alt skulde sættes ind paa at højne og løfte den, paa at udrense Slaggerne og tilføre den nyt Blod. Sandelig, det var ikke nogen let Opgave; thi hvorledes det end forholdt sig paa den Tid med andre Skoler her i Staden, saa var det sikkert, at Frk. Foersoms, ikke paa det Tidspunkt i det mindste, kunde gøre Krav paa at kaldes »god«, — det er jeg ganske klar over, dels gennem lejlighedsvis Udtalelser fra Frk. Zahle selv, dels gennem Beretninger fra flere af mine Ungdomsbekendte, som havde »frekventeret dette Institut«.

Da Frk. Zahle faa Aar i Forvejen indgav sin for Tilladelse til at underkaste sig Institutbestyrerindeeksamen befalede

Skoleplan, anede hun ikke, i hvilket Omfang, og hvor snart det vilde blive krævet af hende i sit Arbejde og i al sin Stræben at staa inde for de Formaal og de Idealer, hun heri havde udtalt. Hun tænkte jo nemlig den Gang slet ikke paa at grundlægge en Barneskole, havde i det højeste drømt om en Privatundervisning for en halv Snes Smaapiger til Hjælp og Iagttagelse for den Lærerindeuddannelse, der da alt dæmrede for hende som hendes Livsmaal, — og saa skulde det ske, at hun blev kaldet til at prøve paa at virkeliggøre de mange Tanker, der hidtil mest havde beskæftiget hende som skønne Drømme. Det var at blive taget paa Ordet og stillet paa Prøve paa en Maade, hun ikke havde tænkt sig. Men hun svigtede ikke, og nu først udfoldede sig ret hendes mægtige Energi, nu først lærte hun maaske ogsaa selv at kende Dybden og Styrken af sin egen Begejstring.

Hendes Skoleplan, saaledes som den indsendtes til Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet, foreligger til alt Held som Kladder, saa det er muligt at følge hende i hendes Livsværks første Begyndelse. Denne Plan vilde dog næppe nu, hvis den blev forelagt i sin Helhed, vække større Interesse, end sige Forbavselse, hos den almindelige Læser. Hvad der i den kræves, hvad der opstilles som ønskelige, om end fjerne Maal, er nu fuldt ud naaet, bliver nu set paa som noget saa selvfølgeligt, at den nuværende Slægt aldeles ikke vilde forstaa, at flere af den 23aarige Piges Tanker var lige saa originale og dristige, som hendes Idealer var skønne og høje. Jeg mener derfor, det vil være mere formaalstjenligt at fremhæve det, der for mig staaer som Udslag af hendes selvstændige og ejendommelige Tanker, fremfor at aftrykke hele Planen i al dens unge Friskhed og i hele dens sproglige Ubehjælpssomhed. Dog maa jeg paa Forhaand tilstaa, at det naturligvis vil være umuligt for mig at fælde en helt retfærdig Dom over den, da jeg staaer uden Kendskab til, hvilke Hjælpebidler til Affattelsen hun

har raadet over, eller om Impulser fra andre har været afgørende for hende. Jeg véd saaledes ikke, om hun har haft noget Forbillede at arbejde efter, om hun f. Eks. har kendt andres tidligere indsendte Skoleplaner, men jeg er mest tilbøjelig til at mene, at den hele Plan er et første Haands Arbejde med Hensyn til selve Formen og Ordningen. Jeg mindes egentlig kun en eneste Gang, hvor hun har talt noget videre med mig om denne Skoleplan, og det var, dengang jeg for omtrent 50 Aar siden skulde underkaste mig Institutbestyrerindeeksamen og derfor ogsaa skulde indsende en fuldstændig Skoleplan. Da gav hun mig sin til Gennemlæsning uden synderlig Kommentar, men blev ved senere at gennemse min Plan yderlig forbavset over, at jeg baade med Hensyn til Form og Indhold havde holdt mig temmelig nær til hendes, — hun »havde glædet sig til noget nyt og friskt«, var hendes skuffede Ord.

Jeg havde Indtryk af, at hun ikke tillagde dette sit Arbejde synderligt Værd, kunde hun end lejlighedsvis fremhæve, hvor mange af de Krav, der nu overalt fyldestgjordes, hun allerede i sin første Begyndelse havde slaaet til Lyd for.

Som den første, meget dristige Tanke, hun udtalte, vil jeg nævne Kravet om etaarige Klasser. I den Tids højere Skoler, der alle var forholdsvis faatallige, nødvendiggjorde de økonomiske Forhold to-, undertiden treaarige, Klasser, delt i et yngre og ældre Hold; men ikke alene i Kravet om etaarige Klasser bryder Frk. Zahle Larsen for noget nyt: Paa en Tid, hvor Fjortenaarsalderen endnu mange Steder betragtedes som Barneskolens Aldersgrænse, foreslaar hun Skoletiden forlænget til det 16. (!) Aar, en Tanke, hun ikke kom til at realisere i sin egen Skole før ti Aar efter dens Grundlæggelse. Hun tør dog heller ikke endnu i sin Plan opføre ti Klasser som Normaltal. Hun nævner ni og begrunder Kravet saaledes*):

*) Planens originale Retskrivning er overalt bibeholdt. ,

»Klasserne bør efter min Mening være eetaarige for at undgaa den for Lærerne saa nøjsommelige, for Elevernes Fremgang saa hæmmende Inddeling i to Partier i hver Klasse. Kun den sidste Klasse vil være at foretrække som toaarig. Den maa blive ligesom et Hvilepunkt for den unge Pige, hvorfra hun skuer tilbage paa Alt, hvad der er gjennemgaaet i de forrige Klasser, og i hvilken hun tager Afsked med sin voxne Kammerad, der forlader Institutet, og derved selv med mere Alvor kommer til at tænke paa det Skridt, hun næste Aar selv skal gjøre fra denne lille ud i Livets store Skole.«

Som et andet nyt Moment, Frk. Zahles Plan indeholder, vil jeg nævne den store Opmærksomhed, hun skænker Undervisningen i Forberedelsesklassen, hvis grundlæggende Betydning for hele Barnets senere Skolegang hun paaviser i stærke Udtryk, og dernæst hendes Betragtning af Naturhistoriens Værdi som Skolefag, en Værdsætten, der paa den Tid aldeles ikke var trængt igennem i de almindelige Skoler. Hun foreslaar, hvad der den Gang næppe praktiseredes nogensteds, at lade Undervisning i Naturhistorie og Geografi (væsentlig den fysiske) falde sammen i de yngste Klasser; i de senere Aar derimod, da den politiske Geografi skal spille en større Rolle, ser hun dette Fag naturligt knyttet til Historien, saaledes som det saa godt som udelukkende var Skik paa den Tid, hvor ingen tænkte paa at lade Geografien optræde som selvstændigt Fag. (Mon ikke Fremtidens Geografilærere, naar den Tid kommer, da man atter tillægger Kendskabet til Menneskelivet og dets Udviklingshistorie endnu større Betydning end et Indblik i Naturlovenes Magt og Vælde, vil genoptage denne Plan?)

Paa disse to Punkter forekommer det mig tydeligt, at Frk. Annestine Beyers Paavirkning spores, medens Frk. Zahle derimod, naar hun kommer til Omtalen af Faglistens to levende Sprog (Tysk og Fransk), aabenbart drister sig til flere selvstændige Forslag, som f. Eks. det, ikke samtidig at lade Barnet begynde paa to fremmede Sprog, men lade eet Aar

ligge imellem deres Begyndelse. Denne Forstaaelse af det mislige i paa een Gang at tilføre Barnet noget saa forskelligartet som Elementerne i to fremmede Sprog voksede sig stærkere og stærkere hos hende i Aarenes Løb og affødte den Ordning, som endnu raader i hendes egen og vist ogsaa i de fleste højere københavnske Pigeskoler, nemlig, at der lægges to Aar mellem hvert Fremmedsprogs Begyndelse.

Endelig maa jeg fremhæve den for en ung og som Skolebestyrerinde endnu ganske uprøvet Kvinde mærkelig klare Forstaaelse af Vigtigheden i den daglige Læseplans, 3: Skemaets, rette Fordeling mellem Fagene; hun hævder, at denne

»maa være passende, saa at ikke een Dag omfatter mange, en anden faa Fag, hvortil Barnet forud maa berede sig, og at Haandarbejdstimerne saa vidt muligt falde imellem Læsetimerne, for at give Barnet Hviletid.«

Man ser i denne Omhu Frugten af de alvorlige Overvejelser, der har været ledende for hende i hendes private Lærerindevirksomhed.

I Omtalen af »Dansk« som Fag mødes man ikke af en saa ejendommelig Opfattelse eller af et saadant Fremsyn, som man kunde vente i Betragtning af, at Modersmaalet blev hendes Yndlingsfag, og at hun heri nedlagde sine største pædagogiske Evner som Underviser og udfoldede en saadan Friskhed og Overlegenhed, at Hundreder af hendes Elever kom til at vide hende Tak herfor. Hendes Skoleplans Fremstilling af Danskundervisningen er omhyggelig og forstandig, men vidner ikke om noget større Selvsyn, bortset fra Indledningen, hvis første Linjer her gives:

»Modersmaalet, det Sprog, i hvilket vi leve og ere, i hvilket de første Indtryk ere naaede til os, i hvilke vor Tanke tænker, og vort Hjerte slaar — maa næstefter Religionen udgjøre den vigtigste Gjenstand for Pædagogens Opmærksomhed. Det synes, som om idetmindste en Anelse om denne Sandhed har begyndt at gøre sig gjældende, og det var at ønske, at den Tid ikke var fjern, da en kvindelig Dannelses-

anstalt mindre bedømtes efter dens Elevers Færdighed i fremmede Sprog, end efter den Kundskab, de have til Modersmaalet.«

I Frk. Zahles Omtale af »Historie« er ikke selve Planen paa nogen Maade mærkelig, men interessant er hendes Slutningsbemærkning, der vidner om det Syn, hun allerede den Gang havde for det levende Ords første Rangs Plads i Undervisningen. Efter en Fremhæven af det vigtige i, at Læreren ved Undervisningens Afslutning sikrer sig, at Eleven har vundet en virkelig Oversigt over det tidligere gennemgaaede, skriver hun:

»Men dette kan allene skee derved, at Bogen reduceres til, hvad den i Virkeligheden er: det Lexikon, hvortil Barnet bestandig kan ty til at spørge om, hvad Hukommelsen mindre tro har bevaret, medens det levende Ord paa en ganske anden Maade danner den egenlige Undervisning, og Læreren ved sit Foredrag og Examinationens Frihed og Varme puster Liv i det døde Bogstav.«

Mest betegnende for hendes unge Alvor og Varme er Omtalen af »Religion«, — et Ord, hun bruger noget i Flæng, dels som Betegnelse for Faget »Kristendomskundskab«, dels som Betegnelse for religiøs Tro, — og jeg vil derfor anføre adskillige af hendes almindelige Betragtninger, hvorimod selve Fagets Læseplan ikke frembyder nogen særlig Interesse. Efter at have hævdet »Religionen« som den Grundvold, paa hvilken Skolen skal bygge, skriver hun:

»Religionen er den Kraft, der skal bære Skolen, den Varme, der skal gennemgløde dens Værk, det Lys, der skal omstraale den. Den skal derfor møde Barnet overalt og i Alt; den skal derfor ikke i en enkelt Time videnskabeligt fortolkes, men den skal til alle Tider gennem Exempel og Ord, ja gennem hvert et Vink, hvert Blik, der talende sendes Barnet, forkyndes. Den maa være tilstede i Historietimen, naar Læreren viser Begivenhedernes Aarsag og Følge og hæver Barnets Øje op imod den guddommelige Styrelse — i Naturhistorien, naar Læreren gennemgaaer det fine Blad, som ingen Konge havde kunnet danne saa dejligt, eller peger paa

Stjernen og løfter Barnets Tanke til Altings evige Ophav, — i Sprogtimen, naar Læreren forklarer, hvorledes der af Lyden fremkom Stavelser, af Stavelserne Ord, af Ordene Sætninger i rig Mangfoldighed, til Udtryk for de forskjellige Tanker og Følelser i vor Sjæl, og bøjer Barnets Aand i Tak til ham, der skjænkede denne uskatteerlige Gave. Kort: opfyldes ikke Skolen og al dens Undervisning af Religionens Aand, da opnaaer den ikke at give den unge Pige sand Dannelse.« —

Til Slutning tegnes paa det tydeligste den unge vordende Skolebestyrerindes Personlighed gennem hendes Omtale af Bestyrerindens Opgave. Først kaster hun et kort Overblik over Skolens daglige Orden m. m. og skriver saa:

»Tilsynet med alt dette tilkommer fortrinlig Bestyrerinden; det er hende, der skal overholde den Orden, der skal sammenfatte det Heles Gang; til hende skal Barnet tye med sin Sorg, sin Smerte, sin Klage, den være berettiget eller ikke, sine Spørgsmaal, sine egne smaa Betragtninger, og hun maa vide at modtage det med den Varme, der trøster Barnesjælen saa usigeligt, berigtige dets fejlagtige Anskuelser med den rolige Taalmodighed, der allene overbeviser og indgyder Tillid, men ogsaa afvise det, naar der i dets Nærmelse skjuler sig noget Avindsygt, Trodsigt eller hvad andet, der kan leve dybest inde i Barnets Sind; — kort — hun maa være i Besiddelse af den Aandens Myndighed, der ej behøver systematisk Strængthed for at skaffe sig Respekt, men der udtaler hjerteligt sin sikre Dom og skaffer sig Lydighed i Kjærlighed og Tro« —

Disse Ord var fuldt Udtrykket for, hvorledes Frk. Zahle optog sin Gerning, og for, hvorledes hun personligt ledede sin Skole i dens første Aar; men da Skolen voksede, da de 50 Elevers Tal snart var fordoblet, følte hun, at selv den dygtigste Bestyrerindes Kraft ikke forslog til at virke ene, men at hun maatte have Hjælpere, som forstod og delte hendes Syn paa deres fælles herlige og hellige Opgave, — og disse Hjælpere søgte hun i sine Klasselærere, de, i hvem hun til det sidste saa sin Skoles ypperste Støtter.

Tanken om en Klasselærerinde, — ikke en Inspektrice eller anden tilsynshavende — men en »Klassemor«, der kærligt

og myndigt leder Barnet Skoledagen igennem og følger det fra Aar til Aar, og som paa een Gang er den tjenende og den vejledende over for Faglæreren, er udsprunget af den dybe Forstaaelse af, hvad hvert lille Barn er værd, af den Røgt og Pleje, det kræver, ikke som et Nummer i Klassen, men som en lille levende Personlighed, i dyb Erkendelse af, at »i den mindste Sjæl paa Jord en underfuld Verden bor«, og i Forbindelse hermed Forstaaelsen af Ansvar et over for hver enkelt Elev. Denne Forstaaelse lyser igennem hendes »Skoleplan«, og den formørkedes eller blegnede aldrig for hende; men netop i Kraft heraf er det klart, at hun maatte nære Betæneligheder ved at overtage en Skole, der kunde blive stor. Derfor kom der ogsaa Anfægtelser op hos hende, da Elevtallet voksede; men af disse udsprang saa Tanken, der — som »alle store Tanker udsprang fra Hjertet«, — om Klassemoderen, der for hvert enkelt Hold Børn skulde være det, som Bestyrerinden i en stor Skole ikke selv kunde evne at blive. Hun lærte snart at forstaa, at den store Skole var fuldt berettiget, ja, uundværlig for Opfyldelsen af de mangesidige Krav, der udefra og indefra stillede til Skolens Gerning, men dens Berettigelse stod og faldt med Muligheden af inden for dens Rammer at danne et Samfund af lutter sma Skoler. Dette kunde naas ved, at hver enkelt Klasse udgjorde en Helhed for sig, saaledes at Skolens Ordning nærmest kunde betegnes som en Art »føderativ Republik«, hvor Præsidenten, i dette Tilfælde Bestyrerinden, selv valgte de enkelte Provinsledere, og Klasselærerinder. Disse valgte Frk. Zahle naturligvis blandt dem af Lærerkredsen, hos hvem hun fandt størst Forstaaelse af og størst Varme for sine Idealer.

Stor Frihed indrømmede hun hver enkelt; frit Spillerum og Tumleplads for hvers Ejendommelighed ikke alene indrømmede hun, men var hun taknemmelig for. Var der blot Enighed i det væsentlige, var hun overordentlig frisindet med Hensyn til Gennemførelsen af Enkeltheder, paa samme

Tid som hun følte det som Bestyrerens store Pligt at gaa i Spidsen i Retning af personlig Offervillighed, Arbejdsglæde, Ansvarsfølelse og fremfor alt i Kærlighed til Barnet og Opgaven. Hun virkede mere ved sit Eksempel og i sine Krav end ved Raad, Formaning eller pædagogisk Vejledning. Andensteds*) har jeg givet en mere indgaaende Skildring af Frk. Zahle i sit Forhold til sine første Klasselærerinder, og til denne maa jeg henvise dem, hvem denne Side af hendes Virksomhed interesserer. Her indskrænker jeg mig til at sige, hvad jeg kan vidne ud af det selvoplevedes Erfaring, at var man naaet til at tilegne sig Frk. Zahles Syn paa Læreren som »Klassemor«, da syntes man, der var ikke nogen Stilling i Verden — den virkelige Moders fraregnet — saa herlig, ikke nogen Opgave saa skøn som netop h e n d e s, da var der ingen Indsats af Arbejde eller Kræfter for stor, hvert »Offer« kun en Glæde. Dog skal det paa samme Tid ikke dølges, at Kravene fra Frk. Zahles Side omtrent kunde betegnes som »uendelige«; let var det ikke altid at tjene under hende, og sjælden fik man i det daglige Arbejde eller under Smaaavanskeligheder den Haandsrækning, man længtes efter. Men hvor Sagen drejede sig om noget alvorligere, — og med Hensyn til, hvad der hørte ind under denne Kategori var Frk. Zahles Blik mere aarvaagent, finere og skarpere end nogen andens — tyede man aldrig forgæves til hendes Hjælp; da følte man til fulde, hvor godt det var at tjene under en »stor Herre«, da følte man sit Syn opladt for saa meget, man ikke før havde haft Øje for, da glemte man Dagens øvrige Savn og Byrde.

Den 15. April 1852 var Frk. Zahle endnu meget langt fra at tænke paa Klasselærerinder. Dengang medførte Forholdene, hvad hun jo ogsaa selv har skildret, at hun var sin egen Inspektrice, sin egen Klasselærerinde, sin egen Faglærer, sin egen Regnskabsfører, kort sagt, hun maatte være

*) Bog og Naal 15. Okt. 1913.

»Een i alt og alle«. Hvad hun derimod ikke selv har skildret, var den Lykke, der fulgte hende, den mægtige Kraft, hvormed hun forlenedes, den Tillid, hun indgød Børnene, den gamle som den unge Lærerkreds, Forældrene, Skolemyndighederne, kort alle, hvem hun kom i Berøring med. Paa Børnene virkede hendes ligefremme, rolige, myndig-moderlige Fremtræden nærmest som en »Aabenbaring«. Hun tog alle Hjerter med Storm, og Skolen, der ogsaa i sin ydre Skikkelse, med sine rene, veludluftede Stuer, med sine Vægkort og Billeder, frembød en slaaende Modsætning til sit tidligere triste og støvede Udseende, blev snart et kært og frydefuldt Sted, hvor Børnene følte sig trygge og glade.

I mærkelig Grad paavirkede ogsaa Frk. Zahle sine Hjælpere, baade de unge, hun selv valgte, og de gamle, hun havde taget i Arv efter sin Forgængerske. Hendes egen unge, varme Begejstring virkede »smittende« og elektriserende, løste megen bunden Varme og kaldte hos mange en hidtil ukendt Arbejdsevne og Glæde frem. Naar Frk. Zahle i en sen Nattetime gik til Sengs, kunde hun ud af et fuldt Hjerte takke for Dagen, som hun paa næsten vidunderlig Vis var baaret igennem, og bede om samme Hjælp og Velsignelse for den kommende.

Saaledes forløb omtrent halvandet Aar i idel Glæde og Fremgang, og, som hun mange Gange har bekendt, var det ikke frit for, at hun til Tider kunde føle sig noget »ør« og overmodig under al denne Hyldest; men da fremkaldte »Invasionen fra Danekvindeskolen« inden for hendes unge Skole-rige en Art Revolution, saaledes har Frk. Zahle mange Gange betegnet denne i hendes Skoleliv meget betydningsfulde Begivenhed, hvor ringe og forsvindende den end maatte forekomme i Verdens Øjne.

Som ovenfor nævnt opløstes Danekvindeskolen i Slutningen af Aaret 1853, og medens det ældste Hold af dens Elever afsluttede deres Undervisning under en privat Ledelse, og medens flere af de yngre Hold spredtes til forskellige

Sider, overgik en Del — jeg mindes i Øjeblikket en 12—14, blandt hvilke jeg selv og en yngre Søster — til Frk. Zahles Skole. Vi mødte alle med den størst mulige Uvilje og Mistillid til den »ny Skole«. Paa ægte Barnevis stod det for os som den største Utroskab, det sorteste Forræderi mod »Susette«, om vi havde fundet, at noget var godt i de ny Forhold, og mer eller mindre bevidst æggede vi hinanden op til gennem Sammenligninger at opdage hundrede Mangler. Uden at ville forsvare os smaa Oprørere kan jeg ikke andet end noget undskyldte os, thi i mangt var Overgangen virkelig stor og ikke fornøjelig.

Til at begynde med fandt vi de Skolestuer, som jeg nu godt forstaar, at der var anvendt meget paa at gøre saa hyggelige og tiltalende, som Omstændighederne tillod det, gyselige, skumle og fængselslignende. Vi kom fra de høje, herskabelige Stuer i den Owenske Gaard, hvor til den ene Side Vinduerne vendte ud til den brede, luftige, efter den Tids Forhold elegante Kongensgade og til den anden til den store, lyse, altid smukt holdte Gaardsplads. Denne tjente os vel ikke til Legeplads i Frikvartererne; til daglig nøjedes vi med at lege, spille Fjerbold, sjippe o. l. i en stor, tom Gaardstue; men Professor Mariboe havde skaffet Pigeskolen Adgang til den saakaldte »Marmorplads«, den ubebyggede Plads omkring den ufuldendte Marmorkirke, der da henlaa som den skønneste Ruin. Store Stenblokke laa eller stod malerisk grupperet omkring Kirken; Græs, Ukrudt og Slyngplanter voksede frodigt overalt, en egen Romantik hvilede over den hele Plads. Man forstaar, hvad det vilde sige for Skolebørn at slippes ud til Legen Røvere, Skjul, Salt og Brød osv. under saadanne Omgivelser, for ikke at tale om, hvor dejligt det var i Sommerdagene at samles paa Stenene, som paa et gammelt Tingsted, omkring Læreren eller omkring Susette og paa en saadan Plads at faa Timer i Historie, Dansk, Bibelhistorie m. m. Ingen kan fortænke Børn i, at Overgangen

fra et saadant Liv til en Skolegang i den mørke, larmende Kronprinsensgade forekom dem pinlig.

Værre var det dog, naar vi samledes i selve Skolelejligheden. Vi modtoges i en temmelig mørk Korridor, hvor vi klassevis fik hver sin Knage anvist. I Danekvindeskolen var en stor og lys Entré forbeholdt de smaa, et dejligt Beboelsesrum i Kælderen var stillet til Raadighed for os større Børn; der var saa rigelig Plads, at man ikke begrænsedes til een bestemt Knage, men frit kunde disponere over flere, hvorfor den højst nødvendige og prisværdige Ordensregel i vor ny Skole forekom os som et krænkende Indgreb i vor personlige Frihed. Bedre blev det ikke, naar vi derefter kom ind i de forskellige Klassestuer, hvor vi ogsaa hver havde sin bestemte Plads. Naar saa Klokken lød, gik vi klassevis ind i den største Stue, hvor den daglige Morgensang samlede os alle. Der blev vi modtaget af Frk. Zahle selv, som — meget venligt, maatte vi tilstaa — stillede os op i lige, pæne Rækker, hvor vi skulde staa ganske tavse, indtil Sangen begyndte. Den lededes af en af Lærerinderne, da Frk. Zahles egen smukke, men meget dybe Stemme ikke egnede sig til at »synges for«. Saa vidt jeg mindes, sang vi daglig den samme Sang, en lille smuk, af Frk. Zahle selv forfattet Sang («Her synges vi Smaabørn i jublende Flok»), som vi principmæssig alene af den Grund ikke kunde lade finde Naade for vore Øren. Efter Sangen gik vi — atter ganske tavse — ind til vore Klasser og indtog vore respektive Pladser. Hvilken Modsætning til den muntre, utvungne Morgenandagt, vi var vant til! Ogsaa i Danekvindeskolen kaldte en Klokke sammen til Morgensang. Ved dens første Lyd styrtede vi ind hver for sig i det største Klasseværelse, hvor Sangen fandt Sted. Det gjaldt om at komme først hen til det store Bord, ved Enden af hvilket Susette altid stod, saa at to af os kunde sikre os Pladsen ved Siden af hende og komme til at se sammen med hende i det lille Sanghæfte, vi brugte. Saa sang hun for med sin dejlige, friske Stemme, valgte Sangene ud

af en rig Mangfoldighed, saa hver Dag bragte os i Spænding med Hensyn til Valget og jævnlig fremkaldte en livlig Meningsudveksling om, »hvilken vi kunde bedst lide«. Efter Sangen spredtes vi til hver sin Klasse, gik og kom ganske utvungent; men skønt vi var mer end 50 Børn, og mange af os meget livlige Børn, mindes jeg aldrig nogen overdreven Støj, end sige nogen Vildskab; — alt gik som i et dannet, vel ført Hjem, hvor selve Hjemmets Aand og Tone sætter Grænsen for Munterheden og Løssluppenheden.

Naar saa i vor ny Skole selve Timen begyndte, blev der endnu større Trang til at anstille Sammenligninger. Her blev vi hørt i vore Lektier og fik en »Karakter« i hver Time, og vi mærkede snart, at disse Karakterer spillede en uhyre Rolle, idet de ved Maanedens Slutning blev talt sammen, og Eleverne rykkedes op og ned i Klassen i Kraft af denne Sammentælling; et ? eller et + gav derfor Anledning til en i vore Tanker smaalig Sorg eller Glæde, ja, endog til Misundelse. Hvor var ikke alt forskelligt fra, hvad vi var vant til! I Danekvindeskolen hørtes vi i vore Lektier, som vi naturligvis kunde mer eller mindre godt, fik dem om eller fik ny for, fik Ros eller Skænd, — hver Art tildelt i lige sparsomme Ord; men vi følte alle Lærerens Iver for at komme videre, for at naa saa langt som muligt, og denne Iver forplantede sig uvilkaarligt til os Børn og virkede mere ansporende end noget Karaktersystem.

Saa var der i vor ny Skole endnu en Ejendommelighed, som i høj Grad forargede i det mindste de »fremmeligere« iblandt os, og det var den Virkning, Frk. Zahle øvede blot ved at vise sig. Der kunde være Støj og Tummel i Frikvarteret eller i Timerne hos de Lærere, der holdt daarlig Disciplin, men hørtes blot Lyden af Frk. Zahles Skridt, saas blot Fligen af hendes Kjole, blev der øjeblikkelig Stilhed. Vi kendte kun til at slutre op lige lystigt, enten Susette var til Stede eller ej, — vi kunde maaske endog undertiden blive lidt mere højrostede, naar hun kom, fordi hun da blev op-

fordret til at afgøre en Strid imellem os, — men naar Timen begyndte, var der uden noget Paabud øjeblikkelig den fornødne Stilhed, ikke alene i hendes Timer, men gennemgaaende i alle. Jeg husker kun een Lærer, vi ikke kunde lide, og over for hvem vi dristede os til Næsvigheder, som fra hans Side altid gik ganske upaatakt hen og derfor snart mistede Spændingens og Angrebets Glæde. Vi, Oprørerne fra Danekvindeskolen, kunde slet ikke begribe, hvad det var, der lod Frk. Zahles Personlighed virke, som vi daglig havde det for Øje, og saaledes, at vi, efter nogle dødfødte Forsøg paa at emancipere os fra den, følte, — til vor grænseløse Foragt for os selv, — at vi mer og mer bøjede os for den. Vi begreb ganske instinktmæssigt, at det ikke var Angst for Frk. Zahle, der raadede mellem hendes Elever, men vi forstod slet ikke endnu den medfødte Myndighed, den Hersker-evne, der var hendes Væsen givet. Dette gik først sent op for os; vi betragtede vore ny Kammeraters Holdning som Udtryk for »slavisk Underkastelse«, og vi var glade, da vi mente at have udfundet, at det hele stammede fra »Sværmeri« for Frk. Zahle, en Slutning, der ikke var helt fjern fra Sandheden, og som vi fandt yderst lav og foragtelig. Man kunde, efter hvad jeg har nævnet om vor Kærlighed til Susette, tro, at vi ikke kunde sige os selv fri for Sværmeri over for hende, men jeg maa bestemt hævde, at noget saadant kendtes end ikke i den svageste Afskygning. Dette forklares vist ganske simpelt ud derfra, at de allerfleste af os »Danekvinder« var kommet ind i Skolen som ganske smaa; det var for os aldeles naturligt, vi tog det som noget givet, at en Skolebestyrerinde altid var sød og rar og glad og smuk; vi saa op til hende paa samme gode, sikre Maade, som Børn ser op til deres Moder, uden nogen Sinde at analysere Karakteren af deres Følelser for hende.

Frk. Zahle derimod havde overtaget sin Elevkreds som Arv; de fleste af Børnene var »gamle i Gaarde«; hun tilførte dem saa meget nyt, saa meget friskt, saa meget hidtil uanet

og ukendt, lyste op i en Verden, som for de fleste af disse Børn og deres Hjem var en lukket Bog; hun omstødte alle tidligere Begreber om »Skolejomfruer« og Bestyrerinder, — intet Under da, at deres beundrende Kærlighed antog Karakteren af Sværmeri. Dette næredes yderligere ved en ejendommelig — »Utilnærmelighed« bliver maaske det rigtigste Ord, hvis dette kan forstaas uden nogen Tilsætning af Kulde eller Fornemhed, — som fulgte Frk. Zahles Person i det daglige Liv og i alle almindelige Forhold. Spøgte hun med en Elev, nærmede hun sig med et venligt Spørgsmaal eller et Haandtryk til et Barn, blev saadanne Tilnærmelser i Almindelighed mødt af den paagældende med Frejdighed og barnlig Glæde; men det laa ikke i Frk. Zahles Natur at opmuntre Børnene til, at de uvilkaarligt søgte hende med deres smaa Sorger og Glæder; kun, naar noget hændtes, der i deres Øjne var stort, tyede de umiddelbart og ganske af sig selv til Frk. Zahles Trøst eller Sympati og gik da aldrig forgæves.

Men denne Forskel, der havde sin Rod i de to Kvinders Personlighed, gik først langsomt op for os Børn. Vi forargedes over Kammeraternes Sværmeri over for alt, hvad der angik Frk. Zahle, for hendes Dragt, hendes Stemme, hendes Bevægelser, hendes Smil og hendes Blik. Vi opponerede over for alt. Naar Kammeraterne fremhævede Frk. Zahles ganske vist meget smagfulde og yderst korrekte Dragt, tænkte vi paa Susettes unge, slanke Skikkelse, der altid viste sig i en Art »Reformdragt«, saa ulig alle andres, og dog saa harmonisk smeltende sammen med hendes Personlighed, at hun aldrig vakte Opsigt, aldrig i sin Dragt »stak af« til sine Omgivelser, og man vil forstaa, at Sammenligningen aldrig faldt ud til Fordel for Frk. Zahle, der slet ikke i første Øjeblik tildrog sig Opmærksomhed ved ydre Skønhed. — Yderligere naar de andre fremhævede hendes dejlige Oplæsning af »Kirkeklokken i Farum«, havde vi Klagen i Øret af Susettes Stemme, naar hun læste »De

tvende Kirketaarne« for os, — naar Frk. Zahle kom med en Spøg, der fremkaldte et fornøjet Smil, hørte vi vor egen rungende Latter, naar Susette fortalte en Molbohistorie, kort sagt, paa intet Omraade slog Frk. Zahle eller hendes Skole til for os, og vante, som vi var, til Aabenhjertighed i Ord og Udtryk, forblev vore Følelser ingen Hemmelighed for vore Kammerater, for Lærerinderne eller for Frk. Zahle selv, og uden at det naturligvis stod os klart i hele sin Udstrækning, havde vi dog en ubedragelig Fornemmelse af, at vor hele Holdning vakte Bedrøvelse.

Det kunde synes, at jeg har fordybet mig for meget i mine Barndomsminder fra Danekvindeskolen, men jeg har ment det nødvendigt for til fulde at vurdere den Maade, paa hvilken Frk. Zahle ikke alene mødte og til sidst afvæbnede de oprørske Aander, men ogsaa for at vise, hvorledes hun forstod for sit eget Vedkommende at drage Belæring af Kampen, saa at den endog bragte Berigelse til hende selv og over hendes Arbejde. Det er vist ikke at gaa den menneskelige Natur for nær, naar jeg udtaler den Mening, at i 98 af 100 lignende Tilfælde vilde en saadan lille indtrængt Oprørsskare inden for en vel organiseret Skole være blevet mødt, i bedste Tilfælde med kølig Overlegenhed og i hver enkelt Konflikt med en skarp Tilrettevisning. Hyppigere vilde man dog enten have udvist Strenghed, kategorisk have fjernet fra Skolen de farligste, 3: de trodsigste Elementer, eller man vilde maaske have søgt at virke nedbrydende over for Børnenes medbragte Idealer, paa samme Tid som man vilde have søgt at fremhæve egne Fortrin. Men intet sligt fandt Sted.

Straks efter at vi var indmeldt, søgte Frk. Zahle Susette og bad hende, inden hun endnu kendte det mindste til vort elskværdige Sindelag, om Vink og Oplysninger med Hensyn til vore »vigtige« smaa Personligheder. Dette hendes første Besøg var muligvis nærmest af forretningsmæssig Natur, men jeg véd, at begge disse højsindede, varmhjertede Kvinder straks følte sig stærkt tiltrukket af hinanden, saa der

under Samtalen kom mangt frem, som ikke hørte med ind under de pligtmæssige Oplysninger. Frk. Zahle har siden sagt mig, at hun allerede under denne Samtale var kommet til at holde af hver eneste af os og mente, at hun paa Forhaand kendte os ret godt.

Hun modtog os uden at ane Uraad, glad og venlig, bød os velkommen og forestillede os for Lærere og Kammerater, men følte sig allerede den første Dag som stivnet under den isnende Utilgængelighed, hvormed vi mødte hende. Vi var tvære under Overhøringen, klinede os sammen i Fri-kvartererne, saa truende til alle Sider, indtil det forløsende Øjeblik kom, da vi skulde hjem, og nogle iblandt os fik Luft for vore Følelser i en Strøm af Taarer, der naturligvis snart efterfulgtes af mange smaa, stride Bække. Aldrig glemmer jeg den Mildhed, hvormed Frk. Zahle blot sagde de Ord til os: »I skal se, det bliver bedre i Morgen!« Ja, naturligvis blev det bedre for hver Dag, der gik, for de smaa og de sagtmodige; for Agitatorerne og Uviljens Førere blev derimod hver Dag sværere og sværere, fordi vi maatte sætte mer og mer Kraft ind paa at holde den hellige Misfornøjelses Lue i Live. Først sent lærte vi at forstaa, hvor meget Frk. Zahle, fintmærkende, som hun var, i ualmindelig Grad trængende til Tillid og Kærlighed, vant til at beundres af sine Elever, maatte lide under denne vor Færd.

Blandt de øvrige Lærerinder var der vist mer end een, der uhyre gerne vilde have givet os utidige Unger et velment Knubs, »tørret os ordentlig af«, som man siger; dog de holdt deres Harme tilbage af Hensyn til Frk. Zahles Ønsker. Der var dog ogsaa nogle, hvis milde, kærlige Hjerter drev dem til at prøve paa at »optø os«, ønskede at kunne det baade for vor egen og for Frk. Zahles Skyld, og disse kærlige Sjæle fik forholdsvis hurtigt Held med sig. Vi selv kunde jo heller ikke i Længden udholde denne Krigstilstand over for alle; derfor ræsonnerede vi højmodigt, at »det jo ikke var Lærerindernes Skyld, Skolen var, som den var; det stammede jo

alt fra Frk. Zahle«, hvorfor det allernaadigst tillodes at holde af Lærerinderne, om vi havde Lyst dertil. Især blev Frk. Zahles højre Haand, den smukke, milde og muntre Betzy Frontin, snart vor alles erklærede Yndling, og hun var klog nok til ikke direkte at arbejde paa en Tilnærmelse mellem os og Frk. Zahle; overskredes blot ikke den ydre Lydigheds og Høfligheds Grænse, — og det blev den i Almindelighed ikke, vi var paa en Vis alle dannede og velopdragne Børn — forlangte hun klogelig ikke mere. Men hendes egen varme Følelse for Frk. Zahle og Skolen var kendelig i hele hendes Færd og bidrog meget til at smelte Isskorpen om vore Hjerter.

Saa var der ogsaa et Moment, som ikke kunde undlade at gøre stærkt Indtryk, i det mindste paa de noget ældre af os, og det var den uforbeholdne, alt andet dog end forcerede eller sødladne Maade, paa hvilken Frk. Zahle anerkendte vor forholdsvise »Dygtighed« og forstod at give vor tidligere Skole Æren herfor. Vi selv følte instinktmæssigt, at der var en Forskel i den Maade, paa hvilken vore Kundskaber var bibragt os, og den, vor ny Skole havde anvendt over for sine Elever; vi kunde ikke forklare os, hvori det laa, men vi følte Forskellen og var stolte og smigrede over Anerkendelsen; denne blev ogsaa en Spore for os til at anstrenge os for at hævde vor Førerstilling, og i den Interesse, vi saaledes fik for Undervisningen, vandt Frk. Zahle en mægtig Forbundsfølge. I den første Tid af vor Skolegang læste vi ældre Elever (fra 12—15 Aar) ikke meget med Frk. Zahle selv; de yngre havde hende derimod i flere Fag, særlig i Bibelhistorie og Dansk, og hvor forvante de end var, syntes de dog, det var »rart at læse med Frk. Zahle«. Engang, da hun saaledes sad med en Klasse, i hvilken der var en 6—7 »Danekvinder«, kom hun i Snak med dem om et og andet, de havde at berette fra »Susettes Skole«; de blev varme og livlige, men da til sidst en af dem — denne Gang i al Elskværdighed — ganske stille sagde: »Aa, der havde vi det saa

godt!« blev Frk. Zahle, hvad hun senere har fortalt mig, ramt dybere end af nogen fjendtlig Demonstration. Hun følte, der var »noget«, hun ikke endnu under alle sine Bestræbelser og Overvejelser havde formaaet at sænke ned over »sine Børn«, — men fra den Stund blev denne lille Pige hende ganske særlig kær.

Et andet Træk skal jeg drage frem: Engang da jeg i en Time, jeg husker ikke hos hvilken Lærer, var blevet rost for en uventet Viden, jeg havde lagt for Dagen, udbrod jeg i mit Hjertes Glæde: »Ja, vi havde ogsaa saadanne udmærkede Lærere i Danekvindeskolen; min Far siger, at der var bedre Lærere der end i denne Skole!« Dette Udraab gjorde tilsyneladende ikke nogen Virkning, hvad det heller ikke var beregnet paa. Selv glemte jeg fuldstændig denne lille Episode, den havde ingen Rolle spillet for mig, og i min Faders Ytring, hvis den overhovedet var rigtigt gengivet, har der sikkert ikke ligget nogen Brod mod Frk. Zahles Skole. Men nogen Tid efter standsede Frk. Zahle mig paa Trappen, da jeg var ved at gaa hjem, — der var noget, hun gerne vilde tale med mig om. Til min store Forbavselse var det Udraab, jeg selv fuldstændig havde glemt, blevet meddelt hende, og nu tog hun det op, — ikke for paa nogen Maade at skænde eller at tilkendegive nogen Krænkelse, men for paa den jævreste og naturligste Maade, som talte hun med en voksen, at forklare mig, at Dommen mulig var noget overilet. Hun viste mig, at en ældre, erfaren og anset Skolebestyrer som Professor Mariboe havde lettere ved at knytte de største Navne i Lærerverdenen til sin Skole end en ung Bestyrerinde af en endnu til Dels ukendt Skole; men hun viste mig tillige, at der hos de unge Lærere tit var noget, der kunde bøde paa den manglende Rutine og Erfaring, og det var Varmen, Begejstringen, Friskheden, hvormed de gik til deres Arbejde, det, de følte som en Æressag at udføre saa godt som vel muligt. Jeg mindes hendes Ord, som var de faldet i Gaar, — jeg følte mig slet ikke »flad«,

snarere bæret, følte, der var vist min Forstand og min Retfærdighedssans en Tillid, det vilde være skammeligt at svigte, og jeg sagde uvilkaarlig til mig selv: »Saaledes vilde Susette aldrig have talt; hun vilde enten have sagt: »Nu snakker min Gaas!« eller: »Tror du, din Far er glad ved, at du sladrer af Skole, og tror du, han har ment Ordene saaledes, som du bragte dem til Torvs?« Men allerede da jeg gik ned ad Gaden, og endnu mere da jeg kom hjem, følte jeg, at et af Udenværkerne til mit Fjendskabs Fæstning havde kapituleret; men det var kun et Udenværk, — selve Borgen stod der endnu.

Da et Par Maaneder var forløbet under fortsat Guerillakrig, om man kan bruge denne Betegnelse om en Kamp, der kun føres fra een Side, søgte Frk. Zahle atter Susette Dalgas, nu Fru Mariboe, og der kom en Samtale i Gang mellem de to, som var berigende for begge, hvad jeg senere, efter Meddelelser fra hver især, har bragt i Erfaring. Under denne gik det op for Frk. Zahle, at Forskellen mellem Susettes og hendes Skole ikke var den, at Undervisningen i den ene blev ledet væsentlig gennem »det levende Ord«, men at det, der betingede den store Forskel, var det lyse, glade Syn paa Barnet, den frejdige Given sig hen i Glæden og Takken for alt det store og skønne, der tilførtes baade store og smaa i et Skoleliv, den Kærlighed, der skabtes til Opgaven ved at se den i dens Skønhed og Storhed, den sikre Tro paa Hjertets Ret til at følge sin Indskydelse, naar denne kunde stille sig frem for Guds Aasyn, uden først at raadspørge Metoder, Principper, Regler m. m. Paa den anden Side lærte Susette at forstaa, og mer end det, at vurdere, den Glød og Varme, der kunde lue under en behersket Form, en stille Tilbageholdenhed, en reflekteret Pligtfølelse, og der kunde give sig Udslag i en Handling og en Optræden, der var dikteret af prøvet og tilegnet Overbevisning. Jeg véd, de to Kvinder stod fra nu af beundrende over for hinanden.

For Frk. Zahle var denne Stund en »Oplevelse«. Den vir-

kede frigørende paa hende; den satte rige Frugter i hele hendes Skolevirksomhed.

Som det vil være kendeligt ud af hendes egen Skildring, traadte det grundtvigske Livssyn hende ikke første Gang i Møde i Susettes Skikkelse. Vel nærmest gennem Ulrikke Rosing, men ogsaa ad anden Vej var hun kommet i Berøring med det; hos Susette derimod saa hun første Gang Grundtvigs Skoletanker, der var uadskillelige fra hans kristelige Livssyn, træde ud i Handlingens klare Dagslys, der, hvor hun selv hørte bedst hjemme, og denne Forstaaelse satte snart sine Spor i hendes egen Gerning. Ganske umærkeligt omformedes hendes Skole lidt efter lidt. Det var en af Frk. Zahles Ejendommeligheder, at hun paa en egen stilfærdig Vis kunde føre sine Tanker ud i Livet, saa at endog de, der hjalp hende, knap anede, de var med til at udføre et stort Reformarbejde. Langt mindre forstodes dette af den Kreds, for hvis Skyld den hele Gerning udførtes; en Opposition, der mulig vilde have rejst sig mod de ny pædagogiske Ideer, der nu skulde realiseres, var saaledes paa Forhaand afvæbnet, — besejret før den havde faaet Tid til at angribe. Jeg er vis paa, skønt jeg naturligvis ikke den Gang kunde gøre mig selv Rede derfor i Enkeltheder, at et halvt Aar efter »Invasjonen« i Skolen i Kronprinsensgade, var dennes Fysiognomi paa mange Maader forandret og havde faaet et Præg, der ikke var helt forskelligt fra vor tidligere elskede Skoles. De yngre af os »Danekvinder« sluttede sig derfor ogsaa nu lige saa uforbeholdent og tillidsfuldt om Frk. Zahle, som hendes andre Elever gjorde det, ja, selv flere af os ældre begyndte at føle os ret vel til Mode, om end det naturligvis var en Æressag ikke saa let at give fortabt, — at overgive os uden Sværdslag var Fejghed, og om end vi maatte indrømme, at vi stod paa en god Fod med de fleste af vore Lærere og med alle vore Kammerater, endog med de varmeste Ildtilbedere af Frk. Zahle, saa fastholdt vi dog en meget kølig for ikke at sige fjendtlig Holdning over for

hende selv. Angrebene fra vor Side sagtnede imidlertid under en stærkere og stærkere Fornemmelse af en »manglende Krigsfornødenhed«, nemlig en Fjende, der enten forfulgte os eller dog i hvert Fald stillede sig op til Forsvar. Disse vore bestandige Smaaslag i Luften var i Længden trættende, og selv naar større Sammenstød, altid fremkaldt fra vor Side, fandt Sted, følte vi, at vi stedse var de tabende. Altid maatte vi erkende, at paa vor Side var Uretten, paa Frk. Zahles Godheden, Retfærdigheden. En efter en saa jeg mine Kammerater kapitulere, og efter et sidste større Sammenstød nedlagde ogsaa jeg Vaabnene i fuld Bevidsthed om at være saa fuldstændig overvundet, at Frk. Zahle fra nu af ogsaa kunde tælle mig blandt sine trofaste Tilhængere. Fra det Øjeblik længtes jeg kun brændende efter en Lejlighed, hvor jeg kunde vise mig som saadan, men der blev længe ikke givet mig nogen. Tværtimod, jeg havde en Fornemmelse af, at den Interesse, som jeg under hele min fjendtlig Holdning dog tydelig havde følt, Frk. Zahle nærrede for mig, nu var forsvundet. Der var ganske vist intet bestemt Tilfælde, jeg i saa Henseende kunde beraabe mig paa; men jeg havde en Fornemmelse, som var jeg Luft for hende. Saa besluttede jeg at a f t v i n g e hende Opmærksomhed. Jeg blev, jeg tror nok, jeg tør sige, mønsterværdig i hele min Optræden; ikke alene forstummede alle agitatoriske og kritiserende Taler, men jeg lagde mig efter forskellige »Dyder«, for hvilke jeg før havde udtalt dyb Foragt, som f. Eks. »Orden«. Den Orden i Behandlingen af alle vore Skolesager, som krævedes af os, var af mig tidligere blevet stemplet som Pedanteri; nu blev jeg »den ordentligste« i hele Klassen. Jeg kalligraferede mine Stile; alle mine Sager laa snorlige i mit Rum, Bøgerne blev helt skønhedsmæssigt ordnet foran mig paa Bordet; kort, jeg ventede med Grund at indhøste store Lovord, — men nej! Ud over et ganske knapt, bifaldende Ord og et »ug« i Orden mærkede jeg intet til Anerkendelse, og jeg fik mer og mer en haabløs Fornemmelse af en uovervindelig Fjern-

hed over for Frk. Zahle. — Saaledes forløb flere Maaneder, men daglig tilstod jeg for mig selv, at jeg kom til at holde mer og mer af hende, og med Glæde mindes jeg, at jeg var loyal nok til over for Kammeraterne at kundgøre mine forvandlede Følelser. Da kom der en Foraarsdag en lykkelig Gennembrudsstund. Frk. Zahle havde dengang antaget sig i Datters Sted min yndige lille Klassekammerat, Anna Paulsen. Jeg havde til en Begyndelse ikke kunnet »udstaa« hende, — af hvilken Grund? Rimeligvis fordi hun som alles erklærede Yndling ikke kunde falde i min oppositionelle Naturs Smag, og dernæst fordi hun var en af Frk. Zahles mest udprægede Tilbedere; men efterhaanden undergik ogsaa mine Følelser over for hende en fuldstændig Forvandling. Hendes søde, milde, kærlige Sind røbede sig paa hundrede Maader og afvæbnede mig helt, og da hun senere ved det nære Forhold, hun kom i til Frk. Zahle, blev Genstand for Misundelse fra enkelte Kammeraters Side, opkastede jeg mig til hendes Talsmand og Forsvarer, og der opstod da imellem os det inderlige Venskab, som aldrig senere i Livet fornægtede sig. Venneforholdet mellem Pigebørn i en Skoleklasse kan jo undertiden betragtes som en deklareret Forlovelse — og saaledes var det i dette Tilfælde; vi var »erklærede Veninder«. Da skete det en Dag, at Frk. Zahle, der ogsaa paa dette Punkt vidste mærkværdig god Besked, tog mig lidt til Side og sagde til mig: »Jeg ser godt, hvorfor du har taget dig af min lille Anna, og det er kønt af dig, at du har gjort det; men jeg véd jo, at du i Grunden ikke bryder dig om hende, hvorimod hun er kommet til at holde meget af dig; nu vil jeg saa nødig, at hun skal lide en Skuffelse, og derfor beder jeg dig om ikke at vise hende større Venskab, end du i Længden kan staa ved«. Da brød den sidste Ring i mit Panser, om der endnu var et saadant; jeg kastede mig om Halsen paa Frk. Zahle og udbød: »Ja, men nu holder jeg saa umaadelig meget baade af Dem og af hende!« Hvad Frk. Zahle svarede i Ord, mindes jeg ikke, —

rimeligvis har hendes eneste Svar været en varm Gengældelse af min Omfavnelser, — men fra den Dag vidste vi begge, at vi tilhørte hinanden; vi følte hver paa sin Vis den Sandhed, Frk. Zahle to Aar senere udtrykte i en Sang, hun skrev ved Skoleaarets Afslutning, i hvilken et af Versene lød:

»Skilles helt vi kunne ej;
fulgtes trolig vi paa Vej,
mødtes vi i Kærligheden,
blev der og for Evigheden
knyttet mellem os et Baand.«

De sidste Aar af min Skoletid var idel Fryd; nu var jeg modtagelig for alt det bedste, der blev givet mig, særlig da for den Undervisning, der tilflød mig gennem Frk. Zahles Timer i Dansk. Det falder af sig selv, at en saadan Begivenhed for mig som den at være kommet til Forstaaelse med Frk. Zahle maatte meddeles Susette. Da hun dengang boede paa Strandvejen, saa jeg hende kun sjælden; derfor skrev jeg til hende, og jeg er lykkelig ved endnu at eje hendes kærlige, glade Svar, saa ganske ligt hende selv fra de gode, gamle Dage.

Jeg maa her gentage min Undskyldning for den fremskudte Plads, jeg har tildelt mig selv i Skildringen af Frk. Zahles Genvordigheder og Sejre over for Danekvindeskolens Børn; men man taler jo bedst ud af Mindet om det selvoplevede, og det forekommer mig, at disse smaa Træk er betegnende for Finheden og for Storheden for Frk. Zahle som Menneske og som Pædagog, er jeg end ikke blind for, at slige smaa Iagttagelser kun kan værdsættes af Skolemennesker, og det endda kun af saadanne, for hvem i een Forstand Livets Midtpunkt er Skolestuen, og for hvem Verden betyder Livet med Børnene inden for dens Vægge.

I en Beretning om Skolelivet i Kronprinsensgade har ogsaa Skildringen af »det første Juletræ« sin Plads. I mange Aar har jeg maattet fortælle for 9. Klasse i Skolen om det

første Juletræ og de mange, mange senere. Jeg har gerne i Spøg kaldt min Fortælling »en Beretning om Juletræets historiske Oprindelse og Udvikling«, og da jeg tror, at enhver yngre eller ældre Læser, der som Skolebarn har oplevet denne Fest, vilde savne en Skildring af den paa dette Sted, og da baade Tanken om dens Tilbliven og dens mange senere Gentagelser har været præget af Frk. Zahles Sans for Festligheder og hendes næsten barnlige Glæde ved at afholde dem, er Omtalen af dem vel ogsaa paa sin Plads i et Mindeskrift som dette.

Lige før Juleafslutningen 1855 kom Frk. Zahle ind i ældste Klasse, i hvilken bl. a. Anna Paulsen og jeg var Elever*), og sagde os, at hun havde faaet Lyst til at samle de smaa Børn i Forberedelsesklassen til et Juletræ; det skulde dog ikke afholdes før efter Ferien, da hun ikke paa nogen Maade vilde tage Glansen fra Hjemmets Juleaften; hun havde derimod tænkt at holde Festen lige efter Ferien, inden Juletiden var helt udløbet med Helligtrekongersdag, og hun vilde nu spørge os, hvorvidt hun kunde gøre Regning paa vor Hjælp til at pynte Træet. Vi var ved at staa paa Hovedet af Glæde. For omtrent 60 Aar tilbage i Tiden var et »Juletræ« ikke en almindelig Begivenhed; langt fra hvert Hjem kunde glæde sig ved et saadant, og ud over hvad der blev gjort i Asyl og m a a s k e i en enkelt Kommuneskole, var et Skolejuletræ noget ganske ukendt. N a t u r l i g v i s, havde jeg nær sagt, var Danekvindeskolen ogsaa i denne Henseende banebrydende. Den samlede en Aften midt i Ferien alle Eleverne til en Fest, hvor et straalende Træ midt paa et Skolebord, der var smykket med Gran og Blomster og dækket med Gaver til hver især, vakte stormende Jubel, ikke mindre end de paafølgende Julelege og Danse. Om disse yndige Aftener havde jeg flere Gange med Begejstring for-

*) Som et Kuriosum kan anføres, at af de 3½ Aar, i hvilke jeg gik i Frk. Zahles Skole, var jeg de 3 Elev i øverste Klasse; saa lidt var Tanken om etaarige Klasser dengang realiseret.

talt Frk. Zahle, og Tanken om at gøre noget lignende er vist ad den Vej opstaaet hos hende.

De ydre Pladsforhold i Skolen umuliggjorde imidlertid ganske Tanken om at samle alle Børnene paa een Gang, og desuden var Frk. Zahle vistnok bange for, at en saadan til Stadighed tilbagevendende Fest for Børn, hvis ydre Kaar ikke afskar dem fra mange Glæder af den Art, muligvis ikke i Længden vilde faa den Betydning, ikke blive det Minde, hvori Berettigelsen for slige Skolefester skulde søges. Derimod dæmrede allerede da Tanken for hende om at »indramme« Børnenes Skoleliv af to Julefester, en i deres første, en i deres sidste Skoleaar, og at lade de ældste Elever være medvirkende som en Art »Værtinder« for de smaa, og som sagt, den beskedne Begyndelse gjordes i 1855 ved denne Henvendelse til os.

Vi samledes efter Ferien under glade Forventninger. Aftenen blev aftalt, vi skrev i Kl a s s e n s Navn Indbydelser til de smaa, vi klippede Net, flettede Hjerter, klistrede Æsker, forgyldte Æbler og Valnødder og pyntede til sidst Træet. For Gaverne til de smaa sørgede Frk. Zahle selv. Dels alene, dels ledsaget af en eller to af os, gik hun hen i en nærliggende Legetøjsbutik, hvorfra hun vendte hjem med »storartede«, — nej, dette Skolebørns Yndlingsudtryk i vore Dage var ikke endnu skabt, — vi sagde vist »mageløse« Indkøb. Som det var at formode, traf Frk. Zahles Valg ikke Svøbelsebørn, Dukker eller Dukkestads, men derimod Koste, Skrubber, Baljer, Aag med Spande o. l. praktisk brugeligt Legetøj, og hun var glad som et Barn over hvert heldigt Fund; jeg ser endnu hendes rødmussede, straalende Ansigt, da hun som sidste Trofæ fremviste et Slibebræt med tilhørende smaa Knive. Hovedgaven var en lille Spinderok, og den skulde have sin særlige Anvendelse.

Aftenen kom; vi store skulde møde i god Tid for at modtage de smaa; hver af os havde sin lille Pige at sørge for; jeg var usigelig stolt over at være den eneste, der havde en

lille Søster i Forberedelsesklassen. Vi var ikke flere, end at vi alle kunde rummes i Julestuen; alt forløb programmæssigt, som Frk. Zahle havde ordnet det: Sangen, Legen, Lodtrækningen, Nedplukningen, alt gik, som det skulde. Til sidst var kun den lille Rok tilbage; den stod omhyggelig gemt; nu blev de smaa gennet ud af Stuen, og der holdtes Raadslagning om, hvorledes den skulde spilles i Hænderne paa en af dem. Man blev da enig om at lade Børnene lege »Tampen brænder« og at lade den, der fandt Tampen, blive den lykkelige Besidderinde. Nu gjaldt det blot om at finde et passende Gemmested; adskillige Forslag fremførtes og forkastedes, indtil Raabet lød: »Stik den ind i Frk. Zahles Fletning!« Stærkt Bifald ledsagede Forslaget. Frk. Zahle maatte tage Plads lige under Træet, Tampen anbragtes under hendes smukke sorte Nakkefletning, kun en lille Snip var synlig. Længe søgtes der forgæves; men til sidst slog min lille Søster ned som en Falk paa Frk. Zahles Hoved og trak Tampen frem. Rokken blev hendes. To af Lærerne bar hende »i Guldstol« omkring i Stuen; hun straaled af Glæde. Hun har sikkert senere i Livet fejret mangan Triumf, der maa kaldes betydelig større end denne, men jeg gad vide, om nogen af disse egentlig har overskygget Glansen fra dette Barndomsminde.

Fra den Stund blev det en Skik, der forhaabentlig altid vil bevares i N. Zahles Skole, at den ældste Barneklasse »pynter Juletræ« for den yngste.

Kun eet Aar af de mange, der ligger mellem 1856 og 1914, havde Skolen ikke Juletræ, og det var i 1864. I de Dage, da vor Hær stod ved Danevirke, lidende af Kulde og Overanstrengelse, da vi fra Dag til Dag ventede Krigens Udbrud, kunde Frk. Zahle ikke samle sit Sind til den aarlige Fest. Men hun foreslog øverste Klasse at lade de mange smukke Dukker, som det da var blevet Skik, at de store Elever pyntede til Juletræs festen, bortspille ved Tombola eller sælge ved en Basar, der kunde afholdes i Skolen, og saa lade Udbyttet komme vore

Soldater til Gode. Det var naturligvis ikke let for de 14—15 Aars Piger at opgive den Fest, de saa længe havde glædet sig til, men betagne af Frk. Zahles Varme og Alvor sluttede de sig snart til hendes Tanke og udfoldede en Virksomhed i Retning af at indsamle Gaver, omdanne Skolestuer til Butikker eller til Te- og Chokoladesaloner, af at indøve flerstemmige Sange, skrive Tombolanumre m. m., som var ligefrem imponerende. Udbyttet i klingende Mønt blev da ogsaa over Forventning. En stor Del af Summen indsendtes til Nationalkomiteen; for Resten købtes Uldgarn, og i over en Maaned var hele Skolen een stor »Bindstouw«; i Frikvartererne strikkede alle; utrolige Masser af Sokker, Vanter, Tørklæder, Stormhuer tilvirkedes; de smaa Børn i de yngre Klasser strikkede Muffediser med saadan Iver, at det stride Garn sled Hul paa Fingrenes tynde Hud, saa de maatte beskærmes med Handsketutter.

Næste Aar fejredes atter Juletræs festen, men ogsaa dette Aar havde sin egen Karakter. Indbudt var foruden den yngste Klasse alle de Børn i Skolen, der havde mistet deres Fædre i Krigen — og de var ikke faa — og alle de Børn, hvis Fædre var fordrevet fra Sønderjylland. Der var noget mærkelig betagende ved denne Festaften, som næppe glemmes af nogen af Deltagerne.

Da Skolen flyttede over i sin nuværende Ejendom, og den daglige Administration fordeltes paa flere Hænder, blev Frk. Zahles Initiativ mindre fremtrædende; men hun var altid levende interesseret i Festen. Hver af hendes personlige Venner, eller hver mere betydelig Personlighed, Mand eller Kvinde, hun og Skolen kom i Forbindelse med, maatte i det mindste een Gang være til Stede ved denne Fest, og hvor megen Glans der end er gaet bort med hende og hendes personlige Indgriben og Idérigdom, og hvor meget end Forholdene har nødvendiggjort, at Festernes Præg er blevet mere ensartet, saa alt gaar omtrent paa samme Vis Aar efter Aar, vil forhaabentlig aldrig det stærkeste Præg, hun satte

paa »Juletræsafthnerne«, kunne udviskes. Det, at de »store Børn« er saa optaget af at glæde de smaa, det, at de er ansvarlige for, at alt gaar smukt, det, at det er dem og ingen uden dem, der sørger for, at hver faar sin Part af Herlighedene, det, at det udelukkende er dem, der varter de voksne op, det, at de maa have et Øje paa hver Finger, det, at de føler sig som Værtinder og derved ganske glemmer Tanken paa sig selv og paa at træde frem i første Række, det er Ejendommeligheden ved denne Fest, som altid har virket betagende, og som jeg af fuldt Hjerte haaber fremdeles maa bevares.

Da Skolen for 50. Gang fejrede sin Juletræsfest, blev en smuk lille Sang af Fru B. Hahn afsunget. Det andet Vers lød:

Skolens Jul — hvor er Dit Minde
fuldt af Fryd og Glans;
Skoletiden sluttet inde
af to Festers Krans!
Første Jul — lidt smaa og spæde, —
sidste Jul — med Ungdomsglæde
omkring Træets lyse Smykke
fandt vi Barnets Lykke.

Efter denne Digression genoptager jeg Skildringen af Skolelivets videre Udfoldelse i Kronprinsensgade og ved Gammelstrand. Det var, hvad Frk. Zahle tit og stærkt har udtalt, som om denne Indtrængen fra Danekvindeskolen, der i Begyndelsen voldte hende saa stor Bekymring, dog til sidst viste sig at blive til Lykke for hele hendes Gerning; det var, som om der derigennem var blevet ledet ind over hendes Skole en frisk Strøm, som bortskyllede det sidste, der fandtes af gammel Slendrian og nedarvede Fordomme, og der ved sit sprudlende Væld gav Liv og Vækst til mangan Spire, der ikke før havde haft Kraft til at vove sig frem.

I Forstaaelse særlig med hendes Hovedlærer, Hr. Christensen, paavirket af Ulrikke Rosing, stedse knyttet fastere og fastere til Menighedslivet i Vartov, førte Frk. Zahle nu sin pædagogiske Stordaad ud i Livet, den, at skabe en Skole, i hvilken de grundtvigske Ideer var de bærende uden at føl-

N. Zahle i 30 Aars Alderen.

ges af de Forsyndelser, der andensteds skæmmede Bevægelsen og skræmmede mange, ogsaa blandt de alvorlige, bort fra alt, der nærmede sig til »Grundtvigianisme«.

For en Sikkerheds Skyld vil jeg gerne nærmere fastslaa, hvad man skal betegne som den grundtvigske Skoles Ejendommeligheder, og af hvilke ny Tanker den befrugtedes, paa samme Tid som jeg vil søge at paavise, hvilke Fejlgreb der jævnlig blev begaaet i den store Førers Navn.

Man møder nemlig tit den Mening, at Skoler, i hvilke det »levende Ord« behersker Undervisningen og en minimal Disciplin Opdragelsen, har Ret til at betegnes som grundtvigske; men dette beror paa en stor Fejltagelse, — der kræves mere for med Rette at kunne bære dette Prædikat. Det »levende Ord« er Midlet, ikke Maalet. Det bærende i den grundtvigske Skoletanke er først og fremmest, at Skolen bygger paa kristelig-historisk Grund; derfor maa Lærerne være kristne Mennesker, der mere ved deres Liv og Færden mellem Børnene og ved deres Bekendelse end ved deres Lær-

domme søger at bringe dem ind under et trygt, tillidsfuldt Barneforhold til Gud og Mennesker, og saa ud herfra meddele dem al den gode, sunde Oplysning, som hjælper til at gøre et Menneskeliv rigt og lykkebringende. Af de Emner, som Skolen raader over i sin Kundskabsmeddelelse, sætter Grundtvigs Tilhængere intet højere end Historien, som den fremtræder i den bibelske Forkyndelse, i Modersmaalet, i Fædrelandets og Menneskeslægtens Saga. Dog bliver efter deres Mening den hele Undervisning heri gold og ufrugtbar, hvis Meddelelsen sker gennem en Lærebog og bibringes gennem et »derfra og dertil«. Nej, den kan kun blive betydningsfuld for Barnet, hvis der gennem den mundtlige Fremstilling er vakt en levende Sans for de historiske Skikkelser eller Begivenheder, man har ført frem for det »til Følge og til Varsku«. Hertil er Sangen et mægtigt Hjælpemiddel, en levendegørende Kraft, der virker forfriskende, oplivende og varmende og aldrig bør savnes i Skolen, — den bør tone i Religionstimerne som i de danske og Historietimerne; den maa følge Barnet i dets Leg, begynde og slutte dets Dag.

Yderligere fremhæver den grundtvigske Skole Frivillighedens Betydning i Arbejdet, Forsyndelsen ved gennem Tvang at bringe Barnet ind under Pligtens Aag, det forfængelige i den Antagelse, at en udvortes, mer eller mindre paaklistret Kundskabsfylde skulde kunne skabe en virkelig Hjertets og Aandens Dannelse, kort sagt, det betonedes stærkere i den grundtvigske Skole end noget andet Sted, at kun den Skole, hvor Glæden var til Huse, havde Ret til et Liv med Børn. Disse Tanker affødte mange Steder de sørgeligste Misfostre. Børnene overfyldtes med Fortælling, blev aandelig overmætte og blaserede, deres naturlige Trang til Selvvirksomhed og Anstrengelse blev vanrøgtet, undertiden ganske hæmmet, Frivilligheden blev til Tøjlesløshed, den aandelige Udvikling, der tilstræbtes, gav sig Udslag i en Art Aandshovmod over for andre Børn, der voksede op under mere gammeldags »Trællekaar«, og at de selv under

alt dette sjælden voksede op til gode, glade eller dygtige Børn turde vel være indlysende.

Frk. Zahles store Betydning for den danske Skole blev nu den, at hun med fast Haand ledede den grundtvigske Strøm ind i det rette Leje fremfor at lade sig bortskylle af den. For det første var hun klar over, at Grundpillerne, Lydighed og Orden, ikke kan undværes i nogen Skole, at Livets og Erfaringens Vidnesbyrd om Lykken for et Menneske i at kunne bøje sig under et »Du skal« ikke maa ringe- agtes, og at Budet »Du skal elske Din Næste«, nødvendig- gør den Hensyntagen til andre, der skabes gennem et vel- ordnet Samfund, selv om dette til en Begyndelse kun er en Barneskole.

Men hun forstod ogsaa, at Idealet var frivillig Under- kastelse; derfor gjaldt det for Skolen at gøre Pligten kær for Barnet, at afpasse Byrderne efter de unge Skuldre, der skulde bære dem, begrænse Kravene efter de svage Viljer, der skulde bringe dem til Udførelse; og at dette naedes bedst af den kærlige, glade Vejleder, der selv elskede sin Pligt, der selv kendte Offervillighedens Lykke, var hun ikke i Tvivl om. Hun gik selv i Spidsen og støttet af forstaaende, varmhjertede Hjælpere lykkedes det hende »at gøre af Sko- len et Værksted for Solen« og at bænke »Alvor og Gammen« tillidsfuldt sammen.

Med Hensyn til den mundtlige Undervisning, da brugte hun den, men misbrugte den ikke. Der klæbde i den Tid en Overtro paa Ordets Magt ved de »rene« Grundtvigianere. Det regnedes f. Eks. for en Forsyndelse at kræve nogensom- helst Genfortælling af Barnet. Det var u n a t u r l i g t — om- trent den værste Anke, der kunde udtales — at fordre en slig; man hørte Ræsonnementer som: »Man maa ikke lade Barnet genfortælle det hørte! Det er jo Skaberi! Barnet, som har hørt Historien af Læreren selv, véd jo paa For- haand, at han kender den bedre end det selv; det hele bliver jo Komodispil, osv. osv.« Følgen af denne Opfattelse af

det levende Ords Hellighed og Ukrænkelighed har jeg ovenfor berørt; men Frk. Zahle forstod at finde den rette Mellemvej. Hun krævede Genfortælling af det hørte, men Kravet blev varsomt fremført. Hun byggede dels paa Barnets naturlige Lyst til at forsøge sine Kræfter, dels paa dets lige saa naturlige som i Almindelighed stærkt fremtrædende Glæde ved G e n t a g e l s e n, ved atter og atter at vende tilbage til den kendte Fortælling. Hvor hun saa en saadan Lyst og Trang til selv at fortælle give sig til Kende hos de flinkeste og flinkere Børn, betænkte hun sig ikke paa at forlange, at de skulde gengive, hvad der var blevet dem fortalt, alt mens hun samtidig ved sindrige og lempelige Spørgsmaal lokkede de langsommere opfattende til ogsaa at vove sig frem til en Meddelelse. Heller ikke nærede hun de yderliggaaende Grundtvigianeres Rædsel for den »sorte Bog«. Hun, der selv elskede sine Bøger og vidste, hvad hun skyldte dem, var klar over, at det ikke var nogen Lykke for Barnet at komme b o r t fra Bogen, men at tværtimod en af den mundtlige Undervisnings Opgaver laa i at opdrage Barnet til Bogen ved at levendegøre det døde Bogstav, at hjælpe det til at indsamle en Høst af de rige Skatte, Bøgernes Verden rummede.

Ogsaa i en anden Henseende sporedes Virkningen af de grundtvigske Tankers Indflydelse paa Livet i Frk. Zahles Skole. Hun opgav saaledes resolut det hele Sammentællings- og Oprykningssystem, som dengang var det almindeligt raadende. I Forbindelse hermed afskaffedes de t v u n g n e daglige Karakterer. Derved toges Brodden bort fra det System, som man fra grundtvigsk Side aldeles havde brudt Staven over, og som man i andre pædagogiske Kredse ogsaa var begyndt at nære Betænkeligheder ved, som f. Eks. i den Schneeklothske Dreng- og Pigeskole. Men atter denne Reform gennemførtes ganske lempeligt, saa at Hjemmet ikke med eet Slag blev afskaaret fra de daglige Meddelelser om Barnets Forhold i den enkelte Time. Karaktererne bibe-

holdtes, men vel at mærke kun saaledes, at den enkelte Lærer havde fuld Frihed til at bruge dem eller opgive dem, helt eller delvist. Her, som paa saa mange andre Punkter, stillede Frk. Zahle sine Lærere frit, indrømmede dem fuld Ret til at følge deres Overbevisning. Den Lærer, der ikke ved nogen Karakter markerede Dagens og Timens Præstation, nød i samme Grad Frk. Zahles Tillid og stod hende lige saa nøje til Regnskab for den enkelte Elevs Standpunkt som den, der følte den daglige Karaktergivning uundværlig for sin Magt over Eleverne.

Ikke mindst sporedes »Forvandlingen« i Forholdet mellem Børnene og Lærerinderne. Hvor stor Forskel der end fra første Færd var paa Frk. Foersoms Stivhed og Frk. Zahles venlige og dog myndige Maade at behandle Børnene paa, havde hun ikke helt kunnet frigøre sig for Forestillingen om den ærbødige Afstand, der burde opretholdes mellem Elev og Lærer for ikke at tilsætte Respekten; men under det stedse inderligere og dybere Syn paa Skolen som Hjemsted blev den hele Tone friere og naturligere. Ikke saaledes at forstaa, at Børnene som Regel nærmede sig i umiddelbar Fortrolighed til Frk. Zahle; hun blev aldrig »Natalie« for sine Elever, som Frk. Dalgas var »Susette« for sine; men hun blev klar over, at ingen Holden paa Værdigheden var nødvendig for at skabe den fornødne Respekt; hun var glad, hver Gang et enkelt Barn i fuld Frejdighed turde nærme sig til hende, og hun var lykkelig, naar hun saa de yngre Lærerinder færdes mellem Børnene mere som deres gode Venner end som deres foresatte, og hun hørte med Glæde deres Fornavne suse om Ørene, og Skolen genlyde af Raab paa Hansine, Anna Hjort, Katrine, Henriette osv., fremfor det tidligere »Frøken«.

Andensteds*) har jeg i det enkelte paavist, hvorledes Forholdenes Magt og Frk. Zahles egen Trang bragte hende til

*) Vor Ungdom, Decemberhæftet 1913.

at være allestedsnærværende, til personlig at gribe ledende ind, til at sætte sig ind i hvert Fags Væsen og Teknik, for saa, naar det var sat godt i Gang, at kunne overlade det til forstaaende Hjælpere. Frk. Zahle havde en ganske egen Evne til at aflure hvert Fag dets Ejendommelighed som opdragende Faktor, og det er næsten ufatteligt, med hvor stor Takt og hvor stort Held hun bragte denne Evne i Anvendelse over for de forskellige Sider af Barnets aandelige Liv og derved fremkaldte den alsidige, forfriskende Paavirkning, som det er en af Skolens største Opgaver at øve paa sine Elever. Denne lykkelige Evne havde hun, selv over for de Fag, hun egentlig ikke i særlig Grad havde Anlæg for, som f. Eks. Historie. Jeg tror, hun har Ret, naar hun selv udtaler, at dette Fag ikke »laa for hende«. Hun manglede Blik for den historiske Udvikling; hun fristedes derimod til at fordybe sig i Enkeltheder eller til ensidig at dyrke et eller andet for Barnets Udvikling for specielt Emne, men hun forstod til Gengæld i ualmindelig Grad at vække Begejstringen hos sine unge Lærerkræfter for, hvad der kunde og skulde naas gennem Historieundervisningen, af hvis Overlegenhed som dannende og opdragende Fag hun var fuldt ud gennemtrængt. Hun kunde sætte en Historieundervisning i Gang som ingen anden; hun kunde give især de noget større Elever Timer i »Historie«, som jeg ikke tror, det modtagelige Gemyt nogen Sinde kunde glemme, ja, hun kunde fremstille en historisk Skikkelse saa levende og saa malende, farvet af hendes ejendommelige Opfattelse, at, — jeg véd det af Erfaring, — det var vanskeligt senere hen i Livet, naar ens egen Læsning, ens egne Undersøgelser bragte en til at se den i en anden Belysning, da at ændre sit Syn. Men, som sagt, i dette Fag kunde hun kun berede Vejen for os andre; naar hun mødte Forstaaelse, havde hun Mod til at betros at arbejde videre paa egen Haand; men hun fulgte os med aarvaagen Opmærksomhed og kunde give forbav-

sende geniale Vink selv der, hvor hun savnede den faglige Indsigt.

Sin ypperste Historielærer fandt hun i Skolens tidligste Aar (fra 1852—63) i den ogsaa i hendes egen Fremstilling saa varmt fremhævede Hr. Christensen, hvis Evner til at finde Vej til Børnenes Hjerte og Forstand jeg ikke betænker mig paa at kalde fænomenal, skønt jeg nu godt kan se, at han hverken var særlig kundskabsrig eller overlegen i sin Opfattelse; men han var en ægte poetisk, barnligfrom Natur, med en sjælden Evne til at se det bedste i og hos alle, store og smaa Elever, Kollegaer og overordnede. Muligvis vilde han have staaet i Fare for at glide ud i de grundtvigske pædagogiske Forsyndelsers Hængedynd, men herfra blev han reddet ved sin Samvirken med Frk. Zahle, for hvem han nærede stor Beundring og varm Hengivenhed. Det er ikke godt at afgøre, hvem af de to, der har været den andens største Velgører, men eet er vist, og det er, at det Præg, de to i Forening satte paa Skolens hele Liv, ikke udslettedes i de vekslende Tider.

Da Christensen i 1863 kaldtes til Præst i Rønne, og det gik op for Børnene og hans voksne Elever, »at de skulde af med Hr. Christensen«, blev der en Sorg, som ikke tidligere var oplevet i Frk. Zahles Skole. Den affødte Ønsket om at skænke ham en Afskedsgave, og da Frk. Zahle blev taget med paa Raad, foreslog hun, der kendte hans trange Kaar, at skænke ham Præstekjolen; men det forstaaer sig selv, Forslaget blev fremført og opfattet ikke som en højst fornøden Hjælp, der skulde ydes en fattig Præst, men som en Ære og Glæde, der blev Skolen til Del ved, at den fik Lov til at række sin Lærer den Embedsklædning, i hvilken han skulde virke i Menigheden. Og i den Aand blev den ogsaa modtaget. Selv uden de Ord, hvormed Frk. Zahle sluttede den lille Afskedssang, hun i Børnenes Navn skrev (20. April 1863), vilde Tanken i Gaven være blevet forstaaet. Ordene lød:

Vi Farvel skal sige,
 et Farvel i Gud,
 og vor Tak skal følge
 Dig paa Vejen ud;
 tag den, som den kommer
 fra vort Barnesind,
 se med vante Æmhed
 i vort Hjerte ind.

Raad saa med Din egen
 barnligfromme Hu
 Runen i den Gave,
 vi Dig bringe nu;
 føl en kærlig Tanke
 i den sorte Dragt,
 mærk i Kjølens Folder
 tusind Ønsker lagt.

Bed, naar Du den bærer,
 at de mange smaa,
 hvem Du frembar Ordet,
 tolked' Hjertets Tro,
 at og de i Troens
 rene Klædning maa
 engang for Guds store
 Faderaasyn staa.

Ved Ordinationen i Vor Frue Kirke havde Frk. Zahle opnaaet at sikre Plads til alle Eleverne, baade de voksne og Børnene. Med Skam at tale om husker jeg ikke meget af Højtideligheden; den gjorde maaske heller ikke stærkt Indtryk paa de smaa, men eet staar som uudsletteligt Minde for sikkert alle os tilstedeværende, og det var Synet af de smaa, der efter Gudstjenesten stimlede sammen uden for Kirken om Pastor Christensen, iført d e r e s Gave, klyngende sig til ham, trykkende ham i Haanden, atter og atter tilraabende ham Farvel, mens de fulgte ham over til Bispegården og vinkede til ham, indtil den ærværdige Port til sidst unddrog ham for deres Blik.

To Aar før Pastor Christensen forlod Skolen, var den daværende teologiske Kandidat, senere Højskoleforstander, Dr. phil. J. Nørregaard, blevet antaget af Frk. Zahle som Lærer i Historie, og han tilførte Skolen gennem sin rige Fortælleevne, sin prægtige Sang, sin varme Begejstring et Liv og en Friskhed, som gjorde hver Time, han gav, til en Fest. Han var »Læreren af Guds Naade«, og i de fem Aar, han virkede ved Skolen, tør man nok sige, at Historieundervisningen havde sin Guldaldertid i Frk. Zahles Skole. Han gik i 1864 med i Krigen som frivillig Officersaspirant, men genoptog sine Timer efter Fredslutningen. Stor var Frk. Zahles og hele Skolens Bedrøvelse ved at miste ham som Lærer, da han i 1866 med sin unge Hustru drog over til Testrup ved Aarhus, hvor han grundede en Højskole og snart blev en af de kækkeste og ypperste Førere i det Rejsningsarbejde for vort Land, som i disse Aar udførtes af de bedste i Folket.

Venskabet mellem Frk. Zahle og Nørregaard, og Værdsettelsen indbyrdes af deres Livsgerning ophørte aldrig. I mange Aar var Nørregaard en stadig Gæst paa Skolen under sine Foraars- og Efteraarsbesøg i Hovedstaden, og næsten hver Gang beredte han os Glæde ved »som i gamle Dage« at holde et eller flere Foredrag for os. At ogsaa Samarbejdet med Frk. Zahle har haft Betydning for Nørregaard, har han givet et smukt Udtryk i Minder fra min Studentertid*). Han skriver der:

»Samme Aar**) begyndte jeg at undervise i Frk. Zahles Pigeskole, baade Børn og voksne, i Historie. For mig var dette i Sandhed en »Oplevelse«, ikke blot fordi jeg derved lærte denne udmærkede Kvinde at kende og i hende vandt en Veninde for hele Livet, men især fordi jeg her kom ind i en stor Kærlighedsgerning, hvori en Stab af fortræffelige Kvinder medvirkede, førte af Frk. Zahle som Overgeneral. Dette Undervisningsarbejde blev af dem alle udført med en Varme

*) Studentershjemmets Julebog 1909. **) 1861.

og Dygtighed, en fin Forstaaelse af hvert Barns Natur, som i højeste Grad overraskede mig, og som ganske vandt mig for denne Art af Skolegerning. De Vanskeligheder og Mangler, som naturligt ogsaa denne Gerning havde, saa jeg aldeles ikke, det hele forekom mig idealt udmærket, og jeg syntes dengang, at her maatte jeg kunne medvirke mit hele Liv igennem, blot jeg selv kunde komme til at eje den samme Varme og fine Forstaaelse. Der kom dog den Dag, da jeg maatte bryde ud af dette Paradis for at bryde ny Jord op mellem jydsk Bønder under eget Ansvar og megen Møje. Dog dette hører imidlertid ikke til min Studentertid, men først til Tiden efter 1864. Jeg var knyttet til denne Skole i fem Aar med stor Tak og Glæde, og aldrig var jeg blevet Højskolemand uden at have været der.«

Et kært Baand mellem Frk. Zahle og Nørregaard og deres Skoler, blev den Skik, der raadede i flere Aar, at en af vore ypperste Lærerinder, som Katrine Lønborg, Emma Skram o. fl. skiftevis i Maanederne Maj, Juni og Juli drog over til Testrup, hvor de underviste Højskolepigerne. De elskede selv at være der, gjorde god Fyldest, vandt mange Venner blandt Eleverne, paaskønnedes i høj Grad af Nørregaard og hans Medhjælper, cand. theol. Chr. Baagøe, og vendte berigede, forfriskede og glade tilbage til vor egen Skole, for hvilken det Pust fra Højskolen, der paa denne Vis tilførtes den, særlig gennem den Rigdom af Sange, de medbragte, havde stor og kendelig Betydning.

Det fortrolige Kendskab til Nørregaard bidrog ogsaa til at bringe Frk. Zahle i nærmere personlig Forbindelse med de ypperste blandt de andre Højskolemænd, saaledes foruden Chr. Baagøe L. Schrøder og E. Trier. Hun var selv flere Gange Gæst ikke alene paa Testrup, men ogsaa paa Askov og Vallekilde, hvor den københavnske Skolebestyrerinde, der evnede at sætte sig ned blandt Pigerne og fortælle dem Sagaer om Kap med deres egne Lærere, vandt mange Hjerter. Til Gengæld bragte de alle, dog nok især Schrøder, jævnlig Hilsen og Bud »derude fra Landet« eller »derovre

fra Grænsen« gennem de prægtige Foredrag, de holdt for Frk. Zahles unge københavnske Elever.

At disse stærke Impulser fra Højskolen ikke forblev uden Vidnesbyrd baade i Skolens indre og ydre Liv og i Frk. Zahles personlige Udvikling, især som den kom frem i hendes Undervisningstimer, er let forstaaeligt. Jeg regner Aarene fra 1856 til ind i Halvfjerdserne for de frodigste i Frk. Zahles Virksomhed som Lærerinde. Hendes Hovedfag var Modersmaalet*), hvortil senere kom Kristendomskundskab. Maalt med vor Tids filologiske Læreruddannelse vilde Frk. Zahle stemples som Undermaaler og Dilettant; prøvet efter en anden Maalestok og vejlet paa en Vægt, hvor Barnets og den unge Piges Glæde i Øjeblikket og Udbyttet for Livet blev lagt i Skaalen, vilde Dommen lyde anderledes. I en Tid, hvor Lærerens Krav til sin egen Forberedelse, sit eget Skøn over, hvad der var af blivende Værd for Eleven, var omtrent ukendt, gik Frk. Zahle i Spidsen med sine alvorlige Krav til sig selv. Hun forberedte sig paa det omhyggeligste, tilrettelagde sit Stof til hver eneste Time, hvad enten Undervisningen gjaldt de smaa Piger eller de unge vordende Lærere. Hvad enten det var et Folkesagn eller et Eventyr, en Saga, et Digt, et Ordsprog, en populær Afhandling, eller hvad andet nævnes kan, der var henlagt til Timen, satte Frk. Zahle sig grundigt ind baade i Indholdet og Fremstillingen og gav det foreliggende Stof en Underbygning, som udelukkede al Tanke om noget løsrevet, isoleret el. lign., men bragte det i harmonisk Forbindelse med den Verden, hvor det hørte hjemme. Derfor fik enhver nok saa ringe Oplysning fra hendes Mund et saa mærkeligt Præg af Virkelighed, at den gik Eleverne ind i Kød og Blod og vistnok meget sjælden blev modtaget som noget dem uvedkommende. Hvad enten det var et Træk af Halfred Vanraadeskjalds Saga eller et Eventyr om Kærestefolkene, eller en Skildring af et

*) Se iøvrigt Vor Ungdom, Decemberhæftet 1913.

Sæterbesøg, blev det meddelt paa en saadan Maade, at store og smaa, sig selv ubevidst, havde en Fornemmelse af slet ikke at kunne undvære, hvad de havde lært, og ikke rigtig at kunne forstaa, hvorledes de før havde levet uden denne Kundskab.

Hvor elskede ikke Frk. Zahle dette Forberedelsesarbejde! Det kunde i de første 25 Aar af hendes Skolevirksomhed sjældent optages før i en sen Aftentime, efter at Dagens øvrige Arbejder var lagt til Side; men disse Timer var for hende saa rige paa Nydelse, Forfriskning og Glæde, at hun ikke ænsede Visernes Gang og Klokkens Slag og ikke søgte Hvilen, før hun syntes, at alt var lagt godt til Rette til den følgende Dag. Nu kan sikkert mangan Lærer og Lærerinde sige: »Ja, dette passer ogsaa paa mig!« De vil da med Tak kunne tænke paa, at det var Frk. Zahle, der viste Vejen.

Frk. Zahles Hovedinteresse som Dansklærerinde tilhørte i hendes tidligste Aar afgjort vor Litteraturs ældste Tid: Eddaerne, Sagaerne, Folkeviserne, eller som de den Gang kaldtes »Kæmpeviserne«, og i Forbindelse hermed deres Genfødselse i vore Romantikeres Digtning. Blandt disse satte hun, ikke alene pligtskyldigst, men ud af sin Tids og sine Barndomsminders Kærlighed, Oehlenschläger som den ypperste; men helt og fuldt synes jeg ikke, hun elskede mere end nogle af hans Digte, som »Guldhornene«, »Hakon Jarl«, desuden »Ørvarodds Saga«, »Aladdin« og flere af hans Tragedier. Stærkere derimod droges hun til Paludan-Müller, der igennem sin hele Digtning, men især gennem Værker som »Tithon« og »Kalanus«, øvede stor Indflydelse paa hende. — At hun med sin Kærlighed til og sin fine Forstaaelse af »Barnet og hver barnlig Aand« droges stærkt til H. C. Andersen, er indlysende. — Den Digter, hos hvem hun fandt det skønneste Udtryk og den rigeste Næring for sin handlekraftige Fædrelandskærlighed, og den, hvis Lovprisning af Kvindens indre Værd og Sjælsadel fremfor af hendes »Skønheds ydre Glans« altid rørte ved de dybeste Strengte i hendes Hjerter, var C.

Ploug, og disse Digterpersonligheder blev derfor ogsaa de betydningsfuldste for alle hendes Elever fra de tidligere Aar. Blandt de norske Digtere nærede hun i sin Ungdom størst Kærlighed til Henrik Wergeland, senere traadte Bjørnson og til Dels Ibsen noget mere i Forgrunden.

En sammenhængende Undervisning i Litteraturhistorie var den Gang en uafviselig Post paa den højere Skoles Fagliste; men at give en saadan laa ikke for Frk. Zahles Personlighed. Hun kunde vistnok daarligere end de fleste andre føle lige stor Interesse for alt og alle, og at beskæftige sig med det oversigtsmæssige, det skematiske, kunde hun kun vanskeligt overtale sig til. At skænke noget Opmærksomhed, som hun ikke brød sig videre om, formaaede hun ikke; men til Gengæld forlenede hun dem, hun »lagde til sit Hjerte«, med et saadant Liv, at Børn og unge kom til at omfatte disse Skikkelser med en Kærlighed, der i det mindste var en Afglans af hendes egen. De Elever, der har faaet f. Eks. Chr. Pedersen, A. S. Vedel, Johs. Ewald, gennemgaaet af Frk. Zahle, har sikkert aldrig senere kunnet staa ligegyldige over for deres Minde. Til Belysning heraf kan følgende lille Træk tjene: Frk. Zahle havde gennemgaaet Oehlschlägers Digt »Ewalds Grav«, og Børnene havde følt, at hun med Digteren i Tanken var »henvandret til hans Grav, i Krogen hist bag Kirken, flad og lav«, og at hun sørgede over den Glemsel, den var hensunket i. Efter Timen sluttede en 4—5 af Klassens Elever sig sammen og aftalte, at de vilde »skillinge« sammen, købe en Krans og næste Morgen inden Skoletid henlægge den paa Graven. Det var en mørk Novembermorgen, da Smaapigerne mødtes ved Trinitatis Kirke, fandt Graven, men opdagede, at Gitteret hindrede dem i at faa Kransen anbragt smukt og sømmeligt. Ganske raadvillede og forknytte stod de der med de offervillige Sind og den store Krans i Haanden; til alt Held kom en venlig Herre til og bød dem sin Hjælp. Saa vidt jeg har forstaaet, var denne Herre Graveren ved Kirken, og det er sikkert ham, der om-

talte Tildragelsen for Frk. Zahle. Smaapigerne nævnede den aldrig selv.

Holberg som Personlighed interesserede Frk. Zahle i høj Grad, men hun havde ingen umiddelbar Sans for hans Skuespil, og naar hun læste dem; derimod var hun en varm Beundrer af Tidens mesterlige Holbergfortolkere paa Scenen, og en »Holbergaften« i Teatret med Venner eller Elever hørte til hendes store Nydelser.

I noget senere Aar lagde Frk. Zahle Martin Hammerichs »Danske og norske Læsestykker« til Grund for Danskundervisningen i Aldersklasserne fra 13—15 Aar, og hun var, jeg kan godt bruge Ordet, saa betaget af denne Bogs Fortrin, at dens Udgifter, den udmærkede Skolemand og Styrrer af Borgerdydskolen paa Christianshavn, næppe nogen Sinde har tænkt sig, at hans Bog kunde bruges med saa stort Udbytte. Det, som hvert Digt, hver Fortælling, hvert Sagestykke, hver Afhandling, gav Frk. Zahle Lejlighed til at undersøge og belyse, grænsede til det utrolige og kunde friste til den Paastand, at den Elev, der havde fulgt Frk. Zahle i hendes Gennemgang af Hammerichs Læsestykker, uden at modtage anden Skoleundervisning, dog derigennem havde indhøstet en Sum af Viden, der var tilstrækkelig til at sikre hende Prædikaten »højt dannet«. Frk. Zahle sagde selv jævnligen: »Mine Elever maa enten elske eller hade denne Bog, men ligegyldige for den kan de ikke være!«

Frk. Zahle havde en smuk, ejendommelig, dyb Stemme og brugte den med stor Virkning i sin Højt læsning, saa Indholdet tit uden nogen anden Forklaring end hendes Betoning af Ord og Linjer blev levende; særlig kan jeg ikke noksom fremhæve den Skønhed og Inderlighed, hvormed hun kunde læse et Salmevervs op; Ord og Strofer, som jo netop i Salmen tit, i det mindste for det unge Øre, kan være saa taagede og uvirkelige, blev paa hendes Læber saa personlige, saa levende, saa trøstende og kvægende, saa alvorlige og mægende, at man følte dem som sagt til sig selv og til ingen

anden. Hun havde ogsaa en egen Gave til — uden kunstige Teorier — at fremhjelpe en klar, forstandig, smuk Oplæsning hos smaa og store Elever. Til Øvelse brugte hun tit barnlige eller let fattelige dramatiske Arbejder; særlig mindes jeg hendes Gennemgang af J. L. Heibergs »Alferne« i en Klasse, hvor nuværende Professorinde Emil Poulsen, daværende Anna Næser, var Elev og allerede som Tolvaarsbarn lagde den Sans for Oplæsning og Versfremsigelse for Dagen, som har fulgt hende Livet igennem. Endnu paa sine gamle Dage mindedes Frk. Zahle, hvor aldeles betagende denne lille Pige havde fremsagt Henriks Monolog.

I sine yngre Dage havde Frk. Zahle Evnen til at »rive hele Klassen med sig«, hvor hun selv var grebet; det er kun sjældnen, at denne Magt over alles Sind bliver den ældre Lærerinde til Del; til Gengæld trænger hun saa vistnok dybere ind til »de sjældne faa, der en Gave forstaa«, og at Frk. Zahle endnu som næsten 70aarig Kvinde havde Evne til at ramme dybt og varme stærkt, har jeg oftere, mens hun levede, haft Vidnesbyrd om, og efter hendes Død er der fremkommet Udtalelser, der vil bekræfte mine Ord; jeg behøver blot at nævne Fru Dr. phil. Lis Jacobsens smukke Artikel i »Tilskueren«, September 1913.

Et eget lykkeligt Øre og en opladt Sans for det bedste, der kom frem i Tiden, var ogsaa en af de Naadegaver, der var skænket Frk. Zahle; en smuk ny Bog, et Skuespil, et Digt kunde optage hende helt og holdent, og hvad hun selv fik kært, maatte hun dele med dem, der stod hende nær. Jeg har saaledes liggende for mig et Brev fra September 1859, der begynder saaledes:

»Kære Barnet mit! Jeg er saa norsk i denne Tid, at det taler Norsk ud af mig hele Dagen; det kommer af, at jeg paa alle Steder læser og snakker om Arne.«

Da »Sigurd Slembe« udkom i Aaret 1861, blev hun saa stærkt grebet, ikke alene af Trilogiens Skønhed i og for sig, men af de dybe, menneskelige Strenges, der ansloges, at alle hen-

des ældre Elever maatte dele hendes Glæde og Nydelse med hende. Hun læste den højt paa mange Steder baade da og senere; men jeg har aldrig hørt hende kommentere eller udlægge den for Eleverne; hun lod Digtningen tale sit eget, stærke Sprog til dem, — det var nok. Naar hun derimod tog et Digt op, der satte Problemer under Debat, som f. Eks. »Kalanus«, kunde hun paa en egen inderlig og jævn — enfoldig vilde mange maaske kalde den — Vis tale med endog 14—15 Aars Børn om de store og dybe Spørgsmaal, der fremkaldtes, saa Digtet ikke alene blev dem kært, men blev deres personlige Eje, hvor højt det end naturligvis paa mange Maader laa over Smaapigers Horisont.

Hvad Frk. Zahle som Dansklærer har betydet for den Slægt, der kun var lidt yngre end hun selv, og for den, der fulgte efter, vil ikke til fulde kunne paapeges eller udregnes; men naar selv en Kvinde som Frk. mag. art. Ida Falbe-Hansen, der i Lærdom og Kundskaber er hende uendelig overlegen, kan udtale*) Ord som:

»Selv var hun en Dansklærer uden Lige, det sander enhver, der har været hendes Elev; jeg føler Trang til at aflægge det Vidnesbyrd, at har jeg udrettet noget ved min Undervisning, da skyldes det hende«,

da er dette, om end det vægtigste, dog kun eet af mange Vidnesbyrd om, hvor langt hendes Indflydelse rakte.

Ogsaa som Lærerinde i Religion har Frk. Zahle øvet en ikke ringe Gerning, mener jeg end, at hun som Helhed naaede videst igennem sin Undervisning i Dansk. Jeg mindes hende fra de tidlige Aar ved Gammelstrand, da jeg som ung Klasselærerinde overværede hendes Timer for Børn i 10—12 Aars Alderen. Her udfoldede hun ret sine rige Evner som Lærerinde. Hendes Fortællinger fra den gamle Pagts Historie, hendes Skildringer af dens store Skikkelser var paa een Gang saa barnlig fromme, saa poetisk skønne,

*) Bog og Naal, 1. Januar 1914.

saa menneskeligt forstaaende, saa virkelighedstro og saa ideelle, at de i ethvert modtageligt Barnesind maatte præge sig med uudslettelige Træk. Ja, hun elskede den gamle Pagts Fortællinger; herfra hidrørte sikkert ogsaa hendes varme Sympati ikke blot for Jødefolket i sin Helhed, men for de enkelte Jøder, af hvem ogsaa flere blev hendes trofaste Venner. Om hun over for s m a a Børn havde samme lykkelige Evne til at fremstille den ny Pagts Historie, tør jeg ikke sige; jeg tror det egentlig næppe; men for de halvvoksne Børn og navnlig for de unge vordende Lærerinder kunde hun paa næsten vidunderlig Vis levendegøre Skikkelserne.

Hvem der som ung har hørt Frk. Zahle fortælle om den samaritanske Kvinde, om Kvinden, grebet i Hor, om Hjemmet i Betania, om Frelseren i Getsemane o. m. a., maatte først og fremmest blive grebet af, hvad disse Beretninger betød for hende selv, og af, i hvilken Grad de udgjorde en Del af hendes bedste og dybeste Jeg; men dernæst ogsaa af en Længsel efter at kunne tilegne sig det Vidnesbyrd, der gennem dem forkyndtes, af en Trang til at staa Ansigt til Ansigt med den Kærligheds og Sandheds Aand, der lød til dem gennem hendes Røst. Som en af hendes Elever*) fra 1862 kunde vidne efter hendes Død, saa »fyldte« hun i sin Undervisning, »vi fik altid Brød og ikke Stene«, og mange har sikkert sagt Ja til hendes Ord.

Jeg regner disse Frk. Zahles tidlige Aar ved Gammelstrand for at være de lykkeligste for hende som Religionslærerinde for Børn. Hun var selv usigelig glad ved sine Timer, og da hun, efter at Pastor Christensen og Pastor Gjerløff havde forladt Skolen, fandt det vanskeligt at faa disse to Medarbejdere erstattet, følte hun det mer og mer som en Trang og Pligt selv at tage saa mange af Religions-timerne som muligt. Hun ansøgte da Kultusminister Monrad om Tilladelse til at undervise heri ogsaa i de højere Skole-

*) Frk. El. Bondesen: Tilskueren, September 1913.

klasser, en Dispensation, der beredvilligt tilstodes hende. Men denne Tilladelse affødte naturligvis Trangen til at optage større Studier, end hun hidtil havde haft fornøden, — og hun hengav sig nu til et Studium, som det næsten skulde synes utroligt, at hun kunde overkomme ved Siden af sit store daglige Arbejde. Til langt ud paa Aftenen, til ind i selve Nattens Timer sad hun fordybet i Læsningen af sin Bibel, i Fortolkninger og Udlægninger af inden- og udenlandske Forfattere, og de mange Bøger, der tjente hende under Studierne, bærer utallige, tit ligefrem rørende Vidnesbyrd gennem deres Understregninger, Tilskrivninger, Henvisninger, personlige Udbrud, om hendes eksempelløse Flid. Men hvor elskede hun ikke disse stille Timer! Aldrig ophørte hun at takke for den Berigelse, hun havde fundet i disse Granskninger, for den Klarhed, hun var naaet til paa saa mange Punkter. Senere forstod hun imidlertid godt, at det for hendes Lærerindevirksomhed ikke var afgjort lykkeligt, at disse indgaaende Studier begyndte samtidig med, at hun underviste. Hun stod ikke helt frigjort, ikke med tilstrækkelig Overlegenhed over for den Viden, der havde bragt hende selv saa stor Glæde; det var, som om hun mistede sin Ungdoms sikre »Føling« med Barnet, sin Evne til at række det just det Brød, det trængte til. Hun paaregnede en Interesse, som det ikke var rimeligt at finde hos Børn, for de Oplysninger, der fyldte hende selv med saa stor Glæde, — derfor kunde hendes Timer virke noget trættende. Hun kunde fordybe sig i Enkeltheder, som forekom Børnene betydningssløse, og hendes taalmodige »Slaaen fast« af historisk-geografiske Data kunde virke noget med Gentagelsens Ked-somhed. Disse Fejlgreb blev hun imidlertid selv klar over, og jeg tror ikke, de fulgte hende i hendes sidste Undervisningsaar. Men i disse greb desværre noget andet ind, og et Tryk lagde sig over hende, som hun ikke kunde afryste. Den Slaphed og Ligegyldighed over for det religiøse, særlig det kristelige Liv, der fra Slutningen af Halvfjerdserne og til

ind i Halvfemserne bredte sig i Hovedstadens toneangivende Kredse, kunde naturligvis ikke undlade at spores ogsaa i Skolen. Bevidst eller ubevidst indtog Børn fra indifferente eller kristendomsfjendske Hjem en kølig-reserveret Holdning over for Religionsundervisningen, saa ulig den, Frk. Zahle var vant til at møde, og det var for hendes Naturel særlig svært at føle Kulde og Tilbageholdenhed, hvor hun kom med Hjerte, Vilje og Evne til at dele ud af sin Aands og sit Hjertes dyreste Eje. Denne »Oplevelse« virkede mere kuende og trykkende paa Frk. Zahle, end den vilde have gjort det paa mindre fintmærkende Naturer, og jeg tør slet ikke sige, hun altid bar Skuffelserne med den Sagtmodighed, der i Længden vilde have baaret Sejren hjem. Hendes Arbejde lykkedes kun for hende under en glad, tillidsfuld »Given sig hen« fra Elevernes Side, og derfor blev disse Aar tit tunge for hende. Dette hindrede dog ikke, at der jo altid var nogle Børn, — maaske mange fler, end jeg véd om — som var modtagelige og modtagende, og som den Dag i Dag føler Velsignelsen af, hvad Frk. Zahle i sine Religionstimer nedlagde hos dem.

Heller ikke var disse tunge Tider uden opløttende Øjeblikke for alle Børnene, saadanne Stunder, hvor hun fik Lykke til at glemme sig selv, sin Frygt, sin Skuffelse, og til helt og fuldt at give sig hen i, hvad der i Øjeblikket opfyldte eller betog hende, hvad enten dette var kommet over hende gennem en indre eller ydre Oplevelse. En saadan virker jo næsten altid med betagende Magt, hvor tilsyneladende ubetydelig den end i og for sig kan være, og særlig blev alt hos Frk. Zahle af, hvad der mødte hende, saa farvet og præget af hendes stærke Personlighed, at Straalevirkningerne, der udgik fra hende, blev rigere og mangfoldigere end fra de fleste andre. Naar hun derimod hentede sine Eksempler fra Nutidslivet omkring sig, fra de Beretninger, der kom frem i Bladene, eller fra den Tale, der lød Mand og Mand imellem, havde hun ikke altid Held til at naa, hvad hun derigennem tilstræbte. Slige aktuelle Spørgsmaal behandledes jo paa

meget forskellig Vis i Hjemmene, og de Tider var forbi, da Frk. Zahles Ord var en Autoritet, alle bøjede sig for. Pigebørnene satte Spørgsmaalene under Debat, hvis de interesserede dem, lod dem ligge, hvis de var ligegyldige for dem, og virkelige Aandsværdier tilførtes dem næppe herigennem. Frk. Zahle mærkede det og tillagde Børnenes Holdning større Betydning, end der tilkom den, og, hvad der var det sørgeligste, tabte sin Frimodighed og dermed sin Glæde ved Timerne med de unge.

Det var især i den højere Skoles øverste Barneklasser, hun oplevede disse Skuffelser, der voldte hende Smerte. I den i 1895 oprettede Seminarieskole følte Frk. Zahle sig i disse Aar bedre hjemme. Der mødte hun den Troskyldighed, den Hengivelse, den umiddelbare Tillid, der gjorde hende saa godt, — der kom alt det bedste i hende som Lærer og Vejleder fuldt til sin Ret, og, saa vidt vi Mennesker kan dømme derom, har de af Seminarieskolens Elever, der har haft Frk. Zahle til Lærerinde i deres sidste Barneaar, hjemført fra hendes Timer saa dybe og stærke Indtryk, at de for mange er blevet afgørende for deres hele Liv. Over for disse Børn kunde hun give sig hen, som hun i sine yngre Dage kunde det over for alle, — her nærrede hun ingen Frygt for at mistydes eller underkendes. Naar hun saaledes under Gennemgangen af det 6. Bud til Belysning af et ægte, skønt Forhold mellem Manden og hans Hustru gennemgik med disse 14—15 Aars Smaapiger alle Plougs Digte til hans Hustru, yderligere illustrerende dem ud fra sit fortrolige Kendskab til det Plougske Hjem, ja, da behøvede hun ikke at frygte for, at Tiden forekom disse Børn som spildt eller den egentlige Opgave forsømt.

Men var der Skygger over Frk. Zahles senere Aar som Religionslærerinde, Skygger, der kun kan ses og agtes paa af dem, for hvem Livet i Skolen er deres Verden, saa tror jeg, man vilde faa et andet Billede, naar man hentede Eksemplerne fra de voksnes, de vordende Lærerinders Kreds.

Fra dem vilde sikkert Dommen i sin store Helhed have lydt paa, at de gennem Frk. Zahles Vejledning i Religion havde modtaget en Skat, ikke alene i Retning af grundig, klar, paa-lidelig Oplysning, men i Retning af Troens Vidnesbyrd i Menneskelivet; alle følte, her stod de ikke over for en tillært, men over for det selvoplevedes Bekendelse. Mangen ung Pige er ført til sin Bibel og sin Bøn gennem Frk. Zahles Timer, og disse unge Elever, der forberedte sig til en Lærerindegerning, var som Regel saa modtagelige, saa taknemmelige for hvert Vink om »praktisk Kristendom«, som Frk. Zahle kunde skænke dem, at det intet Under var, hun selv følte sig glad imellem dem.

Sine dybest forstaaende Elever fandt vel nok Frk. Zahle i den Kreds, der tidligere kaldtes »Almuelærerinder«, nu Skolelærerinder. De fleste af disse noget ældre, om end stadig unge, Kvinder havde tidlig paa den ene eller den anden Vis lært Livets Alvor at kende og saa nu hen til en Fremtid, hvor det skulde blive deres Gerning at vejlede Børn, mest blandt de fattige og nødlidende, til at vandre ad Livets Bane med frejdigt Sind og løftet Aasyn. De var derfor særlig modtagelige for hver Hjælp, de fik, til egen Udrustning og Tærepenge undervejs, og rørende er de mange, mange Vidnesbyrd, der fra fjern og nær er strømmet ind til os, om den Tak, de skylder Frk. Zahle netop for hendes Religionsundervisning. Om hun ydede dem mest i Retning af grundige Kundskaber eller i Retning af hjertelig Paavirkning kan naturligtvis ikke udregnes eller vejes, det vil vel i sidste Instans bero paa den modtagendes Individualitet, og Mening kan staa mod Mening. Saaledes sagde engang den bekendte pædagogiske Forfatterinde, nu afdøde Frk. Kirstine Frederiksen, til mig, endda paa et Tidspunkt, hvor hendes Livssyn i mangt var fjernt fra Frk. Zahles: »Aldrig glemmer jeg Frk. Zahles Religionstimer; de gav mig, hvad der var godt for mig i Livet, men lykkeligt var det, at vi havde Fru Bay ved Siden, hun hjalp os til at klare Eksamensskærene, for paa

det Punkt havde vi ingen Støtte i Frk. Zahles Timer!« Men en anden, omtrent samtidig Elev, der senere har vundet stort Ry som Religionslærerinde og Bibelgransker, Fru Bertha Hahn, har sagt til mig: »Aldrig kan jeg takke nok for Frk. Zahles Religionstimer; de gav mig baade Livsværdier og de Kundskaber, jeg havde Brug for ved Eksamensbordet!«

Som et Led i Frk. Zahles Religionsundervisning bør ikke forbigaaes de »Bibellæsninger«, hun jævnlig holdt baade for de voksne Elever og for de ældre Barneklasser. For disse sidste afholdtes de Lørdag Morgen og formede sig væsentlig som en Gennemgang af de til den paafølgende Søndag henlagte Evangelier og Epistler og havde derfor mere Karakteren af en Andagtsstund end af en almindelig Religionstime, ogsaa derved, at der sluttedes med Trosbekendelsen og Fadervor. Saa mange af Klasselærerinderne, som Hensynet til deres øvrige Pligter tillod det, var til Stede, og disse, saa vel som de ældste og mest udviklede af Børnene, gik berigede og opbyggede fra Morgenandagten. Den noget yngre Børnkunde ogsaa opleve festlige Stunder i disse Lørdagstimer, som naar Frk. Zahle begyndte Kirkeaaet med en Skildring af Adventsøndagen, som hun mindedes den i sit Barndomshjem, eller naar hun holdt, hvad vi kaldte »Juleafslutning«; da kunde der komme en Glød og en Varme over hende selv, og Ordene kunde falde saa jævne og enfoldige, at hun havde alle, smaa og store med sig; men som Regel tror jeg ikke, Børnene helt kunde følge hende i hendes Forklaringer og Udlægninger. Tiden var knap; man samlede $\frac{1}{2}$ Time før almindelig Skoletid og skulde være færdig til den regulære Undervisnings Begyndelse. Det laa ikke for Frk. Zahle at føle sig saa stærkt begrænset af Klokkeslettet; det var undertiden, som kunde hun ikke rigtig komme i Stemning; til andre Tider blev hun revet med af Tankens Inderlighed og Styrke, men da var det, som talte hun mere til sig selv end til de unge, og det blev som sagt væsentlig os ældre, der fuldt kunde modtage, hvad hun gav, og der saa efter Evne søgte at om-

danne, hvad hun havde givet i Sølv- og Guldbarrer, til gangbar Mønt for de yngre.

Anderledes over for de unge vordende Privatlærerinder. Disse samlede hun gerne om sig Fredag Aften, der for dem sluttede Læseugen, og gennemgik da et af Evangelierne eller et af Brevene, og i disse Timer havde hun en saa lyttende og andagtsfuld Skare om sig, som det kun sjældent forundes en Forkynder eller Lærer at samle, og under den Vekselvirkning, der fandt Sted mellem den talende og de lyttende, var det, som Ordene fik Vinger og løftede de unge Sjæle højt op over Døgnets Tummel og Travlhed. Disse Fredagaftener var desuden Mødeaftener, hvor Skolens Venner, tidligere Elever og Lærere, kunde sætte hinanden Stævne; de blev saaledes et Baand mellem Fortid og Nutid, og Savnet var stort, da disse Aftener faldt bort af sig selv, idet Eftermiddagsundervisningen henlagdes til Formiddagen.

Efter dette Forsøg paa at skitsere Frk. Zahle som Lærerinde i sine Hovedfag genoptager jeg Beretningen om Livet i Barneskolen ved Gammelstrand.

Jeg har ovenfor paavist, hvorledes Frk. Zahle allerede i sin 1850 indsendte Skoleplan slog til Lyd for den dengang meget dristige Tanke at forlænge Skoletiden for den unge Pige indtil det fyldte 16de Aar. Men jeg har tillige fremhævet, hvor klar hun var over, at det sidste Skoleaar — Ungdomsaaret — maatte have en friere, mindre skolemæssig Karakter end de tidligere. Denne Tanke syslede hun stadig med, men der gik næsten ti Aar, før hun vovede sig til det første svage Forsøg paa at realisere den.

Som det saa tit var Tilfældet, kunde Frk. Zahle i lange Tider sysle med en kær Tanke, indtil en ganske bestemt ydre Anledning fremskyndede dens Indtræden i Virkelighedens Verden. Saaledes her: I 1861 var der i hendes ældste Klasse en Elev, som hun havde særlig kær, og som ogsaa paa sin Side følte sig stærkt knyttet til Frk. Zahle. Hun var en overordentlig tænkso, kundskabstørstende ung Pige, i

al sin Beskedenhed absolut en fremragende Elev, hvis aandelige Forbrug trængte til en stærkere Næring, end Fler-tallet af hendes Klassekammerater kunde optage. Til alt Held var der i samme Klasse andre rigtig flinke Elever, som ogsaa med Udbytte kunde deltage i en »friere«, mere vidt-gaaende Undervisning. Muligheden for netop nu at kunne realisere sin gamle Yndlingstanke er vist slaaet ned i Frk. Zahles Sjæl som et Lyn, og i saadanne Tilfælde var der ikke langt fra Tanke til Handling. Hun forhandlede med de paagældende og enkelte Aaret forud udgaaede Elevers Forældre, der alle greb om Planen med Varme, og i Efteraaret 1861 blev den almindelige Fortsættelsesklasse (populært kaldt »den lille Undervisning«) dannet. En særlig Stue kunde ikke skaffes til Veje, men Frk. Zahle overlod den sin smukke to Fags Dagligstue med Udsigt over Kanalen og Thorvaldsens Museum, Dør om Dør med hendes eget Arbejdsværelse, og den hjemlige Hygge, der saaledes bredte sig over Omgivelserne, bidrog ogsaa til at give Livet i denne lille Klasse et særlig ideelt Præg. Fra første Færd fik den ypperlige Lærere som Gotfred Rode, Chr. Richardt, Pastor Krayenbühl, Frk. Zahle selv o. fl., og i mange Aar bevarede »den lille Undervisning« (10ende og 11te Klasse) sin Prestige blandt Skolens andre Klasser, men betegnende for dens stille Tilværelse er det, at den end ikke nævnes i Skolens Aarsprogram før i 1872.

I Aaret 1866 paatænkte Frk. Zahle en Udvidelse, til Dels en Omdannelse, og støttedes i sine Bestræbelser først af Dr. phil. G. Rode, derefter af daværende cand. theol., senere Biskop Fred. Nielsen, som Forstandere. Det var en af Frk. Zahles Yndlingstanker at danne en Art Højskole for Kvinder, ældre og yngre, hvor en Moder kunde have Glæde af at høre Foredrag sammen med sine unge Døtre, de ældre Søstre samles i en fælles Interesse med de yngre, osv. Hun tænkte sig Ordningen saaledes, at de 15—17-aarige Piger skulde som hidtil have Undervisning i Sprog og et enkelt

andet Skolefag, men saa tillige, efter eget Valg, have Adgang til flere eller færre af de Foredragsrækker, der afholdtes for de ældre. Den militære Højskoles forhenværende Lokale paa Kongens Nytorv blev velvillig overladt hende nogle Aar i Træk; senere holdtes Foredragene paa Borchs Kollegium. Naar jeg tager det første lille Særprogram fra 1867 i Haanden, er det interessant at opfriske Mindet om de betydelige Mænd, som ydede Frk. Zahle deres Hjælp, lige fra de daværende unge Magistre G. Brandes*) og Jul. Lange til Prosektor Knud Valløe, den aldrende Skolemand, Professor Thrige o. fl. a. Frk. Zahle selv overtog Sagafortællingen.

I ti Aar holdtes dette Forsøg i Live, rigtignok ad noget kunstig Vej og altid med økonomiske Ofre. Frk. Zahle haabede stadig, at naar hun stod ved sine Ønskers Maal, en egen Skolebygning, inden for hvis Mure »Højskolen« kunde rummes, vilde den udfolde sig saa rigt og frodigt, som hun havde tænkt sig det; men dette Haab skuffedes. Den lyse, store »Festsal« i den ny Bygning, der ikke mindst var blevet skabt med Højskolen for Øje, afgav vel ogsaa et godt Lokale for de forskellige Foredrag, der stadig afholdtes, men det skulde desværre vise sig, at Paludan-Müllers nedenfor anførte Ord om Forsøget som et uopnaeligt Maal havde været profetisk. Mer og mer maatte Frk. Zahle indrømme, at denne hendes Tanke ikke var levedygtig, eller at hun i hvert Fald ikke havde fundet de rette Levevilkaar for den. De unge Piger i Fortsættelsesklasserne, som jo skulde udgøre Kærnen i Højskolens Kreds, var for umodne til med Udbytte at kunne følge de Foredrag, der kunde have Betydning for de ældre. Den lille faste Stok, der kunde regnes med, udgjordes væsentlig af noget ældre, aandeligt interes-

*) I et Brev af 18/8 1866 skriver Fred. Paludan-Müller til ham: »Af Aviserne ser jeg, at De har ladet Dem hverve til at gøre Tjeneste hos Frk. Zahle, der tilsigter et uopnaeligt Maal. Gid Hvervningen (Selskabet er lidt blandet) og Tjenesten maa bekomme Dem vel! (G. Brandes: Fem danske Digtere, S. 314).

serede Kvinder, for hvem Foredragene dog kun var en fornøjelig Formiddagsunderholdning. Om en organisk Forbindelse mellem Skolen og en saadan Kreds blev der ikke Tale; dermed bortfaldt Berettigelsen for Højskolen som Led i Frk. Zahles Virksomhed i det mindste paa dette Tidspunkt og i den Skikkelse, i hvilken den hidtil var traadt frem. Højskolen blev nedlagt, medens dens beskednere Rod, Fortsættelsesklasserne, opretholdtes.

Allerede længe før Frk. Zahle vovede sig til dette Forsøg paa at øve direkte Indflydelse i videre Omfang end gennem sin egentlige Skolekreds, havde hun paa mange Maader faaet at føle, at hendes Skole var blevet en Faktor, man regnede med i København. Medens mange svor til dens Fane, rettedes der af andre kraftige Angreb mod den, ikke alene gennem Folkesnak*), urimelige Rygter og satiriske Vittigheder, men ogsaa gennem alvorlige Angreb i Pressen. Et af disse og egentlig det eneste, jeg mindes ganske tydeligt og kan henvise til, vakte en Del Opmærksomhed baade i og for sig gennem sit Indhold, og endnu mere fordi man ikke var i Tvivl om, fra hvilken fornem Pen det var udgaaet. Det fremkom i »Ugentlige Blade«, udgivet af H. Hertz (for 19. og 26. Januar 1859) og var undertegnet »Spectatrix«, et Mærke, under hvilket Offentligheden var overbevist om, at ingen ringere end den fejrede og beundrede Skuespillerinde, Fru Heiberg, skjulte sig. Artiklerne er skrevet baade med Finhed og Varme og paa sine Steder med en velgørende Alvor, navnlig hvor der slaas til Lyd for Moderens Forhold til sin Datter; men de røber tillige en Hildethed i Opfattelsen af Kvindens Opgave, som allerede dengang maatte kaldes forældet. De fortjener at læses, ikke alene for den høje, præsumptive Forfatterindes

*) Det er utroligt, hvad der af den Art kunde bringes til Torvs. En Moder kom saaledes en Dag op til Frk. Zahle, udtalte sin Tillid til hende i det hele taget, roste hendes Omhu for at værne om det danske Sprog Renhed, men henstillede til hende om dog ikke at gaa slet saa yderligt som at forlange af Børnene, at de skulde kalde Galocher for »Skidtsko«.

Skyld, men fordi de giver et interessant kulturhistorisk Bidrag til Tidens Fysiognomi. Udtogsvis skal her anføres*):

»— Dine Sønner kan du sende i Skolen uden for dit Hus; thi de kan ikke tidligt nok vænnes til at færdes i Livet, taale al Slags Temperatur; dine smaa Piger ere finere Planter, som bør gro under dine Øjne, under din Opsigt og ikke i vore Institutkaserner. De fleste af vore Pigeinstitutter ere omtrent saa forkerter som muligt. Betragt kun engang, hvor vore Institutter ere placerede i Hovedstaden, og du vil forbavses. I Stedet for at lægge dem paa stille, afsides Steder, har man dem midt i Kommersen« . . . »Det er ugraciøst, at Pigebørn skulle vandre paa Gaden, i hvad Vejr det end er; de opdrages formelig til smaa Gadestrygere« . . . og efter at Forfatterinden anker over, at Smagløsheden kan gaa saa vidt, at en Institutrice har valgt Østergade til Sted for sit Institut, fortsætter hun: » . . . Skulde man ikke tro, at Forældrene, — selv om de ingen Anelse havde haft om andet, end at deres Smaaadøtre saaledes idelig maatte passere Østergade, havde taget deres Børn fra en Bestyrerinde, der saa lidet vidste, hvad der skikkede sig? Men nej! Havde en eller anden beængstet Moder henvendt sig til samme Dame med Besværing over Skolens Beliggenhed, vilde hun upaatvivlelig have svaret hende: »Min Gud, de Børn! hvem tror De ser paa dem?« Luther har sagt: »Den evangeliske Præst bør være gift og Familiefader«; fra disse Forhold kan han komme som den erfarne til dem, der trænger til hans Vejledning og Trøst, og som den erfarne mødes han ogsaa med en hjerteligere Tillid. Det samme gælder om de Kvinder, der stille sig i Spidsen for den kvindelige Opdragelse. Have de ikke selv levet et frisk og normalt Liv med alt, hvad det fører med sig af ondt og godt, kan de ikke med Sikkerhed staa som Ledere for de yngres Uddannelse. I enhver Skole findes en eller anden ung Elev, der saa at sige er kommet gammelklog, og hvad man kalder begavet, ud af Moders Liv. Det er sædvanlig disse Stakler, der dannes til Guvernanter og Institutricer; paa Grund af deres Lethed til at lære blive disse unge Piger ved den uhyre Proppen af Lærdom berøvede den ungdommelige Duft, som netop hos dem fremfor hos nogen burde plejes og udvikles. Deres Ungdom gaar

*) Retskrivningen i det væsentlige ændret til Nutidens.

hen med at perfektionere sig i alle Retninger; de høste Ros af Lærerne og Ros af Forældrene, der ikke betænke, at ved al denne for Kvinden overflødige Indsugen af gamle Lærdomme, forsømme de at udvikle Hovedsagen: det unge Liv i dem selv; de opgive at leve, for at lære: de ere gamle og blive gamle, og af disse stakkels Kvinder udvikle sig da disse Institutricer, der svare: »Hvem tro I se paa de Børn?»

Nogle Uger efter disse Artiklers Fremkomst læstes (2. Marts) et Svar, i hvilket Forfatterinden straks melder sig som hørende til de foragteliges Skarer, idet hun skriver:

»Det være lige saa godt sagt straks, at jeg selv hører til disse vanartede Væsener, disse Institutricer og Guvernanter, der erklæres berøvede Evne til at føle for eller med noget kvindeligt.«

Dette Svar er saa varmt og kønt, saa harmfuldt og dog saa værdigt afvisende de ubarmhjertige Angreb paa Lærerinder som aandelige Misfostre, saa skarpt blottende Spectatrixes Ukendskab til Skoleforhold og hendes overfladiske Betragtninger over Rækkevidden af en Husmoders Evner og Formaaen, og ved Siden af saa varmt hævdede Lærerindestandens Ære, at ogsaa dette i høj Grad fortjener at læses. Artiklen var undertegnet: En Lærerinde, og der gættedes i Almindelighed paa Frk. Zahle som Forfatterinden. Selv vedgik hun dog ikke dette over for Offentligheden; men mig betroede hun under Tavsheds Løfte, at hun var den skyldige; jeg har heller ikke røbet Hemmeligheden, det jeg mindes, før nogle Maaneder efter hendes Død, da jeg skaffede mig Tidsskriftet til Laans fra det kgl. Bibliotek og læste Artiklen højt for en Kreds af Skolens nuværende Lærerinder.

Forfatterinden begynder med at udtale sin Bedrøvelse og sin Forundring over, at en Dame, der synes at være en alvorlig, bekymret Moder, og der giver saa mange kønne Raad og Vink til Moderen og Husmoderen, kan dømme saa strengt og uden vistnok at kende det, hun fordømmer, til Bunds, og hun fortsætter:

»Hvorledes kan en »Kvinde« komme til at tale saa forkastende om en hel Række af sit eget Køn? Maatte dog ikke en ængstende Betænelighed bringe hende til at holde inde med de stærkeste Udtryk, til at spørge sig selv, om dog ikke hermed skulde være sagt for meget? til at spørge sig selv, om det virkelig skulde være overensstemmende med streng Sandhed at sige: »Af de kvindelige Misfostre i aandelig Forstand er det, at Institutricerne fremgaa; som Vanslægtninge vegetere de uden kvindelig Sans og uden kvindelige Erfaringer, indtil de ere vantrevne nok til at indgaa til deres usalige Bestemmelse, — og er dog ikke det Mening af, hvad der i Deres, min ærede »Tilskuersindes«, Udtalelser er ytret om os?

Vor Tids Skoler ere til visse ikke ideale; jeg indrømmer villigt, at de lade meget tilbage at ønske; men jeg maa benægte, at vi ikke have Blik for Manglerne, at vi ikke arbejde med et idealt Syn for Øje. Ingen Forhold i denne Verden ere ideale, saa lidt i Hjemmet som i Skolen; overalt er der Misligheder, Smaaligheder, Usselheder. Ligesom Hjemmet derfor vel ofte kan have nok at stride med Fejlgrebene eller Manglerne ved en Skole, saaledes kan Skolen ogsaa have ikke lidt at kæmpe med Svaghederne og Daarlighederne i et Hjem.« — Længere nede skrives: »Hvorfor ikke antage, at en Kvinde, fuld af kvindeligt Liv, opfyldt af et lignende eller af netop det ideale Billede af et Husliv, som De selv har udkastet, fuld af Lyst til at virke for dets Muliggørelse, fuld af Tro paa, at lidt kan der dog altid udrettes, kun med Begæring om for sin Part at gøre et, om end nok saa lille Skridt fremad paa denne Bane, at en saadan Kvinde traadte ind i »Institutricernes og Guvernanternes Kreds« med det Maal for Øje at virke til — at gøre sig selv mer og mer overflødig? Mon ikke noget saadant kunde tænkes som en Mulighed? Men hvis saa var, mon da virkelig den Skole, hun forestod, turde kaldes en Kvindekaserne, hvor Smaapigerne indrulleredes i »Emanipationsregimentet«? Mon det dog ikke var at formode, at der kunde arbejdes hen til en ægte Kvindeligheds Udfoldelse? Mon det ikke var at haabe, at derfra kunde udgaa, trods alle smaa og store Fejlgreb, trods alle forskyldte og uforskyldte Mangler og Vanskeligheder, unge Kvinder, der nok gad høre tale, men langt fra vovede at tale med, om Politik, Poesi og Kunst, der med Sans og Følelse for

alt skønt forbandt en inderlig Sky for at bære denne Følelse til Skue eller bringe deres unge Rørelser til Torvs? Unge Kvinder, der havde lært at tie, og i hvis stille, ydmyge Liv Tankerne fik Lov til at forme sig, og Hjertet til at udvide sig?

Til Slutning tilraaber hun den yngre Kreds af Lærerinder og Skolebestyrerinder, hun særlig har for Øje:

»Nej, forsager ikke og opgiver ikke det Kald, til hvilket I have helliget Eder, fordi I se det og Eder med det angrebet, som nys i disse Blade er sket, som mangen Gang tidligere har fundet Sted, og som atter og atter vil gentage sig. Jeg ved vel, at det er svært at holde Hovedet oprejst, naar der saaledes kastes Foragt paa een; jeg véd navnlig, at det er svært for os, der arbejde under Trykket af mange smaalige Hensyn at staa fast og bevare Troen paa, at vi i vor ringe Gerning virkelig ere Arbejdere i det eviges Tjeneste, fæster Øjet paa den Børnekreds, der er Eder betroet, og udretter Eders Gerning med den i al Frimodighed og med al den Friskhed, Varme og Udholdenhed, en god Fortrøstning skænker! Giver Eder stedse mer og mer hen og slaar ikke af paa en eneste af Eders egne første Fordringer til Eder selv, da skulle I se, at det stedse vil blive klarere og klarere for Eder, at det Ideal, der foresvæver Eder, endda ikke er uden Afglans af Livet omkring Eder, og da skulle I kende, at Eder s Gerning ingenlunde staaar uden for den Forjættelse, at Herren selv vil arbejde med.«

Dette Svar fra »en Lærerinde« efterfulgtes ikke af noget Gensvar fra »Spectatrix«.

Under alt det foregaaende har jeg i overvejende Grad beskæftiget mig med Barneskolens Udvikling og Fremvækst. Side om Side med den trivedes imidlertid i alle Aarene ved Gammelstrand og længe derefter Privatlærerindeskolen eller, som den i daglig Tale altid kaldtes, »Kursus«. Denne Afdeling var jo den første Begyndelse til Frk. Zahles selvstændige Virksomhed, og hun bevarede altid stor Kærlighed til sin »førstefødte«. I over 30 Aar kunde den ogsaa

glæde sig ved godt Helbred og aandelig Fremgang; efter den Tid traadte den i Skygge for den Ungdomslæsning, der sigtede mod bestemte Eksamensmaal. Allerede de første Aar ved Gammelstrand maatte dog Frk. Zahle opgive sit personlige, daglige Tilsyn med sit Kursus og overdrage dette til en særlig Forstanderinde, først daværende Frk. E. Selmer, fra 1873 Fru B. Hahn. Efterhaanden indskrænkedes ogsaa Tallet af de Timer, i hvilke Frk. Zahle selv underviste; det kostede hende ikke lidt at opgive sine Timer med disse som Regel saa livlige og modtagelige unge Piger, men Virksomhedens voksende administrative Krav gjorde det umuligt for hende at passe saa mange regulære Timer som før; dog beholdt hun i en Aarrække Undervisningen i Pædagogik med den øverste Afdeling og de ovenfor nævnte Bibellærings-timer.

Men var end Frk. Zahles personlige Delagtighed i Arbejdet ikke stor, tror jeg dog næsten, at »Kursus« var det Sted i hele hendes store Virksomhed, hvor i lange Tider hendes Indflydelse paa een Vis har gjort sig stærkest gældende. Det laa til Dels i Forholdenes Natur: I første Instans maa Æren tilskrives Eleverne, der alle mødte som voksne og derfor fra første Færd kunde vurdere, hvad der blev dem givet. For det andet maa Forklaringen søges deri, at den »friere Læsning« stod Frk. Zahles Hjerte langt nærmere end den, der begrænsedes af de fastslaaede Eksamenskrav; men i overvejende Grad maa Kendsgerningen forklares ud fra Forstanderindernes, særlig Fru Hahns Personlighed. Hun delte Frk. Zahles Grundsyn paa, hvad dette Ungdomsarbejde betød, og ved hvilke Midler man bedst naaede Maalet. Ingen kunde bedre end hun forstaa Frk. Zahles næsten »klassiske« Ord om, at hun ikke i første Række tilstræbte at grunde en højere Dannelsesanstalt for unge Piger, men derimod en »Forhindringsanstalt for daarligere Lærerinder«; men ingen kunde heller med større Varme følge Frk. Zahle i hendes Ønske om paa denne beskedne

Underbygning at rejse et Tempel for al god Kundskab, for al sund og sand kristelig og fædrelandssindet Paavirkning, for hver højnende og forædlende menneskelig Lærdom. Ved Siden af havde Fru Hahn noget af Frk. Zahles Evne til at arbejde sammen med, underordne sig og tjene de store i Aandens Verden. Derfor knyttedes ogsaa gennem de vekslende Tider en Række af de ypperste Navne i Pædagogernes og Videnskabsmændenes Kredse til Kursus*), hvor alle, Lærere og Elever, som Regel følte sig ubeskrivelig vel. Der var i de Tider ingen anden ordnet Undervisning, Almuelærerindernes fraregnet, der aabnede sig for den kundskabs-tørstende unge Pige fra dannede Hjem; derfor tyede ogsaa mange saadanne, tit »Blomsten« af Danmarks kvindelige Ungdom, til et eller andet Kursus, hyppigst Frk. Zahles, og det er sikkert ikke for meget sagt, at den største bevidste og forstaaende Taknemmelighedsfølelse over for Frk. Zahles Skole er udstraalt fra Kursuselever. De spredtes over hele Landet, traadte ind i Lærerindestillinger eller stiftede selv Hjem, kom »højt paa Straa« eller førte den beskedneste Tilværelse, men af alle hædredes Frk. Zahles Navn. Utallige er de Udsagn, vi har modtaget om, at »Kursusaarene var de lykkeligste i vort Liv«. Jeg anfører til Bekræftelse heraf et Brudstykke, grebet, kan jeg sige, i Flæng, af en Artikel, der fremkom i Kvindernes Blad 3. September 1913, nedskrevet lige efter Frk. Zahles Død. Der skrives:

»Det var en hel Fest at komme ned til Frk. Zahles Bibel-læsninger hver Fredag Aften Kl. 7. Her saa hun paa os, her talte hun til os, ikke som til fremmede; vi var vel, har jeg senere tænkt, snarest for hende som »betroet Gods«, det, hun ønskede at forvalte godt og handle ansvarsfuldt med. Her lærte jeg af hende at bruge min Bibel; hun var hjemme i sin; hun gik ud fra den og dens Bud om Arbejde, om Lydighed og om Kærlighed som kun faa af dem, jeg har mødt,

*) Om selve Arbejdet og Enkeltheder i dettes Styrelse se Særprogrammerne.

der talte ud fra den Bog, har gjort det. Mens hun forklarede os Steder af den, mest Evangelierne, gav hun os af sig selv, af sine egne Erfaringer, der syntes ikke alle at være let købt. Her var det især, at hun vakte ens ubetingede Tillid; den syntes at strømme os i Møde, selv om hun satte frem de store Fordringer, som vort fremtidige Liv i Pligt og dagligt, trofast Arbejde stillede til os, naar hun paalagde os at være diskrete og taktfulde i de Hjem, vi kom ind i, og der saa og hørte, hvad der ikke var bestemt for os. Naar hun advarede os, gav os Raad, altid var det mere bestyrkende, opmuntrende og tilskyndende end tvivlende om, hvad vi formaede. Aldrig brugte hun Fraser eller laante Udtryk. Hun gav os unge Tro til, at hun selv stod inde for, hvad hun forlangte af os; derfor gik hendes Ord os til Hjerte. Hun var selv ægte, og det, hun gav, var ægte.«

Artiklen var undertegnet Julie Brøndsted.

Aarlig drog Skarer af Privatlærerinder ud over Landet og spredte ved deres Arbejde ikke alene Glans over Frk. Zahles Navn, men, hvad der var hende langt kærere, afvandt Agtelse, ja, tit Højagtelse og Beundring for Lærerindernes tidligere foragtede Stand.

I Aaret 1857 gennemførtes Loven om en ny Skolelærer-eksamen, og i 1859 udstedte daværende Kultusminister Monrad en Bekendtgørelse om, at der aarlig skulde holdes en Eksamen i København for vordende Lærerinder ved Borger- og Almueskolevæsenet. Da Staten ikke, i Lighed med hvad den gjorde for mandlige Elever, oprettede et Seminarium for Kvinder eller paa anden Vis ydede dem Hjælp til deres Uddannelse, var Frk. Zahle ikke i noget Øjeblik i Tvivl om, at det var hendes Pligt at træde til og tilbyde de vordende Almuelærerinder sin Bistand. I de første halvandet Aar læste de meget faa Elever, der meldte sig, i mange Fag sammen med de unge Piger i Privatlærerindeskolens forskellige Hold, medens de selvfølgelig i særlige Timer fik den videregaaende Undervisning, som Eksamensanordningen krævede. Dette var imidlertid en Ordning, der ikke i Længden tilfreds-stillede, og allerede 1862 oprettedes en særlig Afdeling,

Ældste Lærerindebillede fra Gammelstrand.

1. Række: M. Lange, B. Lyng, N. Voss, S. Bugge, E. Charlier, M. Brynjulfson, P. Govl, J. Petersen,
L. Hjort, G. Mariager, S. Christensen, L. Stremme.
2. Række: M. Bech, N. Zahle, A. Hjort.
3. Række: J. Skram, H. Gerdtsen, H. Skram, E. Mundt.

Almuelærerindeholdet, som bestod, indtil den efter den ny Seminarielov af 1894 maatte vige Pladsen for »N. Zahles statsanerkendte Privatseminarium«.

Frk. Zahle var varmt interesseret i Arbejdet paa denne Afdeling. For det første var hun levende opfyldt af det store Maal, der tilstræbtes gennem denne Forberedelse. Hvor meget end hendes egen Tilbøjelighed, egne Anlæg og egne Forudsætninger naturligt førte hende ind i et Arbejde for »Intelligensens« Kredse, omfattede hun de bredere Lag i Folket med saa stor Kærlighed, at hun regnede det for en Lykke at kunne være medvirkende i et Oplysningsarbejde netop for dem. Jo stærkere hun følte sig knyttet til Højskoletanken og Højskolens Arbejde, jo stærkere følte hun sin Opgave beslægtet med dens. — Særlig blev for hende, som for alle de bedste i vort Folk, Danmarks Nederlag i 1864 manende og vækkende i hele dets dybe Alvor. At være med, om end som den beskedneste menige i Kampen for Gensætsningen, blev mer og mer hendes Hjertes dybeste Trang, og mer og mer samlede hun sine Hjælpere om sig i Forstaaelsen af den fælles store Opgave.

Men der var tillige et andet Forhold, der gjorde hende Arbejdet kært med de vordende Almuelæreriinder, og det var Bestemmelsen om Lavalderen, der sattes ved det 24. Aar, en Bestemmelse, Frk. Zahle senere med stor Beklæggelse saa opgivet. De Elever, som derfor søgte ind til denne Uddannelse, var som Regel modne, udviklede Kvinder, ofte paa Forhaand begejstrede for det Kald, de vilde hellige sig til, næsten altid modtagelige og taknemmelige for alt, hvad der ræktes dem af aandelig Næring, og hvad der ydedes af vækkende Tilskyndelser. At det var oplivende og forfriskende at arbejde med saadanne Elever, siger sig selv, men ved Siden var det Frk. Zahle en særlig Glæde, og saa at sige en daglig Tilfredsstillelse paa dette Hold at samle yngre og ældre Kvinder fra alle Samfundslejligheder og med de forskelligste Dannelsesforudsætninger. Her mødtes unge og

gamle, her kom de 25—30—40-aarige, som Regel ugifte Kvinder, men ogsaa Mødre med Børn, ja, Holdet har engang talt en Bedstemoder. Her mødtes Greve- og Kammerherredøtre med Ledvogteres og Røgteres Døtre; her mødtes Damer med den fineste Salondannelse eller udgaaet fra de intelligenteste, videnskabeligt dannede Kredse med de »landligste« Ungmøer, der kun havde Folkeskolens Dannelse som Baggrund. Utroligt maa det lyde for den, der ikke i en Række Aar har oplevet Sandheden af denne Paastand, at i forholdsvis kort Tid kunde disse Elever sammenarbejdes saaledes, at ikke alene en harmonisk Undervisning kunde finde Sted, men at ogsaa et personligt, venligt, fornøjeligt Kammeratliv kunde udvikle sig i denne broget sammensatte Skare.

Naturligvis søgte ikke alle ind i Almuelærerindeskolen med det bestemte Formaal at paatage sig en Stilling i Folkeskolen; ikke faa kom udelukkende for at nyde Gavn af den eneste da eksisterende, systematisk ordnede Undervisning for Kvinder, der i deres Ungdom havde gennemgaaet Privatlærerindeskolen eller en lignende Uddannelse og nu tørstede efter en Kundskabsmeddelelse af en modnere og mere vidtrækkende Art; hos mange vakttes vel under Læsningen Lysten til en Lærerindevirksomhed, hvorimod Forberedelsen hos andre blot blev et Gennemgangsstadium til de senere Studier, som efterhaanden blev gjort tilgængelige for Kvinder. Store Navne blandt Danmarks studerende Kvinder og dets Pædagoger har kastet Glans over Almuelærerindeholdet som det Sted, hvor de tjente Sølvsporen. Frk. A. Hjort, der selv i 1869 havde underkastet sig Prøven, blev Frk. Zahles højre Haand paa denne Afdeling, og for Flertallet af Eleverne i Aarene fra 1869—96 staar hendes Navn paa denne Plads uløseligt knyttet til Frk. Zahles.

Et Forhold, som imidlertid tit voldte Frk. Zahle og hendes Hjælpere Bekymring, var det uundgaaelig forcerede Præg, Læsningen havde. Den normale Forberedelsestid var

eet Aar, hvilket, naar den lange Eksamenstid og de korte Ferier fradrages, egentlig kun vil sige 10 Maaneder. Det maa lyde ufatteligt for den yngre Slægt, at man kunde lade sig nøje med saa kort en Forberedelsestid, da Fordringerne ingenlunde var smaa; men Særsynet forklares til Dels ved den udmærkede Fordannelse, en stor Del af Eleverne mødte med. Tillige maa det stærkt betones, at efterhaanden blev eet Aars Forberedelse kun Normen for dem, der mødte med meget gode Forkundskaber. For andre, mindre godt uddannede eller jævner begavede, blev det almindeligt at give 1½, ja, hele 2 Aar til Forberedelsen. Frk. Zahle var utrættelig i at tilraade denne velgørende Langsomhed, og i Retning af at yde den størst mulige Imødekommenhed med Hensyn til at klare de dermed forøgede økonomiske Vanskeligheder, viste hun, hvad man nok tør kalde en »storstilet« Rundhaandethed.

At Frk. Zahle inden for denne Almuelærerindernes Kreds som inden for alle Skolens andre Afdelinger »opdagede« Lærerindeemner til sin egen Skole er vel næsten en Selvfølge, og hvis mange af disse tidligere Elever har meget at takke Frk. Zahle for, saa har til Gengæld hun og hendes Skole usigelig meget at takke for i Retning af de Hjælperer, der fra Elevkredsen er gaaet over til Katederet i N. Zahles Skole og har bragt med sig et Fond af Dygtighed, Offervillighed, Begejstring, som hun selv og vi andre med hende følte, vi ikke noksom kan takke for.

At ogsaa mangan Elev i Aarenes Løb naaede ind i Frk. Zahles snævrere Vennekreds er jo kun naturligt. Intet saadant nærmere Forhold fik dog den Betydning for Frk. Zahle som Venskabet med Komtesse Th. Moltke. Det indlededes med hendes Indmeldelse paa Almuelærerindeholdet Oktober 1868. Frk. Zahle har selv i »Kristeligt Dagblad« 1. November 1910 givet en Skildring af den »Oplevelse«, det blev for hende, da denne unge varmhjertede, fornemme og smukke Dame traadte ind i hendes Stue for at indmelde sig som

»overordentlig« Elev, idet hun til en Begyndelse ikke just havde tænkt at underkaste sig selve Eksamenen, men derimod kom for at indsamle de Kundskaber, der krævedes af en Folkeskolelærerinde. Idet jeg i øvrigt henviser til Frk. Zahles ovennævnte Skildring, skal jeg her kun tilføje, at det ikke blot var Frk. Zahle, der opdagede de hidindtil slumrende Kræfter, som boede hos denne unge Pige, nej, Komtesse Moltke aftvang alle, hvem hun kom i Berøring med, den mest uskrømtede Agtelse for sin Alvor og Udholdenhed som Elev, for sin Jævnhed og Ligefremhed i Kammeratforholdet, ligesom hendes friske Sang, hendes Sans for Poesi, hendes Fædrelandskærlighed og hendes dybe, religiøse Følelse virkede velgørende og knyttede mange Hjerter til hende. Frk. Zahle dulgte slet ikke, hverken for sig selv eller andre, at det til en Begyndelse i væsentlig Grad var »Komtesse«, der afvandt hende Interesse. For snart en 50 Aar tilbage i Tiden var det en Begivenhed, at Damer fra de høje Samfundsklasser stillede sig saa ganske paa lige Fod med de jævne og jævreste i Samfundet. At være Velgørerinde i større og mindre Stil, at virke »fra oven« i Menighedskredse, paa Højskoler eller i Friskoler, ja, det kendtes vel ogsaa den Gang, men at vandre til og fra Skole, med Taske paa Armen og Madpakke i Lommen, at overholde samvittighedsfuldt hver nok saa byrdefuld Ordensregel og gøre det alt med ægte, fornøjet Sind, det var et Særsyn, og Th. Moltke var i det mindste den første Komtesse, der viste Vej. Og medens paa den ene Side den fornemme Elev nu og da mærkede Mistænksomhed hos de

Komtesse Th. Moltke.

mest demokratisk anlagte Lærere og Kammerater, saa banede paa den anden Side hendes høje Byrd hende ikke sjælden en Genvej til Interesse og Paaskønnelse. Dog havde hun ikke ret lang Tid siddet paa Skolebænken i den røde Gaard ved Gammelstrand, før det Adgangstegn til Velvilje og Venskab, Komtessetitelen maaske en Stund havde tjent til, var ganske overflødig, medens »Nelly Moltke« hilstes som kær Kammerat, snart som ikke mindre kær Kollega; i over tyve Aar tilførte hun gennem sin ejendommelige, friske og varme Undervisning vor Skole Værdier, vi aldrig kan opføre at takke hende for.

Efter fuldendt Eksamen i 1869 stiftede hun, stærkt tilskyndet af Frk. Zahle, 1. November 1870 sin lille selvstændige Skole (til en Begyndelse paa ti Elever) i Løngangsstræde, og denne var, kan jeg godt sige, ikke alene Frk. Zahles Øjesten, men alle var vi interesserede i dens Fremskridt, og stor var vor Glæde, da den lille »Borger-skole for Pigebørn«, som den til en Begyndelse kaldtes, toges ind med i alle de Forhaabninger, Frk. Zahle nærede, i alle de Raadslagninger og Beregninger, hun foretog for sin egen paatænkte Skolebygning, den hun i disse Aar ideelig syslede med i sine Tanker som i sine Drømme.

Vejen for disse Drømmes Realisation banedes i mine Tanker i ikke ringe Grad ved fem Artikler, der i 1872 fremkom i »Fædrelandet«*) under Titelen »Om den kvindelige Uddannelse her i Landet, et Par Ord til Overvejelse af Natalie Zahle«. Disse Artikler, der i 1873 udkom som en særskilt Pjece (2. Oplag 1882) vakte ved deres Fremkomst en ganske overordentlig Opmærksomhed, større end Frk. Zahle nogen Sinde havde drømt om, at de vilde, og skønt de paa det Tidspunkt ikke i synderlig Grad fremkaldte nogen offentlig Diskussion i Blade eller pædagogiske Skrifter, blev de dog paa Tomandshaand og i større og mindre private Kredse drøftet med en Interesse og en Alvor, der afgav det

*) Se Fædrelandet fra 27. Juli til 3. August 1872.

bedste Vidnesbyrd om, at Forstaaelsen af »Kvindespørgsmaalet« som en Samfundssag« var ved at arbejde sig sejrende frem. Jeg husker saaledes, at jeg, da de fremkom, var paa et Feriebesøg hos Hofjægermester Tutein paa Marienborg paa Møen. Blandt Gæsterne var daværende Kultusminister Hall og hans originale, varmhjertede Hustru, f. Brøndsted. Dagen efter deres Komme var bestemt til en »Klintetur«, i hvilken de fleste af Gæsterne deltog. Under Vandringen fra Lille- til Storeklint overfaldtes vi af et skybrudlignende Uvejr og naaede aldeles gennemblødt til Storeklint, hvor vi forsøgte at faa vort Tøj nogenlunde tørret, inden vi begav os paa den lange Køretur tilbage. Geheimeraadinde Hall trak resolut Støvler og Strømper af, fik dem hængt til Tørre, sig selv anbragt paa en Træstol med Fødderne hvilende paa en tom Kasse, fremtog saa af sin Haandtaske de fem Numre af »Fædrelandet«, i hvilke Frk. Zahles Artikler stod, og fordybede sig i den Grad i dem, at hun aldeles ikke ænsede det øvrige Selskabs Snakken, Latter eller Jammerudraab, men sad urokkelig fordybet i Læsningen, til Vognene kørte frem, og hun maatte bestemme sig til at pakke sammen. Da vi var kommet hjem, kaldte hun mig til Side og sagde: »Hør, min rare Pige! Det var nogle udmærkede Artikler, din Frk. Zahle har skrevet, — dem kan du være glad for. Hende har jeg nok Lyst til at gøre Bekendtskab med«. Snart efter hendes Hjemkomst om Efteraaret blev Frk. Zahle, som hun aldrig havde set, og jeg indbudt til Middag paa Bakkegaarden, men Selskabet var stort, saa nogen videre Drøftelse af Artiklernes Indhold fandt ikke Sted; men baade Hall og hans Hustru viste senere paa forskellig Vis baade Interesse for og Forstaaelse af Frk. Zahles Gerning.

Ovennævnte Artikler er egentlig Frk. Zahles eneste litterære Bedrift, fraregnet det Brudstykke af en Selvbiografi, der nu efter hendes Død udkommer i denne Bog. Hvad hun i øvrigt har skrevet, indskrænker sig til forskellige Rede-

gørelser i Skolens Programmer, der hyppig bærer Præg af de noget tilfældige Omstændigheder, under hvilke de er fremkommet, til spredte Afhandlinger omkring i Blade og Tidsskrifter og endelig til en Fortsættelse af hendes Artikler fra 1872, der udkom i 1883 under samme Titel, men som Nr. 2; denne Pjece er dog for en stor Del af ganske speciel pædagogisk Natur og former sig til sidst som et Indlæg til Overvejelse ved Ordningen af de forskellige Lærerindeeksaminer, der dengang stod paa Dagsordenen, og som naturligvis var et Spørgsmaal, der levende optog Frk. Zahles Interesse, men som ifølge Sagens Natur ikke i nogen synderlig Grad kunde tiltrække sig Lægfolks Opmærksomhed.

Ved Gennemlæsningen af de første fem Artikler vil de fleste Læsere den Dag i Dag modtage Indtrykket af den Overbevisningens Varme, den fine Forstaaelse af Kvindens Natur, den dybe Agtelse for hendes berettigede Krav paa en Aandsdannelse, der ikke i Lødighed staar tilbage for Mandens, som lyser frem af hver Linje, medens de derimod vel nok vil mene, at selve Indholdet, for saa vidt det angaar de almindelige Betragtninger, ikke frembyder noget nyt eller overraskende. Men jeg har truffet enkelte, som først efter Frk. Zahles Død har faaet disse Smaaskrifter i Hænde, og som er blevet forbavset over deri at finde Tanker, der er os ganske tilvant, Synspunkter, vi nu alle anlægger, udtalt for over 40 Aar siden med overbevisende Kraft og Klarhed. Disse Læsere har forstaaet, at hun dengang saa videre end de fleste, og de kan ogsaa værdsætte, med hvilken ubrødelig Troskab, hun arbejdede for sine Idealer, arbejdede siger jeg, thi Handlingens Kraft var hendes Naadegave. En svensk-amerikansk Dame ledsagede i 1913 sit Bidrag til Frk. Zahles Monument med de Ord:

»Jag tror icke Danmarks quinnor begriper allt, hvad frk. Zahle gjort, icke allenast för dem — men för hela quinlighetan. Hon handlade meden andra pratade! En quinna som hon kan göra mer än ett helt samfund af suffragists.«

Derfor rastede hun ikke, før hun saa sit Hovedmaal realiseret, at den unge Kvindes Uddannelsestid blev forlænget.

Og hun maa siges at have sejret; thi ingen ung Pige, som i vor Tid vil hævde sin Plads i dannede Kredse, drømmer nu om at være »færdig« med sin Skoledannelse før tidligst ved det fyldte 17. eller 19. Aar. Derfor opgav dog ikke Frk. Zahle Forsøget paa at værne den unge Pige mod aandelig Overbebyrdelse i de kritiske Aar, og da den haarde »Kamp for Tilværelsen« endnu i stor Almindelighed syntes at umuliggøre hendes Yndlingstanke om eet eller to Aars Hvile fra boglig Syssel for den unge Pige i Overgangsalderen, medens hendes Tid til Gengæld skulde være endog stærkt beslaglagt af husligt Arbejde, søgte Frk. Zahle at værne om Barneskolens øverste Klasser ved Begrænsning af Fordringerne i Læsefagene, senere ved at henlægge een eller to ugentlige Formiddage til Skolekøkkenundervisningen. Aldrig slap hun sit Ideal af Sigte, at der for hver ung Kvinde burde komme en Tid, hvor hun aftjente sin Værnepligt*). I Pjecen (1883 II S. 43) skrives:

»Drengen tager ved al legemlig Idræt mer eller mindre Sigte paa, at han engang skal blive sit Lands Forsvarer, og hans forudgaaende barnlige og ungdommelige Uddannelse for at naa dette Maal ender med, at han i en given Tid aftjener sin Værnepligt. Under hele Opvæksten mener jeg, at der ogsaa for Pigens Vedkommende skal tages Sigte paa, at hun engang skal blive sit Hjemms Forsvarer, saa at hendes legemlige Idræt gaar i den Retning, saavel som hendes Agtsomhed, og saa staar det for mig som naturligt, at der ogsaa for hende kommer en Tid, i hvilken hun skal koncentrere sin legemlige og sjælelige Kraft paa at aftjene Hjemmets Værnepligt, hvad enten hun saa tidligere eller sildigere, eller maaske aldrig bestemt faar Brug for denne Øvelse og Kundskab. Som Landets Værnepligt for Manden, maa Hjemmets Værne-

*) Et Udtryk, Frk. Z. skylder en af de alvorligste og tænksomste Mødre, hun har arbejdet med, Carl Plougs Hustru.

pligt for Pigen, synes mig, staa som en ganske naturlig, uundgaaelig Afslutning; og ligesom det har vist sig, at h a n vender legemlig og aandelig hærdet tilbage fra denne Tjenestetid, saaledes skal det ogsaa nok vise sig, at en saadan legemlig Idræts tid for Kvindens Konstitution vil bære gavnlige Frugter«.

Heller aldrig slap Frk. Zahle sin Ungdoms lyse Tro paa den forlængede Uddannelsestid, der i hendes Tanker nødvendigvis maatte udsætte Tiden (ak, hvor tog hun ikke fejl!) for den unge Piges Deltagelse i Selskabslivet, indtil hun var langt bedre rustet til at modstaa dettes Malstrøm af Indtryk og Fristelser, end hun kunde være det, naar hun i 15—16 Aars Alderen blev prisgivet til dets Hvirvel. Hun var til sin sidste Stund sikker paa, at

»intet Gemmested, ingen Varetægt var bedre end en flittig og gavnlig Virksomhed, der levende optager Interessen«,

og med sit sidste Aandedræt vilde hun have talt Hjemmets Sag og Hustruens og Moderens Opgave i samme Ord, som hun gjorde det i 1883 (II. S. 48—50).

Hvor Artiklerne og Pjecen omhandler Planerne for Fordringerne ved de forskellige Lærerindeeksaminer, som Frk. Zahle ønsker maa afløse de bestaaende, er vel dette, som ovenfor antydet, for specielt et Emne til at kunne fængsle den almene Interesse, medens Udtalelserne derimod for Fagfolk indeholder Vink, der dels er realiseret, dels uden Skade kunde tages op til fornyet Overvejelse.

Til en Skildring af Livet i Skole og Hjem ved Gammelstrand knytter sig naturligt en Omtale af Frk. Zahles Venneforhold til flere af Tidens og vort Lands ypperste Mænd. Jeg mener ikke herved de »store Mænd« blandt Skolemændene, der i kortere eller længere Tid viede Frk. Zahles Skole deres Kræfter, ikke fordi de ikke er værd at mindes og takke, men simpelt hen fordi deres Tal er saa stort, at selv en kort Omtale af dem vilde kræve langt større Plads, end jeg

har at raade over, og desuden fordi jeg ikke tilnærmelsesvis vilde kunne »rejse dem det Æresminde«, som jeg véd, Frk. Zahle vilde have gjort, om hun havde naaet at fuldbyrde, hvad hun havde foresat sig: at skrive sin Skoles Historie. En Række Navne, der henligger mellem hendes efterladte Papirer, viser, hvor mange, mange hun omfattede med sin varme Tak. Men det er ikke Forholdet til Lærere fra gammel Tid som afdøde Vaupell og Valløe, Askovmændene Feilberg og Nutzhorn, afdøde G. Rode og Dr. Löffler, C. Scharling o. m. a., jeg her vil tale om, nej, det er hendes Forhold til enkelte af Tidens aandelige Stormænd, med hvem hun kom i nærmere personlig Berøring, og hvem hun tillige afvandt Interesse for sin Skole, jeg her vil fremdrage.

Som tidligere berørt har ingen Digterpersonlighed haft saa stor Indflydelse paa hende som Carl Ploug. Sin Værdsættelse af ham i Forbindelse med, hvad hun sammen med det danske Folk, med den danske Skole, med Kvinden i Almindelighed, og hvad hun personlig skylder ham, har hun givet et smukt Udtryk i Skolens Hovedprogram af 1895. I et privat Brev nævner hun, at hun første Gang hørte Ploug tale ved et Møde paa Himmelbjerget; det maa have været 16. August 1843, da var hun kun 16 Aar gammel. Hendes Fædrelandskærlighed er vel ikke blevet vakt ved hans Digtning, men den er blevet næret og højnet igennem den; hendes varme Følelse for Sønderjylland og for den skandinaviske Tanke som for folkelig Frihed og folkeligt Ansvar, har hun selv vidnet, er kaldt til Live ved hans Digtning, ligesom hans skønne, mandige Forstaaelse af Kvindens Værd og hendes høje Kald forløste hendes bundne Tanke og stillede hende hendes eget Ideal saa langt klarere for Øje, end hun selv havde formaaet at gøre det. Derfor var hendes Taknemmelighed over for Ploug ubegrænset, og den Dag, da han og hans Hustru bragte deres ældste Datter til hende som Elev, blev mer end en Festdag for hende, den blev en

Højtidsstund. Hun følte dette Bevis paa Tillid som Besegling paa Ægtheden i hendes Stræben, Retvendtheden af hendes Maal. Senere optoges de yngre Døtre ogsaa i Skolen, og Forholdet mellem deres Forældre og Frk. Zahle blev stedse fortroligere og hjerteligere, alt som Aarene gik. Hun plejede ofte Raad med dem i Skoleanliggender; med Fru Ploug, som var levende interesseret og ligefrem genial i sin Opfattelse af Lærergerningen, drøftede hun Opdragelsens og Undervisningens mangfoldige Spørgsmaal; med Ploug raadførte hun sig paa de mere praktiske Omraader, og han var hende en mageløs Støtte, da hun gjorde de første Skridt til at realisere sin Tanke om en egen Skolebygning. Frk. Zahle saa ikke hyppigt Ploug og hans Hustru som Gæster i sit Hjem; ud over Juletræsfesterne og et enkelt mindre Vennelag kom de ikke til hende. I sin Beskedenhed følte hun sig saa »lille« med Hensyn til, hvad hun kunde yde, og i Modsætning til hendes sædvanlige Trang til at samle sine Venner om sig, indbød hun dem sjældent til sig; derimod var hun en hyppig Gæst i deres skønne Hjem, kom der jævnlig ogsaa efter Plougs Død og bevarede, efter at Fru Ploug var kaldt bort, det kærligste Venneforhold til de efterlevende Børn.

En anden Digter, hvem Frk. Zahle kendte personlig — vist allerede fra Barndomstiden, medens hun senere jævnlig traf ham i det gæstfri Melchiorske Hjem, var H. C. Andersen. Ikke alene følte hun sig stærkt draget til ham gennem hans Eventyrdigtning og hans fine Forstaaelse af Barnejendommelighederne, men hun havde paa Forhaand »meget tilovers« for ham, fordi hun vidste, at han havde næret Hengivenhed for hendes Fader som Menneske og havde værdsat ham som Digter. Det var Frk. Zahles Glæde og Stoltshed at mindes, at H. C. Andersen havde skrevet til »Sophus Zahle«:

»Dig Musen gav en Lyre til at spille,
men Du, Du tier ganske stille!«

og da hun havde faaet Hus og Hjem, søgte hun at faa Andersen til at komme til sig og se hendes Kreds af unge Piger

i »Pensionen«. Det lykkedes ogsaa af og til; til Stadighed var den store Mand ikke nem at faa fat paa. Dog tror jeg, at han befandt sig vel blandt de friske, unge Piger, hvem han da gerne »trakterede« med at oplæse et af sine Eventyr, ja, saa vidt jeg mindes, foreslog han selv at paatage sig Oplæsningen af »Svinedrengen« som Ledsagelse til de Tableauer, hvormed de unge Piger illustrerede Eventyret. Da der gjordes Forberedelser til at fejre 50 Aars Dagen for hans Komme til København, 6. September 1869, opfordrede Frk. Zahle store og smaa Elever til at foretage en Indsamling i Smaamønt til en Gave til ham. Bidragene indkom saa rigeligt, at der efter Frk. Zahles Forslag blev udført en Skrivebordsskaal af Sølv i Skikkelse af et stort Skræppeblad, hvorpaa der snildt anbragtes en lille Snegl som Repræsentant for »den lykkelige Familie«. Skaalen anbragtes i en stor Klædekurv, helt fyldt med Blomster, og Frk. Zahle kørte med en 5—6 Elever ud til Hotel d'Angleterre, hvor Digteren i de Dage boede. Paa det med Gaven følgende Kort stod:

»Dig Musen gav en Lyre til at spille,
og Du, Du tier ikke stille!«

Sophus Zahles Datter.

Børnene kom imidlertid noget skuffet hjem; de havde aabenbart ventet det »vidunderlige« af Ekspeditionen og syntes, de ikke havde »faaet noget videre ud deraf!« Andersen havde, fortalte Frk. Zahle, været en Del nervøs og urolig ved de mange besøgende, saa han havde knap nok ænset, hvad der blev sagt eller overrakt ham.

Men næste Aar tilbød han af sig selv at komme en Formiddag og læse højt for den samlede Skole. Ingen af os lagde Mærke til Datoen eller huskede den senere; men af hans i Aaret 1906 af J. Collin udgivne Dagbøger fra 1868—75 har jeg set, at det just var 6. September, han havde valgt at komme til os. Det fremgaar yderligere af Dagbogen, at han, foruden at være tung og trist ved Tanken om Begiven-

hederne i Frankrig i de Dage, paa ægte Andersensk Vis har følt sig noget fattig og forladt. Modsætningen mellem den Hyldest, der Aaret i Forvejen var bragt ham, og den Stilhed og Ubemærkethed, der hvilede over Dagen 1870, har virket trykkende paa hans barnlige Sind. Forhaabentlig blev hans Besøg i Skolen en Oplevelse for ham, og nogen Trøst synes han at have hentet ved at sidde over for alle de milde, friske Ansigter; i det mindste skriver han i Dagbogen:

»Jeg gik glad bort, fordi jeg havde ret passende i Dag just aflagt dette Besøg.«

Oplæsningen fremkaldte til en Begyndelse ikke den Fryd, man kunde have ventet. Frk. Zahle havde ikke turdet andet end formane Børnene til at sidde meget stille, da hun jo kendte Andersens Ømtalighed over for hver Lyd, hver Bevægelse. Smaa og store sad derfor saa stive som Støtter og tabte end ikke Kontenancen, da de saa Frk. Zahle midt under Oplæsningen gøre Tegn til en af de tilstedeværende, Overretsprokurator Mundt, om at standse det store bornholmske Stueur, der truede med at slaa fuldt Slag til Kl. 12 og derefter som sædvanlig spille en Salmemelodi. Hun var bange for, at dette vilde bringe Andersen helt ud af Fatning. Hr. Mundt opfattede heldigvis hendes angstfulde Tegn, sprang lydløst op paa en Stol, fik Haanden ind i Værket, standsede derved hver Lyd, saa den intet anende Digter fuldendte Oplæsningen uden Afbrydelse, og da han sluttede med »Flipperne«, foredrog han deres Historie med en saadan Munterhed og Komik, at Naturen gik over Optugtelsen, og en rungende Lattersalve hilste ham. At han i øvrigt var glad for Skolens Gave, synes at fremgaa deraf, at Etatsraad Edv. Collin efter Andersens Død skænkede Skræppebladet til daværende Kronprins Frederik; af ham blev Bladet atter skænket til H. C. Andersenmuseet i Odense, hvor nu smaa og store Givere kan glæde sig ved at se det.

Endnu en af vore Digtere kom til at staa Frk. Zahle meget nær, nemlig Chr. Richardt. Foruden at være hendes personlige Ven var han Lærer i Dansk og tillige i Æstetik og Musikhistorie paa Kursus. Som Faglærer fik han maaske ikke stor Betydning, men mangfoldige af hans Elever mindes ham med hjertelig Tak, og træffende har Frk. Zahle karakteriseret ham i de Afskedsord, i hvilke hun udtaler,

at han satte Mærke baade i Skolen og i Lærerkredsen ved hele sin Personlighed, havde Blik for Elevernes Egenommelighed hver især og vandt dem ved sin Naturlighed, Mildhed og voksende Forstaaelse*).

Richardt var jævnlig Gæst ved Frk. Zahles smaa Aftenselskaber for de unge Piger i Pensionen, der naturligvis var henrykte, naar han satte sig til Klaveret og spillede for dem af gammelt og nyt. Timevis kunde han blive ved og gik saa fuldstændig op i sit Spil, at han slet ikke mærkede, at hans Tilhørerkreds tyndedes omkring ham, idet de danselystne unge Piger lokkedes af fristende Dansemelodier, der lød fra den anden Ende af Huset, og listede bort, en efter en eller i Flok og Følge. Det kunde hænde, at til sidst, naar Klokken var henved 12, »da sad den Herre alene«; selv Frk. Zahle var gaaet ind i sin Arbejdsstue. Det var en Sorg, da Richardt i 1865 forlod Byen og dermed Skolen; men aldrig kølnedes hans Hengivenhed for denne eller hans Ven-skab for Frk. Zahle. Ved hver festlig Lejlighed mødte han frem blødt de mest hædrede Gæster, og aldrig udgav han en Samling Digte eller anden Bog uden straks at sende Frk. Zahle et Eksemplar, hvorved han yderligere forøgede den Glæde og Tak, hver Linje fra hans Haand fremkaldte.

Mærkedage i Skolens Annaler blev dog først og fremmest Bjørnsons Besøg. Gennem en af Skolens Lærere, cand. theol. Greensteen, var han blevet indført i Frk. Zahles Hus. I Begyndelsen kom han kun en enkelt Gang og efter særlig

*) Anført hos Vilh. Malling: Litteraturhistorie i Biografier II, S. 282.

Indbydelse, men snart fandt han og hans Hustru Vej til hende som Husvenner, der kom og gik og tog alt, som det faldt. Navnlig mindes jeg Vinteren 1868—69, da det blev en fast Skik, at de begge med deres to ældste Sønner kom hver Søndag til Frokost efter Gudstjenesten i Vartov. De »hyggede sig svært godt« hos Frk. Zahle, hvor dog Forholdene endnu var saa smaa og beskedne, at hun ikke raadede over nogen Spisestue; en Skolestue maatte tjene til den Brug, Anretning og Servering stod i Forhold hertil, og naar man betænker, hvor mangt et Hjem paa den Tid heller end gerne vilde slaa Døren op paa vid Gab for den »norske Digterkonge«, bliver Bjørnsons og hans Hustrus Glæde ved at være hos Frk. Zahle paa een Gang et talende Vidnesbyrd om den Hygge, hun formaaede at sprede over sit beskedne Hjem, og om hendes vindende Elskværdighed.

En stor Del af Æren for det hyggelige og gæstfri Præg, der i den Tid hvilede over Hjemmet ved Gammelstrand, tilkom Frk. Zahles kære Husfælle og Medhjælper i Skolen, Frk. Povline Govl, hvis hjertelige Aabenhed, friske, modtagelige Sind, husmoderlige og ligefremme Væsen vandt alles Hjerter, ikke mindst Fru Bjørnsons. For Bjørnson selv voksede Povline Govls Skikkelse i den Grad sammen med Frk. Zahles, at han altid kaldte os yngre eller ældre Damer, af hvem Frk. Zahle ledsagedes, naar hun færdedes omkring uden for Skolen, for »Frk. Zahles Povliner«. — Der var maa-ske endnu en Grund til, at Bjørnsons følte sig saa vel hos Frk. Zahle, og det var den, at deres to meget muntre og støjende Drengue uvægerlig lige efter Maaltidet forsvandt ned i Gymnastiksalen, hvor de sammen med de altid villige unge Piger, Pensionen havde Overflod af, tumlede sig af Hjertens Lyst. Jeg ser endnu Bjørnson puffe sin Hustru i Siden og hører ham sige: »Aa, du Caroline! at ha' Guttene med sig og slets ikke høre dem!«

Kom Bjørnson en Hverdag, opsøgte han gerne Frk. Zahle, hvor hun fandtes i Skolen, slog sig ned, hørte paa Timerne

og endte ikke sjælden med selv at give noget til Bedste, fortalte enten en Saga, et Folkeeventyr, eller, hvad der var det allerbedste, læste op af sin egen Digtning, »Bergliot«, »Arnliot«, »Sigurd Slembe«, »Fiskerjenten«. Naar man træffer Elever fra de Aar, kan de endnu med Begejstring tale om disse festlige Timer, og jeg skal love for, de havde erfaret, havde oplevet, hvad det vilde sige, »at nu maatte alle rejse sig, for nu kom Høvdingen«.

Endnu i 1872 efter Grundtvigs Død og Jordefærd og det bevægede Møde derefter var Bjørnson Frk. Zahles Gæst under sit Ophold her i Staden, — men det blev sidste Gang. Der var aldrig noget Brud imellem dem, men da Frk. Zahle ikke kunde »skifte Signaler«, og Bjørnson paa Forhaand var klar herover, søgte han hende ikke mere, ligesom al Brevskrivning imellem dem, saa vidt jeg véd, døde hen af sig selv.

Mangen anden »Storhed« fra Skolens, Videnskabens og Kunstens Verden fra Indland og Udland, især dog fra Norge og Sverrig, har gæstet Frk. Zahle og hendes Skole og kastet Festglans over hendes Dagværk, men disse Besøg har haft en mere glimtvis Karakter og skal derfor ikke i det enkelte omtales her. Blot kan jeg ikke lade være at nævne enkelte af de skandinaviske Venner, som Fru Anna Hjerta-Retzius og Frk. Lilly Engström fra Stockholm og afd. Frk. Henriette Wulffsberg fra Drammen, hvis varme Hengivenhed og Forstaaelse af hendes Maal og Stræben betød saa usigelig meget for hende.

I Aaret 1863 indleledes det Bekendtskab med Frk. Mary Archer, som fik saa stor Betydning for Frk. Zahles Privatliv og dermed tillige for hendes Skole; thi den og hun var som eet, og hendes Evne til at lade alt, hvad der mødte hende i Livet, tjene ogsaa denne til Gode, var aldeles forbavsende. Bekendtskabet indleledes paa følgende Vis. En Dag kort efter Sommerferiens Slutning stod uanmeldt i hendes Arbejdsværelse en kæmpehøj Dame, der navngav sig som Frk.

Mary Archer fra Larvik og forklarede, at hun og to Brødre paa Gennemrejsen til London vilde opholde sig nogle Dage i København, hvor de imidlertid var ganske fremmede. Nu havde hun, føjede hun til, saa tit hørt, at Frk. Zahle var »glad i Norge« og »snil« mod Norske, og derfor var hun kommet for at bede hende vise dem lidt til Rette i Staden

Mary Archer.

og dens Omegen. Denne Lige-fremhed tiltalte Frk. Zahle i overordentlig høj Grad. Hun havde under nogle Sommerbe-søg i en norsk Pensionærs Hjem i Larvik hørt den skotsk-norske Archerske Slægt omtale, havde ogsaa paa Afstand set det mærkelig skønne, men for almindelige dødelige noget util-gængelige Familiesæde, Tolder-odden, og hun var saaledes paa Forhaand interesseret i, hvad der nærmede sig hende fra den Kant. Men selv uden denne Bag-

grund vilde sikkert Mary Archer fra første Færd have afvundet hende Interesse og Sympati. Den friske, ligefremme Til-lidsfuldhed, hvormed hun fremstillede sig, hendes djærve og dog fuldt ud lady-like Væsen virkede i høj Grad tiltalende paa Frk. Zahle. Der aftaltes straks en Tur til Dyrehaven den næste Formiddag, Aftenen tilbragte Mary Archer og Brød-rene i Frk. Zahles Hjem, og i de følgende Dage var de sammen al den Tid, Frk. Zahle kunde afse fra sit Arbejde. Venskabet blev allerede da grundlagt; det nærmedes hele den tunge Vinter 1863—64 ved en ivrig Korrespondance, — til en Begyndelse vel mest drejende sig om vore politiske For-hold, om Krigen og dens Nederlag, om Tab og Sorg og Skuffelse, og det var en Lise for Frk. Zahle frit at kunne udøse al sin Smerte til en forstaaende Ven, der med sit større

og videre Syn paa Forholdene, ogsaa som de stillede sig for et britisk Øje, tit kunde finde baade et trøstende og et retledende Ord. Senere antog Korrespondancen ogsaa en mere intim Karakter.

I Sommerferien 1864 var Frk. Zahle første Gang Gæst paa Tolderodden og blev stærkt betaget af dette ejendommelige, patriarkalske Hjem, hvor hele den store Slægt fra Skotland, England, Australien, Indien satte hinanden Stævne om Sommeren hos de meget gamle Forældre og de i Norge bosiddende Søkende. Endnu den Dag i Dag udgør Tolderoddens vidunderlige Have, der som et lille jordisk Paradis er tryllet frem mellem Klipper, Skær og Vige, en af Larviks Seværdigheder og staar nu aaben en Dag om Ugen for Badegæsterne og Byens Befolkning. Et helt nyt Liv aabnede sig her for Frk. Zahle. Hvor nød hun ikke at leve i denne dejlige, ejendommelige Natur! Hun elskede Naturen, havde ubevidst gjort det fra sin tidlige Barndom, — ikke saaledes, at hun nogen Sinde gav sig hen i Skildringer af dens Storhed eller Skønhed, — ja, selv i sin Digtning hentede hun sjælden Billeder fra Naturen, — men hun indsgede i fulde Drag alt, hvad den bragte hende, levede sig ind i den, og selv i Livets Aftenstund saa hun paa Naturen som i en Aabenbaringsbog. Som hun i en af sine tidligste Skolesange skrev:

Vi vil lytte stille
til det Fuglesprog,
lære smukt vi ville
af Guds store Bog,
saa med friske Kræfter,
med oplivet Sind
gaa vi siden efter
til vor Gerning ind,

blev det for hende til hendes sidste Stund. Aar efter Aar vendte hun tilbage til det stille Arbejdsliv inden Døre, beriget, styrket, opbygget af al den »Visdom«, hun i Friluft-

stunderne om Sommeren havde samlet i Omgang med denne store Bog.

Dog ikke alene Tolderoddens Naturskønhed virkede saa velgørende paa hende, men hun nød i fulde Drag Tilværelsen under disse Omgivelser, saa forskellige fra dem, hun ellers færdedes imellem. Hvor nød hun ikke her slet ikke at være den »store Frk. Zahle fra København«, hvis Ord alle agtede paa, men slet og ret kun »Miss Zahle« og Marys Veninde. Hvor var hun ikke lykkelig ved at deltage i dette Friluftsliv, i Sejlturene, Kærrekørslerne, i Fjæld- og Skovvandring, og hvor nød hun ikke at følge det Menneskeliv, hun saa udfolde sig i en større, rummeligere Skikkelse, end hun nogen Sinde blot havde kunnet drømme om. Her havde hun daglig for Øje en eksempelløs Gæstfrihed; alle gik og kom i den mest utvungne Frihed og dog aldrig gørende Brud paa Hjemmets uskrevede Love. Her byggedes de yndefulde, slanke Robaade og de smaa Sejlere, som fyldte Tolderoddens egen Havn (Nord- og Sydpolsskibet »Fram«s Bygmester, Colin Archer, var Broder til Mary). Her dekoreredes med kunstnerisk Haand Vægge og Døre af Slægtens Damer; her opelskedes i Bregnehusene sjældne australske Planter, her tonede Flygelets Toner gennem Stuerne, her bragte Verdensbladene Nyt fra det store Liv derude, her læstes den ypperste fremmede og hjemlige Litteratur; her samledes unge og gamle til Morgenandagten, hvor Slægtens »ældste« ledede Gudstjenesten, og ud fra Haven gik jævnlige stille Vandring til »Gravlunden« mellem Klipperne, hvor de henfarne af Slægten fandt deres sidste Hvilested. Over 30 Aar i Træk var Frk. Zahle hvert Foraar eller hver Sommer Gæst i dette vidunderlige Hjem, vandt Venner i alle Generationerne, saa selv da de gamle en for en kaldtes bort, stod en ung og kraftig Slægt om hende som Venner. Sammen med Mary Archer foretog Frk. Zahle ogsaa Aar efter Aar Rejser ind og op i Landet; hun kendte Norge ud og ind saa nordligt som til Trondhjem; til Nordkap naede hun aldrig — mærkeligt nok!

Mange Vintre var til Gengæld Mary Archer Gæst i Frk. Zahles Hjem, hvor hun, skønt hun absolut ikke havde Sans for Skolevirksomhed, hyggede sig udmærket mellem os alle, tog mange af os op i sit Venskab og gæstmildt aabnede Tolderoddens Herligheder for os. Ikke sjælden foretog Frk. Zahle og hun længere Udenlandsrejser til Skotland, England, Schweiz og Italien. Det var et ejendommeligt Syn at se de to spadserere sammen. Mary Archer var saa høj, at hun bedst gik med Frk. Zahle ved Haanden, som holdt hun et Barn. Vittige Hoveder erklærede, at det var et Ettal, der kom vandrende med et Nul, og Frk. Zahle forsikrede tit, at hun aldrig havde set noget gøre saa stærkt Indtryk paa en Londoner, at han gad vende sig om og se efter det; kun naar hun og Mary Archer spadserede sammen, stod Folk stille midt i City eller Regent's Park og stirrede efter dem med gabende Munde. — Venskabet mellem dem bestod urokkeligt, til Mary Archers Død 1908 opløste Baandet mellem de to, men ikke mellem Frk. Zahle og Hjemmet paa Tolderodden. Frk. Zahles sidste Gave til Skolen var et udmærket smukt, stort Fotografi af Colin Archer, staaende uden for sin Villa i Samtale med Roald Amundsen.

En Omtale af Hjemmet for unge Piger, som ovenfor jævnlig er berørt under sit populære Navn »Pensionen«, hører ogsaa nærmest hen til Skildringen af Livet i Kronprinsensgade og ved Gammelstrand, fordi Frk. Zahle i disse Aar levede mere fortroligt med denne lille Huskreds end senere i den ny Skolebygning. Som det er fremgaaet af hendes egne Meddelelser, er »Pensionen« af saa tidlig Oprindelse som overhovedet hendes selvstændige Virksomhed. At leve et Liv uden for Skolestuen med de unge Piger, af hvilke mange senere skulde sendes ud i Verden som Lærerinder, stod for hende som det ideelle; først derigennem, syntes hun, kunde Paavirkningen blive saa stærk og saa alsidig, som hun ønskede det. Og Frk. Zahle havde overmaade

mange Betingelser for at kunne blive Sjælen i et saadant lille, snævrere Samfund. Hun kunde i det daglige saa mangeløst »ryste Lærerinden af sig«; hun var i sin Omgang med de unge Piger saa lidt teoretisk, saa lidt pedantisk som vel muligt. Herom bar allerede selve Omgangstonen med hende Vidnesbyrd. Her blev hun for sine Kostgængere, hvad hun aldrig blev for Eleverne i Skolen, »Natalie«. Til Belysning af det fortrolige Forhold mellem hende og de unge Piger kan følgende lille Træk tjene: En ung norsk Pensionær delte Soveværelse med Frk. Zahle, og Passiaren mellem dem kunde gaa meget lystigt. En Aften stod saaledes den unge Pige og snakkede løst og fast op om alle de Skolestreger, hun havde bedrevet hjemme og hernede, men pludselig brød hun af med en halvforskrækket Mine og udraabte: »Aa, snille dig, Natalie, sig det ikke til Frk. Zahle!« — Til Gengæld kaldte naturligvis Frk. Zahle alle de unge Piger ved Fornavn. Til de fleste havde hun dog, jeg vil ikke sige Øge navn, thi det passer saa lidt som muligt, heller ikke Kæle navn, for det var det slet ikke, — jeg tror, jeg vil sige »Kendingsnavn«, thi det hæftede ved vedkommende og brugtes af alle. En Christiane kaldtes »Janse«; var der to af det Navn, hed de »store og lille Janse«, en Septima hed »Sep«, en Hansine »Hanse«, en Betzy Frontin »Frontine« osv. Undertiden skabtes en Art »Distraaktionsnavn«, om dette Udtryk kan forstaas. Der var saaledes en nydelig ung Pige i Pensionen, som hed Elisabeth Møller, men som af Frk. Zahle altid kaldtes »Christiane Nielsen«, af hvilken Grund er umuligt at oplyse. En Aften da Chr. Richardt drak Te i Pensionen, blev han opmærksom paa den unge, friske Pige og spurgte Frk. Zahle om hendes Navn. Dette Spørgsmaal satte hende i den dødeligste Forlegenhed. Hun vidste, det ikke var Christiane Nielsen, men hvad det egentlige Navn var, anede hun ikke, og hun kendte dengang ikke Richardt saa godt, at hun gerne vilde røbe sin Uvidenhed. Til alt Held var en af os i Nærheden

og hjalp hende behændigt ud af Kniben. En anden af Pensionærerne, der et halvt Aars Tid før sit Bryllup boede i Frk. Zahles Hus, kaldte hun, paa Grund af samme unge Dames elegante sorte Silkedragt, »Elvira«, og under andet Navn kendtes hun saa at sige ikke i Pensionens Kreds. Frk. Zahle holdt særlig meget af hende og var med til hendes Bryllup. Ved Bordet rejste hun sig for at tale til hende og begyndte med nogle varme og hjertelige Ord, men standsede pludselig, da Talen medførte, at hun skulde nævne Brudens Navn. At hun ikke hed Elvira, vidste hun, men det var det hele; det virkelige Navn var umuligt for hende at faa fat paa. Et Øjeblik var der en for Frk. Zahle pinlig Pause, men en barmhjertig Sjæl (Brudgommen?) reddede Situationen ved at tilhviske hende: »Doris!« hvilket var det rette Navn.

Ung som Frk. Zahle selv var, trængte ogsaa hun til Ungdommens Fornøjelser og Adspredelser og forstod — ikke i Kraft af pædagogiske Overvejelser, men rent umiddelbart —, at saadanne maatte hun sørge for at tilføre sine unge Piger. Derfor gav hun Søn- og Helligdage et festligt Præg, kunde det end kun ske med de beskedneste Midler, derfor abonnerede hun allerede i de første Aar i det kgl. Teater, havde altid to Pladser, saa hun enten selv eller en af hendes Lærere kunde skiftevis være der, ledsaget af en af de unge Pensionærer; derfor holdt hun aabent Hus hver Mandag Aften for Lærerkredsen eller for sine egne og de unge Pigers Venner og paarørende, og var end Traktementet saare beskedent — Te og »smurte Hveder« samt lidt Kage og Limonade — raadede den glade Stemning Bod paa alle Mangler. Der musiceredes, legedes Ordsprogs- og Frierlege, og Aftenen endte gerne med en munter Svingom.

Medens Juleaften og Juledagenes Fest især gik ud paa at gøre alt saa lyst og hyggeligt som muligt, saa Længsel og Hjemve mildnedes for de unge, der maatte tilbringe Højtidsdagene borte fra Hjemmet, var Fastelavnen gerne helliget

til de gængse Løjer, Slaaen Katten af Tønden, Biden til Bollen o. l., eller til Tableauer og Komadiespil, og Frk. Zahle var da ikke den, der morede sig mindst, hvad enten hun var aktiv Deltager eller kun Tilskuer. Hun havde en egen Evne til at gøre hver af de unge meddelagtig i Ordningen af det hele, eller i hvert Fald til at føle sig som medansvarlig for, at Dagen eller Aftenen fik den fornøjelige Karakter, som var tilsigtet; derfor lykkedes i Almindelighed ogsaa alt saa godt.

Naar Vinteren var forbi og afløstes af Foraar og Sommer, fulgte de hyggelige Aftenudflugter til Frederiksberg og Søndermarken med hjemmeskaaret Smørrebrød og Te paa Maskine i Korups Have, og mindst een Gang ved Skærsommertid foretoges en Heldagstur til Vogns til Fiskebæk, Hjortekærshuset, Raavad eller et andet smukt Sted i Omegnen. Befordringen skete paa flere store Holstenskvogne, »Kaffemøller«, som de kaldtes, og i en »Wienerovogn« med Rum under Sæderne til den medbragte Proviand. Mange af Lærerkredsen var gerne med som indbudte Gæster; ved saadanne Lejligheder var der aldrig Tale om »Sammenskudsgilder«, — alle Omkostninger afholdtes af Frk. Zahle.

Hvad der meget bidrog til at forhøje den festlige Stemning ved saadanne Lejligheder, var Frk. Zahles Evne til at skrive Sange i Dagens Anledning, baade muntre og alvorlige; en udmærket Hjælper havde hun i denne Henseende i sin Broder, der med Lethed rystede Rim og Viser ud af Ærmet, og som desuden ved sine humoristiske Taler, dem han altid fremførte i »min lille Søsters« eller i »lille Natalies« Navn, forstod at skabe Stemning om sig.

Men alt dette var jo ikke nok til at gøre det daglige Liv hyggeligt og hjemligt; havde Hjemmet savnet dette Præg, vilde for det første Festlighederne aldrig have kunnet antage saa utvungen og harmløs en Karakter, som de gjorde; de vilde da snarere have hævet sig som grelle Modsætninger op over de daglige Savn, men at Frk. Zahle virkelig evnede at skabe et kært Hjem for sine unge Pensionærer, har

vi haft saa mange Vidnesbyrd om, og vi har saa mange Hundreder af Gange hørt Udraab som: »Aa, de gode, gamle Dage i Pensionen, det var vor lykkeligste Tid!« at vi ikke kan tvivle paa Sandheden heraf. Og dette havde sin Grund i noget, der kom i n d e f r a, i noget, der udstraalede fra Aanden, der ledede og styrede det hele, thi de y d r e Forhold maa, set med Nutidens fordringsfulde Blik, betegnes som yderst uheldige, for at bruge et mildt Udtryk.

Jeg mindes ikke Kvistværelserne i Kronprinsensgade, der tjente de unge Piger til Soveværelse, heller ikke Annekset hos Skorstensfejerfamilien, men jeg ser alle Kvistværelserne ved Gammelstrand for mig, har selv i en Aarrække beboet dem, saa her kan jeg tale med af Erfaring. Der var fire, ret rummelige, i hvert Fald lyse og solbeskinnede Stuer, der vendte ud til Kanalen, og hvis de havde tjent til Opholdssted for fire unge Piger, havde de været upaaklagelige, men de tjente i Almindelighed til Soveværelse for 5—6 Kostgængere og 2—3 Lærerinder. Da Tilgangen af Pensionærer stadig blev større, blev efterhaanden en anden Række Kvistkamre, der strakte sig helt over i Læderstræde, inddraget i Pensionens Lejlighed. Forbindelsen med disse iværksattes ved Passage over en lang, mørk Loftsgang, hvor et Møde med en Rotte ingenlunde var en Sjældenhed, medens en mjavende Kat udførte Trøsterens Rolle. Slige Forhold vilde jo efter Nutidens berettigede Krav til Bolighygiejne være utænkelige, og jeg har tit undret mig over, at de unge Kostgængere, der meget tit kom fra velstaaende, ja, rige Hjem, og især deres Forældre fandt sig i saadanne ydre Vilkaar. Hertil kom, at den daglige Forplejning vel var rigelig, noget, Frk. Zahle med stor Energi holdt over, men saa tarvelig, at mangen maaske vilde have brugt en strengere Betegnelse. Paa dette Punkt havde dog Frk. Zahle hentet sine Forbilleder fra de Forhold, under hvilke hun selv var vokset op. Levemaaden var vist i et og alt, som hun kendte den fra det Eschrichtske Hus, og den kan derfor godt tjene som

Illustration af svundne Tidens Nøjsomhed. Frk. Zahle havde ikke mindste Anfægtelser ved f. Eks. hver Lørdag at lade Middagen bestaa af de danske Nationalretter Øllebrød og Pandekager, ganske uden Hensyn til, at den første for norske Ganer var rent ud vederstyggelig og den sidste af utilstrækkelig Næringsværdi.

Ogsaa Aftensmaaltidet, der kun bestod af Te, Brød og Smør, vilde forekomme Nutidens Ungdom lovlige spartansk. Dog heller ikke her nærrede Frk. Zahle nogen Betænkelighed; tværtimod, hun syntes, hun vilde have svigtet sin Pligt som Opdragerinde, om hun havde tilladt en Overdaadighed som Paalæg, Æg, Frugt el. lign. Senere hen kunde hun le hjerteligt, naar en eller anden ung norsk Pige fortalte hende, at hun, den første Gang hun kom op fra Kursus til Aftensbordet og kun saa Kopper, Tallerkener, Brødbakker og Smørskaale, bestemt mente, man havde glemt at dække Bordet. Kun Søn- og Helligdage var der et lidt festligt Præg over Maaltiderne.

Paa alle andre Omraader blev ogsaa al Forvænthed undgaet, ja, modarbejdet. Der var vel Kakkelovn i hvert Kvistværelse, men der blev kun lagt i Lørdag Aften, selv om Kuldegraderne var aldrig saa mange. Kun hvor Lægen eller Forældrene udtrykkelig stillede et opvarmet Værelse som Betingelse, blev denne Indrømmelse gjort. De unge Piger maatte selv rede deres Senge og skiftevis hjælpe med til Opvartningen ved Maaltiderne, men ellers krævedes der intet husligt Arbejde af dem.

Dagen begyndte tidligt med en Morgentur paa de dengang ikke nedlagte Volde. Disse Morgenture lededes af os yngre Lærerinder, som boede i Pensionen; de var for alle nærmest en Kilde til Fortvivelse, og hemmeligt eller aabenlyst gav vist de fleste den unge Pensionær Medhold, som forstærkede sine forbitrede Udtalelser om »at jages ud i Mulm og Mørke« med den Tilføjelse: »Og saa møder man aldrig andre end Hundene!«

Jeg anfører med Forsæt disse Træk, fordi jeg synes, de afgiver talende Vidnesbyrd om den Tillid, den Hjemfølelse og Hengivenhed, der maatte raade hos de unge Pensionærer, naar disse deres Aar i Frk. Zahles Hus ikke blev til et »Jammersminde«, men til kære Ungdomserindringer.

De unge Piger var ogsaa stærkt interesserede i alt, hvad der vedrørte baade Frk. Zahles private og hendes offentlige Liv og omfattede med stor Deltagelse enhver Begivenhed, som hun kunde gøre dem delagtige i. Som karakteristisk Træk kan jeg anføre, at de alle var i stor Spænding den sidste Aften i Maaneden, naar Frk. Zahle først alene, senere altid bistaaet af Hansine Gerdtzen, opgjorde »Regnskabet«. Viste dette sig saa gunstigt, at det ikke alene slog til, men at der kunde blive en Tremark tilovers, gik der straks Bud efter en Forsyning Smaakager. Disse »Regnskabskager« vedblev i mange Aar at spille en stor Rolle, længe efter at Spændingen var afløst af Tryghedsfønmelse, og efter at Tremarken maatte fordobles mange Gange for at skaffe det fornødne Tal af Kager til Veje.

Denne Samfølelse viste sig særlig smukt i den Hjælpsomhed, som de unge Piger i stor Udstrækning udviste, da i 1862 Frk. Zahles Plejedatter, Anna Paulsen, holdt Bryllup med den unge Auditor, Henrik Mundt, tidligere Lærer i Skolen. Vielsen foregik i Vor Frue Kirke den 11. Juni, Frk. Zahles Fødselsdag, og Festen fejredes hos hende. Det store Brudefølge samledes til en tidlig Middag i den største af Skolestuerne, som de unge Pensionærer havde smykket paa det skønneste. Stemningen var udmærket; Taler og Sange afløste hinanden; Frk. Zahles stærkt bevægede, moderlig ømme Tale bar vel nok Prisen for alle de andre. Det unge Par skulde samme Aften rejse til Rendsburg, hvor Auditor Mundt var ansat. En stor Kreds af Slægten og Venerne fulgte efter Bryllupsvognen til Valby, hvor vi saa de lykkelige to stige ind i Toget. Umiddelbart derefter kørte Frk. Zahle ud paa Kvæsthusbroen for at være med ved Modtagelsen af

de svenske Studenter, der just den Aften kom til Møde her i Staden. Frk. Zahle var glødende varm Skandinav og derfor uhyre ked af, at dels de lokale Forhold ved Gammelstrand, dels hendes Stilling som »Pensionsmor«, gjorde det umuligt for hende at lukke Dørene op paa vid Gab for norske og svenske Studenter. Hun maatte dengang som senere trøste sig med at vise sin praktiske Skandinavisme ved en Gæstfrihed i stor Stil mod svenske og norske Deltagere i de forskellige Skolemøder, der med flere Aars Mellemlum afholdtes i København, og ved hvilke mangan Venskabsforbindelse for Livet indlede.

Aaret 1863, der sluttede med Sorg og knugende Angst over hele vort Folk, bragte Frk. Zahle en ubeskrivelig stor, hjemlig Glæde. To Dage efter Frederik VII.s Død havde Anna Mundt bragt en dejlig lille Dreng til Verden ovre i Rendsburg. Tre Uger efter blev de politiske Forhold saa alvorlige, at Auditør Mundt, der naturligvis selv maatte blive ved Hæren, ikke turde beholde sin Hustru og sit lille Barn hos sig. Den søde lille Fyr blev syet ind i sin Dyne og foretog med sin Moder Rejsen til København, hvor hans »Bedstemor«, saaledes kaldtes Frk. Zahle straks, aabnede sit Jomfrubur for den lille Flygtning. Ejvind blev hans Navn, og i hele den sorgtunge Vinter var han Solstraalen i Hjemmet, mest af alle dog for Frk. Zahle. Hun kendte i den Tid ingen større Fryd end at vaske og svøbe ham og passe ham, helst Dag og Nat. Det tillod hendes Tid dog ikke; kun Lørdag Aften flyttede han med sin Moder fra Kvisten ned paa 2. Sal i Frk. Zahles eget Soveværelse, hvor hun helt og holdent passede ham om Natten i det Haab, at hun maaske nok Søndag Formiddag kunde faa nogle Timers Søvn til Erstatning for de mange, hun mistede om Natten. — At lille Ejvind blev baaret ind til Træet Juleaften, i Spidsen for os alle, behøver jeg vel næppe at tilføje. Aldrig glemmer jeg Frk. Zahles jublende Udbrud, da den lille midt under Sangen et Sekund slog Øjnene op og syntes at hæfte dem

ved Træet. »Han ser paa det, han ser paa det!« lød som et Sejrsraab gennem Salen.

Den lille Dreng blev den første i en Søskendeflok, hvoraf fem voksede op til Skelsaar og Alder og endnu er i Live. For dem alle var Frk. Zahle den kæreste og ømmeste »Bedstemor«, for deres Børn igen var hun en »Oldemor«, elsket og æret som faa.

Blandt de stadig tilbagevendende Festdage havde Skolens Fødselsdag, 15. April, en Særstilling. Hyppigt fejredes den vel i Stilhed, men ved Tal som 15, 20 og 25 Aars Dagen antog Festlighederne en større Karakter. Saaledes i 1867, da Barne-skolen blev 15 Aar. Da vilde Lærerkredsen afholde Festen, men da ingen af os kunde tænke sig den fejret noget andet Sted end inden for vort eget lille Rige, bad vi om Lov til den Dag — det var en Søndag — at laane de største Stuer baade paa 1. og 2. Sal, og derefter blev Frk. Zahle højtidelig i hele Lærerkredsens Navn indbudt til at være vor Gæst den Aften. Vi var uhyre hemmelighedsfulde med Hensyn til Festprogrammet, som ikke skulde byde paa noget ringere end et Skuespil, forfattet i Dagens Anledning og udført af ældre, yngre og yngste Lærere og Lærerinder. Vi fik det sat i Scene, men da hverken Forfatteren, Skuespillerne eller Tilskuerne kan huske Indholdet, tør man vist uden at krænke nogen gaa ud fra, at det ikke har været synderlig værdifuldt; »Udødelighed« har det da i hvert Fald ikke opnaaet. Saa meget mindes jeg

N. Zahle med Ejvind og Helge Mundt
1867.

kun, at det var spækket med en Del personalhistoriske Hentydninger, at det indeholdt en glødende Lovprisning af Frk. Zahles elskede »lille Bib«, en lysegul Kanariefugl, og at Stykket endte med, at den forsmaaede Elskerinde aldeles ikke følte sig knust, men fandt sin Trøst i Tanken om, at hun den næste Dag skulde mødes med sine »søde, søde Børn i Frk. Zahles Skole«.

Selve Festen begyndte Kl. 7 om Aftenen, da Lærerkredsen var samlet som Værter i Dagligstuen, i hvilken Frk. Zahle lidt efter traadte ind fra Korridoren, i Silkekjole, Crêpesjal og hvide Handsker, klædt som til det fineste Selskab udendørs. Af Festkomiteen fik hun overrakt en Gave, der glædede hende usigeligt, nemlig en Obligation paa 200 Rigsdaler, der skulde danne Grundfondskapitalen til den ny Skolebygning, som hun allerede længe havde drømt om at opføre. Obligationen laa under en ildfast Sten, i hvilken var indfattet en Sølvplade med følgende Indskrift, forfattet af en af Skolens Lærere, Pastor Kr. Madsen, senere Forstander for Jellinge Seminarium:

Her bygge vi, men ej paa Sand,
vor Grundsten Krist skal være.
Næst ham: paa Jord vort Fædreland
er det, vi højest ære.
Og lad saa alt, hvad stort og skønt
og sandt kan findes, vokse kønt
med yndig skjulte Kræfter.

Stenen indmuredes 10 Aar senere, da Drømmen om Skolebygningen var blevet en Virkelighed, i Muren paa Trappgangen til 1. Sal*).

1872 fejredes atter 15. April med en Festlighed, ved hvilken nedenstaaende Sang af Chr. Richardt blev afsunget:

*) Efter Frk. Z.'s Død er et smukt Billede af hende som 80aarig ophængt lige over Stenen.

Foraar er i Luften, Foraar overalt,
 det har Stæren længe Bondens smaa fortalt.
 Tusind Anemoner myldre frem i Lund,
 fri, med grønne Bølger skummer Øresund.

Men i tyve Vintre, midt i Kuld og Sne,
 var i disse Stuer Foraarsliv at se; —
 friske unge Spirer, ranke, unge Skud,
 som i Læ for Ufred her sig folded' ud.

Sol de fik fra oven, Sol og Vækst og Vaar, —
 Tak dog Du, som hegned dem en Urtegaard!
 Tak dog Du, som vanded' Frø og Blomstertop,
 som de mange Smaafolk her har elsket op,

elsket op og fredet, ja fra Gry til Kvæld,
 dugget fra Dit Hjertes rige Kildevæld,
 bundet op og skærmet efter hvers Natur,
 ranket til Din Viljes solerige Mur.

Tiderne har vekslet, Danmark aandet tungt,
 her er alt det gamle, alt er lige ungt!
 Men blandt lutter Ungdom selv Du sanked' Aar,
 fik blandt lutter Foraar Snestænk i Dit Haar.

Tag da Dine Pigers taareblændte Smil, —
 Regn og Solskin — véd Du — følges i April!
 Tag fra mange Hjerter en velsignet Løn,
 mangan Jomfrus Ønsker, mangan Moders Bøn.

Svale Dig Din Plantning, række Dig sit Læ,
 Du, som selv var Havens moderligste Træ!
 Blomsten, som Du plejed', sende Dig sin Duft,
 sent i Høst Du kende, her var Foraarsluft.

25 Aars Dagen for Skolens Stiftelse 1877 fik, som rimeligt var, et særlig festligt Præg. Atter den Dag var det Lærerkredsen, der havde indbudt Frk. Zahle og hendes nærmeste til Festen, men da saa mange af hendes personlige Venner, af tidligere Lærere, af Skolemyndigheder og Honoratiorens

Lærergroupe fra Skolen. Ved Gammelstrand.
(Navnefortegnelse, se omstaaende Note.)

meldte sig som Deltagere, kunde det største Hjerterum ikke skaffe Husrum inden for Skolens Mure, og der maatte tys til den store Sal i Hôtel d'Angleterre. Alt dette var Frk. Zahle forberedt paa, vidste, hvem hun skulde have til Bords, hvilke officielle Taler, der skulde holdes osv.; derimod drømte hun ikke om, at Formiddagen ogsaa vilde forme sig som en Fest. Atter det Aar faldt 15. April paa en Søndag; Eleverne havde i største Tysthed foretaget en Indsamling og købt et sjællandsk Landskabsbillede af Maleren Hans Friis. Det var blevet aftalt, at en Deputation skulde møde lige efter Kirketid og ved sin Ordfører, en lille Pige i ottende Klasse, overrække Gaven. Frk. Zahle var som sædvanlig gaaet i Kirke, og vi mente, hun vilde komme hjem lige efter Guds-tjenesten. Børnene mødte præcis, Pastor Kolthoff indfandt sig i Ornat, ligeledes flere høje Skoleherrer i fuld Galla; vi ventede og ventede, men der kom ingen Frk. Zahle. Efter en Ventetid, der forekom os som en Evighed, hørtes omsider hendes Trin paa Trappen; nogle af os for ud for at modtage hende, overvældede hende, næppe ganske blidt, med Udraab og Spørgsmaal, fik Tøjet revet af hende og forstod akkurat, at »hun blot sammen med Nelly Moltke var gaaet en Om-

-
1. Række fra oven: E. Selmer, Helsted, B. Lyng, S. Bugge, A. Ravn, L. Tauber, Chr. Møller, G. Mariager.
 2. Række: J. Petersen, Scharling, M. Brynjulfson, Schwartzbrem, L. Eschricht, Fru Hindenburg, L. Stremme, Topsøe, Krag.
 3. Række: E. Mundt, Schumacher, Valløe, Thurah, S. Beyer, C. Løvmand, Kall-Rasmussen, Kr. Madsen, Haxthausen, E. Bay.
 4. Række: M. Lange, Agerskov, Rode, Christensen, N. Zahle, Gjerløff, Richardt, P. Hansen, Weidemann.
 5. Række: Løffler, V. Sarauw, H. Rung, Feilberg, Nørregaard, Vaupell, B. Frontin, F. Rung, M. Abelsted, Greensteen.
 6. Række: Rosenberg, E. Oppermann, Bache, Mundt, P. Govl, Th. Moltke, H. Gerdtzen, Vilsøet, Vilh. Petersen, Ch. Barfod, Alb. Møller.
 7. Række: M. Bech, Liebmann, Hohlenberg, A. Hjort, B. Hahn, H. Skram, L. Hjort, Fred. Nielsen, J. Schönau, C. Bech.
 8. Række: Rasmussen, B. Lind, C. Lund, E. Skram, K. Lønborg, A. Pirtzel, A. Delbanco, E. Kramp, E. Engelhardt, Engelhardt.

vej for at skaffe hende en Blomst til Festen om Aftenen«. Efter denne angerfulde Bekendelse kom hun helt brødebetyngt ind i Stuen, blev bestyrtet over den festlige Modtagelse og hørte som i vaagen Drøm paa de forskellige Taler, der rettedes til hende; men da det kom til, at Børnene overrakte deres Gave, og hun vilde takke dem, overvældede Bevægelsen hende ganske, og hun kunde ikke finde Ord. Da greb Børnene ind og hjalp hende. Med en Finfølelse og Forstaaelse, som virkede ganske betagende, istemmede de »Kærlighed fra Gud«, en forholdsvis ny Sang, men kendt som en, Frk. Zahle holdt særlig af. Under Sangen fik hun Lejlighed til at samle sig og kunde nu bringe sin Tak, varmt og inderligt.

Aftenen forløb smukt i al sin Stilfuldhed. Mange Sange*) blev afsunget, men med den Mangel paa Fremsynethed, der karakteriserede Frk. Zahle og os andre med hende, hvor det gjaldt en Hyldest for hende selv, sørgede vi ikke for at sikre os i det mindste Hovedtalerne og har ikke bevaret dem, som de fortjente det.

Denne Aften fik yderligere et særligt Præg derved, at 25 Aars Dagen for Skolens Stiftelse tillige formede sig som en Afskedsfest fra den gamle Gaard, hvor Skolen i samfulde 21 Aar havde været til Huse, og hvor vi trods alle Mangler »havde haft det saa godt«. Trods Mangler, ja, de var mange, og tænker vi nu tilbage paa den Tid, er det ufatteligt, at man i saa mange Aar kunde finde sig i dem og endda med Rette hævde, at vi med Hensyn til Beliggenhed og Rumforhold var bedre stillet end andre københavnske Pigeskoler. Efterhaanden var hele Huset ud til Gammelstrand, med Undtagelse af Kælderen, der skiftevis var lejet ud til en Frugthandel, en Osteforretning (!!) og til sidst til en Kurvemager, inddraget til Skolebrug. Derefter beslaglagdes

*) Se: Det gamle og det nye Skolehus ved H. Gerdtzen, trykt som Manuskript.

baade Stuen, 1. og 2. Sal til Gaarden, en snæver, mørk, ildelugtende Strimmel Brolægning, der gjorde Tjeneste som Oplagsplads for Kældrens Forretningsfolk, og til sidst inddroges, særlig til Lejlighed for Pensionen, 2. Sal til Læderstræde. Naar undtages et Par af Stuerne til Gammelstrand var alle de andre smaa; i nogle fandtes end ikke en Kakkelovn, men Varmen udstraalede fra Petroleumsovne, hvis Konstruktion i de Tider var højst ufuldkommen.

Natalie Zahle i sit Studereværelse ved Gammelstrand.

At Frk. Zahle selv, Lærerpersonalet, Forældre og Skoledirektionen fandt sig saa længe og saa taalmodigt i saadanne Forhold, maa forekomme Nutidsmennesker rent utroligt. Heller ikke laa Frk. Zahle paa den lade Side for at skaffe bedre Vilkaar. Hun søgte og søgte, snart paa Gammelholm, snart i Løngangsstræde, snart haabede hun paa at faa en Grund i Stormgade, naar det naturhistoriske Museum blev nedlagt, snart tænkte hun paa Vajsenhuset, hvis Grund paa Købmagergade skulde sælges, snart forhandlede

hun med Direktionen for det københavnske Byggeselskab, men stadig uden tilfredsstillende Resultat. Enten var Betalingsvilkaarene for uoverkommelige, eller ogsaa opfyldte de paatænkte Grunde ikke de Krav, der med Billighed nu maatte stilles til en ideel Skolebygning. Først efter en meget imødekommende Skrivelse af 19. Januar 1874 fra Kultusminister Hall, der tilsagde hende Ministeriets Bistand med Hensyn til Købet af en Grund paa det tidligere Fæstningsterræn, indledes Forhandlinger med Københavns Magistrat, og endelig undertegnedes 26. Oktober 1875 en Købekontrakt, hvorved Frk. Zahle erhvervede en Grund lige ud for Enden af Nørregade, beliggende mellem Nørrevoldgade og Linnésgade.

Allerede i November samme Aar udsendte Frk. Zahle en Opfordring til offentlige Myndigheder og Institutioner saavel som til private, om at støtte hende med et større Laan à 4% til Opførelse af en tidssvarende Bygning, der kunde rumme hendes egen Skole samt afgive en god Bolig for Komtesse Moltkes stadig voksende Pigeskole, dog tillige med den dristige Anmodning, at Laanet ydedes saaledes, at der ikke skulde svares Rente heraf i de første fem Aar. Det tænktes fordelt i Partialobligationer med sideordnet Sikkerhed i Ejendommene næst efter den Sum, der repræsenteredes af Kommunens Tilgodehavende. Opfordringen støttedes varmt af Lægerne Drachmann, Edm. Hansen, Wilh. Meyer og Ulrik, samt af Skolebestyrer Brix og Københavns Skoledirektør Holbeck, medens Frk. Zahles juridiske Raadgivere, Overretsprokurator Mundt og Højesteretssagfører Zahle, paatog sig Ansvaret for den forretningsmæssige Ordning af Sagen, navnlig med Hensyn til Indfrielsen af Partialobligationerne.

Sagen gik i Orden, naturligvis ikke uden en stor Indsats af personlige Anstrengelser og ihærdigt Arbejde. I Spidsen gik Frk. Zahle selv, og det viste sig paa mangfoldige Maader, hvor stor en Tillid og hvor fast et Stade hun havde

erobret sig i den offentlige Mening. Fra nær og fjern mødte hun Tilslutning, og hvad der var det betydningsfuldeste for hende, en Forstaaelse af hendes Maal, som afgav det utvetydigste Vidnesbyrd om, at hendes 25 Aars stille, utrættelige Arbejde for den kvindelige Uddannelse ikke havde været forgæves. Medens hun paa det rent forretningsmæssige Omraade mer og mer fandt den fortrinligste Hjælp hos sin Fætter og broderlige Ven, Højesteretsadvokat Zahle, var der paa de praktiske Enemærker ingen, hvis Hjælp ydedes saa redebont, saa ædelmodigt og saa virksomt som Brygger, Kaptajn, Dr. phil. C. J. Jacobsen. Ikke alene støttede han hende økonomisk, men ud af sin rige Erfaring som praktisk Bygherre gav han hende utallige udmærkede Raad og Vink, forhandlede indgaaende med Arkitekten, Fr. Bøttger, en Fætter paa mødrene Side af Frk. Zahle, som med Ingeniøren, tog Initiativet til Indlægning af Centralvarme, ja, færdedes mellem Haandværkerne og Arbejderne, som var det hele Foretagende hans eget. Intet Under, at Frk. Zahle i sit Kontor i den ny Skolebygning opstillede hans Buste Side om Side med Plougs. De staar der den Dag i Dag og vil forhaabentlig altid bevare denne Plads og for de kommende Slægter vidne om den levende Taknemmelighed, Frk. Zahle nærede for disse to Mænd, hvem hun hver paa sin Vis saa som sine Velgørere.

Allerede 17. September 1876 blev Grundstenen nedlagt. Denne Dag valgtes, fordi den var en Mindedag for Frk. Zahle, — hendes Forældres Bryllupsdag. I straalende skønt Efteraarsvejr foretog en mindre Kreds sammen med Frk. Zahle en Tur til Ordrup; ved denne Lejlighed blev nedenstaaende Sang af Skolens Lærer. Prosektor K. Valløe, afsunget:

En Frøken sad en Aftenstund
med Haanden under Kind.

»Hvad nu?« Da slog en Tanke ned
i hendes unge Sind:

»Hvad om jeg prøved paa, hvad om jeg prøved paa — paa
en Skole?«

Hun gik — hun saa — hun fandt et Hjem
 og kjækt Kontrakten skrev.
 Saa sad hun der i Stuer fem,
 hun selv og e en Elev.

Med den hun skulde nu, med den hun skulde nu holde Skole!

Kun e en, og dog hun ikke græd,
 men lo: »de kommer nok!«
 Og se, den e n e blev til tre,
 hver af de tre en Flok,

fordi hun kunde nu, fordi hun kunde nu holde Skole.

De Stuer snart for snævre blev,
 der kom saa langt et Tog,
 ja der kom store, der kom smaa
 med Tavle og med Bog,

fordi de vilde der, fordi de vilde der gaa i Skole.

Nu flokkes de ved Gammelstrand,
 men Pladsen er som saa:
 der gives Øjeblikke, da
 som Strandens Sild de staa,

fordi den voksede, fordi den voksede, hendes Skole.

Den Frøken støtter Haand mod Kind,
 da hun den Trængsel ser:
 »Mon det var Herrefærd at faa
 sig selv et Hus med mer,

hvori man kunde ret alt efter Hjertens Lyst holde Skole?»

Som tænkt saa gjort, en Grund blev købt,
 en Grundsten alt er lagt —
 hvad den skal bære, være nu
 vort bedste Ønske bragt:

Saa gid da længe der Natalie Zahle maa holde Skole!

10. Februar 1877 hejsedes Kransen paa den ny Bygning,
 og endelig kom den egentlig saa svære Dag, 3. Oktober s. A.,
 da vi maatte sige Farvel til det gamle Skolehjem*). Inden

*) Se: Det gamle og det nye Skolehus, S. 8—10.

vi skiltes, talte Skolens Lærer, Pastor Hohlenberg, til den samlede Kreds af store og smaa, gennemgik i korte Træk Skolens Levnedsløb og tilsagde Frk. Zahle i alles Navn, at vi vilde være hende behjælpelige med at overføre den gode Aand, der hidtil havde været den raadende iblandt os, til den ny Bygning, og hans Ord fandt Genklang i alle Hjerter, da han sluttede med en Bøn om, at den ny Bygning maatte blive rejst af »levende Stene, som staar, naar Menneskenes Pragtbygninger er sunket i Grus«.

Til Højtideligheden havde G. Rode skrevet følgende Sang:

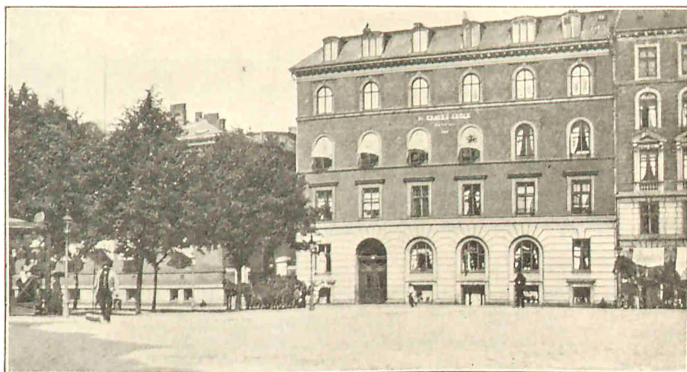
Hvis Stene kunde tale
til Vidne og til Dom,
fik disse gamle Sale
nu nok at melde om:
om hvad der snart forsvinder,
men samled rige Minder,
mens Tider gik og kom;

om smaa og store Venner,
som skifted, Slægt med Slægt,
hvem altid milde Hænder
har haft i Varetægt,
har hæget om og hygget,
har solet og har skygget,
har lindret og har lægt;

om hvordan Modersmaalet
bar Bud fra Aandens Bred,
saa Barneøjet straaled
og blev saa stort derved;
om Lys med Luer milde,
om Lys til Livets Kilde,
hvor Hjertet faar Guds Fred;

om hvordan tyst og nøje,
med Sandheds Aand i Pagt,
et klogt og kærligt Øje
aarvaagent har holdt Vagt,
har spejdet for at værne,
at kun fuldvægtig Kerne
i Sjælene blev lagt.

Paa døde Stenes Mæle
vi trøstig dog slaa Vrag,
thi bløde Kvindesjæle
vil vidne nok i Dag:
med Tak for Aar, som vige,
med Haab for dem, som stige
bag Skolens nye Tag.

Nørrevoldgade Nr. 7.

Allerede 8. Oktober var hele Flytningen fuldbyrdet, og alt ordnet til at modtage Børneflokket. Paa Legepladsen samledes saa vel Frk. Zahles som Komtesse Moltkes Elever, og under Afsyngelsen af »Alt staar i Guds Faderhaand« stillede de sig op Klasse for Klasse. Derefter istemte alle »Der er et yndigt Land«, medens Dannebrog hejsedes paa den smukke, slanke Flagstang, der samme Dag var kommet fra Norge som Gave fra Mary Archer, og under disse Toner holdt Børnene deres Indtog i den ny Skole, hvor de førtes ind hver i sin Klasse og ordnede deres Sager for atter at samles i Festsalen. Efter Afsyngelsen af en Sang af H. Greensteen talte Pastor Christensen fra Rønne paa sin sædvanlige inderlige og barnlige Vis. Derefter ønskede Frk. Zahle og Komtesse Moltke i kærlige Ord Børnene Velkommen, og man skiltes for den Dag.

9. Oktober fandt den egentlige Indvielse Sted. Kl. 11^{1/2} samledes en stor og meget repræsentativ Kreds af indbudte Mænd og Kvinder i Festsalen. Den første Taler var Pastor C. J. Brandt fra Vartov, der til Indtrædelseshilsen havde valgt Ordet: »Fred være med dette Hus!« Efter hans Tale istemtes C. Plougs herlige Sang:

Læg Kundskabssæden, ren og sund,
 i Barnesjælens Furer bløde!
 Bring Hjertets Vaarsol til at gløde
 ved Ordets Magt i kærlig Mund!
 Da skal nok komme Høst derefter,
 og vokse Viljer, modnes Kræfter
 til herlig Sejr i Livets Kamp.

Og vend den unge Piges Sind
 fra Markedsgøgl i Døgnets Stræder
 og selvsyg Attraas drømte Glæder
 mod Idealets høje Tind,
 saa det i hendes Færd sig spejler,
 og henad Tidens Elv hun sejler
 med ædel Sans og opladt Syn!

Da skal vort Fædreland gaa frem
 fra Dæmrings Stund til klare Dage,
 naar »fromme, stærke Kvinder« tage
 dets Sag paa sig i hvert et Hjem;
 naar Sønners Kranse Mødre pryde,
 og Kvindehjertets Toner lyde
 igennem Mandens Strengespil.

Sin Naade og sin Varetægt
 da Gud den nye Skole skænke!
 at der maa vokse fra dens Bænke
 en ny, en sund og dygtig Slægt,
 hvis Gerning skatter til dens Ære,
 hvis Liv er præget af dens Lære,
 af Sandhed og af Kærlighed!

Denne Sang var skrevet til Indvielsen, og den er senere blevet, hvad vi kan kalde vor »Programsang«, idet den har tonet Aar efter Aar ved Skolens Afslutninger, som den her lød ved dens Indvielse. Derefter tog daværende Professor Fred. Nielsen Ordet og gav i en klar og smuk Fremstilling en historisk Redegørelse for Kvindens Stilling i de skiftende Tider, særlig for, hvorledes Kristendommen baade i Middelalderen og efter Reformationen i de protestantiske Lande

havde virket til hendes Frigørelse og fremmet Arbejdet mod det Maal at gøre hende til Mandens Medhjælp i Ordets bedste og dybeste Betydning. Han udtalte, at denne Skoles Ideal ikke var at aabne et vildt Kapløb mellem Mand og Kvinde, men at dens Maal var at hjælpe Kvinden til at finde og fylde den Plads, som Nutiden har aabnet, og Fremtiden vil aabne for hende; frem for alt vilde Skolen favne om det Ideal, Digteren frembar som Danmarks Fremtidsmaal: de fromme, stærke Kvinder, som med Tro og Ydmyghed kan bære onde og gode Dage, og som med Haab og Mod vil tage deres Del af Fædrelandets Sorger. Hans Slutningsord var:

»Den nedrevne Vold, paa hvis Plads denne Skole er bygget, bærer Minder om Mænds og Kvinders Heltedaa. Den bærer Minde om hin jævne Kvinde fra Svenskekrigen, der anbefalede sig og sine i Guds Varetægt, og som saa opmuntrede sin Mand til at kæmpe og selv gik ud med sine Piger for at hjælpe til ved Fædrelandets Forsvar. Gid Mindet om »fromme, stærke Kvinder« aldrig maa uddø! Gid der fra denne Skole maa udgaa en Slægt, som er villig til at vandre i saadanne Kvinders Spor:

Hvis Gerning skatter til dens Ære,
hvis Liv er præget af dens Lære,
af Sandhed og af Kærlighed!«

Med kendelig Tilslutning var Sangene og Talerne fulgt; dette gjaldt ikke mindre den derefter følgende Sang af Chr. Richardt, ogsaa skrevet til denne Dag:

For Barn og for Jomfru paa Barndommens Skel
et Hjemsted vi her ville vie,
hvor vokse de kunne til Legem og Sjæl
og lære at tale og tie!
For Virksomhedssansen til Hjemmenes Held!
For Hjerternes Lytten ved Livskildens Væld!
For Martha saavel som Marie!

Og gid det maa fostre en kvindelig Slægt
 ved Kundskabens sundeste Brønde,
 som lydig gør Søgnedagsgerningens Ægt,
 som Søndagens Lovsang vil nynne!
 Saa kendes det maa i vort sygnende Land,
 at Thyra har Døtre i Mod og Forstand,
 og Dagmar i Renhed og Ynde!

Og er det, hvor Volden har hegnet vor By,
 at Huset vi kranse og hygge,
 da hente vor Skole i Vielsens Gry
 af Voldstedet Varsel om Lykke:
 at selv den vil vorde vor Ungdom et Skjold,
 at selv den vil højne en levende Vold
 om det, hvad der gror i dens Skygge!

Og kosted' det Arbejd og Taalmod og Tid
 de Mure at grunde og tætte, —
 hav Tak da enhver, som gav Stenene hid,
 og hver, som dem lagde til Rette!
 Men højest vor Tak til vor Fader og Gud,
 og dybest en Bøn, at han fører det ud,
 saa Plantningen Frugter maa sætte.

Størst var dog Opmærksomheden, da Frk. Zahle selv traadte frem og, stærkt bevæget, bragte sin Tak, en Tak, der ikke begrænsedes til de tilstedeværende alene og ikke til det Arbejde, der her i Dag havde naaet sin ydre Afslutning, men der favnede om hele hendes Livs Førelse, idet hun lod de svundne Dage glide forbi sit indre Øje. I levende Billeder tryllede hun frem for vort Blik Barndomshjemmet i Hvedstrup Præstegaard, Livet hos Plejeforældrene som i Døtreskolen, derefter Ungdomsminderne, hendes Lærere, Venner og Hjælpere; dernæst bragte hun sin Tak til hver, der paa den ene eller anden Vis havde hjulpet hende til at »bringe Stenene hid«, takkede hver Myndighed og hver enkelt Mand og Kvinde, der havde turdet vove noget for hendes Formaal, takkede smaa og store Laangivere og blandt disse,

»ikke for Gavens Storheds Skyld, men for den Godhed og Beredvillighed, hvormed den i en vanskelig Tid blev ydet, den ædle Fædrelandsven*), hvis Navn sjælden savnedes, hvor noget godt og nyttigt blev hjulpet frem eller skulde grundes. Men ikke mindre varmt takkede hun hver den, der havde tømret med paa Skolens indre Bygning, den ældste, ældre, yngre og nuværende Lærerkreds, og til Slutning hver en, som havde hjulpet til at bygge paa hendes eget Hjertes Tempel, enhver, som havde løftet og styrket hendes Aand og højnet hendes Maal, blandt disse inderligt den Mand, hvis Sang i Dag for hendes Skole vilde blive en af de mange fra hans Mund, der skulde mindes og tone under dette Tag, og den Mand, der først i Dag havde taget Ordet i denne Sal, og hvis Tillid til hende, selv i sjæletrange Tider, havde været saa usigelig meget for hende. Til allersidst takkede hun den lille Kreds af sine nærmeste Medhjælperinder, dem, som nu fremdeles vilde bære Arbejdet og Ansvarer med hende, og udtalte et inderligt Ønske om, at ej alene den ydre Bygning maatte vise sig sund og stærk, men at ogsaa det indre Liv maatte blive saa sundt og kraftigt, at det kunde trodse Verdens skiftende Vind og Vejr, saa de Ord, der stod som Indskrift**) paa den første Sten, der blev bragt til Bygningen, til de sidste Tider maatte blive Skolens Løsen.

Den 10. fandt en større festlig Sammenkomst Sted i Skolens Lokaler, ved hvilken der herskede en glad og smuk Stemning, og den 11. genoptog vi vort daglige Arbejde.

Ja, vi genoptog Arbejdet, men hvor lidt havde vi egentlig gjort os klart, hvor forskelligt det paa alle ydre Omraader vilde forme sig for os, og hvor langt sværere, end vi havde forestillet os, det vilde falde os at værne om det bedste, der bragtes med fra Livet ved Gammelstrand, at vaage over, at det blev den gamle Vin, der blev hældt paa de nye Læderflasker. Alt var saa stort og saa underlig fremmed. Vi Lærere sad nu paa et Kateder, Afstanden mellem os og Eleverne, som vi før omtrent havde haft paa Skødet, forekom os saa uendelig. I Frikvartererne, hvor Børnene før ikke

*) Brygger J. C. Jacobsen.

**) Side 198.

havde kunnet tumle sig til nogen Leg, men netop derfor havde samlet sig i Grupper og Klynger omkring Klasse-lærerinderne, styrtede de nu ned paa Legepladsen, eller løb, naar Vejret var daarligt, frem og tilbage i lystig Leg i Korridoren, — hvor skulde vi nu naa dem, hvor blev der nu Mulighed for vor hyggelige Smaapassiar med dem eller med Kollagaerne, som vi hidtil havde været næsten »klinet« op til! En gennemført Orden herskede! Hver Etage var helliget til sin særlige Bestemmelse; en Forstanderinde raadede paa 3., en paa 2., en paa 1. Sal. Hvert af Forstanderindernes Enemærker skulde respekteres, maatte ikke overskrides af uvedkommende, hverken blandt Børnene eller Lærerinderne. Hvor følte vi os ikke underlig isoleret, og hvor mangt et hemmeligt Suk gik ikke tilbage til de »gode, gamle Dage«, til »Guldalderen ved Gammelstrand«. Naar jeg nu tænker tilbage herpaa, forstaar jeg nok, at det ikke var saa underligt, at der maatte hengaa nogen Tid, før vi blev fortrolige med Livet under de ny Former, og før vi lærte, hvorledes alle de ydre Fordele, vi nu raadede over, kunde komme Børnene til Gode paa mer end rent udvortes Vis, og hvorledes vi kunde finde baade Tid og Sted til det personlige Samliv med dem, der ene skaber den gode Skole. Dog, at vi havde god Vilje, og at det lykkedes i det hele og store, tror jeg at turde sige.

Men var vort, o: Forstanderindernes, Klasselærerindernes, Timelærernes, Arbejde blevet ændret udadtil, var dette dog kun en ringe Forandring i Sammenligning med den, Frk. Zahle havde paalagt sig selv. Hun stod vel, skulde det synes, i ydre Henseende ved sine Ønskers Maal; hendes Skoleborg maatte forekomme hende som Aladdins Slot; fra fjern og nær høstede hun Lov og Pris for det Mod, det Snille, den Omtanke, hun i smaat og stort havde lagt for Dagen, og dog — hvis nogen tror, hun nu følte sig som den fuldt udvoksede Svane, der sejlede om i Kanalerne og fodredes med Kagekrummer, — hvor tog de saa fejl! Der var stor Forskel paa

den Plads, Frk. Zahle nu indtog i den daglige Gerning, og den, der før havde været hendes; den blev langt mere tilbagetrukket, men ikke mere magelig eller behagelig. Først og fremmest følte hun, at skulde Forstanderindernes Stilling blive den, hun havde tænkt sig, skulde de blive de moderlig-myndige Ledere inden for deres respektive Afdelinger, saa maatte de over for Elever, Lærere, Forældre, rustes med en saadan Selvstændighed og Frihed, at det vilde falde naturligt at underordne sig deres Afgørelser. Men dette kunde kun ske, hvis hun selv i væsentlig Grad unddrog sig den personlige Indgriben i Enkeltheder, med andre Ord, hvis hun vilde begrænse sin Post til en Art Overbestyrerindes. For en udenforstaaende vil denne Ordning maaske fremtræde som en Lettelse i Frk. Zahles Arbejde, en Befrielse fra mange smaalige og kedelige Pligter; for den derimod, der selv er »Skolemenneske«, og derfor af Erfaring véd, at Livet i Skolen, i daglig og nær Berøring netop med den enkelte og med det smaa, udgør Lykken og Glæden, vil dette Skridt fra Frk. Zahles Side tegne sig, som det, det var, et personligt stort Offer. Maaske hun ikke selv i Øjeblikket vidste, hvor stort det var, — vi andre har sikkert ikke til fulde forstaaet det før Aar derefter, — men selv om det havde staaet klart for hende, var hun ikke veget tilbage fra den Vej, hun nu havde valgt, og fra den Maade, paa hvilken hun fremdeles kunde blive den styrende af Gavn og ikke blot af Navn. Hun saa, at hun nu maatte skabe et fast organiseret Samarbejde med sine Forstanderinder; alt maatte egentlig staa og falde hermed. De større Forhold medførte, at de enkelte Lærere ikke som tidligere kunde gøre Regning paa at træffe hende til enhver Tid, paa Trapper og Gange i Frikvartererne, i Klasserne i Undervisningstiden. Derfor var det nødvendigt, at det nu blev Forstanderinderne, der maatte være de allestedsnærværende, de modtagende og afgørende med Hensyn til de tusinde Henvendelser og Spørgsmaal, som det daglige Liv i Skolen medfører, medens selvfølgelig enhver i Lærer-

kredsen dog bestandig skulde vide, at Frk. Zahles Dør aldrig lukkedes, for hvem der vilde søge hende personlig, og at hendes Opmærksomhed aldrig svigtede over for alvorligere Forhandlinger eller Afgørelser, den enkelte Lærer kunde ønske ydet af hende selv. I Praksis udviklede Forholdet mellem Forstanderinder og Forældre sig paa samme Vis.

Det er klart, at et lykkeligt Udfald af en saadan Organisation maatte bero paa den fuldeste Forstaaelse mellem Frk. Zahle og de mest betroede Hjælpere, maatte betinges af den

Linnésgade Nr. 8 og 10.

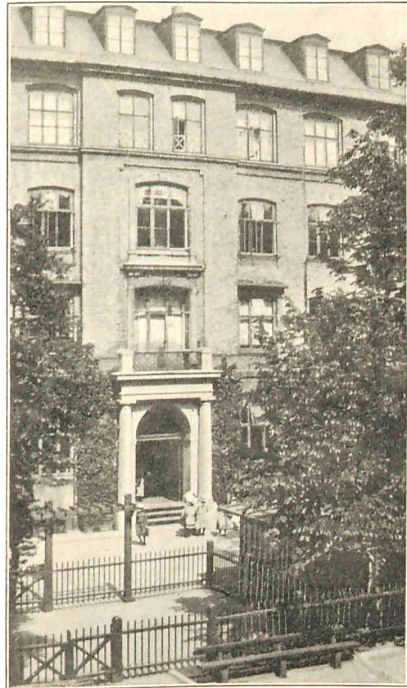
styrendes Gave til at virke vejledende og inspirerende og af de underordnedes Evne til at forstaa og deres Vilje til at tjene, — for begges Vedkommende af den levende Kærlighed til Opgaven, saa Spørgsmaalet om min eller din Plads blev forsvindende over for det ene: »Hvorledes gavner vi bedst Barnet og den unge, hvorledes tjener vi bedst deres Sag?« Var nu Frk. Zahle i Besiddelse af disse den herskendes Naadegaver, der jo ogsaa i første Række maatte vise sig i Valget af dem, hun betroede at bringe sine Tanker og Ønsker til Udførelse? I det hele og store tror jeg, at Svaret maa være et ubetinget »Ja«. Atter og atter i hendes Liv som efter hendes Død er Frk. Zahles Evne til at finde de

rette Hjælpere og sætte dem paa de rette Poster, blevet fremhævet som Forklaring af den Kendsgerning, at hendes Skolevirksomhed har trivedes i over 60 Aar, og at den har hævdet sin Førerstilling inden for den kvindelige Uddannelses Omraader i al denne Tid; og skønt det naturligtvis er

utvivlsomt, dels at hun af og til har grebet fejl, dels at Omstændighederne har medført, at hun ikke altid har kunnet vælge frit, men har været henvist til at bruge de Kræfter, der var inden for hendes Rækkevidde, saa er Dommen om hendes Evne til at vælge dog sikkert ramrende. Og kaster man Blikket hen over den talrige Række af Kvinder, der har helliget hele deres Liv og al deres Kraft til at tjene hendes Skoles Sag, og for hvem denne Tjenergerning har været Livets Lykke, og ser man yderligere hen til den Række af betydelige Mænd, der med Trofast-

hed og Nidkærlighed har skænket mange Arbejdsaar til Virksomheden i hendes Skole, saa kan man vel ogsaa heri se en Bekræftelse paa Dommens Gyldighed.

Men at Evnen ikke til alle Tider har været lige kraftig og virksom turde kun være naturligt, og jeg tager næppe fejl i at mene, at Frk. Zahle just paa det Tidspunkt, her er

Skolegården, Nørrevoldgade.

Tale om, ikke var paa Højden af sig selv. Hun var nu i sit 50. Aar og mindst de 35 af disse havde været optaget af Arbejder og Opgaver, der krævede al hendes Energi, al hendes Kraft; man kunde fristes til at sige, at hun daglig havde levet »over Evne«. Intet Under, at Naturen engang krævede sin Ret, og at der maatte indtræde i det mindste en delvis legemlig Træthed og dermed ogsaa nogen aandelig Slappelse. Dertil kom, at det store Foretagende, hendes Skolegerning nu forretningsmæssigt havde udviklet sig til, til Tider kunde stille sig truende og svimlende for hende, ikke mindst fordi hun nu ogsaa havde knyttet saa mange til sig, hvis ydre Eksistens for en stor Del var afhængig af hendes Livsværks Trivsel. Det kan vel forstaas af enhver. Og at hun til Tider angstfuldt har kunnet spørge sig selv: »Kan du forrente den uhyre Gæld, du har paataget dig? Kan du opfylde alle de paatagne Forpligtelser? Kan du svare hver sit? Vil du ikke gøre al den Tillid, der er vist dig, til Skamme?« vil vel ikke undre nogen. Heller ikke kan det undre, at hun, om hun end hos Mennesker hyppigst mødte beroligende Ord, dog ikke altid syntes, hun fik det samme Svar, naar hun indankede sin Sag for sin egen Samvittighed. Det blev strenge Tider paa mange Maader for hende!

Ogsaa i det daglige Liv prøvede hun sig over Evne. Hun, der mer end nogen elskede sit Hjem med al dets Fred og Hygge, dets smaa Glæder, dets beroligende Hvile, opløste nu sit eget private Hjem.

Den Adskillelse mellem Pensionen og hendes eget Hjem, der allerede var indledet ved Gammelstrand, fuldbyrdedes nu ganske. Under Frk. Louise Hjorts omsorgsfulde Styrelse var Pensionen flyttet ind i de to for den bestemte Etager i den ny Skolebygning, hvor alt var indrettet paa det smukkeste, og alle ydre Mangler fra *l'ancien régime* afhjulpet. Vi andre, der som Døtre havde delt Livet i Hjemmet med

Frk. Zahle, flyttede ind i mindre Lejligheder i Skolebygningen, medens hun selv foruden Brugen af Skolens Bogsal kun forbeholdt sig et Soveværelse og en Spisestue, og her førte hun en Art »Ungkarleliv«, kun betjent af en Pige. Hun valgte dette Liv, meget fordi hun følte, hun trængte til en Stilhed, en Uforstyrrethed, som kun den ensomme kan finde, men mest fordi hun saaledes levede billigst, og hun vilde sætte alt ind paa at opfylde de økonomiske Forpligtelser, hun havde paataget sig. Hun vilde intet have at bebrejde sig i Retning af personligt Forbrug. Men denne Ensomhed, denne Hjemløshed bragte hende ikke den Ligevægt i Sindet, hun havde haabet, — tværtimod fandt de tunge Tanker stærkere og stærkere Indgang hos hende, og hun led mer, end nogen anede. Og vi andre, vi, hendes nærmeste, led med hende. Til Tider syntes vi, hun kun var en Skygge af sig selv, og vi græmmede os, ikke mindst, naar de ældre blandt vore Medarbejdere klagede over, »at de aldrig mere saa Frk. Zahle«, eller at »hun var blevet fremmed for dem«, og naar de ny tilkomne viste deres Skuffelse over enten ikke at komme i personligt Forhold til Frk. Zahle, eller ogsaa over ikke at blive tilstrækkelig paaskønnet, og naar Eleverne i disse Aar ikke lærte hende at kende som den, der bragte Liv og Lyst og Glæde, men snarere som den fjerne, den strenge. Helst havde jeg i Tavshed forbigaaet denne Tid, men det er umuligt, naar jeg vil fastholde mit Forsæt og min Stræben: at give en sanddru Skildring og at undgaa at lade min beundrende Kærlighed forlede mig til at skabe en »Legende« om Frk. Zahle og forlene hende med en Helgenlorie. Skyggerne maa og skal træde frem; der bliver endda nok tilbage at takke og prise for. Og jeg tilskyndes yderligere til her at tale aabent, fordi der er adskillige, baade blandt Lærere og Elever, hvis Hovedkendskab til Frk. Zahle netop er begrænset til denne mørke Tid, og disse vilde staa ganske uforstaaende over for det lyse Billede, jeg — Sandheden tro — ellers har prøvet paa at gengive.

Men »Natten aldrig er saa sort, den jo for Dagen svinde«, og der kom lysere Tider: De økonomiske Forhold udviklede sig langt bedre, end Frk. Zahle eller nogen anden havde vovet at drømme om, ja, til hendes store Glæde tegnede Skolens Status sig saa gunstigt, at hun i Februar 1880 kunde omsende en Rundskrivelse til alle Indehavere af Partialobligationer, i hvilken hun meddelte, at hun ikke, som i 1878 paatænkt, behøvede at indskrænke sin Forpligtelse til at betale Renter og Afdrag fra 11. Marts 1881, men at hun allerede nu (1880) saa sig i Stand til at udbetale Renter af Laanet de første 5 Aar og til 11. Marts 1881 og saa fremdeles derefter paa regelmæssige Vilkaar. Dette var et økonomisk Resultat, der overskred de dristigste Forventninger. Den Dag, Højesteretssagfører Zahle sad og hjalp hende med at udstede alle forretningsmæssige Skrivelser, denne Sag vedrørende, sagde han med Blikket fæstet paa Opraabet af 1876 om et i fem Aar rentefrit Laan: »Dette vilde en Mand aldrig have gjort!« men da han saa sad med Erklæringen af Februar 1880 foran sig, føjede han til: »Men dette vilde en Mand heller aldrig have gjort!« Disse lakoniske Ord indeholder sikkert en rammende Karakteristik, om ikke af alle Kvinders Forretningstankesæt, saa dog i hvert Fald af Frk. Zahles.

Samtidig havde hun den store Glæde at kunne erhverve den til Ejendommen Linnésgade 10 stødende Grund, hvor der i 1882 rejstes den ny Bygning for Komtesse Moltkes Pigeskole, der under hendes og Fru E. Bays fortrinlige Styrelse havde vokset sig saa stor, at den kun daarligt kunde rummes i det Lokale, der fra først af var indrettet til den, medens paa den anden Side Frk. Zahles egen Skole ogsaa havde udvidet sig saa stærkt, at der til dens Brug maatte inddrages ogsaa Fløjen til Linnésgade 10.

Allerede 22. August stod den nyopførte Bygning færdig til Indflytning. Dagen fejredes med en smuk Højtidelighed om Formiddagen og en festlig Sammenkomst om Aftenen.

Men formede Livet sig saaledes udadtil lyst og stort, og bragte næsten hver Dag nyt Bud om Tro og Tillid til den Gerning, der fuldbyrdedes inden for Skolens Mure, saa var der ogsaa Opgangstider for Livet inden Døre, ligesom det ogsaa, om end langsomt, lysnede i Frk. Zahles Sind, og de tunge Tanker mer og mer veg for den Frejdighed og den Forhaabningsfuldhed, der dybest inde udgjorde hendes egentlige Natur. Hertil bidrog i ubeskrivelig Grad den Omstændighed, at hun opgav sit ensomme Liv og atter dannede sig et Hjem, mindre og mere stille end det tidligere, men netop derfor mere egnet til at berede hende den Fred og Hvile, hun trængte til.

Hjemmets Grundlægger i den ny Skikkelse blev Frk. Ingeborg Vinderen, og d. 12. Januar 1879, da hun traadte ind som Husmoder i Nørrevoldgade 7, blev en Mærkedag i Frk. Zahles Liv og en lykkelig Dag for hende og hendes Venner. Ingeborg Vinderen kom fra et stort og kærligt Hjem og fra et Land, hun elskede, og hun forlod det for at tage den Opgave op, hun forstod, der var lagt paa hendes Vej. Nogle Aar tidligere var hun som ganske ung kommet som Pensionær til Frk. Zahle. Hun var en for sin Alder udviklet ung Pige, kundskabstørstende og virkelysten. Hun afvandt straks Frk. Zahle stor Interesse netop paa Grund af denne sin søgende, aandelige Trang, og hun viste sig modtagelig for alt det bedste, Frk. Zahle selv og Livet omkring hende havde at byde. Venskabet mellem dem var rodfæstet, da Ingeborg Vinderen efter fuldendt »Kursustid« vendte tilbage til Norge. I sit eget store, velstaaende Hjem, som hun omfattede med varm Kærlighed og altid følte sig knyttet til, syntes hun ikke, der var Brug nok for hendes Kræfter, og da hun af Brevene fra Frk. Zahle og de øvrige danske Venner blev klar over, at der nu var et Sted, hvor der trængtes til hende, besluttede hun trods Modstand fra sin Slægt at drage herved. Hun kom vel ikke med Vished for, at hun her vilde finde sin Livsgerning; hvor kort, hvor længe

hun vilde blive her, vilde hun lade Vorherre raade for; dog det varede vist ikke længe, før hun saa sin Opgave som lagt til hende for Livet, og vist er det, at hun blev til Velsignelse; med Sandhed kan det siges: »Hun kom uden Tyngde, hun kom med Fred«. Hver Pligt, hver Interesse, hver kærlig Omsorg for dem, der stod Frk. Zahle nær, tog hun op med en Troskab og en Inderlighed, som ikke kunde have været større, om alt havde været hendes eget. Alle Vennerne begyndte med at holde af hende for Frk. Zahles Skyld, alle vandt hende snart kær for hendes egen.

Den første store Opgave, der laa til hende, var den at pleje Povline Govl, der snart flyttede tilbage til Frk. Zahles Hjem, og hvis lidelsesfulde Sygdom krævede den største Omhu, og den blev hende i rigt Maal til Del under Frk. Zahles Øje og ydet af Ingeborg Vinderens Kærlighed. I Juni 1882 sov hun stille ind, savnet af os alle. Fra den Stund delte ingen til Stadighed Hjemmet med de to; men naar undtages de sidste Aar, hvor Frk. Zahles tiltagende Svaghed umuliggjorde en større Husstand, blev meget hyppigt en tredje taget op i Hjemmet i kortere eller længere Tid; for det meste var det en eller anden af Slægtens unge, der for deres Uddannelses Skyld skulde være Aar eller Maanedre i Byen, og de fandt da det hyggeligste Tilhold hos de to.

Vinteren efter Povline Govls Død rejste Frk. Zahle og Ingeborg Vinderen sammen med Mary Archer og en fælles Ven og Lærerinde ved Skolen, Frk. Minne Brun, til Italien, hvor, som naturligt var, Rom blev Hovedstationen. Efter Brevene fra denne Tid at dømme forekom det mig, at Frk. Zahles Sind ikke var saa elastisk som ellers paa en Rejse; i langt højere Grad, end det plejede at være Tilfældet, naar hun var borte fra Skolen, syslede hendes Tanker med de hjemlige Forhold. Alligevel kom hun oplivet og forfrisket tilbage, genoptog sit Arbejde med fornyet Kraft og beskæftigede sig meget med Virkeliggørelsen af den Sikring af sin

Skoles Fremtid, som havde foresvævet hende lige fra det Øjeblik, da hendes Drøm om egen Skolebygning var ved at gaa i Opfyldelse.

Allerede da Frk. Zahle i 1875 henvendte sig til offentlige Institutioner og til private Mænd og Kvinder med Anmodning om at yde hende Støtte til Opførelsen af en tidssvarende Bygning, udtalte hun, at det Maal, hun satte sig, og for hvis ydre Virkeliggørelse en saadan var Betingelsen, ikke tænktes begrænset til kun at omfatte hendes egen Levetid, men at det var hendes Hensigt at grunde en Institution, der efter hendes Død skulde fortsætte hendes Arbejde. De Laan, hun bad om, vilde hun derfor ikke modtage som ydede hende personlig, men paa den samlede Skoles Vegne. I Hovedprogrammet fra 1876 gav hun en indgaaende Redegørelse — nærmest stilet til Skolens Forældrereds, men i øvrigt rettet til »hvert velvilligt og alvorligt Øje«, for Betydeligheden af Kravet om en god og hensigtsmæssig Bygning. Hun paaviser, hvorledes kun i en saadan de to Idealer, der altid har foresvævet hende, kan realiseres, nemlig for det første at værne om hver enkelt Klasse, saaledes at denne udgør en lille Verden for sig, danner »en Skole i Skolen«, og for det andet at sikre disse mange smaa Skoler den store Skoles Goder: rummelig Plads, rigelig Luftforsyning, Legeplads, fyldestgørende Samlinger, en fast Stab af erfarne, dygtige Lærerkrafter og en Undervisning, ledet efter en organisk sammenarbejdet Plan fra den lille Piges første Skoleaar til hendes sildigste Studieaar som voksen ung Kvinde.

Frk. Zahle slutter sin Redegørelse med at forklare, hvorfor hun har bedt om Støtte i sit eget Navn og ikke i en Forenings, der dog med større Ret kunde gøre Regning paa offentlig og privat Hjælp, og Forklaringen gives i følgende Ord:

»... , fordi jeg troede paa Sagen i og for sig og vilde vise min Tillid til den ved at tage dens Forpligtelser paa mig og paa

mig alene, medens jeg dog ikke kunde være saa vis paa dens Sejr i Øjeblikket; det var jo muligt, den kunde falde, og skulde dette ske, maatte det hellere være i Skikkelse af en Person end af en Institution, — som saadan kunde den altid senere konstituere sig, naar først Grundlaget var vundet. Faldt Tanken under mit Navn, var dermed Sagen ikke faldet; den kunde om føje Tid atter optages af en anden eller andre, og mit første Opraab havde kun tjent til at forberede Jordbunden.«

Endnu i 1881 blev Frk. Zahle af sin juridiske Konsulent og andre sagkyndige raadet fra at lade sin Beslutning om at omdanne Skolen til en selvejende Institution træde i Kraft allerede da, endskønt Sagen nu var saa vidt ordnet, at hun kunde meddele, at hun havde oprettet et Testamente, ifølge hvilket de hende tilhørende faste Ejendomme med Bygninger, Inventar, Samlinger m. m. efter hendes Død skulde tilfalde Institutionen »N. Zahles Skole«, der skulde udgøre et særligt Formuesobjekt og styres af en Kreds af syv Lærere og Lærere med en stemmeberettiget juridisk Konsulent ved Siden. Denne Kreds, der faktisk længe havde bestaaet som et Skoleraad ved Siden af Frk. Zahle, bestod af Frøknerne H. Gerdtzen, P. Govl, Fru B. Hahn, Frk. A. Hjort, Komtesse Th. Moltke, Frk. H. Skram samt Hr. Højesterets-sagfører Fr. Zahle. Endnu en Stund overtog Frk. Zahle selv personlig alle Forpligtelser, særlig Gældsansvaret over for Laangiverne.

Imidlertid udviklede de økonomiske Forhold sig saa lykkeligt, at baade Frk. Zahle selv og Højesterets-sagfører Zahle mente, at Skoleraadet nu efter al menneskelig Beregning turde paatage sig Ansvaret for at lade Frk. Zahles ædelmodige Bestemmelser for Fremtiden træde i Kraft allerede i hendes levende Live. Da de fornødne fundatsmæssige Bestemmelser var udarbejdet, oprettedes Institutionen ved Gavebrev af 7. Juli*) 1885. Samme Dag udstedtes der til

*) Afd. P. Govls Fødselsdag.

hele Lærerkredsen samt til mange af Skolens Venner og Velgørere en Skrivelse, saalydende:

Hermed tillader jeg mig at meddele Dem som Medarbejder ved eller Ven af min Skole, at denne med Skolebygninger, Inventar m. v. ved Gavebrev af 7. Juli 1885 — i Samstemning med mine Udtalelser i den Henvendelse, jeg rettede til det offentlige og til private i Slutningen af 1875 angaaende Hjælp til Opførelse af ny og hensigtsmæssige Skolelokaler, — er gaaet over til en forinden funderet selvstændig Institution »N. Zahles Skole«, og at dennes første Bestyrelse bestaar af N. Zahle, Frøknerne H. Gerdtzen, A. Hjort, H. Skram, Komtesse Th. Moltke, Fru B. Hahn og Frk. K. Lønborg*) samt som juridisk Medlem Hr. Højesteretssagfører Fr. Zahle. Af disse otte Medlemmer fungerer jeg selv som før indtil videre som Overbestyrer, forbeholdende mig i min Funktionstid en større Magtfuldkommenhed, end der vil tilfalde mine Efterfølgere. Komtesse Th. Moltke er valgt til Næstbestyrer, og Frk. H. Gerdtzen til Sekretær og Kasserer, medens de øvrige Medlemmer blive i deres respektive Forstanderstillinger.

At dette Skridt er gjort i det Haab, at denne Virksomhed, der hidtil har glædet sig ved saa stor Tilslutning, i en lang Fremtid maa blive i Stand til under dygtige Styrelser at arbejde til Fædrelandets Gavn, behøver jeg næppe at tilføje.

7. Juli 1885.

N. Zahle.

Institutionens Stiftelse fandt Sted 7. Juli 1885 i Overværelse af Brygger J. C. Jacobsen og Dr. phil. C. Ploug, der underskrev Protokollen som Vidner samt overtog de tvende første Voldgiftsmænds Funktioner i Tilfælde af mulige indbyrdes Uoverensstemmelser i Bestyrelsen. Den endelige Deklaration overværedes dernæst af alle de i Øjeblikket ved Skolens Afdelinger fungerende Forstandere samt af Repræsentanter for Frk. Zahles fædrene og mødrene Slægt, desuden af enkelte nærmere Venner og forhenværende Med-

*) Indvalgt efter P. Govls Død efter Frk. Z.'s og det øvrige Skole-rads enstemmige Ønske; vi vidste desuden, det var P. Govls varme Ønske, at netop K. L. blev hendes Efterfølger.

arbejdere, som Pastor C. J. Brandt, daværende Professor Fred. Nielsen o. fl.

Efter den officielle Højtidelighed samlede Frk. Zahle os alle til en festlig Middag, hvor der naturligvis fra mange Sider bragtes hende en varm og bevæget Tak.

Med Undtagelse af Skoleraadets juridiske Medlem tror jeg egentlig ikke, vi andre i »Bestyrelsen«, der nu ikke længer var en raadgivende, men derimod en besluttende Forsamling, straks forstod, hvor stort det Skridt var, Frk. Zahle havde gjort. For mig i det mindste gik Forstaaelsen kun langsomt op; maaske den netop derfor blev inderligere; og jo mere jeg i Aarenes Løb kom til at iagttage Udviklingsgangen i mangt andet Forretnings- og Foreningsliv, jeg saa danne sig, jo mere lærte jeg at beundre, ikke alene den Fremsynets Klarhed, Frk. Zahle havde lagt for Dagen, men endnu mere det Ædelmod og den Uegennytte, der havde fremkaldt hendes Handling. At hun i levende Live havde gennemført Dispositioner, som vilde have fortjent Tak og Pris, om de først var traadt i Kraft efter hendes Død, er et talende Vidnesbyrd baade for hendes Højsind og hendes Klogskab. Naar man yderligere betænker, hvor vant hun havde været til at »raade ene«, til at handle efter egen Tilskyndelse, tit efter ganske umiddelbare Impulser, maa hendes frivillige Opgiven af sin Enevælde aftvinge udelt Beundring. For hende selv stod det klart, at hun havde givet Afkald paa meget, og at dette Afkald var alvorlig ment. For os andre gik det derimod som sagt først op lidt efter lidt. I Virkeligheden forekom os intet forandret. Vi havde i saa mange Aar været vant til, at Frk. Zahle ikke alene betroede os sine Planer, men raadførte sig med os og sikrede sig vor Tilslutning til deres Gennemførelse; vi havde saa længe frit kunnet forelægge hende vore Tanker og Meninger i forskellige Skole-spørgsmaal, og vi var saa vant til at møde hendes Lydhørhed over for vore Forslag, at vi nu egentlig kun i Sammenkaldelsen til de mer officielle Skolemøder saa et udvortes

Apparat, der ikke havde noget synderligt mere at sige end vore tidligere Sammenkomster. Ogsaa tror jeg med Sikkerhed at turde hævde, at der inden for denne vor første Bestyrelseskreds ikke var fjerneste Antydning af nogen »Højheds«- eller andre lignende Fornemmelser, fremkaldte ved vor ny Stilling. Den spillede ikke nogen Rolle for os i vort Forhold over for Kollegaer, Elever eller Forældre. I det daglige Liv faldt det os ikke ind at tænke paa, at vi nu var Skolens Medejere, eller at vort Ansvar var blevet større, og slet ikke paa, at vor Dom eller Mening maatte være mere afgørende end før. Vi havde altid følt os lykkelige ved vor Tjenerstilling under Frk. Zahle; at denne nu var blevet noget omlagt, at vi nu var mere bestemt tjenende over for hendes Sag end over for hende selv, at vi var Forvaltere af hendes Livsværk, dæmrede maaske nok utydeligt for en og anden af os, men gjorde sig aldrig gældende udadtil. Frk. Zahle var og blev Overbestyrer. Hun greb nu mindre ind i Detaillerne end før, men dette forekom os at ligge i Forholdenes Natur og vilde have været Tilfældet, om aldrig nogen selvejende Institution var blevet grundet, saa vi grublede ikke videre herover. Naar vi i Skoleraadmøderne fremkom med vore Forslag, antog Drøftelsen vel nok en mere parlamentarisk Karakter end tidligere, men det vilde for os alle have været ganske utænkeligt, om vi i en vigtig Sag eller i et større Spørgsmaal vilde have sat noget ind paa at føre Sagen igennem paa tværs af Frk. Zahles Ønsker, ligesom det var aldeles selvfølgeligt, at vi ubetinget støttede hvert større Ønske eller Formaal, hun selv henstillede til vor Afgørelse.

Jeg mindes ikke, at denne vor første Bestyrelse paa noget Punkt af Betydning har svigtet eller overstemt Frk. Zahle. For sit eget Vedkommende følte hun for det meste en Lettelse ved at have delt Ansvaret med os andre og ved, saa vidt det stod i Menneskers Magt, at have betrygget sin Skoles Fremtid. Og kom der end senere i Tiden Øjeblikke, hvor

hun mente, der vilde være handlet enten mere resolut eller mere hensynsfuldt, om hun havde været den eneraadende, saa fortrød hun aldrig dybest inde det Skridt, hun havde foretaget, og bevarede til det sidste over for de ny tiltrædende Medlemmer i Skoleraadet, hvor den gamle Stab i Aarenes Løb »tyndedes ud«, meget af den rørende Kærlighed, den Følelse af Ærbødighed for deres Plads og Ansvar, som vi, de tidligst komne, altid havde fornummet.

Inden denne Skolens Omdannelse fra Privatejendom til en selvejende Institution var fuldbyrdet, var Rammerne med Hensyn til Undervisningen i Ungdomsklasserne (Fortsættelsesklasserne) blevet betydelig udvidet. Der var i 1875 under Kultusminister Fischer tilstaaet Kvinder Adgang til Universitetet, og Frk. Zahle blev fra mange Sider stærkt opfordret til at oprette Kursus for de unge Piger, der ønskede at underkaste sig Eksamen Artium. Nærmest modstræbende gav hun efter, og da det skete, var det mest, fordi hun saa, hvor vanskeligt det var for enhver ung Pige, men ganske særlig for den uformuende, at skaffe sig en ordnet, samlet Undervisning, og hun frygtede derfor, at den hele Bevægelse fra første Færd kunde komme ind i et uheldigt Spor, naar hverken selve Undervisningen eller de Forhold, under hvilke den ydedes, førtes under betryggende Kontrol. Frk. Zahle oprettede da 1877 et Artiumskursus under Ledelse af nuværende Undervisningsinspektør, Professor, Dr. phil. Tuxen. Naar det anføres, at de otte Elever, der i de første Aar tog Eksamen, alle fik 1ste Karakter og fem af dem med Udmærkelse, ses det klart, at Dimittenderne ikke fra Begyndelsen repræsenterede almindelige Skolepiger, men at det var modnere Kvinder, med en fortrinlig Fordannelse og ypperlige Evner, der viste Vej op ad Universitetets Trapper. Under 13. Marts 1886 fik Skolen Ret til selv at afholde Eks. Art., og dermed var Vejen banet for de studerende Klasser som en normal Fortsættelse, en organisk Forgrening af selve Barneskolen.

Hvor stor en Fortjeneste Frk. Zahle indlagde sig herved, ikke alene over for sine egne Elever, men over for den kvindelige Ungdom Landet over, ja, over for den hele saakaldte Kvindesag, er blevet paaskønnet af mange; ingen har dog i mine Tanker givet sin Forstaaelse heraf et klarere og smukkere Udtryk end Professor, Dr. phil. A. B. Drachmann, der i Aaret 1888 havde afløst Professor Tuxen som Forstander for de studerende Klasser, en Stilling, han beholdt til 1897. Da Frk. Zahle i Aaret 1900 traadte tilbage som Overbestyrer, udtalte han ved Skoleaarets Afslutning i en Henvendelse til de unge Studenter bl. a.:

»Naar De af Dem, der forlader Skolen i Dag, nu gaar ud i Livet, saa er det mit Haab og min Overbevisning, at De uden for Skolen ikke vil adskille Dem fra andre unge Piger ved andet end ved maaske at have lært lidt mere, at De navnlig i udvortes Henseende ikke vil være anderledes end andre. De vil heller ikke være vigtige af de Kundskaber, De har faaet; saa meget har forhaabentlig Undervisningen frugtet, at De har lært, at De kun véd meget lidt. At nu dette er saa, at De selv er jævne og naturlige, — det skyldes først og fremmest Dem selv og de Hjem, hvorfra De er udgaaet, — og Skolen kan kun tilskrive sig en ringe Part af Æren herfor. Men at De ogsaa af andre betragtes som almindelige, dannede unge Piger, at De ikke fra en Side afskys som Blaastrømper og fra en anden Side forherliges som Forkæmpere for en falsk og misforstaaet Emancipation, — det skylder De Frk. Zahle mer end noget andet enkelt Menneske. Paa dette Punkt staar den højere, den eksamensberettigede Pigeskole herhjemme i en Taknemmelighedsgæld til Frk. Zahle, hvis Størrelse vanskeligt lader sig udmaale.«

Men havde Frk. Zahle næret Betæneligheder ved, om end i langsomt Tempo, at omdanne sin Skole til en Latinskole, greb hun derimod med Glæde om den Mulighed, der frembød sig til at gøre den til en Realskole. Under Kultusminister Scavenius oprettedes ifølge kongelig Anordning af 31. August 1881 Almindelig Forberedelseseksamen for Dreng, en Art Afløser af de tidligere Præliminæreksaminer. Da Fordringerne til denne ingenlunde var større, end at nor-

malt begavede, godt underviste Pigebørn uden Overanstrengelse vilde kunne underkaste sig en saadan Prøve, indgik Frk. Zahle med en Ansøgning til Ministeriet om, at det maatte tilstedes Piger at underkaste sig samme Eksamen, dog under de absolute Betingelser, at Lavalderen sattes ved det fyldte 17. Aar, ikke som for Drengene ved 16 Aars Alderen, og at Retsvirkningerne for Pigebørns Vedkommende i det væ-

sentlige blev som for Drengene. Man tog Ansøgningen til Følge, og ved kongelig Anordning af 12. Maj 1882 tillodes det Kvinder at underkaste sig ovennævnte Eksamen.

Allerede i Juni 1883 indstillede seks unge Piger sig, som alle bestod med Glans. Tallet var allerede fordoblet næste Aar, og den store Tilgang, der stadig viste sig til denne Eksamen i vor Skole, snart efter ogsaa i andre af Hovedstadens højere Pige-skoler og efter faa Aars Forløb hele Landet over,

N. Zahle i 60 Aars Alderen.

afgav et talende Vidnesbyrd om, at Prøven imødekom et Krav i Tiden.

Man kunde fristes til at spørge, om egentlig den stærke Tilstrømning til Eksamensklasserne stemmede med Frk. Zahles Ønsker, der saa afgjort gik i Retning af en friere, højskolemæssig Undervisning for Pigebørn i Ungdomsaarene, og Svaret maa lyde baade som et Ja og som et Nej. Hun saa sin Yndlingstanke om en Forlængelse af den unge Piges Uddannelsestid realiseret, idet det nu ikke alene var

den eksamenslæsende unge Pige, der forblev i Skolen til det fyldte 17. Aar (i Artiumsklasserne til det fyldte 19.), men ogsaa de andre, der søgte ind i de frie Fortsættelsesklasser. Det faldt ganske naturligt, at disse i Almindelighed mere velstaaende unge Piger ikke betragtedes som »færdige« fra Skolens Haand i en tidligere Alder end deres eksamenslæsende Kammerater, og allerede denne Kendsgerning var en Sejr for Frk. Zahles Tanker. Den længere Tid, man nu kunde paaregne til Undervisningen, medførte ganske naturligt, at det Pres for at naa saa meget som muligt i selve Barneskolen, der uimodsigelig havde været til Stede, nu veg Pladsen for den velgørende Ro og Langsomhed, Frk. Zahle altid saa stærkt hævdede som nødvendig for at undgaa Overbebyrdelse og for at sikre en virkelig sund og god Tilegnelse. Dertil kom, at Almindelig Forberedelseseksamen var, om end et beskedent, saa dog et virkeligt Skridt hen imod det Maal at dygtiggøre den unge Pige til et selvstændigt Livserhverv, og den tjente altsaa ogsaa paa denne Vis Frk. Zahles Ideer.

Paa den anden Side iagttog hun naturligvis med Bedrøvelse, at Tilgangen til hendes kære »Kursus« (Privatlærerindeskolen) stadig formindskedes, og hun saa med stor Beklagelse, at det blev mer og mer almindeligt i Familiernes omkring i Landet at søge Huslærerinder inden for »Præliminaristernes« Kreds, simpelt hen fordi disse ganske unge Piger stillede meget beskedne Krav til Honoraret. Kun forholdsvist sjælden havde Frk. Zahle den Glæde, at en og anden ung Præliminarist søgte ind til de højere Kursusafdelinger med disses modnere, mere udviklende Undervisning, der tog Sigte paa ogsaa igennem en Vejledning i Pædagogikkens Begyndelsesgrunde at dygtiggøre de unge Piger til en fremtidig Lærerindegerning. Da yderligere den ny Seminarielov af 30. Marts 1894 krævede en treaarig Forberedelsestid, der kunde tage sin Begyndelse allerede med den unge Piges fyldte 18. Aar, blev denne Bestemmelse egentlig det

sidste Ulivsjaar for Privatlærerindeskolen. Ganske naturligt søgte den unge vordende Skolelærerinde snarest muligt ind i Seminariets yngste Klasse eller paa det saakaldte Præparandhold. Der blev hverken Tid eller Raad til et mellemliggende Aars befrugtende, friere Undervisning.

»Sin kære, stadige Tanke«, Højskolen, havde Frk. Zahle dog ikke kunnet slippe under alt dette, og da hendes første Forsøg inden for de velstaaende Kredse var strandet, havde hun vendt sig til de jævne Lag, og i 1877 oprettet en Art Højskole for unge Piger fra Byens Kommuneskoler. Betalingen var lav, Eleverne kunde opnaa Pengehjælp gennem Magistraten, og Staten støttede Sagen ved et aarligt Tilskud. Frk. Zahle tog af og til personlig Del i Undervisningen, mange af vore ypperste Lærerkrafter medvirkede ogsaa, nu afdøde Docent L. Feilberg var Statens tilsynshavende og glædede os ved jævnlige, altid paaskønnende og opmuntrende Besøg. Tonen var udmærket blandt de modtagelige og fornøjelige unge Piger, kort sagt, den lille Højskole var i Grunden alles Øjsten, — men ak, til Sorg for os alle, mest dog for Frk. Zahle, kunde den ikke opretholde sit Præg af »Højskole«. Mer og mer gled den over til at blive en Forberedelsesklasse til Seminariet, tabte derved sin Berettigelse til at støttes som Højskole og blev nedlagt 1903.

I Oktober 1891 modtog Frk. Zahle Fortjenstmedaillen i Guld. Hun var indstillet til denne af Kultusminister Scavenius, men Sagen gik ikke i Orden før under hans Efterfølger, Gehejmerraad Goos. Som rimeligt var, glædede Udmærkelser Frk. Zahle selv, men sikkert endnu mere hendes mange Venner; utallige Besøg, Lykønskningsskrivelser og Hilsener af forskellig Art bragte hende Bud om den Deltagelse, hvorved man overalt hilste denne Hædersbevisning, om hvilken der vistnok kun herskede den Mening, at den var kommet paa rette Sted. Da Kongen, Christian IX, just var fraværende paa en Udenlandsrejse, vilde Frk. Zahle ikke opsætte til hans Hjemkomst at bringe sin Tak paa højeste Sted for den Udmærkelse, der var blevet hende til Del, og søgte der-

Lærerindegruppe fra 1881.

1. Række: Chr. Lund, A. Simoni, A. Meyer, M. Ringberg, F. Bache, E. Jahn, F. Nielsen, E. Tryde.
2. Række: G. Knuth, A. Petersen, F. Smith, I. Tybjerg, S. Lehmann, E. Barfred-Pedersen, I. Vinderen, E. Skram, M. Brun, K. Lønborg, J. Pullich.
3. Række: K. Blicher, V. Muus, I. Lemming, N. Zahle, B. Lynge, H. Gerdtzen, N. Glahn.
4. Række: E. Nielsen, M. Schive, J. Steenberg, Ch. Bonnavie.

for Audiens hos Kronprinsregenten. Ukendt, som hun imidlertid var med Hofforhold, faldt det hende ikke ind, at hun burde søge Foretræde paa de almindelige Audiensdage, om hvis Tilværelse hun næppe havde nogen klar Forestilling. Hun lod derfor blot forespørge i Palæet, om og naar Kronprinsen vilde modtage hende. Først bagefter gik det op for hende, at hun havde begæret og med største Redebonhed faaet tilstaaet en Privataudiens, en Gunst, hun i sin Beskedenhed var meget ked af at have anmodet om. Kronprinsen modtog hendes Undskyldning med den største Venlighed uden i fjerneste Maade at lade hende føle, at den havde været nødvendig. Han underholdt sig længe med hende, viste stor Interesse for hendes hele Virksomhed og endte med at udtale, at det vilde interessere ham at se Skolen i det daglige Arbejde.

At dette var mer end en naadig Talemaade, tilkendegav han ved kort efter at indfinde sig paa Skolen, hvor han tilbragte flere Timer. Dette Besøg blev ikke nogen enestaaende Begivenhed, men efterfulgtes af en Række andre, ved hvilke han nogle Gange ledsagedes af Kronprinsessen, senere altid af en eller flere af Prinsesserne, saaledes ogsaa en Dag i April 1896 kort før Prinsesse Louises Bryllup. Dette Besøg tegnede sig som en særlig smuk Mærkedag i Skolens Historie. Børnene, der altid havde betegnet Prinsesse Louise som »vores Prinsesse«, havde ønsket at give hende en Brudegave, og da en saadan efter Frk. Zahles Mening kun kunde have noget Værd, hvis den var blevet til ved deres eget Arbejde, raadede hun Børnene til at brodere et Skrivebordstæppe til hende. Forslaget blev grebet med Begejstring, Tæppet — oversaaet med Kløverblade og Liljer — sattes i Gang, blev færdigt i rette Tid og overrakte Prinsessen i Overværelse af hele Skolen. Den unge Prinsesse blev saa kendelig og saa naturlig bevæget herved og ved de Ord, i hvilke Frk. Zahle tolkede, hvad Børnene gerne vilde have udtrykt ved deres Gave, og Kronprinsen takkede saa varmt og smukt, at Frk. Zahles

Ord om, at denne Dag vilde skænke Børnene et uforglemmeligt Minde fra deres Skoletid, sikkert er gaaet i Opfyldelse.

Sidste Gang, Kronprinsen besøgte Skolen kort før sin Tronbestigelse, var han ledsaget af Enkekejserinde Maria Feodorowna, og den eneste Gang, han naaede at komme som Konge, var han foruden af Prinsesserne Thyra og Dagmar ledsaget af Enkekejserinden, Hertuginde Thyra af Cumberland og hendes Datter, Prinsesse Olga. Denne Gang brød Frk. Zahle den Regel, hun altid efter de fyrstelige Personers udtrykkelige Tilkendegivelse havde overholdt, at lade alt i Skolen gaa sin daglige Gang uden særlige Velkomsthilsener eller sligt, idet hun i jævne Ord takkede Kongen, fordi han som Frederik VIII bevarede det Sindelag over for Skolen, han havde vist som Kronprins, dernæst ønskede hun Lykke over hans Kongegerning og endte med at takke ham, fordi Skolen nu ogsaa gennem ham havde naaet den Ære og Glæde at gæstes af de to »Kongedøtre«, som havde skrevet deres Navne saa dybt i det danske Folks Hjerte derved, at deres egen Kærlighed til det gamle Fædreland var saa levende og usvækket og kendtes i hele deres Færd. Ogsaa ved denne Lejlighed tog Kong Frederik Ordet og udtalte hjerteligt og utvungent sine Ønsker for Frk. Zahles Skoles Fremtid og for en mild og lys Livsaften for hende selv.

I det hele kunde ingen i sin Optræden vise større Hensynsfuldhed, Ridderlighed, ja, Ærbødighed over for Frk. Zahle, end Landets Kronprins og Konge gjorde det, hvad enten han besøgte hende i Skolen eller, hvad ikke sjældnen skete, i hendes private Hjem. At hun baade var glad og taknemmelig herover var naturligt; ikke mindre følte hun stor Glæde og Taknemmelighed for den hjertelige, alvorlige og dybe Forstaaelse, hun mødte hos vor nuværende Enkedronning, hvem hun omfattede med stor og beundrende Kærlighed.

Imidlertid førte Livet i Skolerne i disse Aar en forholdsvis rolig Tilværelse, — forholdsvis siger jeg og mener nærmest dermed »uforstyrret af ydre Begivenheder«, thi Ro er, hvad Frk. Zahle atter og atter hævdede, paa een Vis utænke-

lig for en Skoles saa lidt som for nogen levende Organismes Tilværelse, dog vel at mærke: den Uro, der nødvendigvis altid maa gøre sig gældende, maa — ogsaa efter Frk. Zahles indtrængende Formaning — kun føles af den eller de ledende; Barnet selv eller de unge Elever maa være uberørt af den; de maa føle alt omkring sig i Ro, de maa ikke føle sig undergivet skiftende Systemer, Metoder, Formaal eller sligt. — Disse, som det skulde synes, aldeles uforenelige Krav forstod Frk. Zahle paa en — jeg betænker mig ikke paa at sige — genial Maade at fyldestgøre. Naar man gennemblader Skolens Programmer, der foreligger fra 1862, da det første udsendtes, vil man vistnok faa en anden Opfattelse. Man vil rimeligvis finde, at de spredte Meddelelser om, hvad der er forsøgt, eller hvad der paatænkes indført, vidner om alt andet end »Ro«, og at de snarere kan tjene til at bekræfte min første Paastand om Uroen hos den ledende; men det ligger i Sagens Natur, at den anden Side, Roen for den enkelte, Uforstyrretheden i det daglige Arbejde, ikke kan skildres i et Program; den maa vise sig i Livet inden Døre, den maa være oplevet for at kunne bekræftes; men i saa Henseende tør jeg trøstigt henvise til Medarbejderes og Elevers Vidnesbyrd; de vil godkende, hvad jeg her har skrevet.

Det var i disse Aar især den højere Skole, som havde rivende Tilgang, ja, denne var saa stor, at allerede inden 1882 var de den oprindeligt tiltænkte Lokaler blevet alt for smaa, saa den maatte som ovenfor nævnt flytte ind i Linnésgade 10, den Lejlighed, der hidindtil var blevet benyttet af Komtesse Moltke og Fru Bay til deres Pigeskole, men allerede i 1883 paakrævedes ny Udvidelser. Da det i disse Aar tillige viste sig, at Tilgangen til Pensionatet efterhaanden aftog, blev hele 3dje Sal, der hidtil havde afgivet Hjem for de unge Kostgængere, inddraget til Skolebrug, medens Kvistetagen nogle Aar endnu, efter at Frk. L. Hjort havde trukket sig tilbage, under Frk. I. Unnas Ledelse, indrettedes som Pensionat for et meget begrænset Antal unge Piger, for stør-

ste Delen vordende Lærerinder. Denne Formindskelse i Tilgangen skyldtes simpelt hen den Kendsgerning, at Norge, hvorfra Tilgangen af Kostgængere altid havde været størst (paa et Tidspunkt var saaledes 13 af ca. 20 norske), nu paa denne Tid havde faaet fortræffelige Skoler i Kristiania og andre Byer, hvorfor den unge norske Pige ikke længer behøvede at ty til Danmark for sin Almendannelses Skyld og derfor ganske naturligt drog til de store Kultursprogs Lande for at søge en videregaaende Uddannelse.

Samtidig med den rige Vækst i Frk. Zahles egen Skole sporede en mindst lige saa stærk i Komtesse Moltkes. Tilgangen til denne var saa stor, at der endog maatte oprettes Eftermiddagsklasser for de yngste Børn, en Ordning, der sikkert ikke var ideel, og der heller ikke i Længden kunde opretholdes. Frk. Zahle var usigelig glad for Arbejdet og hele Livet i denne Skole. Der var ved Siden af den Alvor og Dygtighed, hvormed Undervisningen lededes, en Poesi og en Friskhed over det hele Liv, som Frk. Zahle følte sig stærkt tiltrukket af, og som hun syntes, det med de stigende Krav til Kundskabsmængden i den højere Skole var vanskeligere end før at tilføre denne. Det var ikke frit for, at vi, hendes Hjælpere i den gamle Skole, saa lidt skævt til, hvad vi kaldte hendes Forkærlighed for den »anden« Skole. Dette var dog, det forstod jeg mer og mer, uretfærdigt. Det, der gjorde Frk. Zahles Glæde saa stor og saa umiddelbar ved, hvad der mødte hende »derovre«, havde sikkert for en stor Del sin Grund i, at hun her stod uden Ansvar, at hun her frit kunde give sig hen i Glæden uden at spørge sig selv: »Er her ikke noget, der mangler? Er det smukke Resultat naaet ad den bedste Vej? Tør vi blive ved paa denne Vis?« osv. osv. Saa-danne Spørgsmaal, som altid paatrængte sig hende der, hvor hun selv stod til Ansvar, var hun jo helt fri for »derovre«, her kunde hun give sig helt hen til at nyde.

Ikke mindre glædede hun sig ved den af Fru Bay og Komtesse Moltke 1882 oprettede Drengeskole, der ogsaa fandt

Ly under Linnésgades Tag, og skønt dens Vækst snart foranledigede, at alle Privatlejligheder i Bygningen Nr. 8 maatte inddrages til Skolebrug, og skønt det var tydeligt, den ikke selv levede under saa gode ydre Kaar, som den burde, blev det dog en stor Sorg for Frk. Zahle, da Forholdene medførte, at baade Dreng- og Pigeskolen maatte søge bort fra hendes Hus og Grund. Aarsagen hertil laa i Omdannelsen af Almue-lærerindeholdet, som ved den ny Seminarielov 1894 fik en hel ny Skikkelse.

Endskønt der i denne Lov var Bestemmelser, der voldte Frk. Zahle store Betænkeligheder, var hun dog ikke et Øjeblik i Tvivl om, at hun, eller, hvad der var det afgørende for hende, Institutionen »N. Zahles Skole« hverken kunde eller burde slippe en saa betydningsfuld Opgave som den at medvirke til Uddannelse af en Lærerindestab, der skulde spredes over det hele Land og virke i alle Samfundslag i vort Folk. Efter Frk. Zahles Tilskyndelse, eller i det mindste i fuld Forstaaelse med hende, besluttede Bestyrelsen sig til at oprette et Kvindeseminarium efter de nu gældende Regler. Allerede 11. Oktober 1894 opnaaede N. Zahles Privatseminarium Statsanerkendelse.

Ifølge den ny Ordning skulde for Fremtiden ethvert Seminarium bestaa af tre etaarige Klasser; ingen kunde optages i yngste Klasse »forinden at have mindst eet Aar selv forestaaet en Skole eller under en dygtig Lærers Vejledning have deltaget stadigt og flittigt ved Undervisningen i en Skole.« Fra disse Bestemmelser kunde der gives Dispensation og Tilladelse til at optages i mellemste eller ældste Klasse, naar Ministeriet skønnede, der var tilstrækkelige Garantier til Stede for en god Fordannelse, og naar Eleven fuldt ud havde bestaaet Oprykningsprøven til henholdsvis 2. og 3. Klasse. Loven paabød endvidere, at de to yngste Klasser skulde udgøre en 1. Afdeling, efter hvilken der skulde afholdes kontrollerede Prøver i 7 afsluttende Fag samt delvis i Religion og Dansk. Anden Afdeling udgjordes kun af ældste Klasse, i

hvilken der foruden i Religion og Dansk skulde undervises i Historie og Pædagogik, medens der samtidig skulde gives Vejledning i praktisk Skolegerning.

Idet jeg i øvrigt henviser til Frk. Zahles udførlige Udtalelser om denne Sag (Vor Ungdom 1885, Berlingske Tidende af 12. November 1891 samt Særprogram fra 1894), skal jeg her blot fremhæve, hvad der for Frk. Zahle stod som de skæbnesvangreste Anker mod den ny Ordning. I første Række var det Nedsættelsen af Aldersgrænsen. Den var ikke som før ved det fyldte 24. Aar, men var rykket ned til det 21. Som Følge heraf kunde en 18aarig Pige optages i yngste Klasse, vel at mærke, naar hun i Forvejen havde gennemgaaet det befalede Prøveaar ved en Skole. Bestemmelsen for en alvorlig Livsgerning kunde altsaa tages af en 17aarig Pige, der dog i Almindelighed ikke kan formodes at være i Besiddelse af en saa stor Klarhed over sin Lyst eller sine Evner, at man hverken for hendes egen eller hendes fremtidige Elevers Skyld kan føle Tryghed over for hendes Valg.

Dertil kommer, at dels Lærefagenes Mængde, dels deres Karakter, dels den Maade, paa hvilken de maa tilrettelægges for den vordende Lærerinde, som Regel ikke vil yde nogen naturlig Aandsføde for den 18—21aarige Kvinde. Men mer end alt andet hidrørte Frk. Zahles Betænkeligheder fra Bestemmelsen om, at den ældste Klasse foruden at byde Eleverne Undervisning i de Fag, som ifølge deres Natur maatte henvende sig til det modneste i deres Tanke- og Følelsesliv, tillige skulde beslaglægge deres Interesse og Opmærksomhed for den praktiske Skolegerning. Naar man betænker, hvorledes Skolestuen stod for Frk. Zahles Opfattelse som en Helligdom, man aandelig talt skulde drage sin Sko af for at turde betræde, og naar man kender hendes Ansvarsfølelse over for selv den ringeste Paavirkning, der fra Læreren udgaar til Barnet, forstaar man til fulde, hvor dybt hun maatte misbillige, at denne »Indvielse« til en Indtræden i Skolens Liv med Børnene maatte blive noget næsten underordnet for de vor-

dende Lærerinder, idet de jo, hvad der var ganske naturligt, maatte være saa optaget af deres egne Studier og af Fordringerne til deres egen Kundskabstilegnelse, at Børnenes Tarv traadte i Baggrunden. Frk. Zahle havde i Skrift og Tale kraftigt slaaet til Lyd for en anden Ordning, for et mellem-liggende eller et efter Eksamen følgende Aar, der udelukkende skulde helliges Skolegeringen, og som derfor kunde haabes at blive virkelig værdifuldt for Lærerkandidaten, — men hun var ikke blevet hørt, i det mindste ikke den Gang. At Fremtiden vil tage hendes Tanke op, kan jo haabes af dem, der som f. Eks. jeg er fuldt overbevist om, at Frk. Zahle her har set paa Sagen med Idealets Klarsyn.

Men nu var jo Loven der, og det gjaldt for Frk. Zahle at tjene den loyalt, fortolke den saa smukt som muligt og raade Bod paa dens føleligste Brøst ved med varsom Haand at lede de unge Lærerindeelever og at vogte paa Smaabørnenes Tarv.

Under hele Lovens Tilblivelsestid havde det været Frk. Zahles store Haab, at Komtesse Moltke og Fru Bay vilde aabne deres Pigeskole for Seminariets Lærerindeemner, og hendes Sorg var derfor ubeskrivelig stor, da disse to Damer, ifølge hele deres Syn paa, hvad de skyldte de dem betroede Børn, ikke kunde gøre denne Indrømmelse. At det fra deres Standpunkt var et lige saa vel begrundet som vel overvejet Afslag, kan der næppe strides om. Kun af den, for hvem en Øvelsesskole var paa budt som Betingelse for overhovedet at lede et Seminarium, kunde man kræve et Offer som det at aabne sin Skole, dels til Iagttagelse, dels til Tumbleplads for forholdsvis fremmede Elementer, og hvor stærkt end begge Pigeskolens Bestyrerinder følte sig knyttet i deres Virksomhed til Frk. Zahle, maatte de dog lade Hensynet til deres egen Livsgerning træde i første Række. Dertil kom, at den stadig voksende Drengeskole ikke længer ret vel kunde rummes inden for Frk. Zahles Bygninger. Afslaget maatte altsaa fastholdes, og den Skilsmisse indtræde, som i øvrigt

snart viste sig at blive lykkelig baade for Pigeskolens og for Drengeskolens Vedkommende. I den ny fortrinlige Bygning i Østersøgade, som opførtes til deres Brug, og til hvilken Frk. Zahle nedlagde Grundstenen 15. December 1894, fik de alle de ydre, gode Kaar, det havde været umuligt at skaffe dem i Linnésgade, og i denne Kendsgerning fandt Frk. Zahle Trøst i den store personlige Sorg, som Adskillelsen havde voldt hende.

Med en beundringsværdig Kraft — man huske hendes mørke Syn paa selve Loven, hendes Sorg over, hvad dens Gennemførelse kostede hende, og hendes forholdsvis høje Alder — tog Frk. Zahle fat paa Arbejdet, som ufortøvet skulde begyndes, thi skønt Øvelsesskolen ikke var nødvendig før to Aar efter det ny Seminariums Grundlæggelse (September 1894) vilde Frk. Zahle med sædvanlig Fremsynethed, at Barneskolen skulde være sat godt i Gang, inden den aabnedes til Brug for Seminariets Elever. For straks at kunne regne med saa stort et Antal Børn, at en rationel Klasseinddeling kunde gennemføres, overtog »N. Zahles Skole« allerede i Efteraaret 1895 to tidligere sammensmeltede Skoler, nemlig Frøknerne Buchs og Køhlers, i alt 116 Børn, hvis Tal i Foraaret 1896 var steget til 156.

28. September 1895 afholdtes det »første Møde« i Seminariskolen mellem Frk. Zahle, de to ny Forstanderinder, Komtesse Knuth og Frk. Steinthal, de to tidligere Bestyrerinder, Frøknerne M. og Y. Buch, Børnenes Forældre, Lærerkredsen og den Seminarieklasse, der næste Aar skulde modtage Vejledning i praktisk Skolegerning. Mødet indlededes med en af Frk. Zahle til den Dag skrevet Sang, der, ulig den frejdige og fortrøstningsfulde Klang, der som Regel var den fremherskende, naar hendes Sang og Tale gjaldt et Arbejde for Ungdommen, vidnede om den Frygt og Bæven, hvormed hun gik til denne Gernings Begyndelse, om hvor lidt den ydre Lov, ud af hvilken den var skabt, stemmede med hendes Ønsker og Idealer, men ogsaa om den Alvor, hvormed hun

for sig selv og sine Hjælpere vilde bede »Herren at maa det saa underfuldt, saa mildt og huldt, at vi maa takke for Hans Naade.« Derefter talte hun til den samlede Kreds i Ord, der vel stod i Samklang med Sangens alvorsfulde Tone, men der sikkert virkede velgørende og beroligende paa de tilstedeværende, især da paa Forældrene, der gennem disse Ord fik det hjerteligste og skønneste Tilsagn om den første Rangs Plads, Børnene vilde komme til at indtage her i Skolen. Hensynet til deres Tarv og deres Ve og Vel skulde altid være det raadende, selv om derved Lærerindeelevernes Interesser tilsyneladende vilde træde i Skygge, — tilsyneladende var Ordet, thi i Virkeligheden vilde den bedste Vejledning herigennem gives dem til deres Fremtids Gerning. Frk. Zahle sluttede med at sige, at hun turde give dette Tilsagn, fordi hun havde fuld Tillid til de to Forstanderinder, der i det daglige Arbejde vilde lede Børnene og de unge, og hun bad Forældrene ogsaa møde dem med den Tillid, der er Betingelsen for et godt Samarbejde mellem Hjem og Skole.

To Dage efter begyndte Seminarieskolen sit Arbejde med Børnene, der uhindret af noget fremmed Blik udviklede sig støt og roligt i den Aand, Frk. Zahle ønskede maatte blive den raadende, og næste Sommer stod Skolen rede til at modtage det første Hold Lærerindeelever. Atter var det Frk. Zahle, der ved denne Lejlighed bød Velkommen og udtalte sit Haab om, at dette Aar vilde komme til at betyde meget for dem selv og for det Kald, de beredte sig til at optage. Hun mindede dem om, hvad de var den Skole skyldig, i hvilken de nu fortroligt lukkedes ind, — »fortroligt«, føjede hun til,

»thi fra det Øjeblik, De er inden for Skolens Tærskel, har De ej alene Hjemmets Ret, men ogsaa Hjemmets Pligt inden for dets Dør. De har den Pligt at behandle alt, hvad De ser herinde med den samme Diskretion, som De vil behandle Medlemmerne i Deres eget Hjem med. Dette er nu ikke saaledes at forstaa, at De ikke baade maa kritisere os i Deres eget Hjerte og med Ærens Ansvar over for andre Mennesker. Men det gælder særlig Børnene. Disse maa være Dem hel-

lige. . . . Med Følelsen heraf maa De træde ind i Skolen! Og hvad er nu en Skole? Først og fremmest Hjemmets Medhjælp! Men i en Skole behøves der visse ydre Forholdsregler, der ej i samme Grad behøves i Hjemmet. Det er da først en gennemgaaende, velgørende Orden. Den maa De respektere. og i allerhøjeste Grad hjælpe Eleverne til det samme. . . . Glem saa under Arbejdet ikke Herrerens Pædagogik om de betroede Talenter! Bliv ikke kry, om det synes Dem, De har faaet de fem, ikke ligegyldig, om det synes Dem, De kun har faaet een . . . Kærlighed og Orden er den gode Skoles Grundlov. Gid De lære at kende, at den under al Skrøbelighed raader her, og gid De her og i Fremtiden selv maa bygge paa den ved al pædagogisk Gerning i Hjem og Skole.«

Dermed var Begyndelsen gjort til det Arbejde, som nu i mange Aar har staaet sin Prøve, og som sikkert ikke alene har været til Berigelse for mangt »opladt Sind og vaagen Sans«, men ogsaa er blevet til Velsignelse for mangt kærligt, offervilligt Hjerte. Da Frk. Zahle Aaret efter i hele Bestyrelsens Navn ønskede dette første Hold, som hun havde talt saa varmt og indtrængende til ved dets Indtræden i ældste Seminarieklasser, til Lykke med den afsluttede Eksamen, kunde hun ud af sit eget Hjerte og med fuld Tilslutning fra Forstanderinderne og Lærerkredsen bringe det sin Tak for Aaret, der var gaaet, for kærlig Forstaaelse og trofast Agtpaagivenhed. Hun havde til denne Dag ladet optrykke nedestaaende Sang, som hun havde skrevet nogle Aar i Forvejen til et Almuelærerindehold, der da sendtes ud i Verden til sin alvorfulde Gerning. Denne Sang, som i Grunden er den eneste af alle hendes Sange, jeg synes, Frk. Zahle selv har værdsat, gav hun nu de bortdragende med som Program for deres Liv og Virken derude i Kredsen af dem, der lever paa Livets Skyggeside. Hun ønskede for alle de unge, at de maatte fylke sig som et frivilligt ungt Mandskab under den Højestes Banner, altid ihukommende, at

»der i hvert Fremad toner et Opad, og med det Ord prentet i deres Hjerter: Men hav for alle Ting en inderlig Kærlighed til hverandre!«

Et Maal er naaet, som længe har svævet for jert Blik,
 men kun et Brev paa Maalet I dog i Grunden fik,
 en Port sig kun har aabnet, en Bro sig sænket ned,
 nu gælder over Broen det at gaa med faste Fjed.

Hvad aabner sig for Blikket da, naar Broen er betraadt?
 Et Liv i alskens Lyster, hvor Kødets har det godt?
 En jævn og sikker Bane, hvor det med Dans kan gaa,
 og hvor af Verdens Ære og Glans er nok at faa?

Nej, for jert Øje dukker en spraglet Skare frem,
 den myldrer ud af tusinde forborgne, dunkle Hjem,
 den kommer ikke dansende, en Elverskare prud,
 den kommer tit kun slæbende og tit i gustent Skrud.

Men se, i Øjet svømmer en stille Længselsdrøm,
 og se, om Munden dirrer en Trækning fin og øm,
 snart er det, som den kalder, snart flyr den atter hen,
 snart er dens Mine dragende, snart mørk og haard igen.

Midt ind i denne Skare, der ligger eders Vej,
 i den at finde Stade, derom det drejer sig;
 at samle den til Glæde og til et muntert Værk,
 dens Fod at gøre villig, dens Arm at gøre stærk,

dens Hoved højt at løfte, dens Blik at gøre klart,
 dens Sind for alt det skumle at gøre frit og bart,
 dens Mistro at besejre og give Banesaar,
 dens Aand ved Tro og Tillid at skænke milde Kaar.

Se, dette Maal er eders, et større er ej til,
 og tror I det, sig Skaren om eder flokkes vil;
 gør den saa viis paa Verden, lær der den tage Bo,
 men lær den fremfor alting at haabe og at tro.

Lær den sit Hus at bygge, at værne om dets Fred,
 men lær den fremfor alting at have Kærlighed;
 lær den med modigt Hjerter sin Plads at finde stolt,
 men lær den, aldrig vende sig bort fra en Broder koldt.

Slut den paa Jorden sammen til stor og rig Bedrift,
 men glem dog ej at pege mod Land bag Skyens Rift;
 Glem ej, mens midt i Kampen I staa med Glød paa Kind,
 at dog til nye Baner gaar eders Vandring ind,

at sig engang skal sænke en allersidste Bro,
 hvorover I med Skaren skal i Fortrøstning gaa,
 og at saa der det gælder at møde tryk i Sind
 hvert Øje, som hernede har set i eders ind.

Far vel da ud paa Banen, som den sig aabner nu,
 tag modigt op jer Gerning med Haab og Tro i Hu;
 vis fremad fuld af Glæde, vis opad fuld af Fred,
 og luk hver Aften Øjet i Jesu Kærlighed!

Ogsaa i den lille Seminariskole havde Frk. Zahle trods sine bange Anelser mangan baade stor og lille Glæde. Vi sagde tit i Spøg til hende, at som i en stor Børneflokk den sidste blev den kæreste for Moderen, saaledes var nu Seminariskolen blevet hendes Kælebarn. Hun var, som jeg ovenfor har nævnet, lykkelig ved at undervise de ældste Klasser i Kristendomskundskab, og paa mange Maader har hun følt og maattet føle, at hendes Arbejde i disse smaa Kredse havde baaret rig Frugt.

Side om Side med Arbejdet i Seminariet gik endnu i nogle Aar Læsningen paa Almuelærerindeholdet i den gamle Skikkelse sin vante Gang, stadig under Ledelse af Frk. Anna Hjort. Først i November 1896 afsluttede det sin regelmæssige Virksomhed, og samme Aar fratraadte Frk. Hjort efter eget Ønske sin Stilling som Forstanderinde efter dog først med den hende egne redebomme Uegennyttighed at have sat det ny Privatseminarium i Gang og saaledes banet Vejen for dettes ny Forstanderinder, Komtesse Knuth og Frk. Steinthal, efterladende, som Frk. Zahle skrev (Program 1897)

»i sit Eksempel sine yngre ogsaa for Sagen levende be-
 gejstrede Efterfølgere en Arv, som de er sig vel bevidste,
 at det ikke er saa lige en Sag at hæve.«

Den Fest, der som sædvanlig afholdtes for de afgaaende Elever, og som denne Gang faldt 25. November, formede sig ganske naturligt til en Afskedsfest for Frk. Hjort. Ved denne som ogsaa ved Lærerkredsens Fest nogle Dage senere, blev hun hyldet med mange, baade alvorlige og humoristiske Taler og Sange. Af disse glædede Frk. Zahles Sang hende mest af alle. Den lød:

Et Liv i Arbejdskaar
til nær ved Støvets Alder
fra tidligst Ungdomskaar,
et frejdigt Liv, fuldt støt og fast,
trods alt, hvad knuge kunde,
et Mod, som aldrig brast.

Et Liv i Kærlighed
til alle disse unge
i vekslende Geled. .
Hver en, som kom, og hver, som svandt,
sin Vej til hendes Hjerte
bestandig aaben fandt.

Et Liv i Trofasthed
imod det Kald, hun fulgte,
mens Dagene de skred,
imod den Kreds, hvor sat af Gud,
sit høje Kald hun røgtes
i Solskinsvejre og Slud.

Med Lovsang dybt i Bryst
et Liv i muntre Strømme
trods hver en Sorgens Dyst,
et Liv med lyse Syners Pragt,
af gode Minder hegnet,
med Takkeoffer bragt.

Et Liv i stille Bøn,
naar Aftenklokken ringed
til Hjemmets Fred i Løn,
hvor under Orgeltoners Brus
gik i den lave Stue
af Englevinger Sus.

En saadan Livsvej gild
 er det, vi her tiljuble
 med unge Hjerters Ild,
 et saadant Levnedes Kvindefærd
 er det, som her vi hylde
 med Tak fra fjern og nær.

Aaret forud havde Skolen og ikke mindst Frk. Zahle personlig mistet en hengiven Ven, hvis Betydning havde været af en ganske ejendommelig Art. Det var Lægen, Etatsraad Dr. med. Wilh. Meyer, der døde i Venedig under en Rekreationsrejse. Frk. Zahle havde allerede lært ham at kende i 1862 og hos ham fundet stor Interesse for Pigeskolens Arbejde og stor Forstaaelse af, hvor forskelligt dette paa mange Punkter maatte forme sig fra Drengeskolens. Paa sin Side aabnede han Frk. Zahles Øje for det retfærdige i Kravet om Indførelse af »Sundhedslære« som Fag i Skolen, en Tanke, der dengang var lige saa ny som dristig, og som Frk. Zahle aldrig uden hans store Indsigt og hans levende Varme for Sagen og Tro paa den, havde dristet sig til at realisere. Dr. Meyer var utrættelig i at hævde, at der skulde bibringes Eleverne, fra de var ganske smaa, Sans og Agtelse for »Legeomets Moral«, som han kaldte det. Ja, denne Sag laa ham saa varmt paa Sinde, at han, den tit overbebyrdede Læge, i 20 Aar hver Onsdag fra 12—1 mødte som den punktligste Lærer i Barneskolen og fra 7—8 om Aftenen i Privatlærerindeskolen. I den første begyndte han med Smaapiger i Syvaarsalderen og fulgte en Klasse op, til den sluttede i 9. Klasse ved Femtenaarsalderen, og i den sidste gav han de unge Piger et Kursus i almindelig Sundhedslære og i Elementerne af Samaritergerning. Hans dybe Ærbødighed for den Kreds, han arbejdede for, og det Stof, han arbejdede med, i Forbindelse med hans fine Taktfølelse lod ham altid træffe det rette Valg og finde de rette Ord, saa aldrig den sarteste Blufærdighed kunde føle sig krænket ved hans Undervisning.

Men han begrænsede ikke sin Opgave hertil; han følte det

Lærergroupe fra Seminariskolen. 1900. (Se omstaaende Navnefortegnelse).

som sit Kald at slaa til Lyd for Sagen i videre Kredse; han holdt ugentlige Foredrag for Frk. Zahle og hendes faste Lærerindestab, og han var utrættelig i at undervise og vejlede Skolens daværende Naturhistorielærere, som Fru Augusta Meyer, afd. Frk. Elisabeth Tryde, Frk. Minne Brun o. fl., i de Partier af Sundhedslæren, som de med en indgaaende faglig, om end ingenlunde videnskabelig, Uddannelse kunde og efter hans Mening aldrig burde undlade at optage i deres Timer. — Ved Siden af var han tillige Skolens hygiejniske Tilsynsmand og lægevidenskabelige Raadgiver, fremsynet og omsigtsfuld til det yderste, saa det vil let forstaas, at Frk. Zahle og hendes nærmeste følte sig knyttet til ham med dyb Taknemmelighed. Skønt Nødvendigheden af »Skolelæger« ikke dengang endnu var gaaet op for den almindelige Bevidsthed, kunde Frk. Zahle ikke tænke sig at undvære en saadan, — hun og vi alle havde for tit haft Lejlighed til at paaskønne, hvad en saadan Hjælp og Støtte havde at sige i kritiske Øjeblikke, — og hun henvendte sig derfor efter Dr. Meyers Død til prakt. Læge Imm. Fenger og bad ham, om han vilde overtage den ledigblevne Stilling, en Bøn, Dr. Fenger beredvilligt efterkom; med levende Interesse og Nidkærhed har han siden den Tid røgtet sit Hverv.

Imidlertid nærmede Frk. Zahle sig stærkt til Støvets Aar, og nogle alvorlige Sygdomsanfald, efter hvilke hun dog forbavsende hurtigt rettede sig, maatte mane hende til at tage noget Hensyn til de legemlige Kræfter, hvad hun aldrig hidtil havde villet indrømme Nødvendigheden af.

1. Række: L. Panum, A. Barfod, M. Brun, E. Jahn, H. Gad, L. Dahl, A. Weikert, O. Hansen, Udsen.
2. Række: Balslev, Th. Balslev, C. Lund, Y. Buch, G. Knuth, M. Lønborg-Jensen, Th. Lønborg, J. Lütken, H. Gerdtzen.
3. Række: M. Buch, E. Skram, I. Unna, N. Zahle, H. Skram, K. Lønborg, M. Steinthal.
4. Række: E. Jensen, G. Thorsen, M. Theisen, K. Soetmann, G. Tetens, A. Naumann, J. Udsen.

Hendes mange Venner uden for Skolens snævrere Kreds tænkte paa at glæde hende paa hendes 70 Aars Fødselsdag; en Komité af ni Medlemmer, Mænd og Kvinder, konstituerede sig og omsendte i Januar 1897 »i Fortrolighed« en Opfordring til paa Frk. Zahles Fødselsdag 11. Juni s. A. at bringe hende en Hædersgave i taknemmelig Erkendelse af, hvor meget hun gennem Indflydelsen af sin omfattende Skolevirksomhed og »ikke mindst ved sin energiske og rige Personlighed og sit klare Blik for Livets ideale Magter« havde øvet paa Kvindernes Udvikling og Aandslivets Fremme i vort Folk. En talrig Række Navne sluttede sig i Løbet af faa Dage som Underskrivere til Opfordringen, som derefter omsendtes i Stilhed — uden nogen Appel til Pressen, — og der indkom saa stor en Sum, at der for denne kunde stiftes et Legat, som skulde bære Frk. Zahles Navn og tjene til Lærerinders videre Uddannelse*).

Det var virkelig lykkedes at bevare denne Opfordring som en Hemmelighed for Frk. Zahle, saa hun om Morgenen 11. Juni ikke drømte om, at Dagen vilde bringe hende andet og mere end maaske et noget større Antal Gratulanter end sædvanlig. Paa Skolen afholdtes i de Dage skriftlig Eksamen for Afgangsklasserne, til Fordel for hvilken vi altid maatte afgive vore største Lokaler, saa f. Eks. Morgensangen i Festsalen var udelukket i de Dage. Dog havde vi efter Aftale med de vagthavende Damer faaet det ordnet saaledes, at Prøverne foregik andensteds, og til Frk. Zahles Overraskelse meddelte vi hende, at vi ventede hende til Morgensangen Kl. 9, og at denne vilde finde Sted i Salen. Medens det til daglig kun var de ældre Klasser, der samledes i denne til Morgensangen, havde vi den Dag ordnet det saaledes, at hele Skolen, med Undtagelse af Afgangsklasserne, samledes i Festsalen. 11. Juni falder jo midt i den dejligste Blomstertid. »Landliggerbørnene« plejede gerne at medbringe til Udsmykning af deres Klasser en rig Flora, medens for Lærer-

*) Se Hovedprogram 1898.

inderne Blomstertorvet indbød til festlige Indkøb, som tjente til at smykke Salen; Kateder, Vindueskarme, Lysekroner og

Natalie Zahle i 70 Aars Alderen.

Lampetter straaledede med Bøgeløv og friske Blomster, og da alle var samlet, viste det sig, at hvert eneste Barn var forsynet med en Gren eller Blomst, — fra hvem Tanken hid-

rørte, vidstes lige saa lidt i dette som i andre lignende Tilfælde, — men i det Øjeblik Frk. Zahle viste sig i Døren og betraadte Katederet, hilstes hun af Hundreder af vajende Blomster, hvormed Børnene tilviftede hende deres Lykønsning, og da de efter endt Morgensang defilerede forbi hende, lagde de, ogsaa efter en øjeblikkelig, umiddelbar Indskydelse, hver sin Rose, sin Forglemmigej, sin Kornblomst, eller hvad de nu havde i Haanden, paa Katederet foran hende, saa det til sidst tonede frem som et helt Blomsterbjerg.

I al sin Simpelhed var denne umiddelbare, spontane Hyldest fra alle disse smaa og unge aldeles betagende, og for Frk. Zahle en yndig Indvielse af Dagen. Hun passede i øvrigt sit vante Arbejde fra 9—11 og belavede sig, stadig uden at ane Uraad, paa at tage imod Besøg af Slægt og Venner, der ogsaa indfandt sig talrigt, dog ikke i den Grad i Massevis som Blomster, Breve, Telegrammer osv., der bogstavelig talt regnede ned over hende. Af egen Magtfuldkommenhed havde vi Forstanderinder givet Skolen fri Kl. 12, saa Deputationen, vi ventede, tillige med mange af de Damer og Herrer, der havde underskrevet Opfordringen, uforstyrret kunde samles i Salen. En smuk Sang var skrevet af Skolens gamle Lærer og Ven, Pastor Thurah i Hesselager, og til denne havde ingen ringere end »gamle Hartmann« komponeret Melodien, der i haandskreven Original selvfølgelig bevares som en Relikvie her i Skolen. Et Kor af unge Piger havde under Ledelsen af en af Musiklærerinderne, Frk. A. Claudi, indøvet Sangen, og da alle var samlet — medens Frk. Zahle stadig var intetanende og blot undredes over, at Kredsen i hendes Stue paa een Gang var blevet mærkelig faatallig, — indfandt Statsraadssekretær Koefoed sig hos hende i fuld Galla og bad hende følge med ned i Salen, hvor en Kreds af Venner ønskede at hilse paa hende. Man tænke sig hendes Bestyrtelse! Som i en Drøm fulgte hun ham ned i den næsten overfyldte Sal, hvor hun hilstes af Sangen, hvis sidste Vers især

Endt er Dag, og Aften kommer,
 Natten stunder til,
 gid Dig Gud i Alderdommen
 nu velsigne vil!
 Længsel efter Livets Fylde
 Aftenhimlen Dig forgylde,
 saa Du ser, at der er Maalet,
 hvor dets Sol har straalet.

blev sunget under stor Bevægelse. Ordføreren, dav. Professor Fred. Nielsen, overrakte hende derefter en Adresse, der meddelte hende Hædersgaven, i Skikkelse af ovennævnte Legat. Som ved tidligere Lejligheder blev Frk. Zahle saa overvældet af Øjeblikkets Bevægelse, at det var hende vanskeligt at finde Ord til at tolke sin Tak, men der er undertiden det i Verden, der taler stærkere end de skønneste Ord, og den Veltalenhed svigtede hende ikke. Hendes stille, ja, ydmyge Overraskelse, hendes Betagethed, hendes taarefyldte Blik tolkede gribende den Tak, hun ikke kunde finde Ord for.

Senere har vi vist alle forstaaet, at det var at byde hende for meget at lade hende være saa uforberedt, at Modtagelsen af Deputationen og Vennerne, af hvilke mange var kommet langvejs fra, derved blev alt for formløs. Det gik Frk. Zahle nær til Hjerte, at hun havde vist sig saa lidt gæstfri, at hun ikke havde bedt Vennerne op til sig i sit Hjem, ja end ikke budt dem en Forfriskning.

Middagen og Aftenen tilbragte hun i Komtesse Moltkes og Fru Bays smukke ny Hjem i Østersøgade, hvor alt var ordnet paa det skønneste og festligste for hende og hendes nærmeste Kreds.

Lørdagen derefter, 13. Juni, havde atter Lærerkredsen beredt en overordentlig smuk og fornøjelig Fest for hende. Der spistes i den store Festsal; som sædvanlig forhøjedes Stemningen ved en Mængde Sange, Viser og Taler, og efter Bordet blev hele den med friskt Bøgeløv smykkede Gaardsplads illumineret, et Fyrværkeri afbrændtes, og de mange

unge i Lærerkredsen endte med at faa sig en lystig Svingom.

Paa selve disse Festdage og under deres Efterdønninger var Frk. Zahle saa betaget af de mange og stærke Indtryk, Dagen bragte, og saa overvældet af al den Hyldest, der paa saa mange Maader*), ikke mindst gennem Pressen, blev hende ydet, at det varede en lille Stund, før Glæden over Legatet blev hende ganske bevidst. Men var hun langsom til ret at opfatte Gaven i det Øjeblik, den ræktes hende, saa betød det blot, at Takken og Glæden sænkede sig endnu dybere i hendes Sjæl. Da hun først var kommet helt til Besindelse, var hun ubeskrivelig glad over Gaven og netop over den Skikkelse, den havde faaet. Der havde, erfarede vi, været mangen Meningsforskel med Hensyn til Legatets Bestemmelse. For mange stod det som det naturligste at glæde den gamle Frk. Zahle ved at oprette en eller flere Understøttelser for gamle og veltjente Lærerinder, men de, som kendte Frk. Zahle og hendes trods de syvti Aar ungdomsfriske Sind, var sikre paa, at en Haandsrækning til den unge, fremadstræbende Lærerinde i højere Grad end noget andet Formaal vilde træffe hendes Hjertes Ønske. Og de tog ikke fejl. Ingen Bestemmelse for Legatets Anvendelse kunde have glædet Frk. Zahle mere, ikke mindst fordi hun heri fandt en Forstaaelse af sit Livs Stræben og Formaal, som var hende usigelig kær at møde. Hun vilde derfor slet intet høre om den Bøn, der rettedes til hende fra Komiteen, om i sin Levetid at disponere over Renterne til eget Brug. Hun ønskede kun, at Bestemmelserne skulde træde i Kraft snarest muligt, og at Stipendiet eller Stipendierne, hvis Summen i Aarenes Løb voksede sig stor nok til at uddeles i flere Portioner, skulde bortgives 19. Marts, hendes Faders Fødselsdag. Heller ikke vilde hun følge Opfordringen til at være

*) Eksempelvis anføres en kunstnerisk udført Adresse fra Tegneskolen for Kvinder, en lignende fra Sølvgadens Skole og en fra Komtesse Moltkes Pigeskoles Ungdomsforening, »Bog og Naal« udsendte et Festnummer o. s. fr.

eneraadende med Hensyn til Forvaltningen og Bortgivelsen af Legatet, men bad de Herrer Universitetsprofessor M. Cl. Gertz, Konferentsraad, Fabrikejer Jørgensen, Statsraadssekretær Koefoed og dav. Professor Fred. Nielsen om at indtræde i den første Bestyrelse. 19. Marts 1898 bortgaves Stipendiet for første Gang og tilkendtes dav. Klasselærerinde og Lærerinde i Fransk, Frk. M. Ringberg.

En Række af Skolens egne Lærerinder og tre fra andre Skoler har i de forløbne 18 Aar søgt og opnaaet Stipendiet, der nu er vokset til en Størrelse af 1000 Kroner, og lige frisk var hvert tilbagevendende Aar Frk. Zahles Glæde ved paa denne Vis at kunne støtte sine dygtige Medarbejdere. Sidste Gang, hun selv var med til at bortgive det, 19. Marts 1913, tilkendtes det Klasselærerinde og Lærerinde i Engelsk, Frk. E. Brandt, en Sønnedatter af hendes kære, afdøde Ven, Pastor C. J. Brandt.

Sommeren 1898 fristede Frk. Zahle den Sorg at miste sin kære og eneste Broder, Sognepræst til Valensved, P. Chr. Zahle. Hvor forskellige de to Søskende end var i Anlæg og Livs-udvikling, havde de holdt sig trofast til hinanden Livet igennem. Havde Chr. Zahle end ikke altid kunnet forstaa sin Søsters Opgaver, havde han dog aldrig stillet sig kølig over for dem, ja, havde ofte med sin impulsive Natur kunnet glæde hende ved en virkelig Sympati, havde lejlighedsvis endog deltaget i Lærergerningen i Skolen, og, som tidligere nævnet, havde han i de yngre Aar, medens han endnu boede i København, virket overordentlig forfriskende i hendes daglige Liv, ligesom han med Hengivenhed sluttede sig til hendes nærmeste Kreds. Frk. Zahle følte derfor hans Bortgang som et stort Savn i sit personlige Liv.

Selv var hun i den Tid egentlig overbevist om, at hendes egen Død var nærforestaaende, og ganske naturligt søgte hendes Tanke den, der kunde blive hendes Efterfølger. Alle-rede i et Brev fra 1894 havde hun meddelt Bestyrelsen, at det dengang var hendes Ønske at fratræde Stillingen som

Lærerindegruppe fra den højere Pigeskole. 1900. (Se omstaaende Navnefortegnelse).

Overbestyrerinde, medens hun derimod fremdeles vilde have Sæde i Skoleraadet og tillige mente nogle Aar endnu at hellige sine Kræfter til Ledelsen af Seminariet i den ny Skikkelse. Paa vor indtrængende Bøn afstod hun dog fra dette Forsæt og lovede at blive paa sin Post endnu i tre Aar. I denne Tid spejdede hun selv, og flere af os i Skoleraadet*) lige saa ivrigt som hun efter at finde den Kvinde eller den Mand — Frk. Zahle selv var da afgjort mest stemt for, at hendes Efterfølger skulde blive en Mand — som kunde afløse hende. Dog det lykkedes ikke. Om end hendes Tanke dvælede snart ved en, snart ved en anden, fæstede den sig dog ikke saa bestemt ved nogen, at hun indledede Underhandlinger med vedkommende; de tre Aar forløb, uden at Efterfølgeren var fundet, og Frk. Zahles Valg faldt da paa mig, der kun meget nødig gik ind paa at afløse hende og kun faldt til Føje, da Forholdene ordnedes saaledes, at Frk. Zahle fremdeles beholdt den øverste Ledelse af Seminariet og Seminarieskolen, medens jeg til Gengæld forbandt min Forstanderindestilling for Ungdomsklasserne i den højere Skole med Posten som Overbestyrerinde. Det blev altsaa vedtaget, at Frk. Zahle frattraadte Sommeren 1900.

Den højere Pigeskoles Læseaar afsluttedes dengang til forskellig Tid, Barneklasserne ved Udgangen af April, Ungdomsklasserne i Begyndelsen af Juli. Skønt den egentlige Fratrædelsesdag var fastsat til Institutionens Stiftelsesdag

*) I dette var der i de mellemliggende Aar undergaaet nogen Forandring: Frk. A. Hjort og Komtesse Moltke var udtraadt, Frk. Steinthal indvalgt 1898.

1. Række: I. Wahl, V. Muus, J. Steenberg, M. Lønborg-Jensen, G. Tetens, E. Tryde, M. Brun, I. Simesen, E. Mossin, H. Sehested.
2. Række: J. Lütken, M. Møller, E. Skram, E. Nielsen, Balslev, B. Lind, H. Gerdtzen, B. Hahn, I. Vinderen, T. Bahnson.
3. Række: I. Unna, E. Barfred-Pedersen, A. Zøylner, H. Skram, N. Zahle, K. Lønborg, M. Ringberg, J. Pullich.
4. Række: H. Spreckelsen, K. Soetmann, N. Lønborg, Th. Lønborg, I. Larsen, A. Zahle, O. Hansen.

d. 7. Juli, tog Frk. Zahle dog allerede d. 28. April Afsked med Barneskolens Elever, Lærer- og Forældrereds samt med forskellige Repræsentanter for Skolemyndigheder og Institutioner, der havde indfundet sig. Idet jeg i øvrigt henviser til Hovedprogrammet af 1901, skal jeg her blot nævne, at Frk. M. Ringberg paa Klasselærerindernes og Komtesse Moltke paa den danske Pigeskoles Vegne bragte Frk. Zahle en Tak i Ord, der viste deres levende Paaskønnelse af, at »et Genskin af hendes høje Idealer om Barneundervisning og Opdragelse levede i deres Hjerter«, og deres Forstaaelse af, »hvad hun havde været for den danske Pigeskole og den danske Kvinde som Forbillede, Vejlederinde og Lærerinde.«

Selve Fratrædelsesdagen, d. 7. Juli, havde Frk. Zahle ønsket skulde gaa hen i størst mulige Stilhed. Den egnede sig just heller ikke til nogen Festlighed, optaget som den var af de sidste offentlige Eksaminer. Disse fulgte Frk. Zahle altid med den mest levende Deltagelse for hver enkelt Elev, og navnlig den Dag var hun i stærk Sindsbevægelse for en ung 4. Klasses Elev, der var hende og os alle meget kær, tillige en særdeles dygtig ung Pige*) i alle Kunster og Videnskaber, Matematikken ene og alene fraregnet. Nu traf det sig saa, at Eksamen i dette Fag var fastsat til d. 7. om Morgen, og da Matematik som bekendt var et Afgangsfag ved den sproglig-historiske Retning, kunde Afgørelsen blive skæbnesvanger for den unge Pige. Frk. Zahle var saa betaget ved Tanken om et muligt »Fald«, at hun end ikke turde vove sig ned i Eksamenslokalet, men i sin egen private Stue i største Spænding afventede Budskabet om Resultatet, og i sin overvætted Glæde omfavnede hun næsten Budbringeren, der bragte Meddelelse om en hæderlig Sejr. Alle kendte Frk. Zahles Angst for Udfaldet, og den Deputation af Lærere og Lærerinder, der havde bestemt at bringe hende den samlede Skoles Tak, tænkte derfor heller ikke paa at

*) Nu cand. mag. med en fortrinlig Eksamen.

søge hende, før ovennævnte Eksamen var afsluttet. Men Kl. 12, da al Fare var overstaaet, indfandt den sig hos hende med Fru Dr. phil. K. Meyer som Ordfører og overrakte hende en overordentlig smagfuld og kunstnerisk udført Adresse, som blev oplæst for hende. Den var underskrevet af samtlige paa det Tidspunkt ved Skolen fungerende Lærere og Lærerinder og lød:

Kære Frk. Zahle!

Naar De, efter i saa mange Aar at have været Skolens Leder, nu ønsker at nedlægge Deres Overbestyrerstilling, føle vi, Deres Lærerkreds, Trang til at udtale for Dem nogle af de Følelser, der bevæge os.

Først have vi en Tak at bringe. En Tak for Deres varme Begejstring, som gennem Deres Ord og Gerning har fænget i os, saa Arbejdet, selv det mindste, har været en Ære, en Glæde. En Tak for Deres Frisind, som altid gav Plads for enhvers Ejendommelighed og personlige Stræben, naar De blot saa, at Maalet var godt.

En Tak for Deres Overbærenhed og Taalmodighed over for Famlen og Usikkerhed, for den kærlige Støtte, De altid var rede til at yde, naar vi søgte Deres Hjælp.

En Tak for de Krav, De stillede, ved hvilke De ofte vækkede bundne Kræfter, slumrende Evner, hvis Rækkevidde vi ikke selv havde været klar over.

Ja, en Tak for meget mere, end vi her kunne udtale.

Skønt vi kunne forstaa Deres Ønske om en roligere Alderdom end den, det store Arbejde og Ansvar vil tilstede Dem, er det med Sorg, at vi se Dem forlade Deres Plads, og det vil føles som en stor Tomhed for os alle.

Gud give Dem en fredelig og dog virksom Livsaften og lade Dem nyde den Lykke, at se Deres Livsværk trives og udvikles paa den Grund, hvorpaa De selv byggede det, og i den Aand, hvori De selv ledede det.

Gud velsigne Dem, Frk. Zahle! og »N. Zahles Skole!«

Atter ved denne Lejlighed blev Frk. Zahle saa bevæget, at hun havde ondt ved at finde Udtryk for sin Tak, men mangen Gang senere har hun glædet sig ved at tage Adressen frem og lade hver enkelt af de kendte og kære Medarbejdere

passere Revue for sit Blik, og hendes Glæde var da altid fulgt af en varm og inderlig Tak.

Mandag d. 9. Juli var Afslutningshøjtideligheden for Ungdomsklasserne, og ved denne Lejlighed holdt Professor Drachmann Hovedtalen, af hvilken jeg (S. 228) har citeret et lille Brudstykke. Den findes gengivet i sin Helhed i Hovedprogrammet fra 1901; her skal jeg kun fremhæve nogle af de Ord, der sikkert gjorde det stærkeste Indtryk paa alle tilstedeværende. Professoren paaviste med den ham ejendommelige Klarhed, hvor levende og opmærksomt Frk. Zahle havde fulgt hvert Skridt paa de ny Undervisningsbaner, hun vilde have sin Skole til at betræde, betonedede, hvor uhyre fejlagtig den Opfattelse var, der nu og da blev fremsat, at hun i sin store Virksomhed og særlig i de studerende Klasser ikke var andet end Toppen i Kransekagen. Og han tilføjede:

»Intet kunde ligge Sandheden fjernere end denne Opfattelse. Til Trods for eller vel rettere i Kraft af den Frihed, hun tillidsfuldt skænkede sine betroede Medarbejdere, faldt det altid af sig selv, at man talte med hende om alt, drøftede hver Sag af Betydning med hende, og at man aldrig var i Tvivl om, at i Bevidstheden om, at Frk. Zahles Øje altid hvilede paa En, laa en mægtig Spire til samvittighedsfuld Opfyldelse af Ens Pligt.« Han tilføjer, at »naar han skal karakterisere hende, er der et Ord, han maa anvende, skønt det Ord er saa stort, at det ikke gerne skal bruges om noget levende Menneske. Det er Ordet Genialitet, men naar Frk. Zahle ved de ny Ideers Fremkomst havde grebet til og beslutsomt optaget dem paa sit Program, da havde hun vist sig som det praktiske Geni, hun utvivlsomt var. Men, og dette vilde han ganske særlig lægge de unge paa Sinde, — den, som kun er et Geni og ikke andet, bliver aldrig andet end et forulykket Geni.«

Derfra gik han over til at fremhæve Frk. Zahles strenge Pligtfølelse, gennemførte Samvittighedsfuldhed og Nøjagtighed og fremfor alt det, at hun aldrig nogen Sinde lod sig en Afgørelse diktere af Hensyn til egen Bekvemmelighed eller Behagelighed, kun af, hvad der tjente Formaålet bedst. Lige-

ledes betonedede han stærkt, hvorledes det tjente hende til Ære, at hun havde kunnet indarbejde de ny Undervisningskrav organisk i den gamle Skoles Liv og saa vidt muligt gennemtrængt dem med de Ideer, hun altid havde kæmpet for. Derfor maatte hun skattes og mindes med uskrømtet Tak og Beundring.

Forsamlingen fulgte Professor Drachmanns Ord med stor Opmærksomhed, sikkert ogsaa i stor Tilslutning, men hjerteligst og inderligst samlede man sig om Frk. Zahle, da hun udtalte sin Tak, ikke alene til Professor Drachmann og de tilstedeværende, men til de mange, af hvem hun nu i sit Livs Aften var blevet hædret. Et ubeskrivelig skønt Indtryk gjorde det paa alle, da hun til Slutning udtalte, at hun vel maatte erkende, at

»noget sandt maatte der være i alt, hvad der var blevet sagt til hendes Pris, og at det vel maatte være saa, at hun virkelig havde haft Lykke til at grundlægge noget, der havde haft og vilde bevare sin Betydning for den danske Pigeskole.«

Det var en svær Dag for mange, sikkert sværest for hendes Efterfølger, da hun bragte dette sit Farvel. Vi samledes til Slutning om hende i Afsyngelsen af en lille Sang, hun havde skrevet i 1862 til en Skoleafslutning.

»Det er saa yndigt at følges ad,
 hvor smaa og store har ét i Sinde, .
 hvor ét de mange, som staa i Rad,
 i Aand og Sandhed kan sammenbinde,
 o giv da Herre,
 at til din Ære
 der ét maa være,
 som raader her.

Og er end Vejen os stundom tung,
 saa Maalet glipper, og Hjertet sukker,
 vi bede dig, som gør atter ung,
 at Livets Væld du paa ny oplukker
 og aander over
 det Haab, som sover,
 saa frit det vover
 sig frem igen.

Ja, hjælp os store, som vore smaa,
 med frejdigt, frydefuldt Sind at vandre,
 lær du os alle at agte paa
 din Røst, der taler som ingen andre.

Ja, lær os alle
 dit Navn paakalde,
 og gyd i alle
 din Kærlighed.

Endnu nogle Aar tog Frk. Zahle ivrig Del i Skolens Arbejde, til 1903 som Styrrer af Seminariet og Seminarieskolen, med Frøknerne Chr. Lund*) og M. Steinthal samt med Komtesse G. Knuth som Forstanderinder, og til 1905 som Lærerinde i Kristendomskundskab. Hun havde haabet med dette begrænsede Arbejde at kunne gaa ind til, hvad hun kunde kalde en Hviletid. Hun havde længtes efter den stille Tid, hun mente, hun nu vilde komme til at nyde; der havde altid — om end stærkest i de senere Aar — tonet som en Klage gennem hendes Liv, fordi hun syntes, hendes travle Virken udadtil ikke lod hende skænke Uddybningen af sit indre Væsen tilstrækkelig Røgt og Pleje. Hun betænkte ikke, at denne Lidelse havde hun tilfælles med enhver dybere anlagt Natur, hos hvem dog Trangen til Handling til lige er kraftig til Stede. For saadanne Naturer maa der med Nødvendighed Livet igennem staa som en Kamp mellem Virksomheden udadtil og den stille Selvfordybelse indadtil. Frk. Zahle havde fra sin tidlige Ungdom næret stor Kærlighed til Martha, — intet Under, de var beslægtede Naturer, — men hun saa op til Maria, længtes efter som hun at kunne sætte sig stille hen ved Herrens Fødder. Nu var Tiden hertil kommet for hende, men den fuldkomne Fred og Glæde, hun havde drømt om, kom ikke. Hun skulde nu først lære, hvor meget hendes Udvikling og aandelige Vækst hendes hele Liv igennem netop havde været betinget af Vekselvirkningen mellem hendes Handlekraft og hendes

*) Indvalgt i Bestyrelsen 1903.

Indadvendthed. Det var umuligt andet, end at en Natur som hendes snart maatte længes efter sit daglige Pligtarbejde, efter sit store Ansvar, efter Førerstillingen i den store Gerning. Og hvor klar hun end selv var over, at de, der nu stod med det Ansvar, hun hidtil havde baaret, ogsaa maatte staa med den Frihed i Valg og Afgørelse, hun selv havde haft, og hvor loyalt hun end ønskede at overholde sin frivillige Tilbagetrukkethed, kunde det ikke være andet, end at en Længsel tit drog hende ud mod det myldrende brogede, rastløse Liv i Skoleverdenen omkring hende. Dertil kom, at nu, da hun havde opgivet sit bundne Arbejde, var det naturligt, at en Reaktion indtraadte. Hun følte, at hun ikke raadede over saa stor legemlig Kraft, som hun havde paaregnet. Hun kunde ikke læse og skrive saa uafbrudt, som hun havde haabet; næsten daglig lød det Suk gennem hendes Ord, at Dagene gik og gik, og hun naaede ikke, hvad hun vilde. Dette havde ogsaa sin Grund i, at hendes Tid ikke blev respekteret som tidligere. Nu vilde hendes Venner have Lov til at søge hende næsten til enhver Tid. Snart ønskedes hendes Raad og Hjælp til det ene, snart til det andet Formaal; nu kunde hun ikke som tidligere afværge Anmodninger om at træde til her og der under Henviisning til sin optagne Tid, kort sagt, der kom en Følelse af Spredthed, af Utilfredsstillethed frem hos hende, som var vemodig at være Vidne til.

Dog var naturligvis den første Tid den sværeste; alt som Dage og Aar gik, faldt hun mer og mer til Ro i sit hyggelige Hjem og i det Husliv, i hvilket hun var Sjælen til Glæde for saa mange. Det var saa langt fra, at hendes Aand eller hendes Sind indsnævredes med Alderen eller under de mere stille Forhold, hun nu levede under, tværtimod, det var, som om hun kunde lægge flere og flere ind til sit rige, varme Hjerte, og som om hun kunde spænde over flere og flere Interesser. Hun holdt fast ved de gamle Venner og havde stor Glæde af at indbyde dem til de smaa »Vennelag«, hun

til det sidste var lykkelig ved at samle om sig. Hver Onsdag var det en fast Regel, at nogle af Vennerne spiste hos hende, og efterhaanden som Børnene i Slægten, særlig da den Mundtske og den Martensen-Larsenske, voksede til, var de skiftevis med til disse Middage hos »Oldemor«.

En stor Kilde til Glæde tilførtes der hende gennem en fortrølig Omgang med hendes Fætter, Højesteretssagfører Zahle, og hans Familie. Han flyttede ind i Skolens Ejendom 1895 og har boet der siden den Tid. Hans elskværdige Hustru var som en kær Søster for Frk. Zahle, og i den Børneflokk, som voksede op omkring dem og efterhaanden alle stiftede eget Hus og Hjem, skænkedes der hende ogsaa den Glæde at have »Fremtiden« for Øje og tage de unge og yngste op i sin rige Kærlighed.

Om Sommeren kunde hun nu tidligere end ellers flytte ud til sin lille beskedne Bolig i Vedbæk, hvor hun i Ferien havde den store Glæde daglig at omgaas sine kære Venner, Komtesse Moltke og Fru Bay, hvis Venskab betød saa ubeskrivelig meget for hende.

Men over Hjemmets Glæder tilsatte hun ikke Interessen for »Skolen«, dette Ord taget baade i snævre og videste Udstrækning, baade som Begrebet Skole i Almindelighed og som hendes egne og Østersøgades Skoler i Særdeleshed. Hun havde altid en lille Bog i Lommen, i hvilken Forstanderinderne ved hvert Skoleaars Begyndelse skrev Navnene paa hvert Barn i de forskellige Klasser, og i Eksamenstiden gik Meddelelser om Udfaldet af de faldne Karakterer ufortøvet til hende. Til hvilken som helst Tid kunde enhver Elev faa Besked af Frk. Zahle om, »hvorledes hun stod«. Og som hun var lydhør og fuld af Deltagelse over for hvert større og mindre Spørgsmaal inden for vore egne Vægge, var hun levende interesseret i hvert Undervisningskrav, der dukkede frem i den større Skoleverden; aldrig paakaldte man forgæves hendes Opmærksomhed herfor.

Naar hun i sit Livs Aftenstund saa ud over sit Livs-

værk, maatte hun vel nærmest indrømme, at hun havde naaet, — i det mindste i udvortes Forstand — det meste af, hvad hun havde tilstræbt, og selv der, hvor hendes skærmende Haand ikke havde kunnet bevare den »fri« Læsning i den Skikkelse, hun havde givet den (Privatlærerindeskolen, Højskolen), slap hun ikke Haabet om, at den atter vilde vokse frem og udvikle sig under de ny Former, den ny Tid

Trappeparti fra Skolen ved Nørrevold.

vilde skabe. Kun paa eet Punkt havde hun mødt en stor Skuffelse, som hun egentlig aldrig forvandt, og det var med Hensyn til en højere Lærerindeuddannelse, den, hun allerede i sine Skrifter fra 1882 offentlig havde slaaget til Lyd for, og i Drøftelser paa Tomandshaand havde kæmpet varmt for. 1886 var hun indgaaet til Ministeriet med et detailleret Forslag om at ordne en saadan højere Lærerindeskole, hvis Maal skulde sættes mellem en Skoleembedseksamen og Skolelærerindeeksamen. Hun tilbød selv at oprette denne

Skole uden Tanke om økonomisk Vinding herigennem, men ganske vist under Forudsætning af et Statstilskud, da en saadan Undervisning ifølge Forholdenes Natur ikke tilnærmelsesvis vilde kunne bære sig. 1888 henvendte hun sig med et Andragende til Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet om Støtte af hendes Plan over for Ministeriet og fik ogsaa af denne en varm anbefaling, men uden at opnaa den ministerielle Tilladelse eller Støtte.

Da 1905 en ny »Faglærerindeeksamen« blev indført, saa hun til sin store Bedrøvelse, at dermed vilde i det mindste i en uoverskuelig Aarrække hendes Drøm om en virkelig god og vidtgaaende Lærerindeuddannelse være skrinlagt. Hun underkendte ikke den faglige Uddannelses Betydning, havde paa mange Maader fremmet en saadan i sin egen Virksomhed; hun havde ogsaa opført paa sit Program valgfri Faggrupper efter den enkeltes Lyst og Evne; men hun kunde aldrig tillade det faglige at træde i Forgrunden; kun hvor Underbygningen var baseret paa en grundig Almendannelse og et forholdsvis indgaaende Kendskab til Etik — kristelig og human — samt til Pædagogik, var i hendes Tanker et Fagstudium betryggende for en højere Lærerindeuddannelse. Selvfølgelig var hun ikke blind for, at den ny Eksamen kunde blive betydningsfuld for en i Forvejen vel uddannet Lærerinde; men hun var fuldt ud enig med sin egen Skoles Bestyrelse i, at Forberedelsen til denne Eksamen ikke stod i organisk Forbindelse med den øvrige Skole og derfor ikke i sin nuværende Skikkelse burde indgaa som Led af vor Virksomhed. Paa den anden Side var hun ogsaa enig med os i, at der var al Grund til at vise denne ny Fremtoning venlig Gæstfrihed, hvorfor Faglærerindeundervisningen, der optoges af en Kreds af Lærere ved N. Zahles Skole, lige siden sin Begyndelse har fundet Husly inden for Skolens Mure.

Man kunde finde det mærkeligt, at man ikke havde paa kaldt Frk. Zahles store Erfaring og støttet sig til hendes

Autoritet ved Ordningen af en saa vigtig Eksamen, der var blevet approberet af Ministeriet efter Indstilling af Bestyrelserne for Pædagogisk Selskab, den »danske Pigeskole« og Bestyrerforeningen for de højere Pigeskoler i København og paa Frederiksberg. Svaret maa lyde, at hun var blevet opfordret til at deltage i Forhandlingerne af den i Sagen stærkt interesserede Kreds, der førte Tanken frem. Hun var ogsaa til Stede i det mindste ved de første indledende Møder, men det lykkedes hende ikke at vinde Tilslutning for sine Tanker. Forklaringen hertil maa sikkert for en stor Del søges i visse Mangler hos hende selv. Hun havde ikke sin Styrke i Diskussionen om Indførelsen af noget nyt. Hun kunde pege hen mod det Ideal, hun selv saa klart som Maal, men hun kunde ikke forud planlægge i teoretiske Enkeltheder de Veje, hun vilde følge for at naa dette Maal. Alt hendes eget Arbejde var ført frem ad den praktiske Erfarings Vej, — hun havde sjælden forud i det enkelte forelagt sine Planer, men var de fuldbyrdet eller blot paa Vej hen mod Fuldbyrdelsen, da kunde hun baade tale og skrive om dem, og da kunde hun virke varmt og stærkt, ikke alene paa Meningsfæller, men ogsaa paa Modstanderne, hvem hun ikke sjælden helt vandt for sin Opfattelse. Men Fodfæste i Virkelighedens Verden maatte hun have. Naar man kom ind paa en teoretisk Diskussion, havde hun Vanskelighed ved at sætte sig ind i Forhold, som de fandtes andensteds; hun saa alt ligesom ud fra sit eget Synspunkt; derfor kunde hun som Regel ikke sætte synderligt igennem i en Kommission, med hvor stor Ærbødighed man end lyttede til hendes Ord, — hun hørte hjemme i sin egen Handlingens Verden; ud fra denne virkede — og sejrede hun.

At den Udvikling, den københavnske Lærerstand undergik ved Dannelsen af Privatskolens fagordnede Lærerforening, saa lidt som Sammenslutningen af de forenede Dreng- og Pigeskoler kunde mødes af Frk. Zahles Sympati eller indgive hende Tillid til Fremtidens Skoleforhold, vil for-

staas af enhver, der kender det mindste til hendes ideelle Syn paa Verden i Almindelighed, Skolens og Lærerstandens Verden i Særdeleshed. Naturligvis var hun ikke blind for, hvor meget retfærdigt og ønskeligt der var i mange af de Krav, disse Sammenslutninger stillede, og de Maal, de sigtede mod; men de Veje, der sloges ind paa, og Midlerne, der valgtes, fyldte hende til Tider med Harm, ikke blot fordi Angrebene saa skaanselløst og i hendes Øjne saa uberettiget vendtes mod hendes Venner, Bestyrerinderne af Østersøgades Skoler, men fordi hun fandt, at Lærerforeningens Optræden var Standen uværdig. Naar det i nogle Mindeord, skrevne faa Dage efter Frk. Zahles Død, udtaltes, at som hun var sine Venners Ven, var hun ogsaa sine »Fjenders Fjende«, mentes sikkert dermed, at hun aldrig af Menneskefrygt eller klog Beregning lod sig afholde fra at udtale sin Mening lydeligt og tydeligt om, hvad der fyldte hendes Sind med Uvilje, — derfor fjernedes i disse Kampens Aar mangen, der kunde være blevet hendes Ven, fra hende, og, hvad der bedrøvede hende langt mere, derved mistede hun enkelte, der havde staaet hende nær i Venskab, noget, der voldte hendes trofaste Sind Smerte. Men hvor stor en Afstand, der var mellem hendes og den ny Tids Syn paa en Lærers Kamp og de Vaaben, han tør bruge, tror jeg ikke, at Fler-tallet af hendes Modstandere har andet end sænket Kaarden i Ærbødighed for den Aand, ud af hvilken hun talte eller handlede.

Hun kom af og til i personlig Berøring med Førerne for de ny Organisationer, saaledes i Skoleaaret 1908—09, da hun under min langvarige Sygdom traadte til og i mange Maaneder fungerede som Overbestyrer. Dette hendes andet »Regentskab« indtraf paa en for Skoleforholdene meget bevæget Tid. »Forældreforeningen« stiftedes, der blev virket for et snævrere Samarbejde mellem de forenede og de fri Skoler, ja, vel endog for en fuldstændig Sammenslutning, men Frk. Zahle førte vor Skolesnekke i tryk Havn, indvilligede i et

kollegialt Samarbejde, hvor et saadant kunde ske uden Indgriben i Skolens fri Karakter, men hævdede med Fasthed dens Selvstændighed som uafhængig Institution. Naar man betænker, at disse Forhandlinger førtes i hendes 83. Aar og paa en Tid, hvor hun Dagen igennem var optaget af meget andet Arbejde, som min Sygdom og Fraværelse paalagde hende, maa sikkert alle føle den mest udelte Beundring. Vidnesbyrd herom modtog jeg da ogsaa paa mangfoldig Vis, medens jeg var borte, og det var, som kunde de ikke forstumme, da jeg kom tilbage. Naar jeg blot eksempelvis nævner, at hun i hele den anstrengende Eksamenstid mødte præcis Kl. 8 om Morgenen ved Prøvernes Begyndelse, at hun personlig indførte Karaktererne i Protokollen osv. osv., maa dette vel i og for sig forbavse; naar hun ved Siden af evnede at skænke hver enkelt af Dimittenderne Opmærksomhed, at yde dem Trøst og Opmuntring eller tage Del i deres Glæde, alt som det ene eller andet tiltrængtes, er det vel ikke underligt, at Ordet »Beundring« endog forekom baade de unge Elever og Lærerne et fattigt Udtryk for deres Følelser.

Endnu mere betydningsfuld for mig var dog den kærlige Forstaaelse, den aarvaagne Opmærksomhed for smaat og stort, der prægede denne Frk. Zahles »Vikartid«, noget, ingen har kunnet erfare i den Grad som jeg. Ved sine Besøg hos mig paa Hospitalet bragte hun mig Meddelelser i saa stor Udstrækning, som jeg kunde taale at modtage dem; ved min Hjemkomst overgav hun mig sine Dagbogsoptegnelser, supplerede med mundtlige Forklaringer, saa at jeg meget snart havde Overblik over alle forandrede Forhold og alle trufne Dispositioner, og i Løbet af forholdsvis kort Tid kunde glide ind i det daglige Arbejde uden i nævneværdig Grad at spore Følgerne af min lange Fraværelse.

Dette var Frk. Zahles sidste store Virksomhedsperiode inden for hendes egen Skole, men frygtløst greb hun ind i den offentlige Strid mellem Østersøgades Skole paa den ene,

Lærerforeningens og de forenede Skolers Bestyrelse paa den anden Side, værnede med hele sin Autoritet, sin personlige, glødende Overbevisning, sin ægte Harmе, ikke alene de to angrebne Bestyrerinders i hendes Tanker dybt krænkede Ret, men ogsaa — det var hun fuldt overbevist om — alle de fri Skolers Ret til at føre deres eget Liv. At hendes Glæde var stor ved at se Østersøgades Skole saa kækt ride Stormen af og hendes egen Skoles Frihed foreløbig uantastet, siger sig selv; at hun ikke skulde opleve at se den bitre Skolestrid bragt til Afslutning i Efteraaret 1913, var os alle en Sorg; ingen vilde varmere end hun have følt Glæden herved.

I Aarene efter Frk. Zahles Fratræden og til hendes Død deltog hun kun i een mere officiel Festlighed inden for vor Skoles Kreds. Da nemlig den 50. Aarsdag for hendes selvstændige Virksomheds Begyndelse (1. Maj 1851) nærmede sig, udtalte flere Venner i og uden for Lærerkredsen Ønsket om, at denne Dag maatte faa et særlig festligt Præg, og Frk. Zahle bøjede sig for denne Stemning, men fastholdt, at det denne Gang ikke som ved de tidligere »Jubilæumsfester« maatte være Lærerkredsen, der var den festgivende. Derimod udsendtes i Frk. Zahles og Bestyrelsens Navn Indbydelser til alle paa det Tidspunkt fungerende Lærere og Lærerinder, til mange tidligere Lærere, til alle tilsynshavende ved Skolens forskellige Virksomheder, til Ministeriets Embedsmænd samt til mange af Skolens Venner og Velyndere, til en Fæst paa Skydebanen 30. April 1901. En meget repræsentativ Forsamling med dav. Kultusminister Bjerre og Biskopperne Rørdam og Fred. Nielsen i Spidsen fulgte Indbydelsen, og Frk. Zahle og hendes Livsgerning hædredes ved mangen smuk Tale og Sang; men med vor sædvanlige beklagelige Mangel paa Fremsynethed havde hverken Frk. Zahle eller vi andre sørget for at sikre os et Referat af Talerne, af hvilke dog mange var saa vægtige og smukke, at de i høj Grad havde fortjent at bevares. Af Sangene gengives Fru B. Hahns:

Du, som var din Skoles bedste Smykke,
 var dens Hjerteslag, dens dybe Kraft,
 du, som nød saa fuldt og rigt den Lykke,
 at dit Værk har Vækst og Fremgang haft,
 fra os alle skal en Hyldest lyde
 til dig i din Alders rige Kvæld,
 alle har vi dig en Tak at yde,
 ingen véd, hvor dybt vi er i Gæld.

Lykkelige vi, som kom i Lære
 hos dig i en tidlig Ungdomsstund.
 Vandt vi siden selv en Smule Ære,
 vokste den af hine Dages Grund.
 Du forstod at aabne vore Øjne
 for den lille Gernings store Værd;
 Hverdagsdonten vidste du at højne,
 saa den blev os helliget og kær.

Selv begejstret tændte i vort Indre
 du Begejstrings Lue varm og mild;
 i dit eget Øje saa vi tindre
 Glansen af dens rene Alterild.
 Højt og rigt og mangefold begavet
 bruste tit din Sjæl som Klippens Elv,
 men, hvis du var streng til os i Kravet,
 sparte visselig du ej dig selv.

Stærk din Vilje var, og stort du mægted,
 over manges Sind du sælsomt bød,
 og med Storhedsaanden dybt beslægtet
 tændte manges Viljer du i Glød;
 og selv stride Strømmes spredte Veje
 du med Aandens Myndighed forstod
 frem at lede i et roligt Leje,
 trygt at samle til en frugtbar Flod.

Derfor var du Skolens bedste Smykke,
 var dens Hjerteslag, dens dybe Kraft,
 derfor takke vi dig for den Lykke,
 at vi har hos dig en Gerning haft;
 derfor al den Stund, du er i Live,
 som vort Bannermærke høj du staar,
 og vi ønske, at dig Gud vil give
 længe Ungdomskraft trods hvide Haar.

At Frk. Zahle ti Aar senere skulde kunne fejre Dagen for sin Skoles 60aarige Bestaaen, tænkte hun den Dag vist selv mindst af alle, men den oprandt dog for hende. Hun modtog mange Beviser paa, at hverken hun selv eller hendes Livsværk var glemmt, men efter sit bestemte Ønske tilbragte hun Dagen i Stilhed i en ganske lille Kreds af sine nærmeste.

Da hun i Aaret 1907 saa sin 80aarige Fødselsdag i Møde, var hun, belært af Erfaringen, blevet grebet af Angst for, at en eller anden Hædersbevisning atter vilde blive hende til Del, og i sin Beskedenhed havde hun ment helt at kunne afværge denne Mulighed ved at »forsvinde« fra Byen. Kun vi allernærmeste fik under Tavsheds Løfte at vide, at hun, fulgt af H. Gerdtzen og I. Vinderen vilde tage ud til sine gode Venner, Etatsraad Nygaards paa Sæbygaard i Sjælland. Her fejredes Dagen i den Stilhed, Frk. Zahle havde bedt om, og med den kærligste Hensyntagen til hvert af hendes Ønsker, til hver lille og stor Glæde, der kunde beredes hende. Nogle Dage efter rejste hun over til Dr. Mundt i Rudkøbing, hvor ogsaa hele Hjemmet kærligt var ordnet til stille Festdage.

Paa Skolen havde saaledes ingen set hende selve Fødselsdagen, hvad jo nok hist og her fremkaldte nogen Skuffelse, endskønt det i de senere Aar nærmest var blevet Skik, at Frk. Zahle 11. Juni var borte fra Byen. Naar hun undtagelsesvis var hjemme, maatte vi end ikke flage for hende paa Legepladserne, saa Børn og Lærerinder nøjedes med at plante deres smaa Flag i Vinduerne og paa Katedrene. Men den 80. Aarsdag føltes naturligvis som »noget for sig« — der var Feststemning i Luften. Vi søgte da ogsaa at give Dagen et fornøjeligt Præg. Vejret var dejligt, saa vi kunde samle alle Eleverne paa Legepladserne og sende »Fødselsdagsbarnet« en Hilsen gennem Ord og Sange og Fotografier af forskellige Situationer paa Gaardspladsen med store og smaa staaende omkring de blomster- og flagsmykkede Borde, hvor »Kransekagerne« vistnok ikke spillede den mindste Rolle

i de ungdommelige Sind. Det var forunderligt, hvor stærkt vi den Dag trods Afstanden følte hende midt iblandt os; det har siden slaaet mig, naar jeg tænkte tilbage paa den Dag, at vi gennem den fik som et Tilsagn om, hvorledes hun vilde føles i sin Skole, selv naar den Stund kom, da hun var kaldt helt bort fra os.

Da Frk. Zahle vendte tilbage til sit Sommerhjem i Vedbæk, fandt hun Telegrammer, Breve, Gaver, Blomsterhilser i rig Mangfoldighed. Ingen Gave, tror jeg dog, glædede hende i den Grad som et stort Album, skænket hende af en Forening, der populært gaar under Mærket N. Z. S. (N. Zahles Seminarieforening) og omfatter udgaaede Elever fra Almue lærerindeholdet og Seminariet; det indeholdt Fotografier af alle de Steder her i Landet, der havde haft Betydning for hende i Livet, lige fra Assens Kirke, hvor hun var blevet døbt, Hvedstrup Præstegaard og Bjerre Mølle til hendes store Skolebygninger her i Staden. Ingen Gave kunde have rørt hende dybere; hun, for hvem Minderne altid havde været de lønlige Kildespring i hendes Liv, mødtes i denne Gave af en Forstaaelse, der maatte være og var hende dyrebar.

Endnu 6 Gange skulde 11. Juni oprinde for hende, og hun skulde fornemme — under al Tak for de rige Gaver, der med rund Haand var strøet over hendes Vej, — at Livets Gave tit er tung at bære. Ikke alene maatte hun se mangan Ven vandre den Dødens Vej, hun havde ventet at betræde forinden, men i sine allernærmestes Kreds led hun uerstattelige Tab. Hendes ældste Plejedatter, Anna Mundt, bortkaldtes mildt og stille, nærmest uventet, i Juni 1905, medens Frk. Zahle var fraværende paa et Besøg i Larvik. 1908 døde Mary Archer efter en længere Tids Svagelighed, der i nogle Aar havde hindret hende i at gæste Frk. Zahle her i Landet, og 1910 bortkaldtes efter flere Aars stærkt tiltagende Svaghed, Hansine Gerdtzen, hendes kærlige Hjælper og Støtte. Medens kun hendes nærmeste Kreds saa hendes Sorg over Tabet af de to første, har hun i Programmet for 1910 givet et skønt

Lærergroupe. 1913. (Se omstaaende Navnefortegnelse).

Udtryk for den Taknemmelighedsgæld, hun og hendes hele Gerning stod i til Hansine Gerdtzen, og for hvor »uendelig« — netop dette Ord brugte hun — hendes egen personlige Tak var for, hvad hun skyldte hende for et langt Livs opofrende Kærlighed. — Af en Sang, Frk. Zahle skrev, da Hansine Gerdtzen fyldte 70, anføres her et Vers:

»Ja, Kærlighed, det var Dit Skjoldemærke;
 det er Dit Væsens sande Enhedspræg,
 med den Du rolig stod iblandt de stærke,
 og bly og stille mellem lærd og læg;
 kun ud af den Du Verden om Dig skued,
 — og tusind Glæder Dig Din Skuen gav —
 og kun i den Din stille Gerning lued', —
 den blev Dig Ledestjerne, Støttstav.

Hun skulde ogsaa opleve at se tomme Pladser i Skolen netop der, hvor hun syntes, de største Savn fremkaldtes, saaledes da Katrine Lønborg ved Slutningen af Skoleaaret 1908 af Helbredshensyn udtraadte baade af Bestyrelsen og som Forstanderinde for Barneskolen. Frk. Zahles personlige Samarbejde med hende havde altid været endog i særlig Grad sympatetisk og fortroligt, og hun nærede en saadan Tillid til, bøjede sig i saa stor Anerkendelse for hende som Dansklærerinde og som Leder af Elementarundervisningen, at det intet

-
1. Række: (i Døren) O. Jørgensen, Barmwater, Zahle, Drachmann.
 2. Række: A. Kryger, H. Rump, Lorenzen, L. Bendtzen.
 1. Række: (udenfor Døren) A. Jørgensen, H. L. Møller, Vahl, J. Udsen, H. Barfod, A. Flensborg, A. Lassen, A. Kjelgaard, K. Garde, S. Salomonsen.
 2. Række: C. Borries, E. Mossin, J. Steenberg, H. Sehested, V. Battaglia, M. Brun, E. Nielsen, G. Knuth.
 3. Række: I. Liisberg, J. Tillisch, E. Rosenørn, L. Panum, T. Bahnson, K. Bagge, G. Voigt, M. Steinthal, I. Jacobsen, K. Langkilde,
 4. Række: M. Rosenørn, A. Schou, A. Foget, H. Lindegaard-Petersen, J. Pullich, Chr. Lund, H. Skram, M. Ringberg, V. Muus, Sørensen, A. Werner, Trier, E. Jacobson, E. Brodersen.
 5. Række: (siddende) E. Larsen, M. Lønborg-Jensen, B. Lund, N. Hertel, A. Harpøth, H. Mourier, N. Vinding, A. Petersen.

Under var, at hun som vi andre med stor Bedrøvelse saa hende træde tilbage. Nogen Trøst fandt dog Frk. Zahle i, at Frk. Lønborgs Kræfter tillod hende jævnlige Besøg og at yde hende noget af den Hjælp til skriftlige Arbejder, som H. Gerdtzen tidligere altid havde ydet hende; særlig bistod hun hende i hendes Arbejde som Medlem af Bestyrelsen for Understøttelsesforeningen for Lærerinder, det Frk. Zahle omfattede med en rørende Kærlighed og en eksempelløs Omhu. Selv deltog Frk. Zahle, ja, ledede under min Sygdom i 1909 de tre sidste Nyvalg i Skolens Bestyrelse: Komtesse G. Knuth, Frk. M. Ringberg og cand. mag. O. Zahle. Ligeledes var hun endnu i December 1912 til Stede ved Valget af Frk. M. Steinthal, der afløste mig som Overbestyrerinde i 1913.

Frk. Zahle blev i den sidste halve Snes Aar af sit Liv oftere angrebet af alvorlige, akutte Sygdomme, og flere Gange saa det for menneskelige Øjne ud til, at hun ikke vilde kunne stride dem igennem; men hendes vidunderlig stærke Konstitution vandt dog bestandig Sejr og gav atter og atter hendes Læge og Ven, Professor Vilh. Heiberg, Lejlighed til at udtale sig fuld af Beundring om sin »mageløse« Patient. Men hvor svært det var for hende saaledes Gang paa Gang at kaldes tilbage fra Dødens Tærskel, hvor svært det var atter og atter at blive stillet over for Livets Krav, hvor hun fuldt ud havde kunnet sige: »Min Sjæl var rede til at dø«, det forstod vi, gav hun selv end sjælden til Kende i Ord, hvor svær en Kamp hun havde haft at stride med sig selv. Og hvad der var baade det mærkeligste og det skønneste: Hun slap ikke Glæden i Livet, den lyste op for hende i de mørke Timer, den lod hende følge med i Deltagelse overalt, hvor hun saa, den var til Huse, den fyldte hende med Tak og Pris for al den Kærlighed, hun var omgivet af, al den Æmhed, hun var Genstand for; den svigtede ikke hverken over for de smaa eller de store Oplevelser, der mødte hende.

Endnu i Vinteren 1912—13 kunde Frk. Zahle som ovenfor nævnet deltage i Bestyrelsesmøderne; sidste Gang, hun var

til Stede ved et saadant, var 4. Marts; hun var meget interesseret i Forhandlingerne, der bl. a. drejede sig om at ordne forskellige Foredrag i Skolen i Anledning af Hundreedaarsdagen for Søren Kierkegaards Fødsel. Da hun i Maj flyttede ud til Vedbæk, var hendes Svaghed dog saa iøjnefaldende, at vi kun med bange Anelser saa hende drage bort, som sædvanlig hentet i en Vedbækkervogn, der bragte hende lige til den lille Villa, hvor hun de sidste 13 Aar havde boet til Leje. Med Spænding afventede vi herhjemme Telefonbud om, hvorledes Turen var gaaet. Det lød overraskende godt. Hendes gamle Elasticitet var ligesom vendt tilbage; jo længere hun fjernede sig fra Byens Larm, jo mere syntes hun at leve op, og da hun naaede Dyrehaven, var der ikke Tale om, at hun vilde fortsætte ad den lige Vej langs Stranden, nej, hun vilde som sædvanlig køre ind gennem Skoven over Eremitageplænen. Den følgende Tid gik alt ogsaa godt; det syntes, som om hun atter skulde vinde Kræfter, Luften gjorde som sædvanlig Underværker, og baade Sygeplejerske, Læge og Ingeborg Vinderen haabede egentlig sikkert, at hun vilde leve Sommeren over, og at hun tidlig paa Efteraaret kunde vende tilbage til det Hjem i hendes eget Skolehus, der dog var hende det kæreste.

Selv tror jeg, hun delte dette Haab. Med den hende egne varme Deltagelse havde hun fulgt min Beslutning om at træde tilbage fra min Virksomhed ved Udgangen af Skoleaaret d. 5. Juli, og hun var fast bestemt paa at være til Stede ved Afslutningen. Vi andre mente ikke, dette vilde blive muligt for hende, og vi ræddedes ved Tanken om, hvad der kunde ske, om hun fik sat sin Vilje igennem; men vi kunde have sparet os vor Bekymring i saa Henseende. Alt som Dagen nærmede sig, følte hun, at hendes Kræfter ikke mere slog til, og d. 19. Juni skrev hun bedrøvet til mig, at hun maatte opgive al Tanke om at komme ind, dels fordi hun selv følte, hun

»ikke var saa kæk som i Fjor«, dels fordi »alle de andre ikke tillader mig at udsætte mig for den Sindsbevægelse, Dagen ganske vist vil føre med, men strengt er det.«

Endnu saa sent som 2. Juli, den Dag, da Afslutningen for de yngste Klasser fandt Sted, sendte hun mig en usigelig kærlig »sidste Hilsen« i min Skolegerning. Ogsaa af den saa jeg, hvad det kostede hende ikke at være personlig der til Stede, hvor hun var nærværende med hele sit Hjerte; 5. Juli vilde hun, at I. Vinteren og K. Lønborg skulde lade hende være ene hjemme med Sygeplejersken, for at de begge kunde være med inde ved Afslutningen og bringe hende Bud om, hvorledes alt var gaaet, — hun havde Øre og Hjerte for hver Beretning, stor eller lille. Dette var vist den sidste Forsagelse af den Art, der krævedes af hende.

Da jeg faa Dage efter tog ud til hende, sad jeg om Formiddagen henved et Par Timer ved hendes Seng; det var sidste Gang, jeg talte fortroligt med hende. Hendes Stemme var svag, og hendes Hørelse ikke skarp, men hendes Aand var fuldstændig klar og vaagen, hendes kærlige Deltagelse varm og inderlig som i hendes Krafts bedste Dage, hendes Ønske for Skolens Liv i »Kærlighed og Sandhed« saa brændende som nogen Sinde. Da hun følte, hun blev træt, lagde hun sig en Stund stille hen, nød derefter et lille Maaltid, blev paaklædt og hjulpet ud i Verandaen, hvor hun havde sin Yndlingssiddeplads; da jeg tog bort, vilde hun følge mig til Dørs, og staaende viftede hun Farvel til mig. Ingen af os troede dog den Dag, det blev vort sidste Møde; jeg tog bort til mit sædvanlige Sommeropholdssted og vidste, at for hende var nu Ro og Uforstyrrethed, kun afbrudt af Smaa-besøg fra nærboende Venner, og korte Køreture, det bedste, Sommeren havde at give ved Siden af den dejlige Luft, den skønne Natur og frem for alt den aldrig svigtende Kærlighed i hendes eget Hjem og hos Vennerne i »Villa Rosa«, Komtesse Moltkes og Fru Bays Sommerhjem.

Hendes Arbejdstrang forlod hende ikke, og mærkelige Kræfter raadete hun over til det sidste. Da hun ikke kunde taale at læse ret længe ad Gangen, maatte et Haandarbejde træde i Læsningens Sted. Endnu de sidste Uger, hun levede,

blev hendes Hovedgærde i Sengen ordnet saaledes, at hun kunde indtage en Art siddende Stilling; hendes Hækletøj blev rakt hende, og hun lagde Vægt paa at faa et bestemt Antal Rækker fuldendt hver Dag. En Morgen, da hun just var faldet i Blund henad Kl. 7, og Plejersken ikke nænnede at vække hende, var hun, da hun vaagnede, ked af at være kommet saa sent til Arbejdet, at hun maaske ikke den Dag kunde naa, hvad hun havde foresat sig.

Svag som hun var, blev hun dog efter sit eget og Lægens Ønske daglig gjort i Stand til at sidde oppe nogle Timer midt paa Dagen, og Maalet var da først og fremmest det at komme hen til det kære Skrivebord, hvorfra saa mangt kærligt og vidtrækkende Ord er udgaaet til de mange, hun vidste, der længtes efter hende og levede med hende i deres Tanke og deres Bøn.

Endnu d. 31. Juli skrev hun et Brev til mig, saa vidunderlig rigt i Indhold, saa skønt og klart i Udtryk. Paa anden Side stod:

»Forleden Nat drømte og tænkte jeg kun paa Ploug fra Aften til Morgen. Jeg syntes, der var vaagnet saadan en Kærlighed til og Forstaaelse af ham, og at Folk forstod, at han var den, der havde elsket det danske Folk højest. Jeg syntes ogsaa, min Stemme kom med i al den Begejstring, og den slog an i den store Mængde. Du maa hilse alle Ploug'er fra mig.«

I det øvrige af Brevet var det fra først til sidst, som rummede hun i sin Tanke og sit Hjerte alt og alle, jeg elskede højest, og hun fik Kraft til at sige mig de Ord, hun vidste, jeg i den Stund trængte mest til. Og hun fik Kraft til ogsaa at finde Ord for, hvad der fyldte hendes egen Sjæl, og til at vidne om al den Kærlighed, hun var omgivet af, om den »mer end Ømhed«, der aldrig et Øjeblik svigtede hende.

»Jeg er vel lidt bedre«, skrev hun, »men jeg véd, hvor det bærer hen. Nedad gaar det, men jo ogsaa opad, og alle er kærlige.«

Hendes sidste Bøn gjaldt hendes Skole og dens Fremtid; hendes sidste Ord blev dog:

»Ja, nu slipper Kræfterne. Guds Fred og Farvel.«

Hun skrev, til Pennen omtrent maa være faldet hende ud af Haanden, og hun intet mere magtede.

Fra den Dag svandt Kræfterne synligt. Søndag 3. August kunde hun endnu i sin Rullevogn bringes over til »Villa Rosa« og sad der en lille Stund, og om Middagen havde hun som sædvanlig nogle faa Venner hos sig. Dog var hun meget svag, og Natten til Onsdag d. 6. »faldt hun sammen«, rettede sig dog noget op ad Dagen, men fra Torsdag d. 7. var der næppe nogen af hendes Omgivelser, som ikke saa, at Stunden nu var nær. Hun talte næsten ikke, men kendte hvem der var om hende. Hendes Nevø, Skolebestyrer O. Zahle, fik endnu Torsdag Lov til at se hende og trykke hendes Haand, og han skrev til mig, at han følte, hun kendte ham, og hendes mærkværdig faste, klare Blik fulgte ham, til Døren lukkede sig efter ham. Fra den Dag var der sikkert ingen, der kunde eller turde haabe, at Livskraften atter denne Gang vilde sejre; der var kun at bede om, »at Dødens Port maatte gaa for hende paa lette Hængsler«. Det gjorde den vel ogsaa, for saa vidt som hun næppe led Smerter og ikke var ved Bevidsthed alle de sidste Dage. Umærkelig drog hun det sidste Suk Mandag d. 11. August Kl. 2^{1/2}. Ved Dødslejet stod foruden Sygeplejersken og hendes to trofaste Piger Ingeborg Vinderen og Nelly Moltke.

Efter en stille Højtidelighed i Hjemmet førtes hun Torsdag Aften d. 14. i Rustvogn til København. Skønt Frk. Zahle personlig kun kendte yderst lidt til de omboende Familier paa den lille Sidevej i Vedbæk, hvor hun havde boet de mange Aar, vistest der fra alle Sider ærbødig Deltagelse ved hendes sidste Færd. Da Rustvognen satte sig i Bevægelse, intoneredes fra et Nabohus af en os ukendt Haand Chopins Sørgemarch, alle Vegne flagedes der paa halv Stang, »Villa Rosa«s Indgangsport var smykket, alle Husets

Folk stod ved Vejen, der var blomsterstrøet. Da Vognen langsomt kørte forbi Højesteretssagfører Zahles Landsted i Skodsborg stod den gamle Mand med blottet Hoved ved Havelaagen og hilste hende paa det sidste Togt til Hjemmet. I Skolegaarden, der efter den ny Overbestyrerinde, Frk. Steinhals, kærlige Betænksomhed var bestrøet med friskt Løv fra Haven i Hvedstrup Præstegaard, modtoges Kisten af alle Skolens Funktionærer, af de hjemmeværende Bestyrelses-

N. Zahle i Vedbæk med H. Gerdtzen og I. Vinderen.

medlemmer og nogle af den nærmeste Venne- og Lærerkreds. Den henstod i Skolens smykkede Festsal til Tirsdag Aften d. 19., da den efter en Højtidelighed, i hvilken næsten alle Lærerne, hele Slægten og mange af den ældre og yngre Vennekreds deltog, førtes til Frederikskirken. Herfra foregik Bisættelsen Onsdag d. 20. under en overvældende Delta-gelse. Efter at Præsterne P. M. Larsen og H. Martensen-Larsen havde talt, bares Kisten under Tonerne af »Dejlig er Jorden« ud af Kirken. Af Følget sluttede sig saa mange til

Toget ud til Kirkegaarden, at det var som et helt Folketog, og da Ligvognen kørte ind paa Vestre Kirkegaard, samlede en Skare yngre og ældre Kvinder, de fleste vist af Kommunelærerindernes Forening, sig omkring den og ledsagede den under Afsyngelsen af »Alt staar i Guds Faderhaand« og »Altid frejdig, hvor du gaar« helt hen til Graven, hvor Pastor P. M. Larsen forrettede Jordpaakastelsen*).

*) Se i øvrigt »Minder fra Sørgenhøjtidene ved Natalie Zahles Død«. August 1913.

Naar jeg nu blader tilbage i det foreliggende Manuskript, i hvilket jeg har søgt at give en Skildring af Frk. Zahle, som hun staar for mig i sit Liv og i sin Virken, har jeg en Fornemmelse af, at det nogenlunde er lykkedes mig at give et ydre Omrids af hendes Skolegerning og igennem mine Henvisninger at tilrettelægge et paalideligt Materiale til Brug for den eller dem, der tidligere eller sildigere vil tage hendes Arbejde og dettes Betydning op til kritisk Belysning og Vurdering. Derimod er jeg aldeles klar over, at det ikke er lykkedes mig tilnærmelsesvis at give et helt Billede af hendes ejendommelige, rige og mangesidige Personlighed. Jeg ser saa godt, at jeg kun har fremstillet hende delt og stykkevis, og at jeg ikke har formaaet at stille hendes Skikkelse frem med Livets Præg, dets Glød og Varme. Som en Portrætmaler, naar han da har en lykkelig Haand, kan samle alle Afskygninger i det Aasyn, han afbilder, saaledes burde en Levnedstegner kunne mestre sin Pen, saa at Læseren efter fuldendt Læsning saa Menneskeskikkelsen lyslevende for sig. Saa lykkelig en Haand har jeg ikke haft at raade over. Dog er jeg paa almindelig menneskelig Vis tilbøjelig til at finde formildende Omstændigheder ved min egen Sag, og en af disse vil jeg fremføre, fordi jeg virkelig synes, den ikke er uden Vægt.

Jeg talte engang for nogle Aar siden med en af vore ypperste og mest yndede Portrætmalere, og Talen faldt bl. a. paa Vanskeligheden ved at træffe en Lighed saaledes, at den med Føje maatte kunne siges at tilfredsstille alle, fordi den rummede alle de uendelig fine Nuancer i Udtryk, Mine-

spil, Lød og Bygning, der tilsammen udgør en sjælfuld Personligheds Fysiognomi. Jeg opkastede da det Spørgsmaal, om det ikke var lettest at træffe den fuldkomne Lighed hos dem, man kendte bedst, men jeg fik til Svar, at snarere det modsatte var Tilfældet. Jo fortroligere Kendskabet var til den Skikkelse, der skulde fremstilles paa Lærredet eller formes i Leret, jo vanskeligere var Opgaven, jo stærkere fortrængte det ene Indtryk det andet, det var som jagende Skyer over en Horisont, saa det blev omtrent umuligt at fastholde et Billede, der i det mindste kunde tilfredsstille Kunstneren selv. Stod man derimod over for en forholdsvis fremmed, var der langt større Chancer for i et lykkeligt Øjeblik at blive inspireret til at gribe netop det særlig karakteristiske, der tit frembød sig som en Overraskelse, en Aabenbaring og maatte godkendes som den bedst mulige Lighed, der overhovedet lod sig naa.

Denne Udtalelse, der ikke blev fremsat som en Teori, men som en erfaringsmæssig Sandhed, er tit under min Syslen med denne biografiske Skildring af Frk. Zahle kommet mig i Tanke. Jeg tror virkelig, der ligger en Vanskelighed for mig i den Omstændighed, at jeg har kendt hende for nøje, for længe, har været for fortrolig med hende baade i Skolen og i Hjemmet til at kunne fremstille et Helhedsbillede, netop fordi saa mange Enkeltheder trænger sig i Forgrunden. Jeg maa derfor hellere straks paa Forhaand erklære mig fallit og blot ud af mit Konkursbo se, af de Enkeltheder, jeg raader over, at samle saa mange spredte Aktiver, at der kan fremkomme en lille Sum, der delvis kan dække Gældsposterne, eller som kan henligge, til en lykkeligere Haand engang i Fremtiden vil operere med den og muligvis forrente den.

Det vil, forekommer det mig, være rimeligt i en Analyse af de mest fremtrædende Sider i Frk. Zahles Anlæg og Karakter at nævne hendes Ordenssans i første Række. Selv tillagde hun denne Egenskab saa stor Betydning, at hun i

fuldt Alvor tænkte paa at sætte Ordene: Kærlighed og Orden over Indgangsdøren til Festsalen i den ny Skolebygning. Som bekendt opgav hun Tanken og valgte Ordet Sandhed til Kærlighedens Følgesvend; men det, at hun blot et Øjeblik havde tænkt paa at sætte Orden i den Grad i Højsædet, er betegnende for hendes Værdsættens af dens Betydning. Denne Sans har sikkert været hende medfødt, men den er blevet i allerhøjeste Grad udviklet, først i hendes Forældres, senere i det Eschrichtske Hjem, saa Kærlighed til Orden blev en Del af hendes eget Jeg. Utallige Eksempler kunde anføres herpaa: Hun satte sig saaledes aldrig til sit i Forvejen vel afstøvede Skrivebord uden først omhyggeligt at lade en Klædebørste (i mange Aar brugte hun en, der havde tjent hendes Fader til samme Brug) gaa hen over Skrivepladsen med dens Papirer, Mapper m. m. Aldrig kunde hun tænke sig at afribe et Stykke Papir; hver nok saa lille Strimmel blev omhyggeligt afklippet, — ja, ræktes der hende en skriftlig Besked paa en Seddel, hvis Sider bar Spor af Afrivning, klippede hun den uvilkaarlig selv til, inden hun læste den. I hendes Skuffer var ikke alene alt henlagt i god Orden, men hver eneste lille eller stor Genstand havde sin bestemte Plads. Blade og Bøger maatte ikke anbringes hvor som helst, men havde deres særlige Borde og Hylde. — I Behandlingen af alt, hvad hun havde mellem Hænder, var hun gennemført sirlig, og med Hensyn til sin Dragt var hun pertentlig i sin Orden, ikke en Plet kunde taales, en manglende Knap eller Strop var utænkelig.

Man kunde mene, at saa minutiøse Fordringer maatte virke irriterende eller i hvert Fald trættende paa hendes Omgivelser; men det gjorde de mærkelig nok ikke; man følte dem som i den Grad hørende med til hendes Natur, at man i det højeste fristedes til et lille Smil, aldrig til en Opposition. Hun havde desuden den sjældne Gave at forbinde Ordenstrang med Skønhedssans, hvorved det, der ellers

kunde være blevet smaatskaaret og pinagtigt, løftedes op i en anden Sfære, og hun vandt Tilhængere for sin Sag. Saaledes gik det hende over for de unge Lærerinder og Børnene i den Tid, hun selv ledede det daglige Tilsyn. Hun stillede store Krav til dem, men hun havde Evne til at faa alle til at føle sig veltilfredse herunder; hendes Ordensbud var ikke et tyngende Aag, men en hjælpende Forholdsregel, og, hvad man ikke maa overse — hun blev aldrig Slave af sin Liden-skab for Orden. Følte hun, at hendes Krav ikke kunde efterkommes i deres fulde Udstrækning uden at blive pinlige, slog hun af paa dem, i det mindste indtil videre. Hun vidste saa godt, at ogsaa Guld kan købes for dyrt.

Det var selvfølgelig ikke alene i Skolen, men overalt, hvor Frk. Zahle raadede, at den strengeste Orden gennemførtes. Og som hun kunde faa Børn og Lærerinder til med Glæde at bøje sig for hendes Krav, saaledes virkede hun ogsaa paa Tjenestefolkene i sit private Hjem, særlig da paa dem, der til Stadighed var om hende. Til Bevis paa, at disse ikke trættes, kan tjene, at de blev hos hende i Aarevis, om ikke Giftermaal eller Alderdom nødvendiggjorde en Forandring. Ved Gammelstrand var hendes betroede Pige, »Maren«, kendt af alle Husets og Skolens Venner, og »gamle Sofie«, alias Mdm. Jacobsen, der var kommet til hende som ung Enke, var til det sidste æret og afholdt som en af Husets uundværlige Støtter. Frk. Zahles Ordenskrav overførtes til Behandlingen af alt, hvad der var i hendes Brug. Alle Sofaer, Stole, Skamler o. l. tildækkedes hver Aften, og skønt hun selv i mange Aar ikke saa meget som flyttede en Stol, rettede en Pude, end sige aftørrede et Glas, var alt sat saa glimrende i System, at hendes Hus i et og alt, fra Køkken til Kælder, var saa vel organiseret, at det kunde tage en Konkurrence op med de bedst førte Hjem.

Dog ogsaa paa dette Omraade var der ligesom noget, der gjorde den kolde Pligt varm, den døde Regel levende, og det var dels den Skønhedssans, der ogsaa raadede her,

dels og meget mere den Pietet, hvormed alt behandles. Hver Ting omtrent havde sin egen Historie. Snart var den et Arvestykke fra Barndomshjemmet, fra Plejeforældre eller fra Venner, snart en Gave fra den og den; saa repræsenterede den et Lejlighedskøb i en bestemt Anledning, saa en Erhvervelse for en eller anden uventet Indtægt, kort sagt, alt, smaat og stort, i Frk. Zahles Stuer havde sin Historie, — det var vel ogsaa derfor, der var saa ualmindelig hyggeligt. Aldrig er en Stue blevet monteret færdig fra et Magasin, nej, efterhaanden, i langsomt Tempo, havde hver Genstand, hvert Stykke Bohave, hvert Billede holdt sit Indtog i Hjemmet; derfor frededes der om det; men derfor bevaredes det ogsaa saa godt, at vi mangen Gang ønskede, at »noget dog kunde blive slidt op eller gaa i Stykker«, saa der kunde blive Brug for de Gaver, som saa mange gerne vilde glæde hende med.

Spørger man derimod, om Frk. Zahles Ordenssans hjalp hende til et Overblik over hendes forskellige Sager, Papirer, Bøger, Breve m. m., saa hun altid havde dem paa rede Haand, maa man svare benægtende. Hun »havde en Plads til hver Ting og hver Ting paa sin Plads«, men Mængden voksede hende over Hovedet; hun kunde ikke huske, »hvad der laa hvor«; dog hvad hun paa dette Punkt ikke selv evnede, magtede hendes uundværlige Hjælper, Hansine Gerdtzen; hun vidste Besked, hvor Frk. Zahles egen Hukommelse svigtede; hun kunde altid trylle det for godt gemte frem for Dagens Lys.

Men at blive staaende ved at fremhæve Frk. Zahles Ordenssans, hvor det blot gjaldt de ydre Ting, vilde være uretfærdigt. Den udgjorde til den Grad en Del af hendes Væsen, at den ikke fornægtede sig paa de indre Omraader. Dette gælder maaske ikke fuldt ud, naar man tager Sigte paa hendes almindelige Tankegang og i Forbindelse dermed hendes Fremstillingsevne, thi der kunde være noget springende over selve hendes Tankesæt, og naar hun talte om en mere sam-

mensat Sag, der skulde belyses fra forskellige Sider, havde hun svært ved at beherske Tankerne, der myldrende trængte sig frem, og hendes Foredrag kunde som Følge heraf blive noget planløst, uordnet. Men hvor det gjaldt et aandeligt Arbejde, gik hun altid til det efter en ganske bestemt Plan, hvad enten det gjaldt at udarbejde Skoleaarets Program, lægge et Skema, forberede sig til en Time eller fordybe sig i Studiet af en Bog. Alt blev udført med en Nøjagtighed, en Grundighed, som kun den gennemordentlige Personlighed kender. Her ud fra forklares ogsaa den Langsomhed, der i mange Maader karakteriserede hendes Arbejde, og der undertiden kunde sætte hendes mere hurtige Medarbejderes Taalmodighed paa en ret haard Prøve.

Kun paa eet Punkt svigtedes Frk. Zahle paa en ganske uforklarlig Maade af den Ordenslov, hun ellers saa frivilligt og saa lydigt underkastede sig, og det var i Retning af Præcision, hvor det gjaldt om at møde til en Time, en Forhandling med en Medarbejder, til Maaltider o. l. Hendes »Upræcision« var fænomenal. Hun kunde lade ikke alene en Barneklasse, hvor det dog til hendes Undskyldning kunde anføres, at en yngre Lærerinde altid var hendes faste Assistent, men ogsaa de voksne Klasser vente paa sig i det utrolige. Klokken kunde blive halv, inden hun kom. Der forløb da gerne en lille Stund, inden hun ret kom i Aande, men var hun først i Gang, gik Undervisningen med Liv og Fart, — hun ænsede da aldeles ikke Klokken, der forkyndte Timens Ophør, men læste uforstyrret langt ind i den næste. Naar jeg tænker tilbage herpaa, er det mig en Gaade, at »alle« ganske roligt fandt sig heri, tog det som noget uafvendeligt, — saaledes var det nu engang, saaledes blev det. Men, mærkeligt nok, denne Skødesynd tog ikke til med Aarene, tværtimod. Da Frk. Zahle havde fuldbyrdet Organisationen af sin Skole under de ansvarlige Forstanderinders Ledelse, følte hun sig paa deres respektive Enemærker som den underordnede og anstrengte sig efter yderste Evne ikke alene

for at møde præcis, men for, hvad der faldt langt vanskeligere, at holde op i rette Tid. Ogsaa bestræbte hun sig i næsten rørende Grad for at blive mere hensynsfuld over for andres Tid, saa de timelange Ventestunder, vi i hendes yngre Dage var saa fortrolige med, efterhaanden blev færre og færre.

Ved Siden af Frk. Zahles Ordenssans trænger sig for min Bevidsthed Billedet af hendes mægtige Energi og utrolige Viljestyrke frem i Forgrunden. Det er dog ikke i første Række den Kraftudfoldelse, hun krævede af sig selv, der imponerer; den var muligvis ikke større end hos de fleste viljestærke Mænd og Kvinder, men det er den sjældne Gave, hun havde til at kalde paa alle Kræfter, drage al Viljestyrke frem hos dem, med hvem hun samarbejdede. Ikke saaledes at forstaa, at hun som den bydende Arbejdsgiver forlangte det mest mulige af sine Hjælpere for saa at tilegne sig selv Æren og Fordelen, nej, hun virkede paa ganske anden Vis. Hun evnede at vække hos sine Hjælpere en glødende Iver for den Sag, hun kæmpede for, at inspirere dem til Troen paa, at det Maal, hun havde sat sig, i hvert enkelt Tilfælde var det ene, der burde og skulde naas, evnede at gøre dem til sin Tankes og sit Forehavendes fortrolige i en saadan Grad, at man saa hendes Sag som sin egen og kun begærede at blive sat i Arbejde. Hendes Medhjælpere staar ikke mindst i Taknemmelighedsgæld til hende for denne hendes Evne til at vække deres slumrende Kræfter, til at tænde Lys i Viljer og Sind, der maaske ellers vilde være forblevet lænkebundet under et dagligt Livs graatunge Horisont. Mangfoldige iblandt os har hun vakt til Bevidsthed om, at vi duede til noget, og hvad vi duede til; mangfoldige Gange har vi gjort den Erfaring, at de Opgaver, vi med Angst og i Tvivl gav os i Kast med, blot fordi hun mente os i Stand til at udføre dem, just var dem, vi havde Evne til, om end i al Skrøbelighed, at løse; ikke faa — vel især i den ældre Generation — kan vidne, at de staar i Gæld til Frk. Zahle for

hele deres rige Arbejdsliv; uden hende var de ikke blevet vakt til Bevidsthed, hverken om Arbejdets Pligt eller Glæde. Det, at Frk. Zahle evnede at gøre alle sine Medarbejdere delagtige i sin egen store Gerning, at lade dem føle sig som ganske uundværlige, som fuldt ud ansvarlige for Udfaldet, er vel en af Hovednøglerne til Forstaaelsen af, hvor uhyre meget hun fik udrettet i sit Liv.

Ganske vist maa det indrømmes, at Frk. Zahle ikke forstod at sætte Grænsen, — maaske ikke saa meget for, hvad hun krævede af os — som for, hvad hun tillod, vi krævede af os selv. Det stod for os, som kendte hun ikke Begrebet »umuligt«, følgelig eksisterede det heller ikke for os. Jeg har senere, vel nok i Spøg, men dog med Alvorens Baggrund, tit sagt til hende, at naar jeg tænkte tilbage paa vor Ungdom, saa maatte jeg sammenligne hendes Lærerinder med hin franske Minister, der sagde til Dronningen: »Deres Majestæt, hvad der er svært, gør jeg let; hvad der er umuligt, gør jeg muligt!« Jeg skal anføre et Eksempel, grebet i Flæng ud af hundrede: Naar ved Skoleaarets Slutning Programmerne var blevet færdige, var i vore unge Aar Hansine Gerdtzen og jeg altid Frk. Zahle behjælpelige med at omsende disse til de mange forskellige Autoriteter og Venner, hun ønskede skulde kende Skolens Aarsberetning. Vi havde Lister over alle disse Personer og mente derfor, at her forelaa et Arbejde, vi ganske kunde tage paa os. Et Aar var Programmerne kommet lovlig sent, Bogtrykkeren sendte dem en Søndag Morgen, lige efter at Frk. Zahle var taget ud paa en Landtur, fra hvilken hun først ventedes tilbage om Aftenen. H. Gerdtzen og jeg besluttede saa for at spare hende al Ulejlighed selv at skrive alle Adresser og lade de flere Hundrede Programmer bringe paa Posthuset, hvad vi da ogsaa naaede at faa gjort, inden Frk. Zahle kom hjem. Men i Stedet for at glædes over denne vor Foretagsomhed, blev hun yderlig forstemt herover. Af en Grund, som vi ikke havde kendt, ønskede Frk. Zahle denne Gang,

at intet Program maatte komme nogen i Hænde, før det var set af en bestemt Medarbejder. Nu mente selv hun, at der ikke kunde raades Bod paa Fejltagelsen. Men mig gik Sagen nær, og inden jeg var faldet i Søvn, havde jeg lagt min Plan. Næste Morgen før Kl. 4 stod jeg op, gik hen paa Posthuset, ventede en Stund, til der blev lukket op, kom ind, saa paa Bordene alle de kendte Konvolutter, forklarede, det var en Fejltagelse, at de Aftenen i Forvejen var blevet indbragt, bad om at maatte faa dem udleveret, og til min Forbavselse — en Forbavselse, der endnu den Dag i Dag opfylder mig — blev min Anmodning efterkommet. Sejrstolt bragte jeg dem hjem, og Frk. Zahle havde dem alle for Øje, da hun vaagnede; men — og det er for mig det betegnende — hun blev vel nok glad og beroliget, derimod aldeles ikke i mindste Maade overrasket hverken over min Idé eller dens Udførelse, — for hende stod det som det naturligste i Verden, at en Løsning var fundet, der havde hindret Programmernes Udsendelse mod hendes Ønske. Jeg tror virkelig, at jeg havde Ret i min senere spøgefulde Paa-stand, at Begrebet »umulig« først gik op for hende som en Virkelighed, da hun i London oplevede en Droskestrike, saa vidt jeg véd, den første i sin Art. Naturligvis prøvede hun paa at formaa baade den ene og den anden Køresvend til at befordre os hjem fra Krystalpaladset, men over for Londonnernes uforstaaende Stirren og deres urokkelige: »No, ma'am«, maatte selv hun give Køb.

At en saa stor Ihærdighed ikke altid kunde forenes med den tilbørlige Hensyntagen til egne eller andres legemlige Kræfter, vil vel være indlysende. I den Henseende har Frk. Zahle ikke lidt paa sin Samvittighed, om det end ikke stærkt nok maa betones, at det var Uvitterlighedssynder, hun begik. Saa snart det var blevet gjort hende klart, at der maatte vises Forsigtighed i Arbejdskravene, kunde hun være usigelig øm og paapasselig, men hun kunde ikke føre sent i sit Liv, under Trykket af Alderen og egen Svaghed,

se, naar andres legemlige Kræfter var ved at glippe. Til hendes Undskyldning maa det dog ogsaa her tjene, at vi saa godt som alle efter hendes Eksempel foragtede legemlig Svaghed og bød os et Overmaal af Arbejde, for hvilket det er Uret at gøre Frk. Zahle ansvarlig. Afdøde Skoledirektør Bache sagde engang paa sin tørre, knappe Maade: »Ja, Frk. Zahle og Konferentsraad N. N. har til Gavn for dem selv, men til Skade for deres Medmennesker haft et for godt Helbred!« Mange Gange har hun selv kunnet more sig over denne Ytring; men da det paa hendes gamle Dage gik op for hende, hvor megen Sandhed den rummede, gjorde den hende bitterlig ondt, og selvfølgelig forstummede den fra den Tid paa vore Læber.

Denne manglende Evne til at maale og veje de legemlige Kræfter hindrede ikke, at Frk. Zahle i alvorlige Sygdomstilfælde kunde være mer end almindelig deltagende og optaget af, hvad der burde gøres. Ved saadanne Lejligheder kaldtes der paa hendes Viljestyrke; her kunde hun optage en Kamp, om det saa var med Døden selv, — og dermed var hun paa sin rette Plads. Ingen kunde f. Eks. under en smitsom Sygdom bedre træffe og underordne sig omfattende Forsigtighedsregler, ingen kunde mere samvittighedsfuldt sørge for den minutløse Efterfølgelse af Lægens Forskrifter, ja, gjaldt det, kunde hun endog personlig yde den fornødne Tjeneste, endskønt hun ikke var udrustet med naturlige Anlæg for Sygepleje, — ogsaa her taler jeg af Erfaring.

Der staar tilbage for mig at prøve paa at skildre Frk. Zahle mere bestemt som *Opdragerinde*, — i det forudgaaende er det fortrinsvis *Lærerinden*, jeg har omtalt. Jeg haaber, det nogenlunde er lykkedes mig at vise, hvorledes hendes Betydning over for hendes yngre Lærerinder kun sjældent hidrørte fra den direkte Vejledning, hun ydede gennem Regler og Forskrifter, men fortrinsvis fra de Krav, hun stillede til dem, og frem for alt ud fra det Eksempel, hun blev dem i sit Liv i Skolen.

Naar man læser hendes egen Skildring af sig selv som ung Lærerinde og hører denne bekræftet af hendes tidligste Elever, faar man et bestemt Indtryk af hende som den afgjorte Børneven af den Type, der kan stige ned til de smaa, gøre sig til et med dem, sætte deres Lege i Gang osv.; men hvis Frk. Zahle har været saaledes anlagt som ganske ung, og det er der jo ingen Grund til at betvivle, har hun mærkelig tidlig tabt denne Evne. Saa vidt min Erindring rækker, kender jeg hende kun som den ivrigt interesserede Iagttagere, ikke som den aktive Deltager i Børnenes Lege, hverken i Skolen eller i Privatlivet.

Som jeg har nævnet i min Omtale af Skolen i Kronprinsensgade, var Forberedelsesklassen det første Hold, Frk. Zahle overgav til en særlig Lærerinde, igennem hvem hun ene ledede Undervisningen. Først i de lidt ældre Klasser traadte hun til som Lærerinde og virkede som saadan naturligvis i allerhøjeste Grad opdragende gennem alle de Interesser, hun vakte hos Børnene, gennem de Krav, hun stillede til deres Flid, Orden, Lydighed, kort, i det hele til deres Pligtfølelse. Hun var en af de Lærerinder, over for hvem bevidste Forseelser egentlig aldrig forekommer, ligesom Efterladenhedssynder er forholdsvis sjældne. Naar de dog af og til kunde dukke frem, greb hun kun undtagelsesvis til strenge Forholdsregler, indskrænkede sig i Almindelighed til i faa Ord at give sin Misfornøjelse til Kende. Dermed skal det ikke være sagt, at hun ikke som alle andre kunde ligge under for Heftigheds- og Utaalmodighedsudbrud; mærkeligt nok fremkaldtes slige næsten altid ved, hvad andre vilde stemple som en mindre Forseelse. Hun kunde i saadanne Øjeblikke tage en Sag for tungt, hun kunde over for Børn som over for Lærerinder forsynde sig mod den gamle Munkefaders Regel, der advarede mod »at knuse et Kar, naar man vilde glatte en Rynke«, men det skete kun sjældnen, og hun tog sig selv strengt i Skole herfor.

Men en Bestyrerindes Stilling medfører, at hun maa gribe

ind, hvor de underordnede Lærerinders Myndighed brister, eller hvor Barnets Forseelse er af en saadan Art, at de alvorligere Morallove er blevet krænket, og i alle saadanne Tilfælde tror jeg ikke, det er for meget sagt, at Frk. Zahles Evne som Opdragerinde var eminent. Bestod Forsyndelsen i Brud paa Lydighed eller i Næsvished, Trods el. lign., havde hun en ganske egen Evne til ved sin rolige Myndighed at faa Barnet til at indse sin Uret, uden at den paagældende Lærerindes bristende Autoritet blev afsløret. Hun havde en ganske sjælden Gave til over for Børn — og Forældre da med for den Sags Skyld — at gøre sig solidarisk med sine Medarbejdere; saa at den lille eller store Synder følte sin Brøde begaaet mod Skolens Lov, mod Frk. Zahle selv, meget mer end mod den enkelte foresatte, og var den Erkendelse naaet, var Sagen dermed ude af Verden og blev aldrig paa ny taget op. Meget sjælden dikteredes Straffe, der havde langvarigere Følger, som Udelukkelse fra Leg, Fjernen fra Plads el. lign.

Var Sagen derimod af alvorligere Karakter, drejede det sig om en Usandhed, et Tyveri, en usømmelig Tale, da var saa at sige al Tanke om Strenghed udelukket, da var de Ord, der blev sagt, saa smeltende i deres Alvor for først at faa Bekendelsen, dernæst Bedrøvelsen frem, at naar Barnet gik bort, var det en Efterklang af Ordet »synd ikke mere!« der lød for dets Øre. Skønnede Frk. Zahle, at der var Haab om, at den lille Pige kunde rette sig, om hun blev i de vante Omgivelser, saa hun helst dette; at rejse sig paa det Sted, hvor Faldet var foregaaet, vidste hun, var det bedste, der kunde times vedkommende. Men tvivlede hun herom, og følte hun, at hverken hun selv, Lærerinderne eller Kammeraterne kunde fortsætte Samarbejdet i Tillid, var hun ogsaa klar over, at en Fjernelse var det ene rette. I de allerfleste Tilfælde mildnede hun denne ved at formaa Forældrene til selv at udmelde Barnet; kun i meget faa Tilfælde er en Elev blevet fjernet ved en Udvisning, egentlig kun naar Skolen slet ikke kunde finde alvorlig Forstaaelse hos Hjemmet.

Størst forekom dog Frk. Zahle mig, naar hun tog en alvorligere Skolesag op for den samlede Klasse. Hun frygtede saa meget al den Snak og alle de Betragtninger, der kunde komme ud af Gisninger og af en halv Viden. Derfor behandlede hun Sagen for hele Klassen, appellerede egentlig altid til dens Æresfølelse, dens Sammenhold, dens Alvor og dens Medansvar for, at den Kammerat, der havde forsyndet sig, atter kom paa ret Vej, og jeg har oplevet mange Tilfælde, hvor Appellen ikke var forgæves, men bar den skønneste Frugt baade for den enkelte og for Klassen.

Paa et andet Omraade havde Frk. Zahle ogsaa en ualmindelig lykkelig Haand til at behandle en vanskelig disciplinær Sag af den Art, der uundgaaelig fremkommer, hvor en Lærers Myndighed er bristet ikke alene over for en enkelt Elev, men over for Klassen i sin Helhed. Den Maade, paa hvilken hun kunde sikre sig Forstaaelse hos alle de gode Børn og igennem deres Tilslutning faa Held til at afvæbne de trodsige Aander var noget »ganske for sig« og kunde virke helt opbyggende. At det ikke alene var os ældre, os Lærerinder, der delte dette Syn paa hende, men at ogsaa Børnene havde en Fornemmelse af, at de stod over for noget stort, noget sjældent, kan følgende Eksempel tjene til at oplyse: En lille Tolvaarspige, rig og forvænt, var kommet ind i Skolen fra en meget udsøgt Privatundervisning, og det læa nær at formode, at mange Forhold i den ny Skole ikke vilde tiltale hende. Da en Dame af hendes Forældres Bekendtskabskreds nogle Maaneder efter spurgte hende, om hun kunde lide sin ny Skole, var Svaret et frejdigt Ja, og da hun yderligere spurgtes, om hun ogsaa godt kunde lide Frk. Zahle, lød Svaret: »Ja, især naar hun skænder!«

Spørger man om, hvilket Kvindeideal, der stod for Frk. Zahle som det, hun vilde opdrage »sine Børn« til, er Spørgsmaalet let at besvare, naar man begrænser det til hendes Ungdomsideal. Det var ubetinget den bly, sagtmodige, kærlighedsfulde Kvinde med Evnen til at taale og lide, —

en Wilstersk Eleonore Christine med Helgenindens ydmyge Hengivelse under Skæbnens Slag. Frk. Zahles Ord, som jeg mindes fra mine Barndoms- og første Ungdomsaar var atter og atter: »Vær stille, Børn!«, vel at mærke ikke at opfatte som en Formaning til udvortes Tysthed, men til Hjertets Stilhed. Som hun skrev i et lille Digt til en af mine Klassekammerater ved hendes Konfirmation:

»Gaa frem, som Du har gaaet før,
 vær trofast, kærlig, øm som før,
 men fremfor alt, vær stille!
 Den stille Aand har Herren kær,
 den stille Sjæl er Aanden nær,
 og Troens Liv er stille!«

saaledes saa hun den skønneste Udvikling, hun kunde ønske for os. At hun daarligt kunde tænke sig en saadan Hjertets Stilhed uden en tilsvarende Stilfærdighed og Blyhed i den ydre Fremtræden, falder vel af sig selv.

Men alt som Aarene gik, og Frk. Zahle saa de mange unge Kvinder vokse frem for sine Øjne og saa dem ikke alene som deres Hjem og deres Skoles, men som Tidens unge Piger, da forstod hun mer og mer, under hvor forskellige ydre Fremtoninger den ægte Kvindelighed kan trives. Alle-rede i sine Artikler fra 1872 skrev hun:

»Der er stundom et vist knapt og mut Væsen hos en ung Kvinde, der har en levende Følelse af, at der er noget i hende selv, hun maa holde Vagt for; tit gemmes den rigeste Følelsesfyldte under et saadant haardt og koldt Hylster. . . . Jeg tror derfor heller ikke, man skal være alt for bange for det saakaldte »emanciperede« Væsen; lidt drengagtig Kaadhed hos en Pige i Overgangsalderen er ingenlunde Bevis for mandlige Interesser eller Tilbøjeligheder — ofte det modsatte. Men paa den anden Side kan en ildfuld Følelse tilvisse føre en Kvinde til mandig Daad, uden at Kvinden dør under Panseret. Da Hervør havde set Høfund, drog hun hjem, hængte Skjold og Spydstage,

hele Vaabenklædningen bort, iførte sig sin Kvindedragt, tog fat paa Væven og blev som andre Kvinder. . . . Kvindeligheden er ikke bundet til et vist bestemt ydre Væsen, og dog skal den ikke lade sig uden Vidnesbyrd.«

Mangen »Hervør« har Frk. Zahle truffet og hjulpet frem til Forstaaelse af sit Kald som Menneske og som Kvinde. Mer og mer lærte hun at forstaa, at Tidens Kamp for, at Mennesket fuldt ud kunde komme til sin Ret, maatte lade Kvinden, for ikke at tale om Damen, træde i Baggrunden, og at denne Kamp maatte fremkalde Overgangstyper, der ikke maatte dømmes for haardt, erkendte hun mer og mer. — For den muntre, ja, selv den overstadig lystige unge Pige kunde hun føle stor Sympati. Sværest havde hun ved at forstaa den kunstnerisk anlagte unge Kvinde, den uroligt gærende, der i sin uklare Higen kun daarligt kan indordne sig under de dagligdags Pligter. Men naar Gennembruddet var kommet for en saadan ung Sjæl, saa at en Stræben mod et alvorligt Maal gjorde sig gældende, kunde hun omfatte ogsaa en saadan Natur med varm Interesse og Æmhed.

Men Billedet af Frk. Zahle maa ikke begrænses til Bestyrerinden og Opdragerinden; hendes Personlighed kommer ikke til sin Ret, hvis den kun bliver set i Skolen og paa Kontoret, man maa følge hende ind i Hjemmet for at lære hendes fulde, menneskelige Jeg at kende. Faa havde Evne som hun til at elske et Hjem, faa har længtes saa inderligt som hun efter at kunne skabe sig et stille Hjem, faa har kunnet takke for et saadant som hun. For hende var et Hjem dog ikke det samme som et »Fredensborg«, skabt til Hvile og Nydelse; det var for hende ikke alene i hendes kraftige Arbejdsaar, men ogsaa i hendes høje Alderdom, den Plet, hun tyede til for at hente ny Kraft, ny Impulser, nyt Haab og Mod til den Kamp eller det Arbejde, hver Dag krævede af hende. Derfor faldt ogsaa Hjemmet for hende i

to Dele: Arbejdsværelset*) (Lønkammeret) og Dagligstuen. Mange, mange Timer tilbragte hun i det første, og der er vel dem, der kunde mene, at saa betød hendes Dvælen der ikke andet og mere end en Omflytten fra Kontoret paa Skolen til et andet i Hjemmet. Men dette er en stor Misforstaaelse! Ved Skrivebordet i Skolens Kontor skrev hun Forretningsbreve, udkastede Planer, drøftede Spørgsmaal med Lærerne, plejede Forhandlinger med Forstanderne, havde sine Træffetimer, for hvem der udefra vilde søge hende, — og det var ikke faa, der kom; Venteværelset kunde til Tider være overfyldt, og dog kunde hun have Øre for den enkelte og give sig hen i en Samtale, som eksisterede kun den ene for hende, — hendes Dør paa Skolen stod aaben for enhver. Anderledes i Arbejdsstuen i Hjemmet. Den var et Stykke af en Helligdom, til den var Døren lukket; der begærede hun uforstyrret Ro, der sad hun omgivet af og fordybet i de Bøger, hun brugte til sin daglige Forberedelse eller til sine Studier. Her nedskrev hun de Tanker, der trængte sig frem hos hende om alvorligere Spørgsmaal, og som hun til Tider kunde lade komme frem i Ord ved Møder, Afslutninger, Sammenkomster. Herfra udgik de mange Breve, der bar Bud til hendes kære og nærmeste eller til fjernere Venner og Kollegaer i og uden for hendes eget Land, og man tør sikkert sige, at ikke eet af disse Breve var »upersonligt«. Hvad enten det var et Stemningsudbrud, eller det var en vel overvejet Betænkning, eller det var en jævn Beretning om dagligdags Forhold, hun gav Luft, var Brevet altid præget af »hende selv«, ikke en Linje, tror jeg, var skrevet, som »alle og enhver« kunde have gjort det. I dette Arbejdsværelse var det ogsaa, hun syslede med de Smaadigte, som hun vidste altid bragte Glæde; endnu Aaret før hendes Død savnedes ikke ved det sidste Bryllup i Slægten »Tante Natalies« Sang til det unge Brudepar.

*) Se Chr. Lunds smukke Artikel i »Bog og Naal« d. 1. Marts 1914.

Fra de stille Timers Arbejde tyede hun ind til Dagligstuens Fred og Hygge, og skulde man i de yngre Dage lære at kende den livlige, i alt menneskeligt, smaat og stort, interesserede Frk. Zahle, og i de ældre Dage den milde, elskelige Kvinde af samme Navn, maatte man søge hende i Dagligstuen. Selv om det kun var i korte Stunder, hun i sin Magts Dage hengav sig til Hvilen i denne, hentede hun en Kraft og Forfriskning herfra, som stod i Forhold til hendes levende Taknemmelighed for det Hjem, hun kunde kalde sit. Det var rørende f. Eks. at se hende bestræbe sig for om Lørdagen at blive saa tidlig færdig paa Skolen, at hun kunde forlade Kontoret henad Kl. 3 for saa at skynde sig op til sin Sofa-plads i Dagligstuen, hvor Ingeborg Vinderen ventede hende, hvor »Bob«, en elsket Terrier, tog Plads ved hendes Fod, medens Kanevasarbejdet kom frem, og Naalen gik flittigt, gerne til Akkompagnement af I. Vinderens Højtlesning. Da sad hun, som hun udtrykte det, »i Paradiset«, men hvor tit, hvor tit blev ikke denne Lørdagsidyl kun et forgæves Haab; Pligten bandt hende til Kontoret og Skolen, og Pladsen i Dagligstuen stod tom.

Efter at Frk. Zahle havde trukket sig tilbage som Overbestyrerinde, blev Timerne i Dagligstuen naturligvis flere, — og kærere, hvad enten hun sad ene med I. Vinderen, eller Venner samlede sig om hende. Det var hyggeligt at faa en Passiar paa Tomandshaand med hende; hun var en fortræffelig Tilhører med opladt Sind for baade Alvor og Spøg. V i t t i g i Ordets almindelige Forstand var hun aldeles ikke, men hun var overordentlig paaskønnende over for andres Vittigheder, — især de godmodige; desuden havde hun megen Sans for Humor, og selv paa hendes meget gamle Dage kunde en morsom Historie, især naar den fortaltes dramatisk, fremkalde hos hende en Latter, saa frisk og umiddelbar, som kom den fra en ganske ung. I Selskaber uden for sit eget Hjem var hun i Almindelighed tavs. En K o n v e r s a t i o n forstod hun ikke selv at føre, men hun havde stor

Interesse af at følge andres, og, hvad der er betegnende for hendes hele Væsen, hun uddrog næsten altid Belæring af en saadan, selv om den havde drejet sig om tilsyneladende ligegyldige Emner. — Men kom hun i Selskabet i virkelig Samtale med en Mand eller Kvinde, hos hvem hun følte Interesse for sin Livsgerning, kunde hun give sig helt hen, blive helt ivrig og veltalende, og hun havde da aldrig Betænkeligheder ved saaledes at træde i Forgrunden, — det var jo ikke sig selv, men sin Sag, hun talte om, og den kunde hun dristig bringe frem. Mange Sejre har hun vundet, og Venner og Forbundsfæller har hun skabt sig under saadanne Samtaler, der begyndte som en almindelig Bordkonversation.

Glædede en og anden Frk. Zahle med at bringe lidt hjemlig Sang og Musik ind til hende i Dagligstuen, var hun meget taknemmelig herfor, og hvert Pust fra Livet udefra, hvori der sporedes Vækst, Haab, Begejstring havde en fængslende Magt over hendes Sind. Især var hun lydhør over for alt, der vidnede om Alvor og Kraft i Folket; alt, hvad godt der kunde fortælles hende om Danmark og de nordiske Rigers Nutidsstræben og Fremtidshaab, tog hende om Hjertet og spredte det Mismod, der tit kunde lægge sig knugende over hendes Sind, fordi hun syntes, at Folk og Lande »var stedt i Vaade«. Endnu Halvaarsdagen før sin Død, d. 11. Febr. 1913, deltog hun i Nationaltidendes Enquête om »Danmarks Værn« og udtalte i sit Indlæg en varm og levende Tilslutning til Forsvarssagen. — Søndagene var fredlyst. Kirkegangen, i tidligere Tid i Vartov, senere i Frederikskirken, hvis Præster, J. H. Monrad og P. M. Larsen, Frk. Zahle var knyttet til i stor Hengivenhed, var hende dyrebar, og et af de haardeste Savn, hendes Alder og tiltagende Svaghed bragte over hende, var det, at hun maatte opgive Søndagsgudstjenesten i Kirken, — den stille Andagtsstund i Hjemmet kunde ikke tages fra hende. Søndag Eftermiddag og Aften tilbragte hun i de senere Aar næsten altid sammen med en lille

Kreds af Venerne fra Huset selv og Østersøgade, og mer og mer blev det en ufravigelig Skik at dele Tiden mellem Højtlesning, Haandarbejde*) og til Slut en lille Whist. Som et Udtryk for hendes Ordens- og Retfærdighedssans kan anføres, at hun fordelte Oplæsningen ligelig mellem de tilstedeværende; ingen maatte undslaa sig for at læse sit Stykke op; selv tog hun sin Part, saa længe Syn og Røst tillod hende det. Det var næsten altid de sidst udkomne Tidsskrifter og Bøger fra Skønlitteraturens Omraade, der afgav Emner til Højtlesningen, og Frk. Zahle fulgte saaledes godt med i den nyeste Litteratur; naar hun derfor afgav sin Dom over Tidens æstetiske Rørelser, var denne bygget paa et virkeligt Kendskab. I øvrigt frembød ikke, som man skulde tro, selve Oplæsningstimerne særlig Interesse. Frk. Zahle indlod sig saa godt som aldrig i nogen Diskussion om, hvad der blev læst, ja, hun kunde knap nok finde sig i, at andre standsede og begyndte en Drøftelse af et eller andet Spørgsmaal, der var fremkaldt ved Læsningen. Hendes Tanke arbejdede langsomt, og hun vilde »sunde sig«, før hun tilkendegav en Mening; men bragtes Dage eller Uger efter det samme Emne paa Bane, var hun klar over, hvad hun mente om Sagen, og hun udtalte da en Dom, der i lige Grad vidnede om den Opmærksomhed, hun havde skænket det oplæste, og om de alvorlige Overvejelser, hun havde gjort det til Genstand for.

Pastor Christensen betegnede hyppigt i sine Skaaltaler Frk. Zahle som en »Guldregn«, og mange er vi, der gav ham Ret i, at Sammenligningen passede. Det var dog ikke nærmest, fordi hendes Pung var fuld af det røde Guld, og fordi hun dryssede ud deraf, som Guldregnen drysser sine Blom-

*) Det var utroligt, hvad Frk. Zahle i de senere Aar fik virket med sin Sy- og Hæklenaal. En Juleaften stod paa Gavebordet »N. Zahles samlede Værker«, en halv Snes Skamler, Puder, Tæpper, forarbejdede af hende selv. Det sidste Haandarbejde, hun fuldendte, var et Slumretæppe til hendes kære Ven og Medarbejder, Frk. J. Pullich.

ster ud over hver, der tyr ind under dens Grene. Frk. Zahle delte vel med Hjertens Glæde ud af sin Velstand, naar hun raadede over en saadan, men hun var næppe i Ordets almindelige Forstand mere godgørende, end gode Mennesker som Regel er det. Forholdene medførte, at den største Armod ikke frembød sig for hendes Syn, og hendes travle Virksomhed hindrede hende i at opsøge den paa dens egne Ene-mærker. Hun nøjedes derfor med efter Evne at yde aarlige Bidrag til Institutioner, hvis Ledere hun havde Tillid til, og hvis Formaal stod hendes Hjerte nær. Men kom hun kun sjælden i personlig Berøring med Nøden i dens grufuldeste Skikkelse — paa nærmest Hold saa hun den i sin Virksomhed som Bestyrelsesmedlem af Foreningen til Lærerinders Understøttelse —, saa hun des mere af den Nød, der ikke kom til Skue, saa de mange »pauvres honteuses«, som tit er de sidste, der bliver hjulpet. Mange saadanne lærte Frk. Zahle at kende, og om den Redebonhed og Finhed, hvormed hun rakte dem en hjælpende Haand, vil mangfoldige kunne vidne. Men det var dog ikke den Art Hjælpsomhed, der hos Pastor Christensen affødte Billedet af Guldregnen, nej, dette hidrørte fra hendes Hjertes Rigdom, fra hendes Medfølelse i Glæden som i Sorgen, fra hendes Evne til at sprede Mismod og hindre Selvopgivelse, til at rejse de sønderknuste og faa dem til at tro paa deres eget Værd og paa den Op-gave, der laa for dem; men dernæst passer Billedet, naar vi bliver i Lignelsens Tale og mindes, at »Guld betyder Glæde«, thi det ejendommelige ved Frk. Zahles Gaver var det, at de toges i Glædens Tjeneste i langt højere Grad, end de ydedes for at afhjælpe Nøden. Hun kendte Glædens Magt til at hjælpe et Menneske frem, til at opretholde det under en haard Kamp og kalde et slumrende Arbejdsmod til Live, og derfor havde hendes Gaver saa tit et eget Præg. Den trætte Lærerinde, hvis Natteleje var en haard Sofa, fik pludselig tilsendt en flunkende ny Seng med Fjedermadras og bløde Tæpper, den unge eksamenslæsende Pige, hvis Reol kun

rummede Skolebøger, fik tilsendt en Samling Digte eller en anden herlig Bog, altid i den smukkeste Indbinding, en anden overraskedes med Teaterbilletter til sig og en Veninde til Sæsonens mest attraaede Forestilling, en fattig Student, der skulde op til Embedseksamen, fik, i n d e n denne var bestaaet eller opgivet, et smukt Lommeur i Gave, en svagelig Lærerinde fik Indbydelse til et Sommerferieophold, og saaledes kunde jeg blive ved i det uendelige. En ganske ejendommelig Form for Frk. Zahles faste Gaver var Sparekassebøgerne: Saa snart et lille Barn kom til Verden eller optoges som Barn i hendes nærmeste Slægt- eller Vennekreds, anskaffedes en Sparekassebog til bemeldte lille; med største Regelmæssighed indsattes for hver især et maanedligt Beløb, — til Tider tror jeg, at disse Bøger var henved 20 i Tallet. I Aarenes Løb voksede disse smaa Beløb ganske anseligt, og de har bragt megen Glæde; saa i Skikkelse af et Brudeudstyr, saa af en Udenlandsrejse el. lign.

Aldrig afsendte Frk. Zahle en Gave, uden at den var præget af Skønhed og Betænkksomhed. Var det en Pengegave, maatte Sedlerne være knitrende ny, eller Guldstykkerne funk-lende blanke; var det et Klædningsstykke eller en Nytte-genstand, sendtes de aldrig uden i Følge med en sindrig Spøg eller et muntert Paafund og altid med et egenhændig skrevet Kort, hyppigt med et alvorligt eller muntert Rim i Tilgift. — Der var en Poesi over hver af Frk. Zahles Gaver, der gjorde Glæden ved at modtage dem saa stor. Om det saa var de gifte Funktionærers Julegaver af Gaas, Kager og Vin, overbragtes de paa saa smukt ordnede Fade, at de kunde have fristet Malere til Stillebens-Billeder.

Til at udføre alle disse kønne Ideer og til f. Eks. ved Juletid at omsende de utallige Gaver, der udgik fra Frk. Zahles Hjem, var Hansine Gerdtzen og Ingeborg Vinde-ren hendes utrættelige, aldrig svigtende Hjælpere. Men selv tog hun sin Part, og endnu i 1912, den sidste Jul, hun levede, ledsagede hun hver af sine Gaver med sin egenhæn-

dige, aldrig forjagede eller tilfældige Paaskrift. Der var Sandhed i, at hun kom til at bære Guldregnets Navn.

I Begyndelsen af dette Skrift udtalte jeg, hvad jeg under Udarbejdelsen mer og mer har følt som Sandhed, at Tiden ikke endnu var kommet til at bedømme Storheden og Rækkevidden af Frk. Zahles Gerning, om jeg end nok mente, at det allerede nu vilde være muligt at paavise noget, der har haft varig Betydning for hendes eget Slægtled og det kommende. Det er da ogsaa dette, jeg nu vil prøve paa at gøre, saa vidt min Evne rækker.

For mig staar det i første Række som ubestrideligt, at den personlige Skole, der skabtes af Frk. Zahle, er blevet Typen for den gode Pigeskole i hele vort Land. Ikke saaledes at forstaa, at de mange fortrinlige Pigeskoler trindt om i Landet alle er Aflæggere af hendes Tanker, langt mindre Efterligninger af hendes Værk, men saaledes, at de alle er bygget over hendes faste Tro paa, at en Skole er som en levende Organisme, der styres og ledes af den Aand, i hvis Navn den er blevet til. For Frk. Zahle var denne Aand Troens og Kærlighedens. Ordene »vor Grundvold Krist skal være, næst ham paa Jord vort Fædreland er det, vi højst ære«, staar som Indskrift paa Grundstenen til hendes Skolebygning, men mer end det, de stod som Indskrift over hendes Liv. — Der kan være Skoler, der bygges paa en anden Grundvold, men uden et Ideal skabes aldrig en god Skole, i det højeste kun en Børnekaserne med mer eller mindre fortræffelig Disciplin og Fagdannelse. Den Sandhed, der glimtvis anedes halvhundrede Aar tilbage i Tiden, og som tjentes af de faa, er nu trængt sejrende igennem.

Dernæst er det min fulde Overbevisning, at Frk. Zahles Meddelagtighed i Fremvæksten af den Lærerstand, der nu gør Skolens Sag til sin Livsopgave, har været langt større, end Nutidens unge Lærere selv aner. At Lærerstanden som saadan nu ikke rekruteres af Mænd og Kvinder, der betragter deres Tjeneste i Skolen som et brydsomt Overgangssta-

dium eller som en Nødhavn for skuffede Forhaabninger og mer eller mindre havarerede Eksistenser, men at der under Skolens Banner fylker sig en Skare, der ikke kender nogen større og herligere Opgave end den, de tjener, skyldes i højeste Grad den Lærerstab, der samlede sig om Frk. Zahle og hendes unge Skoletanke.

Og ser vi hen til Lærerindernes særlige Stand, da er Frk. Zahles Indflydelse endnu tydeligere at paavise. Før hendes Tid var en Lærerinde i Almindelighed kun lidet agtet, i bedste Tilfælde betragtet med venlig Medynk. I Hovedstadens Skoler fik selv de dygtige let Præg af Frk. Trumfmeier, de mere forsagte førte en trist og overset Tilværelse, og omkring i Privatfamilierne paa Landet blev den indfødte Lærerinde, der ikke kunde optræde med Fordringer som de udenlandske Guvernanter, nærmest betragtet som et nødvendigt Onde. — Ikke mange Aar efter, at Frk. Zahle havde oprettet sin »Forhindringsanstalt for daarlige Lærerinder«, var Stillingen helt forandret. Hjemmene aabnede sig med Glæde for de dannede, beskedne unge Piger, der var saa gennemtrængt af Overbevisningen om, hvor lidt de kunde, og hvor store Krav de maatte stille til sig selv for at kunne bestaa over for deres egen Samvittigheds Dom. Senere har mangan anden Kursus- og Skolebestyrerinde taget Lærerindeuddannelsen i sin Haand, men at det var Frk. Zahle, der viste Vejen, har hun selv i levende Live og vi andre efter hendes Død haft utallige Vidnesbyrd om.

Som Frk. Zahle højnede Lærerindestanden, saaledes højnede hun i det almindelige Omdømme hele den danske Pigeskole. Jeg behøver blot at henvise til ovenfor anførte Udtalelser af »Spectatrix« om vore fordærvelige Pigeinstitutter for at konstatere det Lavmaal af Agtelse, der skænkedes Pigeskolen. Kun med et Suk anbragtes Børn fra gode, dannede Hjem, der ikke havde Raad til den dyre Privatundervisning, i de forholdsvis faa »bedre« Skoler, der fandtes. Frk. Zahle havde kun haft sin Skole i faa Aar, før Hovedstadens

»bedste« Familier sendte deres Døtre til hende, og efterhaanden besejredes Fordommen mod de store Skoler. De blev, hvad de er den Dag i Dag, en folkelig Institution i god Forstand, hvor Børn fra de forskelligste Hjem mødes i et muntert Kammeratliv, der næppe har mindre Betydning end den Lærdom, de modtager. Der er af Frk. Zahle og senere af hendes Kollegaer rammet en saa forsvarlig Pæl gennem Fortidens Française-skoler, at de næppe atter vil vise sig som Gengangere.

Hvor stor Fortjeneste Frk. Zahle har haft af den unge Piges videregaaende Uddannelse, har jeg i det foregaaende prøvet paa at skitsere, væsentlig gennem Professor Drachmanns Ord til hende i 1900, saa her vil jeg indskrænke mig til at henvise til disse og skal blot yderligere betone, at den Maade, paa hvilken hun forstod at gøre ogsaa de Afdelinger i sin Skole, hvis ydre Maal ikke var fastsat af hende selv, men af Lovgivningen, til et Udtryk for sine Ideer og sin Personlighed, afgiver en afgørende Bekræftelse paa min Karakteristik af Frk. Zahles Skole som en levende Organisme, baaret og styret af den Aand, under hvilken hun selv tjente.

Der er tit blevet spurgt om, hvad Frk. Zahle har gjort for »Kvindesagen«, og Svaret har lydt meget forskelligt. Der har været Tider, hvor Dommen nærmest har været den, at hun over for denne Sag intet betød, at hendes Interesse for den mildest talt var lunken, at man ikke traf hende blandt Forkæmperne for Kvindens Rettigheder, at hun helt tilhørte den »gamle Tid« og var hildet i dennes Fordomme. Der er dog andre, der har forstaaet, at denne Dom er kortsynet og snæver*). Ved forskellige Lejligheder har Frk. Zahle udtalt sig om sit Standpunkt og har hævdet for sit eget og sine nærmeste Medarbejderes Vedkommende, at vor Op-gave var og altid havde været at lære den unge Pige at kende og agte sine Pligter mod sig selv og mod det hele Sam-

*) Se Gyrthe Lemches Digt i Berlingske Tidende d. 20. August 1913.

fund, saaledes at hun kunde blive i Stand til smukt og værdigt at bruge sine Rettigheder, naar disse en Dag blev hende til Del. Men optaget som Frk. Zahle var af denne Del af Opgaven, kunde hun ikke i det enkelte følge med i de aktive Bestræbelser for Kvindesagens Fremme, var ogsaa til Tider usikker med Hensyn til de Veje, der blev betraadt, vilde heller aldrig give sit Navn til noget, hvor hun ikke tillige gjorde Gavn, og var og blev desuden gennemtrængt af Sandheden i Ordet: »Den, som tror, haster ikke!« Men, som sagt, manges ublid Dom er blevet udtalt over hende paa Grund af hendes Tilbageholdenhed, og hvad der smertede mere, var den Kendsgerning, at flere varmhjertede, ivrige Kvinder, som hun værdsatte højt, blev kølige over for hende, ja, saa paa hende som paa den, der svigtede sin Ungdoms Idealer. Det gjorde hun ikke. Det er sandt, hvad der blev udtrykt i en Sang til hende 1877, at hun havde lært den unge danske Kvinde

»at søge i Arbejde sit Brød
og ej i Hjælpeforeningers Elv,
og selvstændig at fatte, hvad Livet betød,
for at danne sig Meninger selv.«

Det blev Frk. Zahle givet at være med til at gennemføre Kravet om Kvindens Lige- og Sidestillethed med Manden i Retning af Uddannelse, et Maal, til hvis Opfyldelse der nok kunde kræves et eller flere Slægtleds Arbejde. Derimod blev det ikke givet hende at pege paa Vejen, der skal vandres for Fremtidens Kvindesag; men den Dag kommer nok, da i Tidens Fylde en ny Frk. Zahle træder frem, og hun vil da vise, at og hvorledes*) »Samfundets Kvinde- røgt maa begynde med en Pigeskole, ej ulig den, der laa paa Gammelstrand i gamle Dage« — og denne ny Frk. Zahle skal da vide, at her mødes hun af den gamle Frk. Zahles Tanker, der vel endnu kun hvilede som et spirende Frø un-

*) Edv. Lehmann: Fremtidens Kvindesag S. 66.

der hendes Hjerte, men om hvis Ret til at leve og sejre hun ikke tvivlede.

Frk. Zahle var Barn af sin egen Tid, sugede sin Aandsnæring ud af dennes rigeste Kildevæld, det frejdige, glade Menighedsliv, den mægtigt vakte Nationalfølelse; men hun var ikke Barn af Halvfjerdsernes Gennembrudstid. Hun prøvede paa at forstaa den, søgte »at faa noget ud af den« til sin Sjæls Behov, men hun følte mer og mer, at hun i dybeste Forstand var fremmed for den. Derfor gennemlevede hun ogsaa svære Timer i disse mange Aar og syntes, hun ikke magtede sit Kald. Hun havde svært ved for sit eget Vedkommende at finde Trøst i Ordet: »They also serve who only stand and wait«. Hun oplevede at se det lysne i Horisonten, og hun takkede Gud for, at hendes gamle Øjne skulde faa den gryende Dag at se.

Nu har jeg paa een Vis naaet, hvad jeg har villet. Jeg har skildret Frk. Zahle fra den Dag, jeg lærte hende at kende, til den Stund, da Kirkeklokken ringede hende ind til Freden og Hvilen, — men, ak, hvor lidt har jeg paa anden Vis fuldbyrdet det, jeg havde haabet at kunne naa. Min Skildring vil næppe tilfredsstille dem, der har kendt hende bedst — mindst af alle mig selv. Jeg føler vel, at jeg har set meget og gengivet en Del af dette, men et er at se, et andet at s k u e, og jeg føler, hvor lidt jeg trods alt mit Kendskab har formaaet at gennemskue hende, den store Kvinde, hvem jeg har elsket og tjent mit Liv igennem. Men tør jeg blot tro, at den ene Side af mit Formaal, at tilrettelægge et Materiale, som de, der er større end jeg, kan bruge, naar de engang vil tage Natalie Zahles Skikkelse op til Beskuelse, vil jeg trøste mig med, at mit Arbejde ikke har været helt forfejlet.

Da jeg første Gang efter Frk. Zahles Død for en mindre, privat Kreds fortalte om hendes personlige Liv, mindes jeg, at jeg sluttede med at sige, at jeg aldrig nogen Sinde før saa

klart havde oplevet Sandheden i den gamle Billedtale om Odins Ring som nu, da jeg ved hvert Træk, jeg fremdrog, havde haft en Fornemmelse af at have Drypner i Hænde, idet jeg følte, at for hver Gang, jeg rørte ved den, dryppede 8 lige saa tunge Guldringe fra den. — Saaledes er det ogsaa gaaet mig under Udarbejdelsen af dette Minde-skrift, — for mig selv er mine Minders røde Guld øget for hver Linje, jeg har skrevet. Gid blot en lille Del af min Rigdom er kommet andre til Gode.

Jeg har stræbt at give en sanddru Skildring af en stor og god Kvinde, — jeg har ikke dulgt eller bortforklaret Mangler og Skrøbeligheder, men jeg er lykkelig ved ud af et fuldt Hjerte paa hende at kunne anvende de Ord, der langt tilbage i Tiden blev udtalt om hin store svenske Konge:

Hun »havde vel sine Fejl og Pletter, men hun var dog et Guds Mesterstykke!«

Den 1ste Maj 1914.

BILLEDFORTEGNELSE

I.

	Pag.
Natalie Zahle (c. 1875) Titelbillede	12
Hvedstrup Præstegaard.....	32
N. Zahles første Brev.....	78
N. Zahle i 27 Aars Alderen.....	83
Anna Paulsen.....	84
Hansine Gerdtzen.....	85
Henriette Skram som 14-aarig.....	86
Gammelstrand Nr. 48.....	86

II.

N. Zahle i 30 Aars Alderen.....	136
Ældste Lærerindebillede fra Gammelstrand.....	169
Komtesse Th. Moltke.....	173
Mary Archer.....	186
N. Zahle med Eivind og Helge Mundt.....	197
Lærergruppe fra Skolen ved Gammelstrand.....	200
N. Zahle i sit Arbejdsværelse ved Gammelstrand.....	203
Nørrevoldgade Nr. 7.....	209
Linnésgade Nr. 8 og 10.....	216
Skolegaarden, Nørrevoldgade.....	217
N. Zahle i 60 Aars Alderen.....	230
Lærerindegruppe fra 1881.....	233
Lærergruppe fra Seminarieskolen 1900.....	248
N. Zahle i 70 Aars Alderen.....	251
Lærerindegruppe fra den højere Pigeskole 1900.....	256
Trappeparti fra Skolen ved Nørrevold.....	265
Lærergruppe 1913.....	272
N. Zahle i Vedbæk med H. Gerdtzen og I. Vinderen.....	281

